

schrijvers en beelders collectief

boven

magazine 7.0

voor publicaties

Onderstroom

boek

thema
nummer
14 april 2015

boeken in wording
boeken in wording
boeken in wording
boeken in wording

Boekcoop nodigt u uit voor de eerste
Voorjaarspresentatie

Nieuwe uitgaven, bewerkte herdrukken,
romans, non-fictie, poëzie, bloemlezingen,

van de schrijvers van het

Onderstroomboven Collectief*

Dinsdag 14 april 2015

Het Tuinhuis. 16.00 inloop, 17.00-19.00 presentaties door Jos van Hest, bekend van zijn maandelijkse Open Podium poëziemiddagen in de Openbare Bibliotheek Amsterdam.

19.00-20.00 borrel, dineren kan in het restaurant.

Toegang gratis, donaties mogen, onze boeken zijn er te koop.

*Handelsnaam van Boekcoop (Boekencoöperatie Nederland u.a.)

Er worden ook boeken gepresenteerd van niet-leden.

In het Tuinhuis van
Tolhuistuin

Locatie: Amsterdam-Noord,

waar de pont naar Buiksloterweg aankomt.

Ingang: Tolhuisweg 5, richting P-EYE (P: €1,25/uur)

Inhoudsopgave

Van de redactie	5
Persbericht	6, 7
Voorpublicaties	8
Het Nieuwe Uitgeven	9, 10, 11
Over dit nummer	12, 13, 14
Nieuwe uitgaven	15, 16, 17
Twee gedichten van <i>Mireille Nargish Buldeo Rai</i>	18, 19
Magie	20
Onderweg... Fragment, <i>Sanatan de Jongh Swemer</i>	21
Oud Licht Fragment, <i>Sarah Morton</i>	33
Wat brengt mij thuis? Vooraankondiging, <i>incognito</i>	43
Verzameld werk, dichten, beeld-dichten, <i>Irene Krielaart</i>	48
Niemand weet, dat ik Siri heet Fragment, <i>Sonal Fennema</i>	56
Fotografiek met <i>Gabriëlle Halvax Gerhard Kneissl</i>	64, 65
De goddelijke tuinman Fragment, <i>Joshua Stiller</i>	68
Essays:	
Hans Plomps "Satan ontmaskerd" 40 jaar <i>Ruud van Weerdenburg</i>	80
Fragment uit "Satan ontmaskerd" <i>Hans Plomp</i>	90
Een schizifreen is nooit alleen <i>Herschreven fragment, Hans Plomp</i>	94
De verbonden stad, Fragmenten, <i>Luud Schimmelpennink en...</i>	97
Esoterie:	120
Nietzsche als gevallen vredesapostel <i>Vertaald fragment, Valentin Tomberg</i>	121
Het Jezus Project Aankondiging <i>Robert Jan Kelder</i>	127
Non-fantasy:	130
De kosmische queeste van het Kristalvolk Fragment, <i>Desirée van Woerden</i>	131
De jongen van de zee, de zee II Fragment, <i>Hein van Elteren</i>	162
De tocht van de Inca's A.D. 1012 Fragment, <i>Ewout Storm van Leeuwen</i>	173
Het goud van Onoribo A.D. 2012 Fragment, <i>Ewout Storm van Leeuwen</i>	185
Suriname:	194
Het dekentje van Diana Fragment, opgetekend door <i>Fieke de Jongh</i>	195
Drie korte verhalen <i>Arlette Codfried</i>	204
Huur betalen (Die gedanken sind frei) Kort verhaal van <i>Gerbrand Muller</i>	226
Verwacht:	236
Bo en het babygekraai Fragment, <i>Hein van Elteren</i>	237
Heruitgaven:	250
Diagnose Levensklem 3e druk Fragmenten, <i>Iwanjka Geerdink</i>	253
Wat je niet verteld is... 2e druk Fragmenten, <i>Sarah Morton</i>	264
Nagekomen:	270
De schoonheid van water... Aankondiging, <i>Giovanna Gomersbach</i>	271

4

Colofon

Het Onderstroomboven Magazine is een uitgave van Artscience, een van de uitgeverijen (imprints) van Boekencoöperatie Nederland U.A. (Boekcoop).

Boekcoop is gevestigd aan de Kerkstraat 386A
1017 JB Amsterdam
Tel: 06 53849149 (Ewout)
IBAN: NL93 RABO 0180579304

Het verschijnt als gratis af te laden eBook op: www.onderstroomboven.nl en www.boekcoop.nl en is in papieren vorm te bestellen bij www.boekenroute.nl onder ISBN 9789492079022

De uitgave wordt verzorgd door het schrijvers- en beelders collectief Onderstroomboven, onder redactie van Sarah Morton, Gerbrand Muller en Ewout Storm van Leeuwen.
Bijdragen en reacties graag naar: redactieonderstroomboven@gmail.com

©2015 Uitgeverij Artscience
Vormgeving: studio Boekcoop

14 april 2015
Nummer 7.0
Jaargang 3
ISSN 2214-2878
ISBN 978-94-92079-02-2 (papier)
ISBN 978-94-92079-03-9 (eboek)

4

Van de redactie

Het collectief komt als een paal boven water. In het duister van het diepe, de droesem, het bezinksel (heffe, grondsop), ontstaan heldere gedachten, hele zinnen, complete concepten. De transformatie ervan in woorden op papier is een krachtmeting tussen de zuigkracht van de onzekerheid en het verlangen glorieus uit te blinken. Het veroorzaakt nogal wat turbulentie aan de oppervlakte.

In dit nummer oprispingen, gasbellen en zelfontbrandende dwaallichten uit de droes. Getransformeerde hersenspinsels komen aan de oppervlakte, gloeien op en vangen het licht van onverbiddelijke schijnwerpers. De weerkaatsing ervan is te beleven als schoonheid. Als u dit leest.

Onderstroomboven Magazine 7.0 is als een boek met vele eerste hoofdstukken. Romans, novellen, korte verhalen, poëzie, essays, beeld-dichten, orale geschiedenis, manifesten, aankondigingen. Nederlands en Engels.

U heeft hier een unieke bundel voorpublicaties in handen van boeken waar de auteurs al heel lang aan werken. Schrijvers uit het collectief zoals Sarah Morton, Desirée van Woerden, Iwanjka Geerdink, Hein van Elteren, Gerbrand Muller, Hans Plomp, Ewout Storm van Leeuwen...

En van schrijvers die we op een andere manier hebben leren kennen, zoals Arlette Codfried uit Suriname, Fieke, Irene en Sonal, de geheimzinnige Joshua Stiller. Robert Jan Kelder. Er is een essay van Ruud van Weerdenburg over Hans Plomp en een eerste hoofdstuk van wereldreiziger Sanatan de Jongh Swemer. Over essays gesproken: Luc Sala publiceert zijn Cyberspace. Het kan niet op: onder zijn redactie wordt er door Luud Schimmelpennink en anderen geschreven aan De verbonden stad, waarvan hier een voorpublicatie.

Sommige boeken verschijnen dit jaar nog, andere vergen nog veel werk. Zie de boekenlijst.

Ewout Storm van Leeuwen

Persbericht

Kersverse coöperatieve uitgeverij van zelfstandige auteurs presenteert zichzelf op 14 april 2015 in de Tolhuistuin in Amsterdam-Noord

Voor: redactie boeken, start-ups, MKB initiatieven

Het Nieuwe Uitgeven

Als reactie op de krimpende traditionele boekenbranche, heeft Boekcoop (kort voor Boekencoöperatie Nederland u.a.) een beweeglijke en creatieve formule ontwikkeld. Interactief. Auteurs, redigeerders, boekverzorgers, boekverkopers, boekwinkels, bibliotheken, lezers werken samen aan een boekproject. Dankzij internet, Print-on-Demand, eboeken en gezellige evenementen is de traditionele, gesloten weg van manuscript via uitgever en boekwinkel naar boek-op-schoot, opengelegd. De eerste producten van deze uitvinding worden op de voorjaarspresentatie op 14 april gepresenteerd. Jos van Hest (van het Open Podium OBA) interviewt auteurs, uitgevers, internetters. Het is leuk en het werkt.

Programma:

16.00 Inloop, boekenstalletjes, signeersessies, muziek, loslopende auteurs en uitgevers

17.00 - 19.00 Interviews door Jos van Hest met auteurs en de mensen achter Boekcoop

Rond 18.00 een korte pauze

19.00 - 20.00 muziek, dans, contacten, signeren, voorlezen

In het Tolhuisrestaurant kan gedineerd worden.

De volgende uitgaven worden gepresenteerd:

De verbonden stad (Luud Schimmelpennink en anderen) Essays

Cyberspace, het virtuele continent (Luc Sala) Essays

Het goud van Onoribo (Ewout Storm van Leeuwen) Roman

Over de horizon (Sanatan de Jongh Swemer) Gedichten

Niet praten (Gerbrand Muller) Verhalenbundel

Communekind in de sixties Herinneringen aan een antiautoritaire jeugd (Joshua Stiller) Roman

Wat je niet verteld is... (Sarah Morton) Tweede, geheel herziene druk.
(Dit boek is gedurende het afgelopen jaar coöperatief opnieuw geredigeerd)

Diagnose levensklem (Iwanjka Geerdink). 3e, geheel herziene druk.
(Dit boek is gedurende het afgelopen jaar coöperatief opnieuw geredigeerd)

----Er is nog meer onderweg, later dit jaar klaar----

Meer over deze boeken en voorpublicaties ervan in nummer 7.0 van Onderstroomboven Magazine.

Als u een mailtje stuurt naar redactieonderstroomboven@gmail.com kunt u een papieren presentemplaar aanvragen.

Over de Boekencoöperatie Nederland u.a., kortweg Boekcoop

Boekcoop is een soort draaischijf waar ervaren schrijvers, opmakers, redacteurs, promotors en ict-ers hun vaardigheden uitwisselen, beschikbaar stellen en daarmee veelbelovende auteurs meenemen in hun vaart.

Elk boek is weer een nieuw project waarvoor mensen, middelen en creativiteit worden gebundeld.

De auteur staat centraal, Boekcoop faciliteert.

Dit betekent ook dat de aangesloten auteurs zelf hoofdverantwoordelijk blijven voor opzet en financiering van hun boeken, hun pr en de verkoop.

In een notedop:

Boekcoop beschikt over een distributienetwerk (CB, webwinkels, Boekenroute.nl) en een uniek pr-programma waarmee via de social media boeken (en de boekhandels waar ze verkrijgbaar zijn) aangeprezen worden.

Boekcoop knettert van geestdrift, gelooft in frequente persoonlijke contacten, houdt van feesten en evenementen.

Boekcoop opent nieuwe kanalen voor de verkoop van boeken, via enthousiaste boekhandels, internet, webwinkels, lezingen, manifestaties.

Boekcoop is voortgekomen uit het schrijvers- en beelderscollectief Onderstroomboven, met een eigen Onderstroomboven Magazine, bijeenkomsten, voorlezingen en evenementen.

Boekcoop bundelt, versterkt en zendt uit.

De oprichting van Onderstroomboven bij Arti, november 2012 Foto: Hein van Elteren

Voorpublicaties

Boeken in wording

De redactie biedt met dit nummer een open podium aan beginnende en gevorderde auteurs. Zij etaleren zich hier met angst, beven en tegelijk met een zekere mate van: kijk mij eens.

Ze laten de eerste bladzijden van hun werk in uitvoering lezen; door onbekenden, dat is natuurlijk een beetje eng. Het is nog niet af, het is nog niet samen met een redigeerder vervolmaakt, er kunnen nog dingen veranderen, gewist worden, bijgeschreven worden.

Boeken in wording zijn uiterst kwetsbaar en zo zijn de makers ervan. Het is niet voor niets dat veel schrijvers in retraite gaan en alle contacten met mensen een tijdje uit de weg gaan. Pas als het kindje klaar is mogen de mensen het zien.

Houdt dit alstublieft in gedachten als u gaat lezen. Er zijn hele prille werken bij en er zijn manuscripten die klaar zijn voor publicatie. En alles wat daar tussen zit.

De eindredacteur heeft zich slechts met een enkele bijdrage bezig kunnen houden, de andere inzendingen zijn geplaatst zoals ze zijn aangeleverd.

De meeste van de boeken waarvan u hier een voorproef kunt lezen, zullen in de loop van 2015 door het collectief worden uitgegeven via de coöperatieve uitgeverij Boekcoop.

In 2016 willen we opnieuw met een voorjaarspresentatie komen, begeleid door opnieuw een themanummer van dit Magazine met voorpublicaties.

Een betere catalogus kunt u zich niet wensen.

Ewout Storm van Leeuwen

Het Nieuwe Uitgeven

Boeken uitgeven

Boekcoop geeft boeken uit (en dit magazine). Dat doen we met als enige kapitaal onze talenten, onze drijfveren ('wij willen gelezen worden') en een nieuwsgierige kijk op het uitgeefvak.

En niet te vergeten: dankzij de uitvindingen van internet, print-on-demand en eboeken.

Onderstroomboven Collectief

is de handelsnaam van Boeken-coöperatie Nederland U.A., ons uitgeefbedrijf (ook wel Boekcoop genoemd).

Het is letterlijk een coöperatie: een actieve en creatieve samenwerking tussen auteurs, redigeerders, recensenten (de "schrijvers"), uitgevers, opmakers, vormgevers, beeldende en uitvoerende kunstenaars (de "beelders").

De leden klussen voor elkaar met gesloten portemonnee. Om iemand te citeren: "We werken ideëel omdat het op een andere manier niet kan."

Wat er meer achter zit leest u verderop in dit nummer.

Distributie en promotie

De productie van boeken en de fysieke distributie (CB, Boekenroute en andere eboek platforms) zijn goed geregeld.

Voor de promotie is een zeer krachtig internetinstrument ontwikkeld, dat bezig is een onafhankelijke afzetmarkt te creëren.

Promotie is maatwerk. Veel auteurs schrijven voor een heel specifieke doelgroep. Dergelijke "niche" uitgaven vragen om toegesneden promotie. De actieve auteur onderhoudt zijn eigen website, blogs, Facebookpagina.

Door samen met anderen op te treden bij boekpresentaties, signeersessies en discussiepanels is er beweging te krijgen in de inerte boekenmarkt.

De Nieuwe boekhandel

Boekcoop is een netwerk aan het voorbereiden van boekhandels waar groepjes auteurs, muzikmakers en andere belangstellenden af en toe kunnen optreden. Met als ultiem doel dat de boekhandel veel van

onze boeken kan verkopen. Er zijn in den lande verschillende boekhandels die hierin actief zijn en in een krimpende markt toch hogere omzetten weten te realiseren.

Boekcoop kan met gerichte tweetcampagnes deze evenementen ondersteunen.

Het Nieuwe Uitgeven bestaat, kort gezegd, hieruit dat de klassieke verhouding tussen uitgever en auteur (de *doener* en de *denker*) is samengesmolten tot het fenomeen auteur/uitgever.

Verenigd in Boekcoop. De auteur blijft in rechten, uitvoering en financiën zelfstandig, dus zowel t.a.v. de kosten als van de baten.

Elke auteur krijgt met zijn lidmaatschap een heel bestand aan kundige en kritische collega's, redigeerders, recensenten en boekverzorgers om mee samen te werken.

Interactief uitgeven

De betrokkenheid van de auteur bij het uitgeven van zijn boek wekt onder meer betrokkenheid bij zijn lezers op. Dat kan vooral bij non-fictie leiden tot intensieve contacten tussen schrijver en lezer. Actieve lezers zijn niet zelden zelf deskundig in

de onderwerpen van het boek en leveren vaak genoeg commentaren, inzichten en feiten waarmee het onderwerp verder wordt uitgediept dan de auteur alleen had gekund.

Dankzij de nieuwe vormen en distributiekkanalen is het voor een uitgever te doen om kleine oplagen in de markt te brengen en de inhoud van het boek in elke nieuwe druk aan te passen aan de laatste stand van zaken.

"Crowd-editing"

Een auteur/uitgever kan hier bewust voor kiezen. Via blogs, bèta versies, eboeken en mailcontacten kunnen ongekende en onbekende bronnen worden aangeboord. De in volume en diepgang groeiende "content" kan periodiek worden vastgelegd in een versie 2.0 en verder.

De verbeelding aan de macht

is het motto van het Manifest van het Onderstroomboven Collectief, waarmee het eerste nummer van Onderstroomboven Magazine in 2013 opende.

In ons uitgeefbedrijf brengen we het Manifest in praktijk. Vastberaden stellen we het scheppen van schoonheid voorop. Wij verdienen schoonheid en anderen verdienen het om in die

11

schoonheid te delen. De rest moet natuurlijk ook kloppen, zoals geld en rechten, maar die zijn secundair.

Bandbreedte

Boekcoop kent een wijde bandbreedte in het coöpereren. Van zeer zelfstandig alles zelf doen, tot een volledige verzorgde uitgave en verkoop van een boek. De ene auteur wil slechts delen in de fysieke distributie en alles in eigen hand houden. Andere auteurs willen alleen maar schrijven. De faciliteiten die Boekcoop in zulke gevallen biedt komen dicht bij het klassieke uitgeven.

Financieel beleid

Boekcoop is, net als het CB en Boekenroute, in principe een dienstverlenend bedrijf. Faciliteiten worden geleverd tegen een vooraf bepaalde provisie, of worden betaald uit de restmarge op de verkopen die onder verantwoordelijkheid van Boekcoop en diens imprints vallen.

Elk boek een nieuw project

De auteur die een manuscript wil uitbrengen organiseert, met degenen wiens diensten hij zoekt, zelf een project voor de uitgave van zijn boek of bundel. Acties als redigeren, illustreren, opmaken, produceren,

pr, verkopen, worden in een stroomschema gevat. In overleg volgt daaruit een tijdpad en een financiële onderbouwing, in geld en wederdiensten. Sommige auteurs houden zelf het roer, anderen laten dat graag aan iemand anders (de uitgever) over.

Gezamenlijke acties

Omdat we het samen doen, blijft het leuk en maken we minder missers. Ons zelfcorrigerend vermogen is groot. Het Magazine vormt daarbij een onmisbaar platform, waarin proza en gedichten gepubliceerd worden voordat ze uiteindelijk in een boek of bundel verschijnen.

De voorjaarspresentatie op 14 april is een voorbeeld hoe we ons willen manifesteren. Met intieme evenementen bij bevriende boekhandels en literaire cafés timmeren we verder aan de weg.

Er zijn nu vier, voorheen zelfstandige, uitgeverijen als imprint verenigd onder de paraplu van Boekcoop. Magister, Deniesa, Artscience, de Sneeuwstorm. Er zijn twee nieuwe imprints onderweg. Er is ruimte voor meer.

Ewout Storm van Leeuwen

11

12 Over dit nummer

Wat staat er in?

Of eigenlijk: wie staat er in? Dit nummer staat bol van oud, nieuw, bekend en onbekend werk.

We kunnen het niet laten en openen met twee gedichten van **Mireille Buldeo Rai**. Ze spreken (ze spreekt) voor zichzelf.

Dan volgt de voorpublicatie van **Sanatan de Jongh Swemer**. Wereldreiziger, sanniyasin van het eerste uur, dichter en schrijver. In "Onderweg... Avonturen en inzichten van een zelfzoeker", beschrijft hij hoe veelkleurig de wereld is als je die met een onbevangen oog bereist. Naar alle hoeken en gaten van de uiterlijke en innerlijke wereld. Boekcoop heeft overigens bij Sanatan een "stuwmeer" aan manuscripten aangeboden. Proza en poëzie.

Zijn gedichtenbundel "Over de Horizon" wordt de 14e door "de Sneeuwstorm" uitgebracht.

Ruud van Weerdenburg heeft een veelzijdig essay geschreven over **Hans Plomp**. Het geeft

een intrigerend beeld van de literaire wereld van de zeventiger jaren. Hans Plomp werd vereerd en verguisd. Op handen gedragen en in de modder geduwd.

Dat doet "de clique" nog steeds met auteurs die zich niet conformeren. Vandaar dat het collectief zich als een onderstroom manifesteert die bovenkomt, ongeacht wat de "mainstream" al of niet doet.

Hans Plomp is zelf vertegenwoordigd met een deel uit het besproken werk "Satan Ontmaskerd". Tevens plaatsen we een fragment uit "Een schizofreen is nooit alleen" (1983), essays over de grenzen van het rationalisme. Hij is het aan het herschrijven voor een uitgave door Boekcoop.

Luc Sala verbaast vrienden en vriendelijken met "Cyberspace, het virtuele continent" waarin hij de vervlakking en globalisering door internet aan de orde stelt.

Lud Schimmelpennink en anderen hebben essays bijgedragen voor de bundel "De verbonden stad".

Daarin komt de toekomst van de stad aan de orde, voorbij de smart city trend en met de mens als focus. Het boek is bijgeschreven door enkele gerenommeerde toekomstbouwers, zoals Lud Schimmelpennink, Jaap van Till, Lucia Lindner en Kyra Kuitert. Met Amsterdam als voorbeeld wordt in een reeks haarscherpe essays uiteengezet hoe in de stad nieuwe functies tot ontwikkeling komen, die cruciaal kunnen te zijn voor het creatieve vermogen en het geluk van de burger. Twee fragmenten kunt u hier al lezen.

We hebben **Desirée van Woerden**, voorzitter van het collectief, zover gekregen dat ze een eerste deel afscheidt van haar epos, haar levenswerk "Kosmische queeste van het Kristalvolk". Het zijn herinneringen aan een heel ver verleden. SF? Fantasy? Een autobiografie? Boekcoop schaaft het onder een nieuw genre: non-fantasy. In de eerste vier hoofdstukken vertelt een jong meisje over haar opleiding tot priesteres en de reizen die haar geest 's nachts maakt.

Ze ontdekt daar dat ze van oorsprong geen mens is...

Sarah Morton heeft haar bestseller "Wat je niet verteld is..." over kinderen in de baarmoeder, in het gezin en in de maatschappij, gerenoveerd. Boekcoop brengt het uit.

Daarnaast heeft ze nog tijd gevonden om aan haar nieuwe politieke thriller "Oud licht" te werken, waarvan we hier een tip van de sluier mogen oplichten.

Hein van Elteren heeft altijd veel om handen. Zijn eigentijdse erotische roman "Bo" is bijna zover dat het 't bureau van de redigeerder kan inwisselen voor de printstraat. Het boek zal komend najaar in papieren vorm worden aangeboden. Zijn voorpublicatie betreft het tweede deel van "De jongen van de zee, de zee".

Het eerste deel, met de ondertitel "Het offer" is in 2010 verschenen bij Magister.

Ewout Storm van Leeuwen heeft ook niet stil gezeten. Zijn roman "Het goud van Onoribo" komt tegelijk met dit nummer uit. Daarnaast kunnen we genieten van een eerste blik op het leven van Inca indianen in het jaar 1012. Het is een roman over een expeditie die een Inca stam

duizend jaar geleden maakte naar Suriname. Te zien als een voorloper op "Het Goud van Onoribo". Het verhaal is gebaseerd op een interview dat de schrijver via het medium Marie Louise Vissers heeft gehouden met de geest van de Inca hoofdman uit die tijd.

*Onoribo is de plantage in Suriname waar de meeste bauxiet uitgegraven werd.

Over Suriname gesproken: we hebben uit dat land een Engelstalige, zeer controversiële opvatting over de verwekker van Jezus van Nazareth door **Arlette Codfried**.

Van haar ook twee korte verhalen waarin de sfeer van het leven in Suriname invoelbaar wordt.

Hierop wordt gereageerd door **Robert Jan Kelder** in de inleiding van zijn voorpublicatie. Verder een schokkende relaas over "Nietzsche als gevallen Vredesapostel", door Robert Jan vertaald uit het Duits, van Valentin Tomberg (1900-1973).

Maar nog vóór zijn bijdrage een tweede verhaal dat ons verbindt met Suriname: **Fieke de Jongh** tekent het levensverhaal op van de Surinaamse Diana.

Gerbrand Muller heeft na lang

aandringen een bloemlezing samengesteld van korte verhalen die hij in de afgelopen decennia heeft geschreven en nu pas, na intensief redigeren, publiceert onder de titel "Niet praten". Van zijn hand het korte verhaal: "Huur betalen", of: "Die Gedanken sind frei".

Irene Krielaart schrijft heel persoonlijke gedichten. Haar partner maakt daar bijzondere fotobewerkingen bij. Een voorproef van de bundel die Irene met Boekcoop gaat uitgeven. Maar dat is niet alles: ze schrijft ook aan een roman. Een stukje ervan...

Gerhard Kneissl dicht direct in Photoshop en voorzetlenzen. Van hem twee beelden van de danseres **Gabriëlle Halvax**

Van **Joshua Stiller**, een pseudoniem, publiceert Boekcoop de roman "Communekind in de sixties". De schrijver houdt angstvallig zijn ware identiteit geheim. Is hij de Boedi uit het verhaal?

Van een tweede roman van zijn hand, "De Goddelijke tuinman" de intro: transities op een landgoed in Toscane.

Sonal Fennema, net als Fieke

en Ewout gestaald en vertoelt op de Magische Schrijfweken van Geert Kimpen en zijn vrouw Christine Pannebak-

ker, publiceert het hoofdstuk "Bruno" uit haar autobiografische roman-in-wording "Niemand weet, dat ik Siri heet".

Nieuwe uitgaven

De verbonden stad

Essays over de stedelijke omgeving in de context van diversiteit en mobiliteit
Lud Schimmelpennink, Jaap van Till, Kyra Kuitert, Lucia Lindner, Luc Sala (red.)

Artsience

NUR 740 (Mens en maatschappij alg.)

ca 265 blz

€ 19,95 (papier) isbn 9789492079046

€ 4,95 (eboek) isbn 9789492079053

Bestellen: www.boekenroute.nl

en bij de boekhandel

Cyberspace

Het virtuele continent, essays
Luc Sala

Derde druk, nu bij Boekcoop

Artsience

NUR 738 Wetenschapsfilosofie, logica en kentheorie

ca 358 blz

€ 19,95 (papier) isbn 9789492079

€ 4,95 (eboek) isbn 9789492079

Bestellen: www.boekenroute.nl

en bij de boekhandel

Het goud van Onoribo

Roman

Ewout Storm van Leeuwen

Magister

NUR 301 Roman

262 blz

€ 24,50 (papier) isbn 9789072475350

€ 9,95 (eboek) isbn 9789072475367

Bestellen: www.boekenroute.nl

en bij de boekhandel

Over de horizon

Gedichten

Sanatan de Jongh Swemer

de Sneeuwstorm

NUR 306 Poëzie

32 blz

€ 9,50 (papier) isbn 9789082362718

€ 4,50 (eboek verwacht)

Bestellen: www.boekenroute.nl

en bij de boekhandel

Niet praten

verhalenbundel

Gerbrand Muller

de Sneeuwstorm

NUR 303 Verhalenbundels

98 blz

€ 14,50 (papier) isbn 9789082362701

€ 4,50 (eboek verwacht)

Bestellen: www.boekenroute.nl

en bij de boekhandel

Communekind in de sixties

Roman

Joshua Stiller

Magister

326 blz

€ 24,50 (papier) isbn 9789072475299

€ 9,95 (eboek) isbn 9789072475367

Bestellen: www.boekenroute.nl

en bij de boekhandel

Diagnose levensklem

Over geestelijke gezondheid

Iwanjka Geerdink

Derde, geheel herziene druk

Artscience

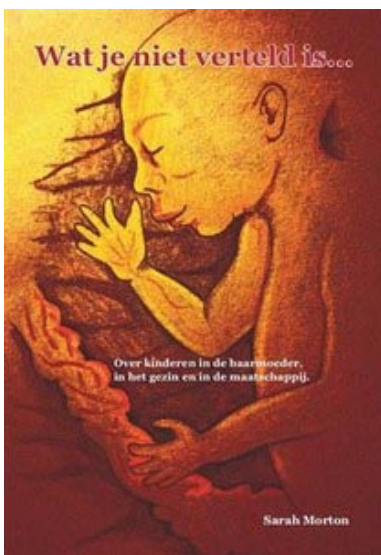
ca 249 blz

€ 19,95 (papier) isbn 9789031577519

€ 3,00 (eboek) isbn 97890315775...

Bestellen: www.boekenroute.nl

en bij de boekhandel

Wat je niet verteld is...

Over kinderen in de baarmoeder, in het gezin en in de maatschappij

Sarah Morton

Tweede, geheel herziene druk

Artscience

ca 350 blz

€ 19,95 (papier) isbn 97890817577502

€ 3,00 (eboek verwacht)

Bestellen: www.boekenroute.nl

en bij de boekhandel

Onbevangen

Onbevangen lach je je
ontspannen lach
Open
Vrij uit
Vol uit!
Je geniet
Hoofd in je nek
Hals vloeiend langgerekt
Sans gene
Borsten vooruit
Gehurkt
Armen losjes op je knieën
Een schavuit
Speels speel je het spel
Pak me dan als je kan
Je kan me toch niet pakken
Je geniet
Ik heb je door
Je spel is uit.

Mireille Nargish Buldeo Rai

Mijn hart een wilde zee

Eenzaam
Niet alleen
Iedereen rent om mij heen

Ik sta in het midden en
Kijk
Waar gaan ze naar toe?

Waar gaat u naar toe?
Toe. Neem mij mee op uw reis

Eenzaam ben ik dan niet meer
In uw koffer vind ik mijn bestemming
Prop mij op. Vouw mij mee
Met een blouse of een broek
Doet er niet toe hoe
Neem mij mee
Oh, toe, neem mij mee op uw reis

Nooit meer alleen
U niet. Ik niet. Toe.
Avontuur verzekerd
Mijn hart een wilde zee

Mireille Nargish Buldeo Rai

Magie

Natuurlijk zijn wij, onbekende schrijvers, altijd bezig met magie.

We willen gehoord worden. Als ons de middelen ontbreken of de juiste kennissen, om ons gedachtegoed rond te laten bazuinen, spreken we op lezingen, op bijeenkomsten. We fluisteren het in de beslotenheid van onze kamer als we het opschrijven en hardop herlezen.

Ook al komen er maar een handjevol mensen luisteren als we voorlezen, al komt er maar eentje, dan nog is het in ieder geval uitgesproken. Hebben de woorden geklonken, heeft onze stem lucht in trilling gebracht. Wat wij willen zeggen is dan in ieder geval in het Akasha-veld opgenomen.

Ieder heeft zo zijn eigen manier. De een laat oplagen drukken en geeft zijn boeken weg. De ander houdt hardnekkig vol om het ene hoofdstuk na het andere voor te lezen op bijzondere plekken. Een derde schrijft blogs, houdt lezingen.

Niets doen is geen optie.

Dat is magie. We voegen aan het geheel van gedachten, meningen en standpunten ons zegje toe. Geeft niet of er op dat moment niemand luistert, niemand ons boek leest, ons kunstwerk ziet. Het is gemaakt, vertoond en ten gehore gebracht. Op dat moment is ons werk vanuit onze handen in het bewustzijnsveld gegleden, dat we ook wel cultuur noemen.

Onderweg...

**Avonturen en inzichten van een zelfzoeker
(fragment)**

Sanatan de Jongh Swemer

Inhoud

1- Nachtbus naar Hippieland	20- Een indringende droom en ervaring
2- Ik ontmoet Bhagwan Shree Rajneesh	21- De dood van Bhagwan
3- Het Vikingmeisje in Afrika	22- In de ashram van Sathya Sai Baba
4- Van de woestijn naar de fjorden	23- In de ban van Ramana Maharshi
5- Een drugsdode in Shantipur	24- Een utopische stad in wording
6- Bhagwan verlaat Poona	25- Bij de zingende swami
7- Een expat-swami in Nairobi	26- Ontmoetingen met de Dalai Lama
8- Met de bus door Amerika	27- Naar de bakermat van Bhagwan
9- Home on the Ranch	28- Een voorspelling en een satori
10- Hampi, land van de apenkoning	29- Met Andrew in Bodh Gaya en Nepal
11- In de Amsterdamse commune	30- Knuffelguru en Palmbladastroloog
12- Drama in het Paradijs	31- De Leeuw van Lucknow
13- Amerika versus Rajneeshpuram	32- Ontmoetingen met Shantimayi
14- Van de commune naar Shantipur	33- Inzicht en Liefde
15- Dansende dolfinen	34- Het mysterie van de grot
16- Als een vogel in de lucht	35- Bij Thich Nath Hanh in Frankrijk
17- Astroloog onder een boom	36- Een magische reis door Vietnam
18- Naar de Himalayas	37- De trek naar de Oceaan
19- Heilige mannen in as	38- Aldus sprak de oude Indiaan

Over mijn boek...

Het begon bij de Hippies die, na het puinruimen van de Tweede Wereldoorlog en de wederopbouw, op zoek gingen naar een nieuw soort samenleving van liefde, zonder oorlogen en belemmerende oude regels en instituten. 'Peace and Love' en 'Flowerpower' waren hun credo's.

De avontuurlijken onder hen trokken met de Magic Bus naar India waar zij geestverruimende middelen vonden, maar ook leermeesters ontmoeten die hen de weg naar hun idealen wilden wijzen met meditatie, yoga en wijsheid.

Het gevolg was dat aan de randen van de westerse maatschappij veranderingen plaats vonden die nog steeds doorwerken. Yoga en meditatie zijn nu algemeen geaccepteerd evenals alternatieve geneeswijzen. Woorden als 'goeroe' en 'avatar' zijn normaal geworden. Men is zich bewuster geworden van de natuur, de toestand van de planeet en zichzelf.

Deze zachte revolutie begon met fenomenen als idealistische woongemeenschappen en communes en de opkomst van goeroes en leermeesters, voornamelijk uit India.

Een van de meest bekende van hen, in de jaren zeventig en tachtig, was Bhagwan Shree Rajneesh, later be-

kend als Osho. Met zijn zeer controversiële uitspraken haalde hij vaak de media. Omdat hij voor vrije seks was, werd hij wel seksgoeroe genoemd en hij kreeg veel bekendheid omdat hij een vloot van Rolls Royce auto's tot zijn beschikking had, waarvan men abusievelijk meende dat die zijn persoonlijk eigendom waren.

Hij had honderdduizenden volgelingen, in Europa, Noord- en Zuid Amerika en Australië. Een verrassend hoog percentage had een universitaire of hogere beroepsopleiding. Ze kleedden zich in het rood, waardoor ze overal herkenbaar waren en trokken veel aandacht.

Behalve Bhagwan kregen veel meer Indiase leermeesters bekendheid in het westen. Zij leidden westerlingen op die ook weer de inzichten, wijsheden en methodieken van hun leraren verspreidden.

Ik maakte het allemaal mee. Ik werd geïnspireerd door de visie van Bhagwan: een samenleving die gebaseerd is op meditatie en bewustzijn. Ik ontmoette de leermeester in Poona en leefde een tijd in diens commune in Amsterdam. Ik werd er hoofdredacteur van de Rajneesh Times. Later volgde ik Bhagwan naar de grote commune in de Verenigde Staten, Rajneeshpuram. Daar was ik getuige hoe mijn inspirator werd gearresteerd en gedeporteerd door de regering daar. De dood van Bhagwan, inmiddels te-

rug in Poona, heeft me diep geschokt. Ik was erbij. Dat was het begin van een zwerftocht door spiritueel India en daarbuiten. Langs ashrams, zoals die van Ramana Maharshi en de magiër Sathya Sai Baba. Ik heb interessante leermeesters ontmoet, waaronder de Dalai Lama en Thich Nath Hanh. Op de Kumbha Mela, de grote vierjaarlijkse samenkomst van miljoenen heilige mannen in India ben ik geweest.

Mijn persoonlijk leven is al even turbulent. Ik heb ontwikkelingswerk gedaan voor een internationale organisatie in Kenia, ben door Afrika getrokken waar ik een Noorse schone heb ontmoet. Ik reisde mee naar haar land, waar ik als los arbeider aan de Oslo Fjord mijn geld heb verdiend. In de Amsterdamse commune ontmoette ik nieuwe relaties.

De lezer kan volgen hoe, door de jaren heen, mijn inzichten zich verdiepen. Bijvoorbeeld wat de zin van mijn leven is.

Sanatan de Jongh Swemer

Wie is...?

Al op jonge leeftijd besloot ik een avontuurlijk leven te leiden. Mogelijk omdat ik werd geboren op een tropisch eiland in het toenmalige Nederlands-Indië.

Sanatan. Foto: Elsja

Als stuurman op de grote vaart bevoer ik de wereldzeeën.

Weer aan de wal was ik in Hilversum werkzaam bij de omroep, tot de reislust me te machtig werd en ik vele jaren voor de V.N. in ontwikkelingsprojecten in de derde wereld werkte en tussendoor lange reizen maakte. Na mijn ontmoeting met Bhagwan Shree Rajneesh, later bekend als Osho, begon ook mijn innerlijke reis. Na diens dood ontmoette ik tijdens avontuurlijke tochten, de meeste door India, vele leermeesters. Mijn ervaringen zijn verwerkt in het boek "Onderweg... Avonturen en inzichten van een zelfzoeker".

Momenteel leef ik met mijn levenspartner Elsja in Amsterdam, waar wij samen een Reikicentrum leiden en les geven.

1. Nachtbus naar hippieland

De slaapbus hotst en slingert door de koele Indiase nacht. We doorkruisen de Westelijke Ghats, de bergketen die, vanaf Mumbai, als een ruggengraat langs de westkust van noord naar zuid loopt. Van de Deccan hoogvlakte zijn we op weg naar de zee. Naar Goa.

Die plaats heeft een grote invloed op mij gehad. Toen ik daar in de jaren zeventig voor het eerst was, kwam ik op een spoor dat mijn leven totaal overhoop haalde. Het leidde tot ontmoetingen en ervaringen die mij raakten tot op het bot en die van mij zelfs een maatschappelijke paria maakten. Ook tijdens latere bezoeken aan Goa overkwamen mij vreemde en onverklaarbare gebeurtenissen.

En nu was ik weer op weg naar die plek. Met vriendin Elsja. Hoe zal dat deze keer zijn?

Elsja en ik rollen tegen elkaar in een klein bovenbed. De ene keer worden we tegen het raampje gedrukt en even later botsen we tegen de stang die moet voorkomen dat we uit bed vallen.

We kozen voor een airconditioned bus. Niet omdat de buitentemperatuur dat nodig maakte, maar omdat je dan zeker bent dat de ramen sluiten en niet tochten.

Ik ken mensen die, alleen reizend, boekten voor een slaapbus en bij het instappen tot hun schrik merkten dat ze zo'n nauw bed moesten delen met een forse zwetende Sikh met tulband, baard en buik. Geen pretje. Vrienden van ons voorkomen dat door twee slaapplekken te boeken en hun rugzak of reistas naast zich te nemen.

Niettemin is deze slaapbus een grote vooruitgang sinds ik in de jaren zeventig voor het eerst dezelfde rit maakte. In een oude houten bus met rechte harde stoelen en permanent tochtende ramen. De weg was toen nog slechter en ik was blij dat we om de paar uur stopten bij een klein theestalletje in het holst van de nacht, langs een eenzame weg en ik een warme chai kon drinken, Indiase thee met melk en suiker. Mannelijke passagiers zochten dan meteen een boom op of stonden wijdbeens in het vrije veld. Vrouwen moesten de nacht in lopen, op zoek naar een bosje om achter te hurken. Soms waren er geen bosjes. Indiase vrouwen zijn dan heel handig om zich te kunnen afschermen met een slip van hun sari. Die theepauzes zijn nog steeds zo. Elsja is dan ook heel geroutineerd geworden in het ophouden van een sarong,

die ze altijd bij zich heeft. Vooral wanneer passende mannen in het donker afdwalen richting vrouwen. In het bijzonder als er een, mogelijk onhandige, westerse vrouw bij is.

Zo reizen is afzien, maar ook avontuurlijk.

Ik hou van reizen en van avontuur. Misschien wel omdat mijn wieg aan de evenaar stond. De prille jaren van mijn jeugd bracht ik door in het voormalige Nederlands-Indië, totdat ons gezin met de boot naar Nederland repatrieerde. Met die achtergrond kon ik niet meer goed aarden in het kleine koude kikkerlandje. Iets in me bleef trekken naar de horizon, naar gebieden die weidser zijn, minder geregeld en minder vol. Zo ben ik een reiziger geworden en ontdekte dat reizen niet slechts een kwestie is om van A naar B te komen. Het avontuur zit in de reis zelf, het ongewisse, het onzekere. Niet weten waar je de komende nacht terecht zult komen. In wat voor bed je zult slapen. Het avontuur zit in onverwachte wendingen. Tegenslagen en verrassingen die later juist de verhalen worden van avontuur.

Ik heb veel gereisd. En wie veel reist kan veel vertellen.

Wie ben ik? Zonder naam werd ik geboren. De namen die mijn ouders me gaven staan in mijn paspoort. Maar de laatste tientallen jaren kent men mij als Sanatan. Hoe dat is gekomen vertel ik later. Maar wat voor naam ik ook draag, ik ben dezelfde persoon. Het uitvinden van wie of wat dat is, is een deel van mijn verhaal.

Maar op dit moment ben ik gewoon blij dat ik gezellig naast Elsja met de krullen in de slaapbus lig.

Over de nauwe slingerende bergweg rijden voornamelijk hoog opgeladen vrachtauto's, waarvan de meeste voorzien zijn van een uitbundige feestverlichting van gekleurde lampjes. We passeren veel andere nachtbussen. Alleen in de nacht is er kans dat je enigszins op tijd kunt zijn. Alle wagens hebben verblindend groot licht aan en in haarspeldbochten ontstaan soms opstoppingen met ronkende motoren, die dikke dieseldampen de nacht in blazen. Een late afnemende maan laat ons beboste berghellingen zien met op de flanken een bewegend snoer van voort kruipende autolichten, van de weg die voor ons ligt.

We zijn van Poona op weg naar Goa.

Bij het eerste daglicht rijden we over de grens van de kleine Indiase kuststaat, die lange tijd een Portugese kolonie was en pas in 1961 werd overgedragen aan India. Een vrijwel bloedeloze machtswisseling.

De invloed van de katholieke Portugezen is nog duidelijk zichtbaar. Elsja en ik kijken met onuitgeslagen ogen naar de dorpjes die we passeren, kleine steenen huisjes met veranda in de schaduw van kokospalmen en mangobomen. Ze worden vaak overheerst door witte kerkjes met een bel bovenin de voorgevel, zoals je ook op het Portugese platteland ziet.

Grotere plaatsen hebben minikathedralen met trappen naar bordessen en de onvermijdelijke kunstrots van Lourdes op het voorplein, met beelden van de heilige Maria en het meisje Bernadette aan wie zij verschenen zou zijn.

De meeste winkeltjes die we passeren zijn nog dicht, maar het ochtendverkeer is op gang gekomen met heel veel motoren en scooters. Schoolkinderen in uniform met rugtassen lopen naar school, op weg naar hun toekomst. De jongens in korte broek, de meisjes in rokken tot ver over de knie en het lange, glanzende zwarte haar in vlechten. We rijden langs rijstvelden, omzoomd door kokospalmen. Een tropisch landschap dat me doet denken aan Indonesië. Heuvels van rode aarde, begroeid met cashew bomen.

De zon begint net boven de huizen uit te komen als we het plaatsje Mapusa (uitspraak Mapsa) binnenrijden en stoppen tussen de taxistandplaats en de markt die nog gesloten is. Een luidruchtige drom chauffeurs, de riksja- en taxiwallahs, dringen bijna de bus binnen en vragen luid waar iedereen naar toe moet.

Elsja, nog moe van te weinig slaap, schudt haar krullen los en klimt na mij uit het bovenbed. Samen met andere passagiers vechten we ons een weg naar buiten, door de groep opdringerige vervoerders. We negeren ze en lopen met onze reistassen naar een theestalletje en bestellen twee glazen chai. Die tactiek hebben we geleerd.

Geamuseerd kijken we toe hoe medepassagiers bijna ontvoerd worden naar taxi of motorriksja. Tegen de tijd dat onze chai op is, is ook de drukte voorbij en hebben we de vervoersprijs geïnformeerd bij de chai wallah, de uitbater van het theestalletje. Met deze kennis kunnen we rustig onderhandelen over ons eigen vervoer.

Het zwartgele taxibusje rijdt ons het stadje uit over een steeds drukker weg, waarlangs de winkeltjes nu open zijn voor de eerste klanten. We passeren dorpjes in het groen, stadjes met markten en kerken, beboste heuvels en natte rijstvelden die de lichtblauwe ochtendlucht weerspiegelen.

Helaas komen we ook langs een uitgebreid veld dat omringd is met bosjes, die niet kunnen verbergen dat daarachter enorme vuilnisbelten liggen, waarboven zwermen kraaien vliegen. De stank van verrotting waait even door de

autoramen. Goa heeft geen vuilnis ophaalsysteem. Iedereen verbrandt zijn eigen vuil of gooit het op plaatsen zoals deze. Gelukkig rijden we weer snel langs lieflijke dorpjes tussen weelderig tropisch groen.

Mijn gedachten gaan terug naar de eerste keer dat ik naar Goa kwam. Het was in 1978, dus ruim drie decennia geleden, toen een reis naar India nog iets uitzonderlijks was.

Ik was op een wereldreis, die was begonnen op Samoa, een eiland in Polynezië, waar ik voor de V.N. als adviseur bij de radio had gewerkt. Hoppend over diverse eilandengroepen in de Stille Oceaan, was ik via Australië, Indonesië en Sri Lanka naar Zuid India gekomen. Onderweg had ik gehoord over het hippieparadijs Goa en ik was benieuwd.

In een gammele bus met open ramen, waar net zoveel stof als wind doorheen woei, kwam ik aan in het Goaanse vissersdorpje Anjuna. Zodra ik uitstapte werd ik belaagd door jongetjes die een kamer te huur aanboden, zodat ik met hun hulp al snel een plekje vond met uitzicht op de schitterend blauwe zee. De jongetjes vertelden me dat er een bijzondere markt was: de hippiemarkt. Dat wilde ik zien. Ik zette mijn reistas op het bed, sloot de kamer af met mijn eigen hangslot en liep er heen langs de rotsige kust met kleine witte zandstrandjes.

De markt vond plaats tussen de palmbomen van een kokosplantage. Alle koopwaar was op de grond uitgestald. De kopers waren voornamelijk de wat rijkere Indiërs uit Maharashtra, de aangrenzende Indiase staat. De verkopers waren jonge westerlingen in diverse stadia van verval. In die tijd waren goede westerse artikelen als echte spijkerbroeken, goede jacks, elektronica, zakmessen, slaapzakken, rugzakken en dergelijke, moeilijk te krijgen in India. Vooral originele Levi jeans waren erg in trek. Voor de Indiërs waren die een statussymbool.

Ik zag westerse meisjes, maar vooral jongens, die stuk voor stuk hun persoonlijke spullen verkochten om zo lang mogelijk in India te kunnen blijven. Bijna allen hadden lang haar en er waren veel baarden. De meesten zagen er nog redelijk gezond uit, maar er waren ook broodmagere types met warrige haardossen en holle ogen, slechts gekleed in een lungi, de Indiase sarong. Zo te zien waren zij al jaren in India en hadden ze hun spullen al lang verpatst. Om wat geld te kunnen maken verkochten ze zelfgemaakte cake of bakten een pannenkoek in een oude pan boven een houtvuurtje tussen drie stenen. Klaar terwijl u wacht.

Ik bekeek deze hippies met belangstelling. Zij waren uit het systeem gestapt en naar het oosten gereisd. Als trekvogels die een innerlijke roep volgen. Of gewoon voor het avontuur en de uitdaging van het onbekende. Wat zochten ze, wat hoopten ze te vinden? Waren zij de voortrekkers van een nieuw soort pioniers? Het moest toch enige moed vereisen om huis en haard en andere zekerheden achter te laten, op weg naar het ongewisse.

Uit een gevoel van medeleven kocht ik bij een broodmagere jonge man in een gele lungi en een paar kettingen om zijn hals, een dikke plak chocoladecake die er lekker uit zag en die ik langzaam oppeuzelde terwijl ik, net als de Indiërs, langs de uitgestalde kleren en reisspullen liep en luisterde naar het loven en bieden in half Engels en half Hindi.

De chocoladecake smaakte tot mijn verrassing erg goed en na een rondje markt liep ik terug naar dezelfde magere jongen voor nog een plak.

De jongen keek mij aandachtig aan met een geamuseerde vonk in zijn ogen en weigerde mij nog een stuk cake te verkopen. Dat begreep ik niet en lichtelijk geïrriteerd slenterde ik verder, weg van de markt, tussen de kokospalmen door, naar de zee.

Al lopend voelde ik een merkwaardige sensatie. Het was alsof ik steeds lichter werd en een blij gevoel doorstroomde me. Alle kleuren om me heen werden helderder en de contouren van de natuur scherper. De bladeren van de kokospalmen waren een briljant groen tegen een spetterend blauwe lucht. De bladeren wuifden en wenkten naar me met een lieflijke gratie. Het aanvankelijk dorre gele gras onder mijn voeten leek wel van goud. De zee die ik tussen de palmen door zag, schitterde me toe. Het schuim op de golfjes vormde belletjes die naar de hemel stegen.

Ik zweefde langzaam naar de zee toe, over een strand van diamanten en edelstenen. De zwarte stukken rots in de branding blikkerden in het zonlicht alsof ze met zilver bedekt waren. De wereld was prachtig, heerlijk, vol geluk en oneindig, oneindig, oneindig.

Ik heb geen idee hoe lang ik vol verwondering in het zand gezeten heb. Het was alsof tijd voor mij niet bestond. Ik was in het permanent eeuwige. Soms verscheen in mijn blikveld een glimlachend gezicht en dan was er weer de overdonderend schitterende natuur en het gevoel van diep geluk. Slechts heel langzaam begon de omgeving weer zijn normale vormen en kleuren terug te krijgen.

Het duurde enige tijd voordat ik het gevoel had dat ik veilig geland was na deze onverwachte trip. Ik begreep nu waarom die jongen mij geen tweede chocolade plak wilde verkopen. Hij kende zijn waar en had gezien dat ik nog nooit van space-cake had gehoord. Achteraf was ik blij met zijn gevoel van verantwoordelijkheid, door mij een tweede plak te weigeren, wat hem dus geld kostte.

Ik stond voorzichtig op en liep langzaam verder over het zand langs de zee.

Het strand eindigde in een hoge zwarte rotspartij. Tegen de rotsen en ver genoeg op het strand om bij hoog tij droog te blijven, was een primitief hutje, gebouwd van bamboe en bladeren. De ingang was versierd met snoeren van schelpen. Naast het hutje was een vuurplaats van stenen, waarnaast enige zwartgeblakerde pannetjes. Eetgerei hing aan een boomtak die in de grond was gestoken. Aan die tak hing ook een mandje met groenten en fruit. In de hut zag ik een paar slaapmatten liggen. Over een gespannen touw hingen enige verschoten en verstellde kleren.

Voor de hut zaten twee jonge mannen op matjes. Ze hadden lang haar tot ver over de schouder en baarden en waren slechts gekleed in lungi's. De een was bezig om met zijn zakmes van een stuk bamboe een fluit te snijden. Half afgemaakte fluiten lagen naast hem. De andere jongen zat te lezen in een verfomfaaid en beduimd boek. Later zag ik dat het een Engelse vertaling was van de Upanishads, een van de oudste heilige hindu geschriften.

Deze hippies zagen er heel anders uit dan de meeste jonge mensen die ik op de markt had gezien. Deze jongens waren ook mager, maar tanig, gebruid en gezond. Ze keken helder uit hun ogen en glimlachten uitnodigend toen ik op ze af liep om een praatje te maken. De fluitenmaker bleek een Amerikaan en heette Eric. De man met het boek kwam uit Ierland en stelde zich voor als Danny.

Ik vroeg hoe ze hier terecht gekomen waren en ze bleken een interessante tijd achter de rug te hebben.

Eric en Danny hadden elkaar in India ontmoet en het klikte meteen omdat ze dezelfde interesse hadden. Een zoektocht naar wijsheid.

Ze waren op mystieke en heilige plaatsen geweest, zoals Varanasi aan de heilige Ganges, de beroemdste pelgrimsplaats voor hindoes.

Ze hadden Bodh Gaya bezocht waar de Boeddha Verlichting vond onder de Bodhi boom. Een kleinkind van die boom staat nog steeds op dezelfde plek en elke winter komen daar vele honderden boeddhistische monniken naar

toe vanuit de hele wereld. De jongens hadden gemediteerd in de grotten van Hampi aan een magische rivier. Ook een pelgrimsplaats.

Eric en Danny hadden ashrams bezocht en wijze mannen ontmoet. Ze hadden cursussen gevolgd in meditatie en yoga. Meer dan een jaar waren ze al in India en voorlopig waren ze neergestreken op dit strand en hadden er hun hut gebouwd. Hier brachten ze het geleerde in praktijk en bestudeerden de Upanishads, de Ramayana en de Bhagavat Gita. Ze verdienden geld met de verkoop van fluiten en pannenkoeken, op de markt en aan voorbijgangers. Ze voelden zich gelukkig met dit leven en hadden helemaal geen behoefte om terug te gaan naar het westen. Deze jongens waren niet de weg of zichzelf kwijt geraakt, zoals sommigen die ik op de markt had gezien. Ze waren bewust op zoek gegaan naar wat het oosten hen aan wijsheid had te bieden.

Ik was onder de indruk van hun verhaal en het zette me aan het denken. Ik was opgevoed naar de standaardnormen van mijn cultuur: studeren, carrière maken, gezin stichten en afronden met een goed pensioen. Dat was de maatschappelijke formule voor een gelukkig leven. En we willen allemaal gelukkig zijn. Maar dat die formule de enige was voor geluk had ik nooit geaccepteerd, het sprak mij niet aan, motiveerde me niet.

Deze jongens lieten me zien dat je kunt besluiten om je eigen weg door het leven te vinden en verder te kijken dan de gebaande paden.

Luid getoeter en een snelle zwenking van de taxi brengt me met een schok terug in de eenentwintigste eeuw. Op reis met Elsja. Onze chauffeur heeft zojuist op nonchalante wijze onze levens gered, nadat hij die op even nonchalante wijze in gevaar had gebracht, zoals regelmatig gebeurt in het Indiase verkeer. Elsja, die was weg gedoezeld, zit nu ook recht op.

Enige tijd volgen we oplettend de rijstijl van onze taxi, maar geven ons dan weer over aan het lot. Elsja zakt langzaam weg met haar hoofd tegen mijn schouder en ik ga verder met mijn herinneringen van ruim dertig jaar geleden.

Ik mijmer over het fenomeen hippies. De gevestigde orde zag hen toen voornamelijk als drop-outs. Voor sommigen klopte dat ook wel, maar niet voor allen. Velen zochten naar andere vormen van leven, werken en gelukkig zijn, omdat er onvrede was met wat de westerse maatschappij daarvoor bood.

Na de tweede wereldoorlog had Europa zich met vereende krachten, opgestroopte mouwen en hard werken hersteld in een fenomenale wederopbouw. De oude waarden van voor de oorlog waren nog steeds de norm: geld ver-

dienen, sparen, trouwen, kinderen, kortom huisje-boompje-beestje en elke zondag naar de kerk.

Maar voor een nieuwe generatie, geboren na de oorlog, was dit niet het leven dat ze wilden leiden. Voor sommige jongeren althans. Er moest meer in het leven zijn dan het voorspelbare, uitglijnde pad van de wieg tot het graf om zekerheid te hebben. Het leven moest en dieper doel hebben met meer individuele vrijheid, manieren van leven, visies en inzichten, waarden en wijsheden. De antwoorden die de maatschappij en kerkelijke instituten gaven waren niet meer bevredigend.

Protestsongs van zangers als Bob Dylan, Donovan, Cat Stevens en John Lennon kwamen op, die de massale onvrede over de Vietnam oorlog en de beklemming van een burgerlijk bestaan tot uiting brachten. Woodstock vond plaats. Je hoorde slogans zoals: 'Make love, not war.' 'Flower power.' 'We are gonna change the world.' 'We are star dust, we are golden.'

Vragen kwamen boven als: Wie zijn wij? Waar gaan we naar toe? Wat is de essentie van het leven buiten het maatschappelijke?

Het zoeken naar antwoorden werd voor sommigen steeds dringender.

Kwamen de wijzen niet uit het oosten? Misschien dat daar de inzichten lagen. De trektocht van de zoekers naar het oosten begon. Magic bussen vertrokken van Londen en Amsterdam naar Afghanistan en India met op de zijkant teksten als: Bombay or bust. De Beatles ontdekten transcendente meditatie en lieten zich inspireren door de uitvinder, Maharishi Mahesh Yogi, in diens ashram in Rishikesh, in de voetheuvels van de Himalaya.

Sommige zoekers, eigenlijk ontdekkingsreizigers naar andere waarden, kwamen terecht op de stranden van Goa met verschillende ervaringen. Er waren er die, vooral in Afghanistan, de marihuana en hashish ontdekten en meenden met deze geestverruimende middelen nieuwe innerlijke waarden te ontdekken. In die tijd waren de boeken van Carlos Castaneda erg populair. Had diens sjamanenleraar, Don Juan, niet pyote gebruikt, de hallucinerende cactusvrucht, om Castaneda te laten ervaren dat er andere realiteiten zijn? En adepten van de hindoeëgod Shiva rookten ook chillums met hashish. In Amerika had Timothy Leary vanuit een soortgelijke visie geëxperimenteerd met LSD.

Er bestond toen nog geen wereldwijde kennis en gebruik van drugs, het was allemaal nieuw en spannend.

Op de hippiemarkt in Anjuna kreeg ik de indruk dat sommige zoekers niet veel verder kwamen dan te zwalken van de ene hallucinerende trip naar de andere: gelukkig als ze stoned waren, miserabel als de trip voorbij was.

Eric en Danny, die ook wel hielden van een joint of chillum op zijn tijd, waren toch niet blijven steken in deze dope-trip. Zij waren werkelijk op zoek gegaan naar andere levensvisies, waarheden en wijsheden. Zij waren bereid om te experimenteren met meditatie en yoga, zaken die in die tijd vaak als zweverig werden gezien. Ze wilden leren en ervaren. Vooral ervaren, want ervaren is pas echt weten. Dat is iets anders dan boekenkennis.

Ik begreep de zoektocht van de hippies en voelde een innerlijke connectie met hen. Het streven naar een goede maatschappelijke loopbaan met geld en status had mij nooit erg aangesproken. Ik begreep niet zo goed waarom het voor mijn vrienden zo belangrijk was wat voor merk brommer ze hadden en, later, welk type auto. Onderling konden ze daarover pochen. Voor mij waren het niet meer dan vervoersmiddelen. Die hele competitiestrijd over bezit en status en later het voortdurend opbouwen van 'zekerheid voor de toekomst', zei me niets. Iets in mij rebelleerde tegen die opgelegde waarden, deze tredmolen. Ik voelde me een buitenstaander. Ik was een rebel tegen de gevestigde orde, maar ik had niets om voor te rebelleren. Een 'rebel without a cause'.

De herinnering komt bij mij boven dat ik voor een document bij de burgerlijke stand op het stadhuis moest zijn. Achter de lange balie zag ik rijen buro's, waarop schrijfmachines en stapels papieren. Achter de buro's zaten mannen en vrouwen die daar de hele dag mee bezig waren. Jaren achtereen. Een gevoel van afgrijzen bekreep mij toen en de gedachte drong zich op: zo wil ik nooit leven!

Elsja stoot me aan en ik ben terug in het hier en nu, in een taxi in Goa. Ze wijst naar buiten en ik zie tussen de heuvels en palmen door, het witte strand en de diepblauwe zee. We naderen ons doel, het vissersdorpje Shantipur, waar ik al jaren regelmatig kom.

* * *

Sarah Morton's zevende boek wordt hier aangekondigd. Een politieke thriller. Sarah neemt standpunten in, waar ze helemaal voor gaat.

Ook in non-fictie is haar stellingname voor de zwakken niet mis te verstaan, zoals in "Wat je niet verteld is..." (zie achterin: heruitgaven).

Sarah. Foto: Ben Tijsma

Oud licht
(fragment)

Sarah Morton

Samenvatting Oud Licht

Als vrijzinnige en creatieve geest probeert Melory Kerstens er het beste van te maken in een wereld die ze ervaart als een 'open gevangenis'.

Door een bijna fataal ongeluk wordt ze een andere tijd in geslingerd. Ze komt terecht in een door de nazi's bezet Nederland. Een warm gezin vangt haar op. Ondanks de generatiekloof voelt Mel zich thuis. De zevenjarige Julia is voor haar als een klein zusje.

Het huis dient als toevluchtsoord voor onderduikers. Tussen Mel en Isaac ontstaat er een band, waarbij ze elkaar hun geheimen toevertrouwen.

De ervaringen inspireren Mel om zich aan de sluiten bij het verzet.

Het leven is mooi, totdat bij een razzia de Gestapo het huis binnen valt en ze worden afgevoerd naar een gevangenis die bekend staat als het 'Oranje Hotel'.

Mel komt onder invloed van een jodenjager, die haar te verstaan geeft dat hij iedereen van wie ze houdt kapot zal maken, als ze niet meewerkt met het aanbrenge van 'ongewenste personen'.

Het verleden en heden beïnvloeden elkaar steeds meer, vooral wanneer Mel haar andere leven niet meer kan verbergen.

De politie verdenkt Mel's vriend John van mishandeling en misbruik en ziet Melory's toestand aan voor 'achtervolgingswaanzin'. Wie kan zij nog vertrouwen?

Met haar broer Nick en met John, wil ze vluchten naar een plek waar "niemand hen zoekt of weet wie ze zijn".

Josie's bar

To be, or not to be: that is the question.

Hamlet (1600)

Herfst 2011

Zelden wordt een mens maar eenmaal geboren. Soms heb je geluk en beland je in koesterende armen, in een warme lichte wereld en word je door liefde omringd. Vaker is het koud en eenzaam en weet je je geen raad.

Mijn meest spectaculaire Eenheidservaring was niet in een boeddhistisch klooster of in de wilde natuur. Tijd bestond niet. Het verleden maakt deel uit van de toekomst.

Maar laat ik bij het begin beginnen.

De klok sloeg acht. Het weergalmde. Een doods klok. En dat op een vrije zaterdag. Ik schoot overeind. De laatste dagen sliep ik al licht en ieder geluidje of beweging haalde me uit mijn dromen.

Toen ik naar warmte zocht, voelden mijn vingers koud linnen. Mijn lief was er al uit.

Ik volgde, omdat ik toch niet meer in slaap zou komen.

Een bleek zonnetje stond aan de hemel. De ramen lieten wit licht door. De geur van versgemalen koffie kwam me tegemoet en lokte me naar de woonkamer. Pure energie in vloeibare vorm. Het wekte herinneringen uit mijn kindertijd.

'Ik ruik koffie', zei ik hoopvol en ging aan tafel zitten, al had ik geen trek. Er ging een kalmerende werking uit van zijn voetstappen, het gerammel van bestek en borden en de geur van gebakken broodjes.

De stem van David Bowie vulde de kamer. *Outside*. Meteen zat ik in het verhaal en bewoog mee op het ritme van de muziek.

Poor soul

Spit upon that

Poor soul

He never knew what hit him

And it hit him so

'Hoi Mel, heb je trek?' hoorde ik uit de keuken.

'Het ruikt heerlijk', zei ik om de stemming niet te bederven.

Ik keek om me heen alsof ik de woonkamer voor het eerst zag. De posters van David Bowie, Nick Cafe en The Cure.

Her en der hingen gitaren. Een microfoon stond in een hoek.

Ik glimlachte naar John. Zijn heldere ogen, donkere haar en wilde pony. De eerste keer dat ik zag was ik getroffen, en dat gevoel komt nog steeds terug. Wat trof me? Zijn zonnige lach. De vrolijkheid van iemand die genoeg van de wereld gezien heeft om zich nergens meer over te verbazen. Zijn gevatheid. Zelden heb ik iemand ontmoet die op zo'n innemende manier brutaal kon zijn als John.

'Vandaag gaat de wereld veranderen,' kondigde ik aan, genietend van de eerste slok en nog niet wetend hoe profetisch mijn woorden zouden zijn. Ik at zonder trek en zonder iets te proeven. Maar mijn tengere lichaam kon wel wat gebruiken.

We deelden een kleine flat op de tweede verdieping (waarom heet het eigenlijk 'verdieping' en niet 'verhoging?'), die uitkeek op een winkelstraat. Later op de dag zou het zwart van de mensen zien, die zich traag als stroop voortbewogen. Als ik me buiten waagde, kwam ik terecht in een kakofonie van indrukken.

Het leven ging zijn gang, toch hing er iets in de lucht. Alles zag er hetzelfde uit, maar de omgeving leek me nu pas op te vallen. Er knaagde iets, een onbehagen. Mijn hoofd leek gevuld met duisternis en zwaarte. De nasleep van een droom. Een herinnering die ik me niet meer herinnerde.

Het leven is een avontuur, als je er maar voor open staat. Onverwachts kwam de euforie en vergat ik alles.

Behalve een dak boven mijn hoofd, geld om van te leven en voedsel, vroeg ik niets. Baantjes duurde bij mij nooit langer dan luttele maanden. Wat op mijn pad kwam, greep ik met beide handen aan. Schrobben, post bezorgen, onkruid wieden, in keukens staan. Ik heb mijn lichaam weleens ter beschikking gesteld voor medische proeven.

Ik leefde voor de muziek; de kortste weg naar de ziel. De creaties, of ze nu van ons kwamen of niet, schiepen een kosmos. Jonathan Roskam leerde ik ook kennen via onze band Next World Order.

Hij kwam erbij toen de band om een gitarist verlegen zat.

We zouden een optreden hebben. Ik was blij met de afleiding. John en ik omhelsden elkaar.

'Heb je er zin in?' zei hij verheugd.

'Wat dacht je! Hoezo?'

'Je ziet een beetje bleek.'

'Ach, misschien kou gevat.'

Hij zweeg, hoewel hij er duidelijk niets van geloofde.

Nadat we samen hadden afgeruimd, begaf ik me naar de badkamer. Daar verfde ik mijn haar ravenzwart met een kleurspoeling. Eenmaal opgedroogd toupeerde ik het. Ik bekeek het resultaat in de spiegel en kwam in de stemming voor vanavond. Toch schrok ik van mijn gezicht. De donkere blik. Omzichtig waste ik mijn voorhoofd nog eens en bracht wat make-up aan.

De jeans, shirt en het leren jasje zouden het beeld completeren.

John en ik oefenden onze nummers nog eens, al kenden we iedere toon en nuance. Het was meer om de tijd door te komen dan om het repeteren.

In de namiddag kwamen de andere bandleden met het autobusje. Siebrand, de drummer, Niels de tweede gitarist en Beatrijs, de pianiste. Ik sprong op om mijn vrienden te begroeten.

‘Vandaag wordt onze grote dag!’

We laadden de instrumenten in. Ik droeg ze voorzichtig, alsof het kinderen waren. De gure wind stelde me gerust en opende mijn zintuigen.

Toen we instapten begon het net te druppelen.

In onze stamkroeg Josie’s bar begonnen we de spullen naar het podium te dragen, op te tuigen en aan te sluiten. Dat laatste gaf altijd het meeste gedoe. Ik heb me wel eens afgevraagd waarom we niet akoestisch zouden spelen.

We besloten onszelf op een uitgebreide maaltijd te trakteren.

Verse frites met vlees en een salade. Voor mij falafelballetjes in plaats van biefstuk. Het dampende, kruidige aroma deed me het water in de mond lopen. Als hongerige kinderen vielen we op het eten aan.

Josie schonk de wijn in. Ze was ongeveer dertig jaar, en leek uit een ouderwetse film gestapt te zijn. Anders genoot ik van de sfeer, alsof ik honderd jaar terug in de tijd was. Een mengeling van rauw en huiselijk. Een schilderij van wilde paarden in galop. Een poster van een glas bier. Op de toonbank stond een teddybeer. Een bronzen stoffer en blik en een ouderwets uurwerk hingen aan de muur. Lampenkappen van stof. Er hing een geur van vochtig hout.

De gesprekken begonnen weer. Hoe het leven is ontstaan. Wat is de zin van het bestaan? Hoe definieer je intelligentie en wat doen we ermee?

Maar ik was onrustig en ik voelde geen lust om mee te doen.

‘Voel je je wel goed?’ merkte Siebrand, de drummer, op.

‘Ben je bang dat ik niet kan spelen?’

‘Zit je ergens mee, bedoel ik’

Hij gaf me een stompje. Ik zat op kickboksen en maakte hem zo in, al tikte ik hem alleen maar aan.

'Lul', lachte ik.

'Ben je onzeker?'

Overall had hij een antwoord op.

Intussen liep de kroeg al vol met fans. Iedereen zette zijn stem uit. Het leek een wedstrijd wie het hardst kon schreeuwen.

Mensen staarden naar ons maar keken weer weg zodra ik terugkeek. Deden ze dat altijd of kwam het door mijn blik?

Misschien moest ik maar eens handtekeningen gaan uitdelen.

Ik vroeg me af of iemand het zou merken als ik weg liep zonder te betalen.

Gemeen van me. Ik had genoeg geld bij me. John en ik zaten vaak krap, maar we hoefden nooit honger te lijden.

De bezorgde blik van John negeerde ik. In plaats daarvan keek ik met een gepijnigde glimlach om me heen.

Op het podium viel alles van me af.

Aan het begin nog wat onzeker en aarzelend, later vaster, vulde mijn stem de ruimte.

My eyes are wide open and still I can't see.

We werden zelf de muziek. De emotie en energie voerden ons naar hogere sferen. Het leek een droom. De ruimte trilde van ontroering. De zinnen regen zich aaneen tot een verhaal. Het publiek bewoog mee.

Tell the system to fuck itself, for us it's time to leave.

Iemand riep om zijn favoriete nummer.

'Jou mag ik wel', riep ik terug.

Na het optreden kwamen de verzoeken om handtekeningen. Iemand vroeg waarom we zoveel protestnummers maakten.

'Ik protesteer voortdurend', zei ik.

'Meen je ook alles wat je zegt?'

'Zou je dat ook aan de zanger van Killing Joke vragen?'

De vrager keek me verstomd aan.

'Wat voel je erbij?' probeerde hij nog.

'Wat zou ik erbij moeten voelen?'

Onder het afdakje van het café stonden we na te praten en plannen te maken om door te breken. De joints gaven ons moed. Alleen Beatrijs liet deze heerlijkheid passeren.

'Ieder moment kan het zover zijn. We staan op het punt ontdekt te worden.'

'We gaan geschiedenis schrijven!'

'De toekomst is aan ons.'

Zelf wilde ik, als onbeduidend zangeresje niets liever dan een reizend leven, als een zigeuner. Het onzekere en het gebrek aan routine trok me aan. Het leven zou een avontuur worden, lopend op adrenaline, verbondenheid en hartstocht.

Ik inhaleerde en de sensatie steeg me naar het hoofd.

Een wolkje loste op in de wind. De aarde wentelde om haar as.

Uitgeput en zielsgelukkig strompelden we het podium weer op, om de spullen mee te nemen.

Toen ik de bus in wilde stappen, hoorde ik aan de overkant een ouderpaar met een zoon van een jaar of tien. Een open lach en slordig haar. Hij had plezier om iets. Zo kon mijn broertje Nick ook lachen, dacht ik nog, met de aroma van wiet achterin mijn keel. De vrouw snauwde de jongen af. De vader keek instemmend toe.

Ik liep op de jongen toe, om iets aardigs tegen hem te zeggen. Gierende remmen. Ik dook weg en viel. Toen kwam de klap. Het gerinkel van glas.

Nu wil ik een ander lichaam, want dit is kapot.

Ik lag in een vreemde houding en voelde mijn ledematen niet meer. Ik kreeg geen lucht. De muziek ging nog in mijn hoofd door.

Geen slecht einde, dacht ik.

Een dal. De zwaarte, de pijn, mijn vrienden en familie, de muziek en John, waren onbelangrijk geworden. Ik liet alles achter.

Wel nog muziek. Vermenging van geluk en verdriet Er was meer, oneindig veel meer.

Het gras glansde in de zon. De hemel blonk. Ik vloog, vrij als in water.

Ik kon gaan waarheen wilde. De aarde werd kleiner. Maar ik wilde nog niet weg! Vrolijk dook ik terug.

Maar er was iets mis. Een felle pijn sneed door me heen. Gegil, gelach. Kruitdamp. De lucht was zwart. Mijn keel zat dicht, maar ik had toch geen lichaam meer?

Een onbekende kracht duwde me terug.

De onbegrijpelijke klok

Ik heb nooit iets van de wereld begrepen. Ik begrijp niets van de wereld. Ik zal nooit iets van de wereld begrijpen.'

(Vrij vertaald naar Tsjechov, 'De dame met het hondje')

Toen ik bijkwam, klopte er iets niet. Ik kon bijna niets zien. Het moest nacht zijn, alleen was dit donker anders. Er kierde geen straatverlichting door het rolgordijn.

Bijna was ik het auto-ongeluk vergeten. Ik probeerde me te bewegen. Mijn lichaam voelde heel aan.

Misschien viel de klap mee?

Ik was me bewust van de vreemde omgeving.

Is dit bij een van onze vrienden thuis? En wat doe ik hier?

Mijn blaas klopte en ik zocht al naar een lichtknop. Instinct deed me bevriezen. Beneden klonken stemmen.

De vormen van een kastje werden zichtbaar. Ik tastte ernaar en kreeg een knijpkat te pakken. In de kamer stonden een houten bed, een kledingkast en een klein bureau. Hoe ben ik hier in beland?

Met de knijpkat begaf ik me richting een gang. Het was een lange gang, als een steeg. Een herenhuis?

Voor een deur stond ik stil. Ik opende hem en trof een soort spoelbak aan met een hendel. Een ouderwets toilet.

Nadat ik mijn blaas had geleegd en mijn handen afgespoeld, trok ik me terug in het slaapkamertje, alleen met mijn verwarde gedachten.

De morgen kwam, voordat ik kans had gezien om weer in te dutten. Beneden klonken stemmen. Onzeker over wat mijn rol was of hoe ik hier verzeild was geraakt, sloop ik de trap af. Al was het schemerig, ik kon de omgeving in me opnemen. Ouderwetse patronen op het behang. Sierlijk lijstwerk.

Achter de houten piano zat een tengere man. Een bril met een gouden monteur. Een knap, smal gezicht. De klanken die tevoorschijn kwamen, vormden een verhaal over een vervlogen, gelukkigere tijd of iets dat hij op het punt stond te verliezen. De stem van een meisje speelde erop in. Het raakte me in mijn ziel.

Het meisje danste mee op de pianoklanken. Haar ranke lichaam bewoog soepel, onder een katoenen jurkje. Twee blonde vlechten en heldere, groene ogen. Ze was een jaar of zeven. Haar glimlach was als een zonnestraal. Zachtjes, melodieus neuriede ze.

‘Ik ken een land, ver, ver weg.’

‘Hoi meisje!’ zei ik vanzelf.

Ze zwaaide terug, alsof ze me al haar leven lang kende.

‘Doe je mee?’

Het gezicht kwam me bekend voor, al wist ik niet waarvan. We pakten elkaars hand en bewogen met de muziek mee. Haar ogen straalden.

De woonkamer was ruim, eenvoudig en gezellig. Er stonden planten. Op de betegelde de vloer lag een dik tapijt. De salontafel en eettafel hadden poten met sierlijke rondingen. Het hout glansde.

Boven de eettafel hing een lamp met een stoffen kap.

De boekenkast had ramen in de deuren.

Aan de muur tikte gemoedelijk een koekoeksklok. Op een tafel prijkte een grammofoon met een hoorn.

Wat me het meest opviel was een zeegezicht. Over een steiger, die zover doorging dat hij verdween aan de horizon, wandelde een jonge vrouw met een peuter aan haar hand. Ze liepen richting ondergaande zon.

Hier was ik eerder geweest. Herinneren wat je je niet herinnert.

In de keuken was een mollige, blozende vrouw bezig met het ontbijt. Ze had blonde krullen. Ze draaide zich om en begroette me.

‘Zij zijn hier de muzikanten,’ verklaarde ze.

Automatisch bood ik haar aan om mee te helpen.

‘Waarom kleed je je niet eerst aan?’

Ze had gelijk. Ik had slechts een nachtjapon aan. Ik knikte. ‘Ik ben zo terug.’ Zoals altijd wanneer ik bij iemand bleef overnachten, zocht ik zelf uit waar alles lag. In “mijn” slaapkamer stond een linnenkast, met kleding in mijn maat. Zonder er lang bij stil te staan, haalde ik een jurk en ondergoed tevoorschijn. In de badkamer waste ik me en inspecteerde mezelf in de spiegel, bij het licht van de knijpkat. Ik leek een paar jaar jonger, achttien, hooguit twintig jaar. Mijn haar hing slordig langs mijn gezicht. Ik kamde het en bond het daarna samen in een vlecht. Een jonge vrouw keek me aan. Dit was helemaal niet mijn stijl, al stond het me. Het leek wel een film.

Van mijn ogen schrok ik. In mijn “normale” leven waren ze donker. Hier waren ze asgrijs.

* * *

Vooraankondiging

Wat brengt mij thuis? Sleutels van mijn hart

Verwacht najaar 2015

Mijn naam staat niet op de kaft.

Je moet maar denken:

ik kom uit een dorp wat je geen dorp meer kan noemen. De rook van

een grote stad waait er over heen.

Mijn hele leven heb ik geprobeerd om daar ver weg van te lopen. Van

huis op weg gaan, op zoek naar avontuur. Altijd nieuwe dingen en

onverwachte ontmoetingen. Dit is gelukt.

Maar wat moet ik dan thuis?

Wat brengt mij thuis is een zoektocht naar nieuwe levensstappen vormgegeven door woorden vanuit de onderstroom. Dit boek is ontstaan op een zomerse dag in 2012 – het moment dat de schrijfster genoeg had van haar langdurige burn-out.

Anderhalf jaar eerder had zij gekozen om zich oprecht te laten zien. Daarmee kwam naar boven wat er werkelijk was: onbalans, alleen geforceerd kunnen concentreren en een intense moeheid die zich uitte in duizeligheid. Een letterlijke onbalans door geen contact meer te ervaren met de linkerkant van haar lichaam.

De zakelijke –en emotioneel kille- omgeving waarin ze zich bevond kostte te veel energie. Vandaar koos ze onbewust voor wat echt nodig was: aandacht geven aan de emotionele en gevoelskant van het leven. De eerste bewuste stap in de burn-out was het tijd geven om weer energie krijgen in plaats van deze te moeten zoeken. In vlagen van volledig disfunctioneren door de vermoeidheid en gebrek aan concentratie met drang, maar vooral onkunde in het uiten van gevoel naar periodes van emotionele beladenheid.

Langzaam vormden zich woorden over deze bundeling van ervaringen, herinneringen, een stroom die zomaar begon te stromen na het stellen van de vraag: “Wat brengt mij thuis?”.

Als lezer word je meegenomen in de herinneringen, de tussenliggende periodes en in keuzes die zowel expliciet als impliciet genomen zijn. Het geeft zicht op houding en gedrag vanuit een innerlijk gevoel en onbewust weten.

In het kort: de ik-persoon was zeer veel thuis, in een rustig ritme om haar hectische –van altijd op reis- leven langzaam te laten bezinken om weer een nieuwe start te kunnen maken.

HERINNEREN

Papa, papa waar ga je naar toe? Mag ik mee?

We gaan op weg.

Even naar de sport fysio, langs een fietsvriend, een boodschap halen

op het dorp en langs oma.

Heerlijk.

In een leven gebeurt veel: indrukken –ontmoetingen – beweging. Gevoel en emoties zijn een kant die je opslaat in je lichaam en weten. Onbewust en heel soms bewust.

Dit is de kern van het boek “wat brengt mij thuis – sleutels van mijn hart”: het onbewuste bewustmaken, niet geforceerd – maar een weergave van een langdurig persoonlijk en kwetsbaar proces.

Herinneringen die er op dat moment van groot belang waren om nieuwe stappen te maken naar een lichter en energiek leven. Het zien, luisteren naar en erkennen van deze herinneringen hebben de schrijfster geholpen om een zware energie die om haar heen hing te doen transformeren. Zo kwam ze stapje voor stapje dichterbij nieuwe mogelijkheden en ervaringen die haar weer konden opladen.

DROMEN

Onwerkelijke waarheden, een realiteit ervaren, de kracht van verbeelding en dromen. Soms een ondoorgrondelijk gebied waar je niet altijd een duidelijke grens kan stellen: is dit nu werkelijk waar? Verzin ik dit? Wat vertelt dit mij, heeft het een boodschap die ik moet ontrafelen?

Een Chileense vriend brengt mij naar een huis waar ik niet wezen moet. Een oude liefde woont daar en begint aan een nieuw avontuur. Maar niet met mij.

We lopen verder en komen in een school. Die van het leven.

Ik zoek een meisje, ze is kwijt.

Dan is daar een kast. We horen geluid.

Een meisje zit ver weg gestopt achter dozen, kussens en ander spul.

Ze is weggekropen voor het leven, in haar wereld is ze en bang. Snel worden de spullen weg genomen. Ik neem haar in mijn armen.

Het tweede deel van dit boek gaat dieper in op het thema herinneren. Inmiddels is een nieuwe baan op haar pad, een nieuw huis en wonen in een nieuwe stad. Nu zijn het geen beleefde ervaringen in de vorm van herinneringen, maar verbeeldingen en nachtelijke dromen. Voor de schrijfster levendige werkelijkheden die de aandacht verdienen om gezien te worden. Soms bijna richting aanwijzers op het levenspad. Onbewust de weg wijzend op situaties en besluiten in het dagelijkse leven. Dit dagleven of dag-bewustzijn en dag-handelen sluit soms naadloos aan op de nachtelijke belevenissen.

Situaties op het werk die een intense angst oproepen worden in dezelfde week opgevolgd door dromen waarbij een klein angstig meisje letterlijk uit de kast komt. Dit ervaringsspel, wat zowel in de dag als nacht beleefd wordt, laat de kracht van onwerkelijke waarheden zien en voelen.

Maar ook: Wat zou jij doen als je maanden, bijna jaren achtereen uit je slaap wakker schrikt van een spin vlakbij, die wanneer je vol adrenaline wakker bent, nooit kan vinden? Dit beeld blijkt intense belevingen te geven die letterlijk doen wakker schudden. Die, zoals de schrijfster achteraf beschrijft, als een lange weg van vriendschap sluiten met deze onwerkelijke waarheid.

... in fact the deep imagination is an indispensable faculty for discovering the truth about everyday life, no less essential than observing, thinking and feeling. The deep imagination not only shows us what might be but also what already is. It reveals things we may never have detected with our senses or emotions or by deduction.

Bill Plotkin, Wild Mind 2013 P.132-133

NB. De naam van de schrijfster staat niet op de kaff, voorlopig blijft dit zo. De schrijfster en illustrator is bij de redactie van dit magazine bekend.

* * *

Verzameld werk

Irene Krielaart

Zevende hoofdstuk

Ze leest ons voor
met zachte stem
oude verhalen

we zien in
werelden vol wonder
en steeds opnieuw

meer willen we
haar woorden
houden ons
warm.

Foto-dichtkunst, voorproeve van Irene Krielaart en Maarten van der Grinten

Flinterdun

Dit is
een
vederlicht
vlinderlicht
gedicht.
Over sprankels
van zon
en voorjaar.
Over baby's
glimlachen
waterlelies:
we weten wel
dat die in modder
begonnen,
we weten van
wanhoop
ziekte
en dood.
Maar dit is een
gouden
zwevend
dansend
gedicht
zonder gewicht.

27-1-2008

Lichtwerk

*En de wereld begint te zingen,
als je het toverwoord maar vindt.*

(Motto van Joseph Freiherr von Eichendorff, Duits dichter 1788-1857)

Het was een gewoon meisje. Niemand vond haar heel bijzonder. Wel was het een piekermeisje. Ze dacht nogal veel na. Zo kwam het dat er op een dag iets gebeurde. Het meisje zweeg.

Ze zweeg een dag, een week. Haar vader en moeder vroegen, wat er was. Ze bleven vragen.

Toen zei het meisje op een dag tegen haar ouders: 'Ik wil, dat er bloemen uit mijn mond komen, geen stekels.'

'Maar hoe wil je dat dan doen?' vroeg de moeder. 'Bij iedereen komen toch zo nu en dan bloemen, en dan weer stekels?'

'Maar ik wil, dat er alleen maar bloemen komen, waarom zou ik anders mijn mond open doen?'

De ouders zuchtten. Antwoord hadden ze niet.

Toen zei het meisje: 'Ik wil bloemen uit mijn mond laten komen, die nog nooit gezien zijn, die nog niet eerder bestonden, in ieder geval niet in die volgorde, op die manier. Dat ze nieuwe kleuren hebben en geuren, die nog nooit geroken zijn. Dat ze indruk maken op iedereen, die ze ziet of ruikt. Ik wil, dat mensen ze zien. Dat ze er blij van worden. Of dat ze ineens een oplossing vinden voor een probleem. Of dat ze opeens getroost worden, als ze verdrietig zijn.'

'Maar meisje, verbeeld je je niet teveel? Je wilt alleen maar bloemen schenken aan mensen,' zei moeder.

'Als je je niets verbeeldt ben je ook niets,' zei vader.

Toen was het weer stil.

Het meisje dacht diep na. Zou het zo kunnen zijn, dat wat de één aanzag voor een bloem, een stekel was voor de ander? En dat een stekel een bloem zou blijken?

Lag het er ook helemaal maar aan, hoe een ieder de taal opvatte, of in welke stemming een mens was, wat zijn eerdere ervaringen waren?

Het enige, wat ze zelf kon doen, was zich in de juiste stemming te brengen, zich omringen met wat haar inspireerde, zich voorstellen hoe haar bloemen een verschil maakten voor mensen.

Dus begon ze maar gewoon. Ze zou dat, wat ze meemaakte vertellen, als ze

het zelf de moeite waard vond om te onthouden. Als het in ieder geval in haar ogen bloemen waren. En dat was meer dan ze verwacht had, het was zelfs een beetje ongewoon.

(Naar 'De toverfee' door Charles Perrault)

Dialoog

'Hoop' is een ding dat veren heeft en neerstrijkt op de ziel, en z'n liedjes zonder woorden zingt en nooit stopt, helemaal nooit.

Emily Dickinson

-Wat kom je me influisteren, muze?

-Niets.

-Maar ik luister. Door jouw adem komt toch de geestkracht bij me binnen?

-Mmm.

-Je bent zo lieflijk, zo zuiver van stem, zo natuurlijk in je bewegingen, zo puur in je spreken, zo betoverend om te zien.

-Dank je. Maar weet je. Wat je in mij ziet heb je ook in jezelf. Zoek het niet te ver.

-Dus je fluistert me niets in?

-Nee, even niet nu. Ik zou niet weten wat.

-Nou zeg, ben jij het dan niet, een van die negen dochters van Zeus?

Je valt me tegen, heel erg zelfs. Eigenlijk ben je een kring, een kreterig schep-sel en, nu ik je nog eens goed bekijk, ben je nog lelijk ook.

-Je wordt weer bedankt, zeg. Maar ook nu kan je beter eerst eens in de spiegel kijken naar jezelf, jij hebt ook een minder mooie kant, ontken het maar niet.

-Dat is geloof ik wel zo, maar verbeeld jij je ook maar niets, muze.

-En jij, schrijvertje in de dop, met je hoop en je verlangen, schrijf maar op, wie je bent, niet mooi en niet lelijk en dan doe je al meer dan genoeg.

-Het hapert soms, als ik iets wil zeggen. Ik hoop op een goed verstaander, die aan een half woord al genoeg heeft.

-Toe maar, ik kan niet alleen fluisteren, maar ook luisteren.

-Wil je luisteren? Wat fijn, muze. Het gebeurde in Lissabon. Ik was in een zeer goede stemming. mijn zoon en ik hadden net koffie gedronken op het terras van een klein museum, de februarizon scheen, het leek wel mei, maar dat komt, omdat de zon daar in februari al zo hoog staat. Ik voelde me behaaglijk. Toen gingen we de tentoonstelling bekijken.

-Niet teveel details graag, dan raak ik de draad kwijt.

-Goed. Voor een schilderij van een Arabische schilder stond ik stil. Sprakeloos. Het was een schildering van een soort poort met daarin geometrische figuren, ranken en guirlandes, alle in vele verschillende tinten blauw. In het midden was een vaas afgebeeld, erboven een driehoek, puntig omhoog wijzend.

- En wat gebeurde er?

-Ik keek en besepte: Die kunstenaar weet het ook.

-Nou, niet te vaag worden, hè.

-O, nee, ik raakte heel ontroerd, tranen sprongen in mijn ogen.

-Goed, en toen?

-Er gebeurde toen verder niets.

-Maar wat wil je me nu zeggen?

-Later, in de auto, gebeurde het weer.

-Verklaar je nader.

-Ik was naar een vriendin geweest, had gewoon een gezellige middag met haar doorgebracht. Op de terugweg in de auto hoorde ik mooie muziek, draaide de volumeknop wat harder. Het was een symfonie, ik weet niet meer van wie, maar ik had het gevoel dat de klanken de auto binnengolfden en me bijna oplichtten van mijn stoel. Ik dacht opnieuw: Die weet het ook.

-Ja, dat kan gebeuren, maar wat wil je me zeggen?

-Dat ik zoiets wil maken, daardoor komt mijn verlangen om te schrijven. Iets maken, waarvan ik in ieder geval zelf het gevoel heb, dat het raakt.

-Aan wat?

-Wat vraag je toch veel. Ik zei toch, dat ik nu alleen nog maar stamel?

-Als je zelf niet weet, hoe je iets moet zeggen, of wat je te zeggen hebt, hoe kan het dan een lezer raken?

-Het heeft iets te maken met dromen vertellen, toverwoorden. Ik wil iets maken, wat me blij maakt als het af is en als ik het dan zelf goed genoeg vind. En dat lezers dan voelen, wat ik misschien net niet gezegd heb, maar wel bedoelde.

-Iets hogers, is dat het?

-Hè, dat klinkt weer zo zweverig. Zo bedoel ik het niet.

-Laat maar horen, wat je bedoelt.

-Ik wil laten zien, dat het leven de moeite waard is. Ik ben soms heel gelukkig en ik wil dat dan zo graag delen. Misschien hebben andere mensen er wat aan, het lijkt of ik op die manier een geheim met ze deel en dat we daar dan allemaal blij van worden. Het is een soort droom van me.

-Of blij kunnen worden, bedoel je zeker.

-In de kern is mijn leven iets heel bijzonders en wat ik zelf kan maken, hele-

maal uit het niets al helemaal:

Eerst was er helemaal niets en nu voeren we al een tijdje een boeiend gesprek of vind je van niet?

-Ja, schrijver, toe maar met die dromen en dat getover, ga er maar op los.

* * *

Foto-dichtkunst

Irene Krielaart (tekst)

en

Maarten van der Grinten (beeld)

Spiegel.

Wat is het
dat ik zie
door de spiegeling heen
is het eeuwige zand

aarde, die ik steeds meer
bemin,

tegen beter kijken
in.

Over Sonal

Ik was heel jong toen ik al dacht: 'Wat doe ik hier in hemelsnaam?' In het gezin waar ik opgroeide, voelde ik me niet thuis. Ook later toen ik iets probeerde te worden, was ik vaak verbolgen en leek ik steeds in het verkeerde hoofdstuk te zitten. Ik bereikte geen enkele status, zelfs niet die van gescheiden vrouw... Ik zat vol problemen en stotterde zo'n veertig jaar lang. Dat was een leven van lijden.

Ondanks vele talenten, een studie, uiteenlopende beroepen, een leuk voorkomen, veel romances en bijzondere avonturen (Poona), werd het niets met mij.

Op het moment dat ik dacht mijn droombaan als hoofd P.R. in de Roos (Amsterdam, 1996/1997) voorgoed te hebben gevonden, ontwrichtte een burn-out mijn leven totaal. Sindsdien is er langzaam maar zeker een pad ontstaan, dat mij werkelijk wil leiden!

Dankzij een schrijfweek bij Geert Kimpen en Christine Pannebakker eind 2013, is mijn schrijvershart gaan kloppen. Opeens wist ik welke stukjes ik uit mijn leven wilde beschrijven, en viel alles op zijn plaats. Ook zag ik helder waarom ik het allemaal mee heb moeten maken: om er een boek over te kunnen schrijven! Aan de hand van mijn niet alledaagse verhalen, vlecht ik in woorden het stramien van mijn levensverhaal en voel ik mij voor het eerst in het juiste hoofdstuk zitten...

**Niemand weet, dat ik
Siri heet** (fragment)

Sonal Fennema

Bruno

De kale vlakte waar niets moois mijn oog kan strelen, geeft precies mijn innerlijk landschap weer. Ik voel me dor en uitgeblust, haast alsof ik niet leef. Ik loop in een menigte jonge mensen op weg naar de collegezaal. Het is augustus 1973, ik ben eenentwintig jaar en bevind me op de zomeruniversiteit van Debrecen, een stadje in het oosten van Hongarije. Uit verschillende landen zijn studenten gekomen om colleges in het Hongaars te volgen. De colleges worden in een oud landhuis gegeven, ver buiten de stad. We verblijven daar ook en midden in een slaapbarak, waar nog een bed vrij was, heb ik mijn spulletjes gezet.

Ik hou niet van studenten, uit welk land ze ook komen. Ze zijn zo opgewekt, zo welgemanierd, zeggen de juiste dingen en hebben altijd een rooskleurig toekomst perspectief. Maar dit is een buitenkansje voor mijn studie en ik kan het combineren met hierna nog een weekje logeren bij mijn moeder in Balatonszemes.

Het valt niet mee om het Hongaars als onderwijstaal te moeten volgen. Gelukkig worden er geen vragen gesteld. Stotteren op zich is al niet leuk, maar stotteren in het Hongaars is echt vreselijk! Het college gaat over de geschiedenis van Hongarije, maar ik kan nauwelijks een bekend woord in de woordenbrij ontdekken en kijk schielijk om mij heen. Er zijn inderdaad veel nationaliteiten, maar de Italianen vallen het meeste op. En dan bedoel ik de Italiaanse mannen. Ze zijn gekleed volgens de laatste mode, zien er knap uit en stralen een wereldse allure uit. De Hongaren kunnen deze mannen niet uitstaan omdat ze hier makkelijk via een studiebeurs kunnen komen, een goedkope vakantie hebben en met hun sportautootjes extra indruk op de meisjes willen maken.

Ik houd me gedeisd en ben helemaal niet uit om wie dan ook te ontmoeten. Mijn relatie met Kees mag dan wel niet ideaal zijn - ik had op meer diepgang gehoopt - toch wil ik hem trouw zijn. Het leven niet tarten op zijn geschenken... Maar wat, als een nieuw geschenk zich lijkt aan te dienen?!

Hij viel meteen op. Een Italiaanse jongeman, iets groter dan ik, slank, met een gezicht als van een filmster. Bruine ogen, een olijfkleurige huidskleur en ravenzwart haar. Zijn elegant gevormde gelaatstreken lijken als door Michelangelo zelf te zijn gebeeldhouwd. Toch laat hij zich er niet op voorstaan dat hij er zo knap uitziet en ik, die automatisch concludeer dat zo iemand toch niet op mij valt, waan mij veilig. Ik zie hem vaak buiten met een groepje vrienden bij hun auto's staan praten. Op een dag komt hij naar mij toelopen

en stelt zich voor. Hij blijkt Bruno te heten en wel degelijk zijn zinnen op mij te hebben gezet. Ik zie er ook wel als een geïjkt leuk plaatje uit: sluike blonde haren, lange slanke benen, een lila minirokje aan en opvallend blauwe ogen in een zongebruind gezichtje.

Hij spreekt geen woord Hongaars en ook geen andere buitenlandse taal. Met een eenvoudig handgebaar vraagt hij me mee voor een ritje in zijn sportwagen. Het geeft wel een kick om zo laag bij de grond over de weg te racen, maar hij rijdt te hard, dat voel ik aan mijn water.

Hij is zevenentwintig jaar en afgestudeerd in rechten. In Rome, waar hij ook woont, werkt hij bij een advocatenbureau. Niets om op aan te merken... Om mijn afstand naar hem toe te rechtvaardigen, vertel ik dat ik een vriend heb. Hij lacht en zegt dat hij ook een vriendin heeft, maar dat ze elkaar vrij laten. 'In Holland toch ook?' vraagt hij vorsend. 'Ja, bij ons ook' geef ik toe. Maar nu vind ik dat ik geen reden heb, om niet intiem met hem te willen zijn.

Er is een week verstreken, nog één week te gaan. Ik tel de dagen, want ik wil hier weg. Ik versta te weinig en ik leer te weinig en ik ben bang om met mensen te moeten praten.

Elke keer wanneer Bruno mij mee in zijn sportauto vraagt, ga ik bij mezelf na of ik het risico van een ongeluk wil lopen. De éne keer besluit ik niet mee te gaan, de andere keer voel ik me zo depressief dat ik bijna hoop op een ongeluk en onderkoeld bij hem instap.

Het is in ieder geval een afleiding van het tergende gevoel dat ik me hier zo alleen en niet op mijn plaats voel. Hij is cultureel onderlegd en op onze tochtjes laat hij mij verschillende bezienswaardigheden zien. Zo staat er een imposant standbeeld van Michiel de Ruyter in het centrum van Debrecen. Hij vertelt wat hij erover gelezen heeft met een blik alsof ik het kan weten, de Ruyter was immers Hollands, maar mij zou het worst wezen.

Op een middag - was het om de verveling te breken? - sta ik toe dat hij bij mij op bed komt liggen. Er is verder niemand in de slaapzaal en het geeft een extra spanning dat er elk moment iemand binnen kan komen lopen. Allebei leunend op een elleboog zoenen we wat met elkaar en verbeeld ik me met een prins uit 'Duizend-en-een-nacht' een vertelling in te gaan. Ik wil hem eerst rustig verkennen, zachtjes strelen, voorzichtig proeven, maar voor ik het weet heeft hij met zijn gladde lichaam zich moeiteloos bij mij naar binnen gedrongen. Het past goed. Geroutineerd beweegt hij zich heen en weer om zijn keurige zaad snel bij mij achter te laten. Een fluitje van een cent. Hij kijkt alsof je geen Abraham hoeft te heten om te weten waar je de mosterd haalt... Ik glimlach naar hem, eigenlijk om de perfectie waarmee hij mijn

lichaam zich in een oogwenk heeft toegeëigend, maar voel mijn hart verduisteren.

Wanneer het de laatste dag is, geef ik met tegenzin mijn adres. Ik hoef niet zo nodig contact met hem te houden, maar hij wil mij beslist komen bezoeken en vraagt wanneer ik weer in Groningen zal zijn. Dat weet ik nog niet. Als ik terug ben in Nederland, ga ik eerst nog een paar dagen bij mijn vader in Amsterdam logeren. Daarna wil ik in Groningen met mijn vriend, die ik dan ook al lang niet gezien heb, samen zijn.

Hij biedt mij aan om mij in zijn auto naar het station te brengen, maar ik neem liever de bus die al zodadelijk van hier vertrekt. Zo snel mogelijk wil ik weer alleen zijn. Ik zwaai nog vriendelijk vanaf de hobbende achterbank, en denk hem nooit meer te zullen zien...

Een echte oude locomotief rijdt al sinds mensheugenis hetzelfde strakke traject van Boedapest naar het Balatonmeer, waar hij dan hevig snerpend bij elk dorpje stopt. Ik stap in een film van voor de oorlog en hoewel ik het landschap in dit gedeelte van Hongarije vrij saai vind, geniet ik met volle teugen van de zeker drie uur durende rit. Hangend uit het raam, de haren woest wapperend, geeft me weer het gevoel van leven.

Wanneer ik op het kleine stationnetje van Balatonszemes uitstap, kijk ik verrukt naar de dorpsweg die vrij stijl omhoog loopt. Oh, wat hou ik van die zanderige kuilenweg waar je ternauwernood kan fietsen. Van die kleine dorpswinkeltjes aan weerszijden in de schaduw van platanen, waar je al het nodige aan vlees, brood en groenten kan kopen.

Het is najaarswarm en in mijn blauwe spijkerbroek - die nodig gewassen mag worden - zeul ik mijn koffer langs de winkeltjes over vlakke stenen, als ijschotsen verspreid, naar boven.

Glimlachend denk ik aan een andere zomer, waarin ik een neefje van toen drie jaar, dicht tegen me aan over deze weg droeg. Als een aapje geklemd, met de beentjes om mijn middel en zijn dunne armpjes rond mijn hals geslagen, wilde hij alleen zo met mij meegaan.

Eigenlijk gebruikte ik hem als strategie. Iedere jongen die mij leuk vond, kon me zo makkelijk aanspreken. 'Is dat je zootje?' vroegen ze dan vrolijk, zogenaamd met belangstelling voor het kind, terwijl ze een wangetje probeerden te aaien. Ik wist dan altijd moeiteloos en met geloken ogen in perfect Hongaars te antwoorden 'Nee... ik ben de tante.'

Maar nu denk ik alleen nog maar aan hoe heerlijk warm dat liep, zijn stevig geklemd lijfje tegen mijn hart, en staat mijn hoofd naar geen enkele romance. Mijn moeder is uitgelaten wanneer ze me het tuinkekje hoort binnenkomen.

'Hoe heb je het gehad?! Ik wil alles van je weten!' komt ze enthousiast op me afrennen. Haar interesse is zo verlangend en welgemeend, dat ik me haast verplicht voel een wild boeiend verhaal over die vreselijk saaie tijd te moeten vertellen. Bij een glaasje wijn om vier uur - wat kan ons het schelen - biecht ik op dat ik heel weinig heb kunnen verstaan en dat ik er niet veel aan gehad heb. Of we alsjeblieft wat meer spreektaal kunnen oefenen deze week.

Zij ziet mijn bedrukt gezichtje waar vette puistjes door een nieuwe pil nog heviger dan ooit hun kop opsteken, en wuift mijn bezorgdheid weg. Ik til er veel te zwaar aan en ik moet eens wat lossers met de dingen omgaan, zo raadt zij mij goedbedoeld aan.

Dat vind ik toch zo vreemd. Durf je eindelijk je zorg met iemand te delen, gaan ze je opbeuren alsof jij je vergist. Voel ik me gevangen tot m'n middel in de drek staan, met mijn vuisten rond tralies geklemd, zegt zij losjes: 'Heb nu maar vertrouwen, het komt zeker goed.'

Het valt me ook zwaar dat ik eigenlijk erger ben gaan stotteren. Niemand heeft het erover, maar ik maak het mee. De Doetinchemse methode heb ik allang achter me gelaten, na nog een furore te hebben gemaakt op een landelijke bijeenkomst.

De eerste voorwaarde was, dat je het stotteren zou accepteren. Maar daar liep het al mis want ik accepteerde het van geen meter. Kon daar niet eerst wat aan gedaan worden? Als ik niet eens aan de eerste voorwaarde kon voldoen, wat voor zin had het dan om ermee door te gaan? 'Hoe moet je het stotteren accepteren als je het niet kan accepteren?!' had ik met de moed der wanhoop op het podium al stotterend in het kwadraat aan Theo Schoenaker, die de methode samen met zijn vrouw had ontwikkeld, gevraagd. Hij wist het niet en gaf dit ook ruiterslijk ter overstaan van iedereen toe. Er volgde een ovatie en mensen klopten me op de schouders, alsof ik een marathon had gelopen - zo voelde het ook - op weg naar mijn plaats terug.

Het was vooral leuk geweest om andere stotteraars te ontmoeten, en bij sommige oefeningen had ik zelfs vorderingen gemaakt. Maar in het gewone leven, in wisselwerking met andere mensen, blokkeerde ik weer direct en bleek al mijn moeite tevergeefs te zijn geweest.

Het is laat in de avond en mijn moeder is al gaan slapen. Ik zit op de schommel die voor de neefjes in een morellenboom hangt. Tranen stromen gelaten langs mijn wangen. De rekening die ik voor mijzelf heb opgemaakt, is niet al te best. Ik geef mijzelf nog één jaar om te studeren en als ik dan te weinig ben opgeschoten, moet ik echt iets anders gaan doen. Als ik heel eerlijk ben, hoef ik ook niets te worden. Ik wil alleen maar mijzelf bereiken...

Verder moet ik nu ook stellen dat ik gewoon wel een stotteraar ben. Er is niets aan te doen. Niet omdat ik niet wil, maar omdat het niet gebeurt. De sterren vonkelen vaag in het zicht van mijn ogen en maken geen bezwaar. Ook de hemel breekt niet open om mij op andere gedachten te brengen. Van nu af aan zal ik stotteren, zoals een echte stotteraar betaamt.

Op de dag van vertrek stopt mijn bezorgd kijkende moeder mij nog twee verse potjes abrikozen jam mee. Eén alvast voor mijn vader - ook al komt zij een week later met een vriendin in een stationcar vol met haar wekflessen - en eentje voor mij. Ik heb er thuis nog drie versuikerde staan, en reis het liefst licht, maar zeg niets.

Het doet me zo'n pijn dat ik niet gezelliger voor haar geweest ben, maar ik kan dat wat in mij leeft, niet verloochenen. We omhelzen zacht, en wensen elkaar het allerbeste.

De nachttrein vanuit Wenen is vrijwel leeg. Ik heb een coupé helemaal voor mij alleen en kan mijn geluk niet op. Snel doorklieft hij de nacht terwijl zijn deuren rammelen. Menig shagje rokend, praat ik peinzend tegen het raam. Oh, wat hou ik ervan om zo te reizen: dat je zomaar zittend kan zijn, terwijl je toch aankomt waar je moet wezen! Voor ik het weet, rij ik een levendig Amsterdam binnen en kijk ik mijn ogen uit in de tram, op weg naar mijn vader. Hij is blij mij te zien en ik vind het fijn om zijn structuur te kunnen volgen. Een kopje koffie om elf uur, lunch om één uur, een kopje thee om vier uur, borreltijd om half zeven en om acht uur na het eten, de nieuwsberichten op de radio.

Ik heb Kees gebeld en verteld wanneer en hoe laat ik met de trein in Groningen aan zal komen. Hij zal er op de afgesproken tijd zijn. Nu ik zijn stem weer gehoord heb - ook al klinkt hij wat afstandelijk - merk ik dat ik hem graag wil zien, en dat ik hem gemist heb.

Op de eerste avond al, vraagt mijn vader of ik zin heb om met hem naar klassieke muziek te luisteren. Van jongs af aan moesten wij - zijn vier dochters - zondags verplicht een klassiek muziekstuk beluisteren. Hij met gesloten ogen, sereen zittend in zijn rotan leunstoel, en wij op de blauwe bank ondergingen dan gehoorzaam onze algemene ontwikkeling.

Sindsdien ben ik er niet meer zo happig op, bovendien heeft hij veel zware kost. Maar je kan hem met niets zo'n plezier doen, dus stem ik toe dat hij een plaat naar zijn keuze opzet.

Ik had het kunnen weten: een bombastisch stuk van Beethoven waar ik totaal niets mee heb. Met opeen geklemde kaken doorsta ik het geweld aan klank en glimlach na afloop beleefd.

Mijn vader kust mij hartelijk op beide wangen wanneer ik drie dagen later afscheid van hem neem. Met de tram terug naar het Centraal Station sta ik keurig ruim op tijd op het perron op mijn trein te wachten. Wanneer die binnenloopt en zijn deuren opent op de plek waar ik in wil stappen, geloof ik eerst mijn ogen niet. Precies uit die opening komt Bruno naar buiten. Hij stapt nietsvermoedend bijna tegen mij op. 'Bruno?!' Wij zijn allebei totaal verbaasd door dit merkwaardige toeval. Ik denk snel na. Mijn trein vertrekt over vijf minuten, maar nu kan ik natuurlijk niet instappen met slechts een 'bye' naar Bruno toe.

Ik besluit de trein een uur later te nemen en bel Kees, die gelukkig nog niet onderweg met de auto naar Groningen is. We hebben een stilzwijgende afspraak dat we elkaar niet op de hoogte hoeven houden als we wat met een ander hebben. Ik wilde hem wel over Bruno vertellen, maar pas als ik thuis zou zijn. Hoe moet ik dit nu uitleggen? Wie kan er opeens zo belangrijk zijn dat ik er mijn reis een uur voor wil uitstellen? Toch weet ik Kees te overtuigen dat hij het echt zal begrijpen, wanneer hij later alles zal horen.

Bruno blijkt een week in een hotel in Groningen te hebben gelogeed en elke dag naar mijn huis te zijn gegaan. Hij kon niet geloven dat ik er niet was, en duwde steeds een gekrabbelde smeekbede in mijn brievenbus.

We staan in de glazen wachtruimte op het perron. Een uur is lang als je niet echt met elkaar kan praten en je ook niet zoveel te zeggen hebt. Ik lach maar wat en schud mijn hoofd, nog steeds in ongeloof. Ik ben hem natuurlijk niets verschuldigd, maar ik vind het wel sneu voor hem dat het zo gelopen is en belooft dat ik hem volgend jaar in Rome op zal komen zoeken.

Een jaar later vlieg ik inderdaad naar Rome, waar ik een week bij hem zal logeren. Hij werkt overdag en ik blijf plotseling aan straatvrees te leiden. Terwijl de zon uitnodigend schijnt, zit ik rillend in een donker appartement op de rand van het bed mijzelf panisch af te vragen waarom ik niet de kans grijp om wat bezienswaardigheden te gaan zien, nu ik er toch ben.

Met de moed der wanhoop sleep ik me op een dag naar het Colosseum. De plattegrond trilt in mijn handen en al bij het eerste kruispunt krijg ik een sliert Italiaanse jongetjes achter me aan. Met een hautain opgeheven hoofd - een pose die ik van het derde zusje heb geleerd - stap ik verbolgen met lange passen door, om uiteindelijk toch alleen het amfitheater te betreden. Het is er vrijwel leeg. Ik klim een verwoeste tribune op, om hoog in de ruimte van de psychische inspanning te bekomen. Ik ben gewoon bang voor vreemde mensen, denk ik.

Een gevoel van dood en verderf overspoelt me. Ik wijt dat aan mijn dramati-

sche inborst en psychische gesteldheid. Ik verwijt mijzelf dat ik niet wat meer onder de indruk ben van deze beroemde overblijfselen, niet wetende dat zo'n half miljoen mensen in de loop der eeuwen door gevechten of door wilde dieren verscheurd, hier om het leven zijn gekomen...

Bruno neemt me elke avond mee uit en probeert me zoveel mogelijk over de cultuur bij te brengen. Hij weet veel en beleefd luister ik, maar ik begrijp niet dat ik van alles over gebouwen uit vervlogen tijden moet horen, terwijl wij in levende lijve geen contact maken.

In bed kan ik nauwelijks met hem vrijen, zo ongelukkig voel ik mij. Tenslotte denkt hij me te kunnen opbeuren door een trioetje voor te stellen. 'Wil je misschien een keertje met een vrouw vrijen?' vraagt hij goedbedoeld, maar dat is de genadeslag. Ik voel me sowieso al onbegrepen, door wie dan ook, maar dat het leven mij dat nu nog eens zo extra moet laten voelen, is me teveel. Ik vertrek al na drie dagen, en wil hem nooit meer zien.

'Van elke relatie, hoe kortstondig ook, hou je altijd wel iets positiefs aan over.' knipoogt Eddie naar mij, terwijl hij een groene paprika zwart blakert op een gaspfit. Als het vel helemaal zwart is geworden en je het eraf haalt, hou je het meest verrukkelijke paprikavlees over dat er maar bestaat. Zo had Bruno het mij geleerd, en zo had ik het eens aan Eddie voorgedaan.

Het is vele jaren later. Mijn dierbaar vriendengroepje van Eddie, Marja en Annelies uit het begin van mijn studietijd, bestaat allang niet meer. Maar om de zoveel tijd komen wij samen, meestal bij Eddie, die dol op koken is. Het is bijna traditie geworden dat één van ons zal vragen, en dit keer is het Marja: 'Oh Eddie, vertel ons nog een keer het verhaal van Bruno!'

En zo begint hij - licht glunderend - te vertellen dat hij op een dag, toen hij nog studeerde aan de Sociale Academie, op de bonnefooi naar Rome wilde gaan.

Het was in de lente, een half jaar nadat ik bij Bruno geweest was. Eddie verwachtte niets anders dan dat hij door een schone jongeling van een terrasje zou worden opgepikt, en dat hij van een slaappleats verzekerd zou zijn. 'Neem nou toch voor de zekerheid het adres en telefoonnummer van Bruno mee.' had ik hem op het hart gedrukt. Het leek hem wat overdreven. 'Het kan ook voor iets anders nog van pas komen.' overtuigde ik hem tenslotte.

Vol zelfvertrouwen zit hij op zijn eerste dag op een zonovergoten terras in het centrum van Rome, precies zoals hij het zich had voorgesteld. Nonchalant speelt hij met zijn blonde lokken, kijkt hij om zich heen, rookt een dure sigaret, nipt aan zijn espresso en denkt dat het een kwestie van minuten zal

zijn eer hij in een levendig gesprek verwickeld zal raken. Maar als tegen vier uur nog steeds niets gebeurd is, lijkt het hem toch verstandig Bruno te bellen om hem naar een goedkope overnachting te vragen.

Hij krijgt zijn moeder aan de lijn, legt uit dat hij een vriend van hem is, en of hij hem kan spreken. De moeder schreeuwt zoiets als 'Bruno e morto', ook al wil Eddie dat in eerste instantie niet zo horen. In zijn beste Frans ('Mais quand...') probeert hij met Italiaanse klanken te vragen wanneer Bruno dan wèl thuis zal zijn.

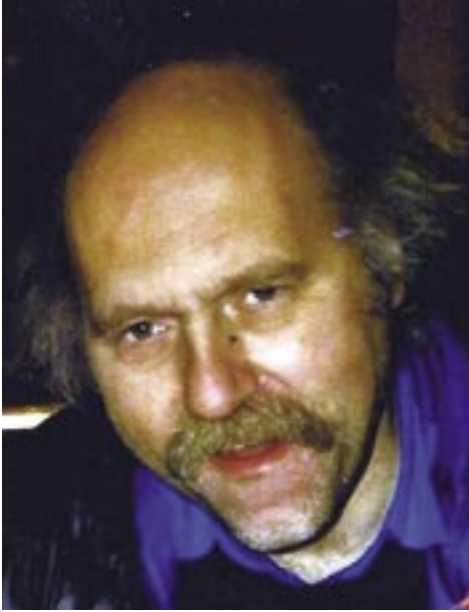
Maar dan hoort hij opeens de moeder staccato zeggen dat Bruno door een aanrijding met zijn auto om het leven is gekomen. Dat hij opgebaard in zijn eigen woning ligt en dat Eddie, als zijn vriend, nu beslist moet komen. De vrouw dringt zo aan, dat hij het hart niet heeft om te weigeren. Voor hij het weet staat hij geklemd aan de boezem van een wildvreemde vrouw, staart verschrikt in de open kist waar Bruno, als een onschuldige engel, ligt.

'En... vond je hem niet mooi?' wil ik altijd weer weten. 'Jazeker, bloedmooi.' antwoordt hij steevast, maar zijn blik blijft afwezig. Hij zal altijd een beeld voor ogen houden, dat hij nimmer met iemand anders zal kunnen delen.

'En waar heb je eigenlijk geslapen?' vraagt Annelies, nu voor de eerste keer. Hij glundert weer: 'Ik heb me door een taxi naar een luxe hotel laten rijden waar ik heerlijk heb gedineerd en in een lits-jumeaux met baldakijn, als een prins geslapen!'

* * *

Gerhard Kneissl

(Eggenfelden, Niederbayern, 1963) is fotokunstenaar. Zijn werk is heel eigenzinnig, soms surrealistisch, grotesk vervreemdend, dan weer kleurrijk en dynamisch speels. Hij maakt gebruik van diverse verrassende cameratechnieken. Zelf schrijft hij het volgende:

'Als kunstenaar ben ik autodidact en pas in het jaar 2000 naar buiten getreden. Al in mijn beginfase interesseerden spiegelingen mij, eerst in de natuur, daarna spiegelingen en reflecties in de stad, zonder mensen bij het gebeuren te betrekken. Pas sinds enkele jaren fotografeer ik steeds vaker mensen op kunstmatige, experimentele wijze. Ook in dit artistieke werk nemen spiegeleffecten een belangrijke plaats in.'

Deze foto's maakte hij tijdens de dansoptredens van Gabriella Halvax op het Healing Earth Festival 2014, op de Uelenspieghel in Drenthe. Gabriella danst ook graag bij presentaties van OnderstroomBoven en de Boekcoop. Volgens plan zal zij tijdens de coming out op 14 april in het Tolhuistuinhuus ook een voorstelling geven.

Zie www.gabriellahalvax.nl en www.healingearth.nl

De goddelijke tuinman

(fragment)

Joshua Stiller

1

In het noordwesten gromde de donder; het weerlichtte er aan één stuk door. Tegen de flikkerende hemel tekenden zich de toppen van het centrale bergmassief af, diep zwart met verlichte contouren. Er was nauwelijks onderscheid te maken tussen de vaag verlichte bergtoppen en de wolkenbergen in de hemel, ze zagen er van deze afstand even solide uit. Morgen zou er meer duidelijkheid zijn: de wolken zouden zich verplaatst hebben, de bergen zouden er nog onveranderd staan.

Bea wenste dat haar moeilijkheden net zo zouden verdwijnen als de wolken dat zouden doen na de regen. En dat morgen zou blijken dat het landgoed net zo bestendig zou voortbestaan als de bergen in de verte. Even speelde haar bedwongen woede op. Wat bezielde die mensen om haar het vuur zo na aan de schenen te leggen? Zo onterecht! Zo not done! En dat op haar leeftijd! Maar ze was ook bang. Ze durfde de brief van de bank niet aan Henry te laten zien.

Ze dwong haar aandacht terug naar waar ze stond. In de schemerige tuin hing een verwachtingsvolle sfeer. De gebarsten aarde en de verdrogende begroeiing dorstten naar de lafenis die aan de einder beloofd werd.

Goed beschouwd zou je dit... dit wachten, dit ontvankelijk zijn, de essentie van de weeromslag kunnen noemen. De regen was dan de vervulling in het materiële vlak. Zoals een geboorte volgt op een zwangerschap.

Feitelijk riepen de door de hemel naderende ladingen water evenzeer het wachten op als dat het wachten van de aarde en de planten de regen uitnodigde. Er was misschien wel helemaal geen oorzaak en gevolg aan te wijzen. Misschien berustte alles op afspraken.

Verward door haar gedachten wendde ze haar blik van de noordelijke naar de westelijke hemel. Het laatste zonlicht bestreek het zich sluitende wolkendek van onderen met onheilspellende kleuren. Van daar dwaalde haar blik naar opzij, naar het rossig verlichtte profiel van de vreemde bezoeker. Hij was... oer, vond ze, als een rots, maar vreemd, van een andere orde dan haar wereldje. Ze was er niet gerust op of de man uiteindelijk geen bedreiging zou blijken te zijn.

'U kunt de tuin nu niet zo goed zien,' verontschuldigde ze zich. 'Het onweer maakt dat het veel eerder donker is dan anders.'

Haar eigen afstandelijke zinnen riepen weezin op. Waarom kon ze niet gewoon zeggen wat ze dacht? Zelfs haar stem vond ze schijnheilig klinken, onwaar, onecht. Waarom verontschuldigde ze zich voor het verdwijnen van het licht uit de tuin? Als de man op tijd op de afspraak was gekomen zou er nog volop daglicht zijn geweest. Weer vlamde ergernis door haar heen.

'Ik kan de tuin ruiken, mevrouw,' antwoordde de man. Het schorre stemgeluid

was nauwelijks te verstaan. Het had geklonken alsof hij een eeuwigheid niet had gesproken. Ze had meer naar de klanken geluisterd dan naar de betekenis, die pas tot haar doordrong toen ze zijn opmerking in gedachten opnieuw afspeelde. Hij sprak de taal correct, maar met een vreemd bijgeluid. Het was niet eens het accent, al was dat ook hoorbaar. Het was meer dat bekende boventonen er niet waren en onbekende er wel in doorklonken. Zoiets. Meer een muzikale kwestie dan spraakvaardigheid, bedacht ze.

Ze keek weer opzij, zich afvragend of deze zware, zwijgende man haar tuinman zou worden. Of hij haar reddingsplan waar zou kunnen maken. Hij had geen overtuigende indruk gemaakt. Hij had tot nu toe nog geen woord gezegd. Maar dat kon komen omdat hij in een vreemde omgeving was, dat begreep ze ook wel. Hoewel, was hij wel verlegen? Was dat niet haar eigen aanmatiging? Ze had de man plompverloren van de voordeur naar de tuin gesleept. Ze wist dat ze een zelfverzekerde, aristocratische indruk maakte, wat veel mensen van hun stuk bracht... maar verlegen? Tot haar schrik en ergernis moest ze zich bekennen dat zelf verlegen was. Misschien babbelde ze daarom wel zoveel, zodat ze de man geen kans had gegeven iets te zeggen.

Haar bespiegelingen werden onderbroken door een nieuwe gewaarwording die zich aan haar opdrong. Ze ervoer ineens met al haar zintuigen, met haar huid zelf, dat de tuin geurde; alsof een geliefde werd verwacht.

‘De regen komt, mevrouw. De planten zijn er klaar voor,’ klonk zijn grommende stem. Ze moest er haar keel van schrapen, alsof zij zelf een kikker in haar keel had. Zou hij haar gedachten geraden hebben? Zouden haar gedachten ook door anderen gehoord worden, door de tuin? Door de planten? Misschien hoorde zij ook hun gedachten wel. Het was misschien helemaal niet zo vreemd als haar gedachten en gevoelens zich niet alleen binnen haar lichaam ophielden, maar dat ze naar buiten dartelden, op zoek naar anderen om te delen waar ze vol van waren. Ze kreeg een visioen dat om haar heen tientallen kinderen verzameld waren. Sommige leken naar haar te kijken, te luisteren en af te wachten wat zij het volgende moment zou zeggen of zou doen. Ze had de indruk dat er ook een heleboel kinderen hun eigen gang gingen en alleen maar aandacht voor de naderende regen hadden.

Onbeweeglijk stonden de twee mensen in de roerloze tuin, waar planten, bloemen en de aarde zelf de van regen bezwangerde hemel verleidden om zijn leven-brengende water uit te storten. Bea begon over haar hele lichaam te gloeien, ze raakte er bijna vloeibaar van.

Hoelang hadden ze zo gestaan? Het onweer was opeens angstig dichtbij.

Hoog boven hun hoofden bonsden implosies, waarvan de echo's over de donderkoppen leken weg te rollen. Lichtontladingen achter de cumuli toonden in flikkerend

paars de in stilstand gevangen beelden van de kolkende wolkenmassa's.

In haar ontzag voor het machtige vertoon kon ze zich voorstellen dat Donar het onweer misschien van boven zou zien als drupjes melk die zich in haar theekopje als snel groeiende bloemkooltjes verspreidden. Ze glimlachte inwendig om haar fantasie en was opeens niet bang meer.

De donder bonkte plotsklaps dichtbij, de grond trilde. De geuren werden zwaarder en dikker. De wilgen langs de beek beneden ruisten luid in de momenten van stilte als het dreunen van de donder even weggestorven was.

'Ik hoor water stromen, beneden, mevrouw. Gebruikt u het voor bevloeiing?'

'Nee, het is te ver. We hebben geen pomp. Er is normaliter voldoende water voor de tuin. Die hele berg daar links van je zit er vol mee en alle bronnen liggen op ons land.'

Ze zag zijn profiel afgetekend tegen de weerlichtende hemel.

'De mensen hier noemen hem de Waterberg. De helling die je ziet behoort tot het landgoed. De andere kant niet. Die is steil en droog, al het water komt hier aan de oppervlakte.'

'Dat betekent een eh... benijdenswaardige rijkdom, mevrouw.'

Ze antwoordde niet, maar ervoer een bijna beschamende trots dat zij er de eigenaar van was. Het was niet alleen dat: er hoorde een speelse vreugde bij.

Ze voelde zich opgenomen temidden van een groepje uitgelaten... wat? Waren het die kinderen? Ze waren in ieder geval niet bang, in tegendeel... het leek wel of ze zich voedden met de elektriciteit in de lucht. De bijna vrolijke spanning nam met elke hartklop toe, ze stond bijna naar adem te happen... haar benen werden slap als bij een opkomend orgasme...

De vervulling kwam kalm; grote druppels tikten op bladeren en maakten doffe plofjes op de stoffige aarde. Even later kwam met een alles overstemmend gedruis de regen. Een gordijn lauw water klaterde neer, zo dicht dat Bea naar adem moest happen. Het leek wel of ze onder een waterval stond. Ze had de ervaring voor geen goud willen missen.

Het duurde maar kort. De kern van het onweer ging langs hen heen. De krakende blikseminslagen waar ze zo bang voor was, bleven uit.

De watervloed nam geleidelijk af tot een gestage regen. De aarde geurde tevreden naar warme modder en nat mos. Ze verbeelde zich dat het gevoel van aanwezigheid rond haar was opgelost. Vaag had ze het idee dat er allemaal kinderen in de tuin bezig waren met in modder te roeren en planten te schudden om elkaar nat te spatten.

Bea draaide zich om en ging de waranda op. Ze hoorde de man achter haar door de modder soppen. Ze rilde in haar natte kleren. Niet omdat ze zich katterig of koud voelde, meer als een huivering van voorbij genot.

De man trok in een vloeiende beweging zijn bovenkleden uit en liet ze achteloos op de planken achter toen hij terug de tuin inging. Bea staarde perplex naar zijn gespierde, zwart behaarde rug. Zijn brede billen en dijen spanden bij elke stap in de natte broek.

Boos ging ze naar binnen. Om zomaar zijn kleren uit te trekken waar zij bijstond! Druipend liep ze naar de badkamer. Links, in de zitkamer, zat Henry bij het open raam. Ze rook zijn pijp. De vertrouwde geur herstelde iets van haar zelfverzekerdheid. De glimp die ze van zijn rolstoel opving bedierf het weer. Henry was zo afstandelijk geworden sinds het ongeluk. Ze kende hem nauwelijks meer.

In droge kleren en met een sjaal om haar natte haren ging ze op de waranda zitten. Ze wilde er zelf uitkomen, zonder Henry's raad te hoeven vragen. Die man paste voor geen inch in het beeld dat ze zich had gevormd van de vrijwilliger die ze in haar advertentie had gevraagd. Maar ze wilde zich wel bekennen dat ze behoorlijk onder de indruk was van de aardse, bijna zinnelijke uitstraling van de man.

Het was nu helemaal donker, op de banen licht na die uit de ramen van het huis achter haar schenen. De regen hield plotseling op. Ze hoorde de laatste sluiers ruisend wegtrekken. Het druppelen van bomen en struiken bleef, dat waren geluiden die tot de tuin behoorden. De bruisende beek droeg bij aan het hoorbare landschap als basso continuo. Her en der klonk kort geroffel in het nachtelijke duister, alsof er kinderen aan de natte takken schudden.

Ze zat als betoverd.

Ze was niet verrast toen de man om de hoek van de garage verscheen. Hij had donkere kleren aan; zijn blote voeten staken er wonderlijk licht bij af. Ze herinnerde zich dat hij een rugzak bij zich had die hij in de garage had neergezet.

Zonder enige blijk te geven dat hij haar opmerkte propte de man het natte bundeltje kleren onder zijn arm en stapte van de waranda af, met de duidelijke bedoeling in het donker te verdwijnen.

'Blijf!' sprak ze dringend.

Het verbaasde haarzelf. Ze was helemaal niet van plan geweest om dat te zeggen.

Hij draaide zich om en keek haar aan. Het licht vanuit de open deur achter haar scheen recht op zijn gezicht. Het was een krachtig gezicht, van nature met een soort spottende uitdrukking. Zwarte haren plakten sluik aan zijn schedel. Een sterke haakneus kwam tussen scherpe vouwen naar voren. De wenkbrauwen wa-

ren dik en donker boven de toegeknepen ogen en liepen door boven de neuswortel, waar twee fronsen permanent naast gegrift waren. De volle, gewelfde lippen stonden strak, omlijst door een donkere baard van een dag. Zijn kin tenslotte was rond, zag er hard uit met een kuiltje in het midden. De man stond met één voet al op het pad, de andere nog op het trapje, klaar om de afstap te vervolgen, zijn vrije hand op de balustrade, bevroren in de aanzet om los te laten. Hij keek haar aandachtig in de ogen.

Bea voelde zich innerlijk verzwakken, onmachtig om de situatie op de juiste wijze in te schatten. Uiterlijk probeerde ze niets van haar onzekerheid te laten blijken, alsof dan de hel los zou barsten. Zo was ze opgevoed. Op onzekere momenten ontleende ze er een soort bescherming aan.

Ze merkte verontrust dat ze bezig was de confrontatie te winnen en de man te verliezen. Hij maakte het haar wat dat betreft niet moeilijk.

Door de korst van haar trots heen welde een smeekbede op. Waarom ging hij nou weg? Alleen omdat ze boos was geworden dat hij zomaar zijn kleren had uitgetrokken waar ze bij stond? Hoe had hij dat dan kunnen merken, hij was al weg, de tuin in toen ze haar boosheid voelde opkomen. Zou hij haar gevoelens kunnen opvangen?

Onwillekeurig strekte ze haar hand uit.

Een zweem van aarzeling trok als een verzachtend waas over zijn ondoorgrondelijke gelaatsuitdrukking. Of was het een glimlach? Ze wist het niet en durfde er niet van uit te gaan dat ze het goed had gezien. Ze besepte dat door de geringste verkeerde beweging, woord of gelaatsuitdrukking deze wonderlijke man voorgoed zou verdwijnen. Haar hart klopte als een bezetene.

‘Blijf,’ zei ze opnieuw, bijna onhoorbaar. ‘Alsjeblieft.’ Het was de vleierende vraag van een kind dat niet alleen wil blijven. In haar uitnodiging klonk door dat ze hem aanvaardde zoals hij was en dat hij kon blijven als hij wilde. Haar besluit was nergens op gebaseerd; zo voelde het tenminste. Het leek wel of de beslissing buiten haar om was genomen. Alsof die al heel lang vaststond.

Niets aan hem bewoog, maar de strakheid week uit zijn spieren. De beslissende stap, weg van haar en het huis, zou niet gemaakt worden. De teerling was de goede kant op gevallen. Ze zuchtte diep en wees op een stoel naast haar.

‘Wilt u niet gaan zitten?’ Ze keek naar zijn bemodderde voeten. ‘Morgen maken we de vloer wel schoon.’

Ze keek met wijdopen ogen naar hem op toen hij de twee treden van de waranda weer opging. Weifelend liet hij zich in de aangewezen stoel zakken. Het oude rotan meubel kraakte vervaarlijk onder zijn gewicht. Ze wist even niet wat ze

nou moest doen. In plaats daarvan keek ze naar haar eigen blote voeten. De beroering in haar binnenste bedaarde, geleidelijk kon ze weer coherente gedachten vormen.

‘Ik... eh, wil graag meer over u weten,’ begon ze, ‘maar misschien wilt u eerst wat eten en drinken? U heeft een lange reis achter de rug.’ Het gastvrouwschap was bij haar een manier van leven. Het ging grotendeels buiten haar bewuste wil om.

De man knikte, een gerommel uit zijn buik bevestigde haar veronderstelling. ‘Wacht hier, ik zal wat eten opwarmen,’ zei ze haastig en krabbelde met vlugge gebaren overeind. ‘Wat wilt u drinken? Iets warm, thee of koffie? Of bier, wijn?’ Hij aarzelde en lanceerde totaal onverwacht een soort guitige blik, war ze confuus van werd.

‘Graag eerst water, want ik heb erge dorst. Maar mag ik misschien ook een glas wijn? Daar heb ik wel trek in.’

‘Dat is goed.’ Het beviel haar dat hij eerlijk zei wat hij wilde.

In de ouderwetse, ruime keuken was niemand.

Ze zette de elektrische oven aan. De schotel waar ze die avond maar een beetje van had gegeten, in een soort verontruste afwachting van het aangekondigde maar uitblijvende bezoek, was nog lauwwarm en zou gauw genoeg heet zijn. Met een karaf water, een al geopende fles wijn en glazen op een blad keerde ze terug naar de waranda.

Ze trok met haar voet een tafeltje bij en schonk haar gast twee glazen in, één met kleurloos en de andere met helderrood godennat. Ze was bijna net zo trots op hun bronwater als op hun eigen wijn. Het blad zette ze op een ander tafeltje en ging het eten halen. Zelf nam ze ook nog een bordje. Bij nader inzien bracht ze ook een portie naar haar echtgenoot, die mijmerend boven een boek dankbaar opkeek.

‘Dank je,’ zei hij zachtjes. ‘Daar heb ik nu wel trek in.’

Ze zag dat hij voorzien was van wijn, glas, asbak en servet en liet hem in de halfdonkere kamer achter, in de lichtkring van de leeslamp achter zijn rolstoel.

3

Haar gast nam met een erkentelijke blik het warme bord aan. Blazend op elke hap at hij voorzichtig van de hete pie. Hij smakte waardierend, onwillekeurig leek het wel. Ze keek met een gretige blik toe, hoe hij zich bewoog, hoe hij het bestek vasthield. Hij hanteerde het wijnglas bijna teder in de kom van zijn hand, het steeltje met de voet stak als het pootje van een kuikentje tussen zijn vingers uit.

‘Vertelt u eens wat over u zelf,’ vroeg ze, toen zijn bord leeg was. ‘We hadden u hier vanmiddag al verwacht. Heeft u oponthoud gehad?’

‘Ja mevrouw,’ antwoordde de man. ‘De trein had een rund aangereiden. Het duurde bijna vier uur voordat we verder konden.’

‘Een rund?! Waar dan? Hoe...?’ vroeg ze, verbluft door het ongerijmde verhaal.

‘Ik weet het niet, mevrouw,’ zei de man, verontschuldigend zijn armen uitspreidend. ‘Ik schrok wakker toen ik van de bank af viel vanwege het harde remmen. Ik weet niet waar de trein op dat moment was, maar in ieder geval nog zeker een uur rijden van uw dorp. Het is daar een woest, onbewoond gebied. Het waren wilde runderen van een zwervende kudde. Het beest was dood en de trein was beschadigd. Er moest een locomotief van de andere kant komen om ons verder te slepen.’

Ze knikte en bleef hem aankijken. Ze had het gevoel dat hij nog niet uitgesproken was.

‘Maar... u bent toch gekomen,’ moedigde ze hem aan toen hij stil bleef. Hij knikte en keek haar ondoorgrondelijk aan. Nee, dacht ze, hij kijkt niet ondoorgrondelijk, hij treurt. Haastig wilde ze wat zeggen om de pijnlijk wordende stilte niet te laten voortduren, maar hij was haar voor.

‘Ja,’ zei hij. Zijn blik zwierf de donkere tuin in. ‘Dat stomme beest.’ Hij keek haar weer aan, er lag een boosheid om zijn ogen. ‘Het was helemaal niet nodig geweest als er beter op gelet was.’

Ze begreep niet waar hij op doelde. Wie moet er dan op een wilde koe letten? Ze schonk zichzelf een glas wijn in om zich een houding te geven.

‘Maar ik ben toch gekomen,’ herhaalde hij haar opmerking. Hij keek naar zijn voeten, die zwarte afdrucken en vegen op de houten planken hadden achtergelaten. ‘Ik ben u dankbaar dat u me nog heeft willen ontvangen.’

‘Ja, maar dat spreekt toch vanzelf?’ antwoordde ze. ‘Trouwens, u kunt op dit uur van de dag nergens anders heen. Natuurlijk bent u onze gast.’ Ze schudde haar hoofd als om te ontkennen dat daar ook maar een greintje aan getwijfeld zou kunnen worden. ‘Al had u midden in de nacht aangeklopt.’

Hij aarzelde. ‘Ik weet niet...’ begon hij, ‘ik bedoel, u bent toch nog wel op zoek naar een tuinman? Hebben er nog anderen op de vacature gereageerd?’

Ze schudde haar hoofd. Hij bleef haar echter onderzoekend aankijken. Ze kon niets impertinents in zijn gedrag of zijn uitdrukking gewaar worden, maar toch voelde het of zij ondervraagd werd. Gejaagd zocht ze in haar brein naar een benadering van de situatie die het initiatief weer aan haar kant zou brengen.

Ze vond alleen maar losse gedachten en fragmenten. Wat gebeurde er toch met haar? Wat was er toch aan die man dat haar zo van haar stuk bracht?

‘Wat wilt u dat ik doe?’ vroeg hij haar toen ze verward in de rondte bleef kijken.

Verontschuldigend voegde hij er aan toe: 'Ik neem aan dat u eerst wilt zien of ik wel een goede tuinman ben.'

'Ja.' Ze kon zich weer richten op het onderwerp van het gesprek. De man komt gewoon voor de post van tuinman. Daar had ze lang en breed over nagedacht, ze had een heel plan gemaakt toen ze eenmaal besloten had om een advertentie te plaatsen. En vandaag was dat doorkruist doordat die brief van de bank was gekomen. Dat was de werkelijke bron van haar verwarring! Natuurlijk, de man zelf was ook niet alledaags...

'Er is een probleem ontstaan, nadat ik de vacature op de site van Wwooffers heb gezet,' begon ze haastig, voordat ze haar overwicht helemaal kwijt raakte. 'Wij kunnen u voorlopig alleen een positie als vrijwilliger aanbieden, tegen kost en inwoning. Hoe graag ik ook een vaste tuinman zou hebben.'

Ze keek naar hem hoe dat zou vallen. Hij reageerde echter niet en bleef haar aankijken. 'Ik bedoel,' ging ze haastig verder, 'daar hadden we al op gerekend... ik bedoel, dat u voorlopig op het landgoed zou komen te slapen. Alleen... nou ja, er is eigenlijk geen woonruimte voor... voor interne medewerkers.' Ze koos zorgvuldig haar woorden, beducht om niet uit de hoogte te praten. Want dat gebeurde haar wel eens. Het woord "personeel" vond ze zo denigrerend. In dit geval dan, want de vrouw uit het dorp die dagelijks kwam schoonmaken en als kamermeisje werkte, beschouwde ze wel als personeel.

'Toen u vanochtend opbelde dat u vandaag zou komen heb ik voorlopig een bed voor u opgemaakt in de caravan achterin de boomgaard. Het spijt me, dat is het enige wat er momenteel beschikbaar is aan logeerruimte. De gastenverblijven zijn allemaal bezet. Na het seizoen zouden we kunnen kijken of we iets comfortabelers kunnen vinden.'

Hij stak zijn handen op om haar woordenvloed te stoppen, een vage glimlach om zijn brede mond.

'Dank u wel,' zei hij. 'Doet u vooral geen moeite. U doet mij juist een groot plezier met die caravan, mevrouw. Ik slaap het liefst in de tuin of tussen de bomen. Ik heb het niet zo op huizen. Zal ik morgen dan maar meteen beginnen?'

'Graag,' zuchtte ze, opgelucht dat het allemaal zo goed uitkwam. 'De tuin is al weken niet bijgehouden. U kunt morgen uw hart ophalen.'

'Hij ziet er anders best florissant uit, al is hij wat aan de droge kant. Heeft u de tuin tot nu toe gedaan?'

'Nee hoor, was het maar waar. Ik heb mijn handen vol aan de gasten, de keuken en alles wat er bij komt kijken,' lachte ze verontschuldigend. 'Nee, de tuin laten we door een gepensioneerde uit het dorp doen. Maar hij is oud en kon al een tijd niet komen.'

Hij haalde zijn schouders op.

‘Maar, u bent niet graag in een huis zei u? Wilt u me vertellen waarom?’

Ze zag zijn aarzeling; een vluchtige trek van pijn en verdriet leek over zijn donkere gelaat te glijden. Het ging zo snel, ze dacht dat ze het zich verbeeld had, want toen hij zijn mond opende zag zijn gezicht er weer even ondoorgrondelijk uit als anders.

‘Ik ben ooit bedolven geraakt onder het puin van mijn eigen huis, mevrouw,’ begon hij met zachte stem. ‘Dat was een hele... benarde ervaring.’ Een trek van grote smart trok over zijn gezicht.

‘Het was geen aardbeving,’ ging hij op lage toon verder. ‘Het was een granaat. Wonder boven wonder was ik ongedeerd, ik was net in de garage bezig, maar mijn vrouw en mijn kind waren dood. Niet door het puin, maar door granaatscherven uiteengereten. Ik heb ze gevonden en begraven. In de tuin, onder de amandelboom. Die bloeide net.’

Bea rilde van afschuw, tranen sprongen in haar ogen. Ze kon niets zeggen, durfde geen geluidje te maken of zich te bewegen.

Hij zweeg minuten lang. Na een diepe zucht keek hij haar treurig aan, greep het wijnglas en sloeg de inhoud achterover. Ze vulde het direct en hij nam een tweede, grote slok.

‘Neem me niet kwalijk,’ fluisterde hij hees. ‘Het is erg moeilijk om het te vertellen. Ik spreek uw taal, maar ik kan me er niet zo goed in uitdrukken.’

‘Ik begrijp het heel goed,’ fluisterde ze. Ze slikte een snik weg. ‘U vertelt het niet alleen met woorden.’ Ze huiverde. Het waren niet die paar moeizame zinnen die haar zo geraakt hadden. Ze had in haar geest beelden gezien, als flarden van het televisiejournaal, ze had het stof, de hete explosiegassen geproefd, de geuren geroken van opengerukte aarde, verpulverde steen en bloed.

Zonder zijn blik af te wenden vervolgde hij zijn verhaal in korte, monotone zinnen.

‘Door de beschietingen viel de stad langzaam in puin. Ik nam dienst in de plaatselijke militia en leerde in de bergen te vechten. Ik was een natuurtalent, zeiden ze. Ik heb talloze bandieten bij hun kanonnen overvallen en met mijn mes gedood. Ik heb nooit een schietwapen gebruikt.’ Hij lachte even smalend. ‘Het was ook niet moeilijk. Ze waren vrijwel altijd dronken en letten niet op. Hun kanonnen blies ik op met hun eigen handgranaten.’ Een trek van diepe walging maakte zijn gezicht er niet fraaier op. ‘Ik kreeg er genoeg van. Ik trok weg uit de streek. Ik had geleerd hoe ik onzichtbaar moest blijven en leven van wat de natuur biedt. Ik ben lang onderweg geweest en door geen mens gezien. Een tijd later bevond ik me in uw land.’

Opnieuw nam hij, bijna onbeheerst, een teug uit zijn glas. Wederom vulde zij het tot de rand. Hij keek bedremmeld naar zijn glas en toen ietwat schuldig naar haar.

‘Neem me niet kwalijk, ik doe uw kostelijke wijn geen recht. Maar soms is eh...’ hij zocht naar de juiste woorden, ‘het verzwelgen van grote glazen wijn een... oplichting. Een man heeft dat af en toe nodig,’ legde hij omstandig uit.

‘Het is goed,’ stelde ze hem gerust. ‘Ik ben blij dat ik u er een plezier mee kan doen. Maar gaat u door. U kwam in dit land aan en toen?’

‘Ja. Ik reisde uitsluitend ’s nachts en door vrijwel onbewoonde streken; ik kon zodoende vele grenzen ongezien passeren. Zonder over de vereiste papieren te beschikken, bedoel ik.’

Hij keek haar aan.

Ze knikte slechts en keek hem recht in de ogen. ‘Wij hechten niet zo aan formaliteiten,’ verklaarde ze kalm. ‘Mijn man en ik beschouwen onszelf vóór alles als wereldburgers.’ Ze glimlachte even. ‘Nee, wij kijken anders naar de mensen. Niet naar wat er op hun papieren staat, of hun geld, of aanzien. Wij kijken naar iemands wezen. Ik heb uw wezen nog lang niet doorgrond,’ bekende ze, ‘maar al in de eerste minuten van onze ontmoeting wilde ik dat u hier blijven zou.’

Hij knikte. Alsof hij niet anders had verwacht.

Het was een test geweest, besepte ze, of ze hem als illegale vluchteling een toevluchtsoord zou bieden of hem juist zou weigeren omdat hij geen paspoort had. Wat haar betreft overbodig, maar hij moest natuurlijk op zijn hoede zijn.

‘Maar hoe bent u eigenlijk aan onze advertentie gekomen?’

De man haalde zijn schouders op. ‘Ik heb in een stad bij de grens een hotel genomen, kleren gekocht en een paar kranten en tijdschriften om een indruk van het land te krijgen. Ik zocht werk en onderdak. Iemand hielp me op internet te zoeken; zodoende ben ik uw advertentie tegen gekomen.’

‘U heeft maanden lang door Europa getrokken en niemand heeft u ooit gezien?’ ging ze na een korte stilte verder. Het intrigeerde haar hoe deze man had geleefd. In het wild.

Hij knikte, maar zijn gedachten waren elders.

‘Weet u, tot een paar jaar geleden was ik een gewone, aardige man. Ik had mijn garage en een goedlopend tankstation, ik zong in een koor, ik sprak vier talen doordat we veel optraden en ik was uitzinnig gelukkig met mijn vrouw en mijn dochtertje. Ik heb eigenhandig mijn huis gebouwd...’ Hij schudde zijn hoofd in een opstandig onbegrip. ‘Kijk hoe ik nu ben. Ik ben alles kwijtgeraakt. Mijn vrouw en kind zijn dood. Mijn garage, mijn auto’s, mijn huis zijn verwoest. Ik ben twee keer zo zwaar geworden, ik zie er uit als een gorilla. Ik heb mannen met deze twee handen gedood. Ik heb als een dier in de wilde natuur geleefd van wat ik kon vangen, plukken of stelen.’ Met zijn donkere hoofd in zijn grote handen had hij inderdaad iets van een aapachtige wildeman, in elkaar gedoken tegen de wereld.

‘Is de oorlog in uw land nu afgelopen?’ vroeg Bea, die geen idee had waar hij precies vandaan kwam. Er waren in het oosten zoveel grote en kleine schermutselingen. Ze was niet alleen nieuwsgierig. Intuïtief probeerde ze hem aan het vertellen te houden opdat hij zich niet in smart zou verliezen.

‘Nee.’

‘Waarom bent u eigenlijk deze richting op getrokken?’ Het leek haar een belangrijke vraag, al wist ze niet waarom. Toen hij niet antwoordde legde ze haar hand nogmaals op zijn arm.

‘Waarom bent u naar dit land gekomen?’

Hij haalde zijn schouders op. Toen ze aandrong door licht in zijn arm te knijpen hief hij zijn hoofd op.

‘Ik weet niet waarom, mevrouw. Ik dacht niet na, ik koos de paden die er veelbelovend uitzagen. Ik werd als het ware wakker toen ik op de oever klom na de grensrivier te zijn overgezwommen. En ik spreek de landstaal. Door mijn zingen in het koor.’

‘Dan bent u feitelijk bijna rechtstreeks hierheen gekomen?’ constateerde ze.

Hij glimlachte. ‘Ik hoor in uw stem een grote genegenheid. Ik ben daar erg blij mee, ik kan niet zeggen hoe blij.’

‘Hoe heet u?’

‘Geeft u me een nieuwe naam. De oude hoorde bij een andere persoon. Die ben ik onderweg kwijtgeraakt.’

Ze keek hem broedend op een naam aan. Het zinde haar dat ze hem een nieuwe naam kon geven. Ze besloot hem Don te noemen, naar haar overleden zoon, maar er kwam ‘Angèl’ uit haar mond, in de mediterrane uitspraak. Met grote ogen keek ze naar haar gast, die verbaasd op haar ontsteltenis reageerde.

‘Wat is er?’ vroeg hij toen ze begon te trillen en haar hand terugtrok.

Ze schudde haar hoofd, ze kon even niets zeggen.

‘Het is niet echt een naam die bij me past, hè?’ merkte hij goedgemutst op. ‘Je zou dat eerder bij een prachtig meisje of een mooie jongeling verwachten.’ Hij lachte onverwacht en greep haar beide smalle handen, die geheel verdwenen in de zijne.

‘Ik zal het er mee moeten doen, mevrouw,’ verklaarde hij plechtig. ‘Een gegeven naam kunnen we niet meer ongedaan maken.’

* * *

Hans Plomps

“Satan ontmaskerd” veertig jaar

Ruud van Weerdenburg

Op geluk en intensiteit rust een taboe. Hans Plomp heeft zijn talent uitgerekend in dienst van het bereiken van zoveel mogelijk gradaties en facetten hiervan gesteld. In het door Jos Knipscheer uitgegeven literaire tijdschrift *Mandala* verschenen berichten van Plomps hand over ervaringen met liefdesdrankjes en andere belevenissen, dankzij het gebruik van kruiden.

Een schilderachtige en sprankelende uitzondering temidden van de rest aan middelmatige Nederlandse schrijvers die bleekjes en droog onder De Grote Drie (Hermans, van het Reve, Mulisch) naar een respectabel plekje in onze literatuur streefden. Men moet niet vergeten dat het artistieke klimaat in het Amsterdam van toen zich kenmerkte door voorzichtigheid en andere ouders van de porceleinkast. Zo erg zelfs dat een paar verontruste kunstenaressen zich openlijk in het toonaangevend designtijdschrift *Furore* (van Piet Schreuders) zich afvroegen: “Neuken onze kunstenaars eigenlijk nog wel?”

Ruud. Foto: Tassilo Szyszkowitz

In dit verontrustende artikel werden namen als Jeroen Henneman en Dirk Aylet Kooiman genoemd. Een zogenaamd - door de godsdienst verziekte - slechte jeugd was al lang geen goudmijn meer (alhoewel Maarten 't Hart nog moest komen) omdat via de Oost-Europese literatuur kinderlevens gepresenteerd werden die veel vlammender en bekljvender in de geestes- en inlevingswerelden tot leven werden geroepen. Wat dat betreft hoorde Plomps proza toentertijd, als navrant en schrijnend geafficheerd, eerder in die richting thuis.

De Haagse Post plaatste een reisartikel van hem dat de lezer niet alleen van Ruigoord naar Stonehenge voerde, de rillingen liepen ook nog over de ruggen van de consumeerders van politiek en Henk-van-der-Meydenachtige interviews met vertegenwoordigers uit de kunstbranche, toen bij het lezen van dit magazine duidelijk werd gemaakt hoe in onze gezellige huiskamers eenvoudige dingen spoken kunnen herbergen.

“Hans Plomp op spookjacht” stond er op de glanzende cover en jong en oud die dit zag voelde wel aan zijn water dat in ieder geval de auteur hoge risico's met deze avontuurlijke proeve van onnederlandse taalkonstruktie zou lopen. Het was ook een knap staaltje van koorddansen – later verscheen een kompaktere versie ervan in De Buik Van Moeder Natuur onder de titel “Geest in Ruigoord”. In deze vertelling wordt op het bestaan van demonen in onze knusse huisjes gewezen en tegelijk aantoonbaar de geestelijke kracht en souplesse opgeroepen waardoor deze boosaardige invloeden ontzenuwd kunnen worden.

Twee uitspraken van Plomp moeten we in dit licht als een belangrijk deel van zijn credo beschouwen. Een die hij zijn alter-ego Benjamin Spoorloos in S.O. in de mond legt: ‘Ik wil doorbreken in die andere realiteit die ik heb beschreven. In die dimensie wil ik leven.’ En een andere uitlating die je ook weleens kon opvangen als je in de buurt van Plomp tijdens een poëziefestival of elders het juiste gespreksflard uit de kunstopvattingen wist op te vangen: ‘Ik vind dat je de mensen

wel naar de hel mag brengen, maar alleen als je ze ook weer terugvoert.’

Uitgerekend Hans Plomp is in die tijd al beschuldigd van moralisme - ook door collegaschrijvers die hij nog uit zijn studententijd kende en waarvan hij, gezien hun eigen literaire voortbrengsels, wel wat meer meegaandheid had verwacht.

“Lijnen in het land” is een aan Plomp opgedragen verhaal bijvoorbeeld, van Jan Donkers in de bundel “Ouders van nu” - waarin een India-reiziger met de ik-persoon en een aan de Aloha-hoofdredacteur Koos Zwart herinnerende andere jaren-zestig-gabber plannen smeedt om LSD in het Amsterdamse leidingwater te stoppen, met als doel te mensen “te bekeren”.

De Haagse Post bracht in die tijd bijvoorbeeld ook een verslag van Ewald Vanvugt die heilige plaatsen in Europa met een bezoek vereerde. In het voetspoor van Meester Eckhardt, om maar iets te noemen. Of een stuk van Johnny van Doorn die eindelijk op reis ging “in zijn eigen kamer”. De oorsprong van veel van deze stukken, die je zeker toentertijd niet in een Nederlands opinieblad verwachtte, kan je op je vingers aftellen als je op je laat inwerken wat Hans Sleutelaar in een VPRO-Interview over het arbeidsklimaat van die tijd bij de Haagse Post had te zeggen: ‘Als G.B.J. Hilterman dan net voor de deadline-afelevering niet op de redactie was, lieten wij zijn vrouw een ja-woord geven aan artikelen die Hilterman zelf nooit zou goedkeuren. Die was dan ook altijd woedend, maar te laat.’

De “smaakmakers van de Nederlandse cultuur”, bladen als Vrij Nederland en de Haagse Post, volgden Hans Plomps werk en ideeën nog wel objectief, maar eigenlijk had de ruimdenkende schrijver moeten voorvoelen dat hij hier met de aasgiermethode onder de journalistiek had te maken. In de schilderkunst bestaat het mollenperspektief, de menselijke blik, op ooghoogte en het zicht vanuit de vogel - de journalisten wachten juist popelend tot de prooi erbij neervalt en dan spoedden ze zich omlaag om hun “piece of the cake” te verhapstukken.

Vrij Nederland liet op de kleurenomslog van haar groots opgezette literatuurbijlage een groep jonge schrijfsters en schrijvers ons in een ongedwongen muurtje tegemoet komen. Hierbij moet aangetekend worden dat het Collectief voor de Propaganda van het Nederlandse Boek een paar wakkere figuren onder hun ideeënleveraars moet hebben gehad.

Vrij Nederland nam in ieder geval de gelegenheid te baat om de bereidwillige lezersaandacht - die door enorme affiches met als opvallend opschrift “We schrijven niet voor Jan Lul!” en handtekeningen van bekenden en onbekenden eronder op scholen en in cafes en restaurants waren wakker geschud - op nieuwkomelingen te vestigen.

“Wij schrijven niet voor Jan Lul!” was ondertekend door Mulisch, van het Reve, en vele andere pennenlikkers.

Gul en gewillig drukte de redactie onder andere Plomps schrijfdoel af: “Het komen tot een vorm van universele my-

thologie”.

Daar hadden de vertegenwoordigers van de “spruitjeslucht in de Nederlandse literatuur” wel even het nakijken. Waar kwam zo’n verachting voor onze “doe-maar-gewoon-dan-doe-je-al-gek-ge-noeg-mentaliteit vandaan? De universele mythologie! Wat is dat voor malle hoogmoed? Dat kunnen onze chronikeurs van het al te tastbare leven niet bijhouden. Zo’n hoogvlieger, knallen we neer! Zo’n vermeende autonome geest hoort bij de Metaphysical Poets in het “Lake-District” thuis, tussen Cooleridge en Wordsworth, die zonder opium trouwens ook geestelijk droog konden staan. In ieder geval niet hier in het toonbeeld van de studentikoze kruideniersliteratuurmentaliteit. Maar wat is er inhoudelijk gezien voor verschil tussen Plomps streven naar de “universele mythologie” en Luceberts “eenvouds verlichte waters de ruimte van het volledige leven uit te drukken”? Die is toch ook niet met vereende krachten de Nederlandse literatuur uit geschopt?

Het verschil zat hem in zijn omgeving.

Lucebert werd door Kouwenaar, Schierbeek etc. letterlijk naar binnen gehaald, terwijl hij buiten in de parken sliep. En Plomp werd uit de huizen en burelen van de cultuurvertergewoordigers gewerkt. Systematisch.

Hans Plomp had deze reactie kunnen voorzien, hij verkeerde toch deels in die kringen van schrijfsters en schrijvers die hem later de das om zouden doen? Op de universiteit en in de cafe’s. Maar hij had altijd hard gewerkt - voor Uitgeverij

Manteau met de succesvolle boeken op de proppen kwam, had het wonderkind van de Nederlandse literatuur al laden vol materiaal liggen en na zijn debuut verkeerde hij in de drugs-scene. Tijd om kritisch zijn medekunstenaars onder de loep te nemen, gunde hij zich niet. Natuurlijk volgde hij zelf geen strategie om tot succes te komen, waarom zou hij: het was er.

Hans Plomp volgde, daar kunnen we niet omheen, van zijn eerste bladzijden in "De Ondertrouw", via "Zo boven, zo beneden" en "In De Buik Van Moeder Natuur" een innerlijke stem. Zijn geheel eigen uiting van de "Stream of consciousness". Zijn dope-scene verslag "Amsterdams Dodenboekje" viel alom in de hoofdstad in goede aarde, ook al vanwege de ondertiteling - "een strooibiljet" - en het hartverwarmende omslag en de gehele boekvorming. Decennia later hebben nog illustere figuren als Jeroen Brouwers en Adriaan Venema in hun boek vast gelegd hoeveel gewicht dit juweeltje voor hun had. (A.V. "Verleden Tijd"; J.B.: "De laatste deur".)

De naam Jan Donkers stond er niet op omdat hij pas later met "Opgeruimde verhalen" voor de dag kwam, Wim Noordhoek had zijn gezicht ook nog niet met „Beromünster“ in de literatuur laten zien.

Hans Plomp werd nog op handen gedragen als een intressante jonge schrijver die zich naar Nederlandse maatstaven ergens tussen G.K. van het Reve, Borderwijk en Mulisch voortbewoog. En in het buitenland zou hij zich misschien wel in de toekomst met Arthur Koestler of Al-

dous Huxley kunnen meten - vanwege het open raam richting hilarisch, verlossend leven. Het boeiendste ludieke deel van de undergroundbladen Aloha en Moksha nam hij met zich mee op sleeptouw - terwijl het Betondorppessimisme van van het Reve en W. F. Hermans ook wel zijn tol vroeg. Hermann Hesse en Frederik van Eeden stonden al aan de zijlijn te wachten en in zijn latere leven zou de belangrijkste man achter Kunstenaarsvrijplaats Ruigoord van Eeden's woongemeenschap Walden in herinnering roepen en Hesse's gelukszoektocht.

Het kaliber en de ambitie van Arthur Koestler en Aldous Huxley was op Plomp van toepassing omdat die schrijvers ook een oog hadden ontwikkeld voor die scharnieren in de samenleving die in feite als stutpilaren fungeren - vandaar dat deze manntjesputters ook niet vies waren van LSD of paddestoelen om hun horizon zo mogelijk te verrijken. Op die manier werd hij door de erudiete lezers bekeken, terwijl de andere lezers zich door zijn sympathieke humor en gemoedelijke wereldbeeld in de watten lieten leggen.

"Mespuntje mescaline..." heet het in "Satan ontmaskerd", het boek waarin alle ruimte wordt verleend aan de innerlijke stem.

In het werk van de vroege Guus Kuyser is bijvoorbeeld genoeg invloed van deze werkmethode te vinden.

Voorpublicaties van "Satan Ontmaskerd" waren voor de lezers in die tijd toegankelijk dankzij het tijdschrift Soma. Uit de naam van dit nieuwe profileerme-

dium voor dichters, denkers, tekenaars en schrijvers viel al op te maken dat de redactie niet bang was voor associaties met Oosterse inzichten en raakvlakken met geestverruimende middelen. Aangrijpend was tegelijkertijd het elan van schrijvers die daar niets mee te maken hadden - maar wel dankzij eenzelfde soort humor allerlei gedachtenobstakels uit de weg wisten te ruimen die een rationeel taboe op de geestelijke kracht als stuwend middel ter bevrijding uit het "tranendal" uit de weg konden ruimen. Geen nauwgezette beschrijvingen hoe klem de mens in zijn levenssituatie zit - er ademde een belofte uit het snel groeiende periodiek waardoor de de tijdgeest van de jaren zestig eindelijk door de sluizen van uitgevers en journalisten kon vloeien.

"Dat gaat Soma niet" liet Heere Heeresma boven zijn bijdrage drukken, die hij als "man van akties & attracties" afleverde en Peter Andriessse publiceerde een aforismenverzameling - zo ongeveer het tegendeel van de zwartgallige aforismen waarmee de Roemeense intellektueel Cioran in Parijs met deze belleterietak furore maakte: "Beweren en bewijzen zijn twee". Een sterk staaltje van geloof in de opbouwende werking van de taal zonder de belerende vinger van de moraal erbij. W. F. Hermans droeg ook zijn steen bij in de vorm van aansporende brieven die Andriessse de lezer niet wil onthouden. Van Peter Vos werden tekeningen in Soma gepubliceerd, maar ook iemand als Reinier Lucassen kon het soort werk uitproberen dat een niemandsland tussen tekenen en theater glansrijk wist te

overbruggen. Wim T. Schippers veraste met een fotoserie van een vallend bloemblad en Kees Ouwens gaf zelfs een hoofdstuk prijs - "Een kuise ochtend" - waaruit elke oplettende lezer met gemak kon opmaken dat hier een jonge, teruggetrokken schrijver aan het broeden was die op zijn minst naar een status van een Wolkers of een Claus streefde. Dirk Ayelt Kooiman leverde zijn "Kreeftegang" af en een handvol bijdragen die toen al flirtten met de intellektuele creme de la creme van de Oost-Europeze cultuur, zonder de aantijging aan de naziterreur die het ten gronde deed gaan. Bruno Schulz, Witold Gombrowicz en natuurlijk Franz Kafka.

Jerzey Kosinski was nog maar net zijn stempel op vrolijk uitgevend Amsterdam aan het drukken, door zijn veelvuldige aanwezigheid in de van Miereveldlaan, bij de Bezige Bij en op de grachten, alsmede om te signeren in de winkel van Polak en van Gennep op het Spui. Ook als de kunstenaar zelf persoonlijk niet aanwezig was, was de invloed van zijn kindheidsbeschrijving niet te ontkennen, onbewust de vloer aanvegend met zoveel Nederlandse droefgeestig-nostalgische schrijfsels. Vriend en vertaler van Kosinski - en indirect ook uitgever - Oscar Timmers hield een oogje in het zeil op de boekenplanken bij letter K van de betere boekhandels. "Kaneelwinkels" zag voor het eerst het licht in Soma, in het Nederlands, waarbij het visionaire karakter van een kindheid indruk maakte - Bruno Schulz, compleet met zelfportret en sadistische trekken. Bernard J. Sijsma schipperde tussen G.K.van het Reve en

Michel Astère d'Hondt. Kortom: Soma was niet voor een gat te vangen wat het redactionele programma betrof en de te volgen rode lijn, zodat het alle gelegenheid kreeg om als kweekvijver en uitlaatklep te kunnen dienen. Polemische vrijplaats én poetische verbroedering en zoektocht naar buitenlandse invloeden. Plomp voelde zich in dit gezelschap zo zeker van zijn zaak dat hij een gedicht zelfs onder de naam Hans Plompidou speels liet afdrucken. De Pools-Joodse invloed op het denken in de Amsterdamse binnenstad valt ook af te leiden uit Plomps verwijzing, in de inleiding van "Brigadier Snuff rookt stuff", naar het patent van Roman "Pilansko" op de verfilming van Heersema's "Een dagje naar het strand".

Het was dan ook geen wonder dat in dit leef- en werkklimaat de 26-jarige schrijver opgeroepen werd een alter-ego te creëren die er een "pluriforme santenkraam" aan reflekteertechnieken en overlevingsstrategieën op na moest zien te houden. Het geestelijk streven, met of zonder drugs, zocht weer meer materiele houvast en waarom niet in een literair blad met de gevestigde Nederlandse literatuur?

In het hoofdstuk "Brandoffer op zondag*" meet Plomp zijn krachten aan prozaïst Jacques Hamelink, een schrijver in wiens buurt hij zich toen ophield. Hij laat een biografie optreden die naar de naam Daamesma luistert, wat stellig een aanspeeling op Heere Heersma is. Het boek is een sleutelroman - maar ook een smeltkroes aan ontdekkingen en inzichten tenge-

volge van Plomps obsessies en drijfveren. Vijf jaar na zijn debuutroman "De ondertrouw"(1986), dat letterlijk als een bom insloeg, konden de passanten, bezoekers - misschien zelfs wel klanten - van boekhandel Atheneum, Polak & van Gennep in de etalage's foto's zien van een jonge vrouw die aan het kruis was gebonden, met donkere achtergrond. Isis stond er met wit geschilderde lettertjes bij en ook de achterkant van het boek was meerdere malen te zien, met een tevreden lachende vrouw erop, naast de auteur aan een tafeltje zittend, die, ook al lachend, zijn hand voor zijn mond houdt. Het contact tussen die twee was gedompeld in een aanstekelijk sympathieke atmosfeer. Richard Brautigan, Californische vertegenwoordiger van luchtig maar diepgaand proza sierde in die tijd ook met zijn geliefde de omslag van zijn boeken. De titel werd al gelijk bij het zien van het boek voor waarheid aangenomen: Satan Ontmaskerd - kon het misschien nog ambitieuzer? Zo iets duidde op de ontdekking van een gaaf werkstuk. Men voorvoelde dat de vlag de lading dekte. En de bespreking van Gerrit Komrij loog er ook niet om. Hij had genoeg andere keuzemogelijkheden gehad, om zich van aan zijn besprekingsplicht te kwijten. Maar hij koos dit boek als een bewijs van een echte steekhoudende cultuurverrijking, die andere valse linkse en semi-spirituele produktjes en mentaliteitsproeven in het niet liet verdwijnen. Eerder het hoogkaratige niveau van Monty-Python's triomfantelijk bijtende humor dan de wollen-sokken-mentaliteit van de kabouters in de politiek en

elders. Maar ook verder loofde hij de onnavolgbare intelligentie en het beeldende vermogen van deze kwa gedachtengoed en -werking zo onnederlands ademende kunstenaar. Maar Nederlands was de inhoud wèl: Amsterdam, kikkertjes opblazen aan de slootkant, dochter Jo-kutje in Aerdenhout, Stichting Stimuleer het Chequeverkeer. Er zal nog wel vaker en dieper ingegaan worden op dit boek, dat eerder uit een Joods- Oost-Europeze denkkraft à la Gustav Meyerink of Leo Perutz lijkt te zijn ontsproten. En dat ook uitermate gunstig door Guus Luyters in Het Parool en Peter Versteegen in De Revisor werd besproken. Daarbij gaven ze allemaal volmondig toe de eigenlijke inhoud van de 140 bladzijden niet gemakkelijk te kunnen vatten of weergeven - omdat iedere andere lezer(es) beslist de eigen, heel persoonlijk gekleurde graantjes zou weten mee te pikken. Bijna geen boek eigenlijk - eerder een ontmoeting.

Mocht Bert Schierbeek in 1951 met veel tamtam in "Het boek IK" de ontbinding van het ego proberen te bewerkstelligen, Hans Plomp deed een veel ludiekere en doeltreffendere poging daartoe in deze tweede roman. Guus Luyters wees op de ongenaakbare humor en beschreef hoe hij genoot van de innerlijke monoloog die speels maar meesterlijk door het hele boek heen een boog beschreef. Als voorbeeld geeft hij Benjamin Spoorloos' overpeinzingen bij het zien van een naamplaatje met de letters Stichting Stimuleer Het Chequeverkeer. Een stichting mag toch geen winstoogmerk hebben?

Onmiskkenbaar worden vals- en dubbeltzinnigheden voorzien. Stervertaler en De Tweede Ronde-uitgever Peter Versteegen lichtte het vertrouwen in de eenheid tussen vrouw en man uit de 36 hoofdstukjes als de baanbrekendste handreiking van de auteur.

Het boek begint dan ook met "Jaja" - een vrouw die vandaag haar draai niet vinden kan.

Wij zitten als bij toverslag in de huid van de vrouw en komen er alleen als androgene eenheid weer uit. Deze bevrijding vindt aan het eind van de hoofdstukjes plaats en bestaat uit een aaneenrijging van eigenzinnige humor en visionair inzicht in het functioneren van een menselijk wezen.

In een interview met Sjoerd Kuyper en Johan van Diepstraten, dat eerst in De Nieuwe Linie verscheen en later in het boek "Het nieuwe proza" werd geplaatst - met een caricatuurportret van Siegfried Woldhek, licht Plomp onder andere een tip van de sluier over zijn werkmethode in die tijd; "...Blavatsky was ook een mooie vrouw en ik ben zo'n beetje bij een foto van haar gaan fantaseren..."

"Satan Ontmaskerd" neemt ons mee naar het bekakte studentenwereldje, naar Marokko, naar het schrijverswereldje dat alter-ego Spoorloos allemaal maar al te goed kent en in de grond van de zaak wil hij een dimensie verder. Schrijven is een instrument om de intuïtie mee wakker te kietelen en nu wil hij doorbreken in de realiteit die hij met zijn literatuur heeft weten op te roepen. Anders heeft

Benjamin niet zo'n hoge hoed op van de kunstenaar die zijn werk aflevert om vervolgens terug te vallen in een eentonig dagelijks leven. Nee, hij moet op het gewenste geluksniveau met dezelfde intensiteit kunnen blijven functioneren. Dat is het geheim van de smid en alleen als hij dat onder de knie heeft, kan hij tevreden zijn. Deze functie van het schrijven is ook terug te vinden bij Carlos Casteneda, William S. Burroughs, Pamela Koevoets en Unica Zürn onder anderen.

Dit is in Europa een betrekkelijk nieuwe zicht op de uitoefening van het literaire ambacht. Herman Gorter beoogde en bewerkte ook een sensibeler geluksniveau, met het gebruik van zijn dichtregels en er ontstond zelfs een vorm van leven die zich hiernaar richtte. Ook bij hem was de omgang met zijn vrouw onontbeerlijk erbij als natuurlijke eenheid. En veel in het leven van de Amsterdamse schrijver boog zich in eenzelfde richting. Hij trok zich ook terug op het land en in zijn oeuvre kwam de vrouw in het middelpunt te staan. En in dit verband kunnen we ook eens kijken of de omgang met Johan Polak - als schandknaap in de binnenstad van Amsterdam - niet literatuurtechnisch wat vruchten heeft opgeleverd,

Uitgever Johan Polak behoorde tot het uitgelezen gezelschap Duits lezende Nederlanders die het luidop lezen van de versen van de dichter Stefan George tot zijn belangrijkste bezigheden rekende. Die regels zijn zo gemaakt en opgezet dat de klankomzetting en betekenisdoor-dringing van het gebodene aan de hand

van de beroering met het zenuwstelsel tot een hoogtepunt van ontvankelijkheid wordt gestuurd. En nog wel heel vakkundig ook. Als je op de juiste manier in het celebreren van poezie, schoonheid en de Godenwereld wordt ingeweid kan je een richtlijn verleend worden om de grauwe alledaagsheid te overstijgen. Het is te vergelijken met het gebruik van mantras in Azië.

Bij Polak moest er dan wel ook een homoerotische ontlading plaatsvinden - geestelijk hoogtepunt of niet - en daarvoor zorgde Plomp in een wekelijkse aftreksessie. Uit deze ervaring is het bekende "De ondertrouw" ontstaan.

Amsterdam was als Amstelrodam al de belangrijkste uitgeefplek voor Duits- en Nederlandstalige manuscripten omdat er minder of geen censuur van bovenaf als een quillotine in de nekken van schrijfters, schrijvers en uitgevers jeukte. Galilei, de filosoof, arriveerde in Amsterdam, aan het eind van zijn leven met zijn manuscript in de tas. Ook Jakob Böhme, de mysticus, liet zijn ontdekkingen in onze hoofdstad drukken, zodat geen kerkregent zich ermee bemoeide en vele alchemisten uit heel Europa kenden ook deze weg naar vrije meningsuiting voor hun hermetische universumbeschouwingen. Er vond een levendige uitwisseling plaats, mede dankzij de invloed van zeevaarders en intellectuelen met een ook al letterlijk bredere horizon. Dekadentie ontmoet het straatleven, waarbij we de zee ook maar gemakshalve tot het verlengstuk van de straatklinkers en -stenen rekenen.

Toen Max Beckman tijdens de tweede wereldoorlog op het Rokin woonde schilderde hij matrozen en hoeren bij de vleet en wist het nachtleven in de haven toen al in combinatie met de mythologie tot een meer dan saloonfähige thematiek te verheffen. Maar ook de door Frans Hals zo nauwkeurig waarnemend geschilderde Descartes had Amsterdam als zijn verblijfplaats gekozen - hij kon er dan ongestoord schrijven terwijl de stad "zich alleen maar met handel bezighield", zoals er in zijn brieven staat. In het licht van deze traditie moet ook het contact tussen Johan Polak en Hans Plomp gezien worden, voor zijn eerste boek "als een knuppel in het Nederlandse hoenderhok van de literatuur" zou worden gelanceerd. Het behoort ook tot het gebied van aftasten van krachten die voorstelling en realisatievermogen met zich meebrengt. Waar komt een voorstelling vandaan en in wat voor hersengebied wordt hij opgeslagen als hij niet in de realiteit wordt omgezet? In Amsterdam loopt er een duidelijk pad van Polak zijn erudiete boekuitgaven naar de belevenissen van Slauerhoff met opium in China. En het geheel is te beschouwen als een wereldomvattend spel tussen hunkering en bevrediging op een wijze die wordt aangereikt en opnieuw uitgevonden.

De man had wel iets van een kameel als hij dagelijks om vijf uur 's middags het Atheneum Nieuwscentrum binnenliep en het trappetje opging om - zichtbaar voor iedereen die hem wel of niet herkende - de in- en uitgaven van de afgelopen dag

door te nemen. Alleen al wat Johan Polak aan financiële en creatieve reserves wist te herbergen! Hij droeg in doorzettingskracht de belangrijkste vruchten van de Nederlandse en internationale literatuur met zich mee als waren het reddings-sloepen op een groot schip. Schip van de woestijn - maar uitgeven deed hij het werk van zijn schandknaap niet.

"Zoiets moet je op eigen houtje doen, dat is veel sterker en indrukwekkender..."

Het zou ook gebeuren, "De ondertrouw" trad bij de Vlaamse uitgeverij Manteau aan het daglicht en Plomp - 23 jaar jong - werd op slag als een groot schrijver ontvangen.

Maar had het niet uitstekend gepast in de mooie hard-cover uitgaven van de geld- en zaaidschieter? Ergens tussen Huysman's "Tegen de keer" en James Purdy's "Kleur van Duisternis", dat Plomp ook in opdracht van Polak vertaalde?

"Op eigen kracht" - in het midden van de Nederlandse bloei in de Duitstalige literatuur - Nooteboom, Mulisch en A. E. Van der Heyden - werd Hans Plomp ook aangeboden om "De ondertrouw" bij een Duitstalige uitgeverij onder de pannen te brengen. Er is al eens een vertaling van gemaakt en dat manuscript is in het bezit van de schrijver. Maar hij heeft het afgewezen omdat hij niet meer achter het slot van het boek staat. Sadistisch...ook al nemen we in ogenschouw dat Gerard Kornelis van het Reve zonder sadisme ondenkbaar is en een gevierd en gevreesd schrijver als W.F. Hermans met boeken als Sadistisch Universum 1 en zelfs deel 2 spraakmakende en baanbrekende es-

says als bestsellers o.a. over de toonbank van Atheneum, Polak & van Gennep liet gaan.

Dat kwam, die weigering van Hans Plomp tot Duitse uitgave van “De ondertrouw”, omdat hij en zijn kunst streefden naar geluk en intensiteit.

‘Ik wil schoon sterven,’ zei de schrijver in een openhartig interview in het tijdschrift Opspraak. En hij gaf daarin ook te kennen: ‘Ik heb het gezien en meemaakt hoe je als ster wordt ontvangen, ik heb het hele bedrijf doorleefd..’

Een Duitse vertaling zou zeker ook een Italiaanse uitgave van “De ondertrouw” in de hand gewerkt hebben, al was het alleen maar omdat je blij moet zijn ook daar de hoeveelheid aan schandknappen niet de kost te hoeven geven. Een groot en braakliggend land.

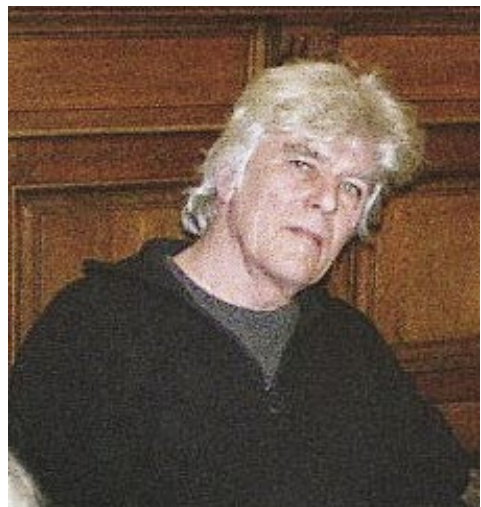
Een andere weigering, die ook essentieel is voor het volgen van een levenspad in de richting van bevrijding in plaats van droefgeestige beklemming, was het afzien van de hem aangeboden job als criticus van Vrij Nederland. Hij had geen zin om negatief op het werk van anderen te reageren. Alhoewel daarmee natuurlijk wel een geplaveide weg naar een zelfgestuurd zeker plekje in de literatuur van het kleine landje aan de Zuiderzee voor een andere route werd geruild. Hij schaaft zich daarmee in het sympathieke gezelschap van Remco Campert die er ook van afzag om “ongevraagd oordelen te verlenen over de pennevruchten van anderen”. Hoe zou ons literaire landschap eruit hebben gezien als al die anderen zich ook hieraan hadden gehouden? Plomp liet zich meer-

dere keren in een vraaggesprek ontval- len op een lastige vraag: ‘Nee, ik spreek niet slecht over collega’s, daar houd ik niet van’. Wat ondertussen toch duidelijk duidt op het gebruik van literatuur als medium. Misschien wel: uitsluitend als medium, waarbij je moet oppassen voor invloeden die de zuivere stem ervan in het gedrang brengen.

Dit is een stem
die in mij klinkt en buiten me
een stem die door de bomen ruist
en veel meer weet dan ik:
de heks, de dichter en de leeuwerik

spreek door mij stem
die in en om me is
mijn kern die ik benader
leven na leven

naamloos en geslachtsloos
in mij overal en nergens
de stem van mijn eeuwige vlam

Hans. Foto: Hein van Elteren

Fragment uit: “Satan ontmaskerd”

Hans Plomp

777

Hij loopt al uren op straat, en al die tijd is de wassende maan niet weg geweest van de hemel. Het is vaallichte dag. maar ieder ogenblik staart ze door een scheur in de jagende wolken omlaag, met haar ene zichtbare oog. En in die hele tjokvolle stad is er maar één die steeds terugkijkt: Ben Spoorloos. Benjamin staat er in zijn paspoort, maar wat zegt dat vandaag de dag. De maan ziet er onverschillig uit, vindt hij. Niet erg betrokken bij de dingen die ze beneden zich ziet gebeuren. Waarom zou ze zich ook interesseren voor een wereld die haar raketten stuurt met militairen, die ruimteschepen op haar lichaam te pletter laat slaan, en vlaggen in haar buik prikt, die haar lastig valt met gigantiese fallussen vol vernuft. Alsof ze zo haar geheimen zou prijsgeven!

Ben stuurt haar een kushand. Ik kom je wel eens liefkozen, belooft hij haar. Niet als raket, maar als minnaar.

Een scherpe oorpijnwind jaagt de mensen van de straat, en bij vlagen regent het. Binnenin Ben woedt een draaikolk. Al maandenlang heeft hij het gevoel, dat het afgelopen is met zijn luie leventje, dat hij zijn bestaan niet meer kan vullen met dagdromen en het opschrijven daarvan. Hoewel iedereen schijnt te denken, dat het heel wat om het lijf heeft, het kunstenaarschap. Maar Ben weet: kunst is namaak. Een kunstgebit is een namaakgebit, een kunstwerk een vrijblijvende namaakwereld. En hij voelt de drang door te stoten naar die realiteit die hij in zijn verhalen beschrijft. Hij wil er aan deelnemen.

Ijskoude regennaalden drijven hem een portiek in en hij voelt zich een luis, die lekker in een dampende okseljungle heeft gezeten en nu door een plens koud water uit z'n lauwe nest is gespoeld en niet eens zo langzaam, maar wèl zeker naar het afvoerputje wordt gezogen.

Hij kijkt verbaasd om zich heen. De Amsterdamse straten zijn grijs en niet voor wandelaars. Zelfs de automobielen kruipen op handen en knieën voorbij, als blinde mollen. Het hemelwater legt zich als een handschoen over de koplampen.

Hem ziet niemand. Hij zal zichzelf ervan overtuigen dat hij daar staat, weggedoken in een ondiep portiek. Zó ondiep, dat alleen zijn achterhoofd droog blijft.

Waar hij ook spiedt, belangwekkende dingen ziet hij niet. Hij zal zichzelf moeten afleiden. Hij doet zijn ogen dicht en luistert naar de duizenden waterstemmetjes:

gorgelend in de putten kletterend
in de regenpijpen spattend
van de dakrand
sompnd onder de autobanden
tikkend tegen de ruiten
zoemend in zijn oren
smakkend in zijn mond
zuigend onder zijn schoenen.

Laat het maar stijgen, denkt Ben, laat het maar stijgen tot aan de dakranden. Ik zal me de koning te rijk voelen, als ik tussen de daken van Mokum doorpeddel. En in zijn fantasie komt hij de Utrechtsestraat uit kanoën, om op het Frederikspein het als een pudding in elkaar zakken van de Nederlandse Bank gade te slaan. Al dagenlang zijn watersportliefhebbers samengestroomd op het Frederikspein, dat veranderd is in een grillig meer, met hier en daar een pluk televisieantennes, een boomtop, en natuurlijk de Bank boven het water uitstekend. Uit het hele land komen ze, om het spektakel bij te wonen, en, wie weet, het goud op te duiken. Overal spartelen amateur-kikvorsmannen rond. Het wettige gezag en alle rotzakken schijnen met man en muis verzopen te zijn.

Op het water is de Hollander in z'n element. Iedereen groet elkaar in het voorbijvaren. Het plein ligt stampvol plezierjachtjes en de sfeer is ronduit gezellig. Als Ben zijn kano er voorzichtig doorheen wringt, worden hem van alle kanten staartjes wijn en vochtige bitterballen toegestopt.

Dan, net als hij zijn schuitje aan een schoorsteen van het Alhambra-theater wil afmeren, voelt hij een zuiging in het water ontstaan, die het hulkje onder hem wegrukt. Hij klampt zich vast aan de schoorsteen, maar die is te breed om naar boven te klauteren. Toch weet hij zijn hoofd om te wringen en hij ziet hoe de top van de bank langzaam kapseist, en hoe enorme watermassa's de reusachtige atoomkelders van het gebouw binnendringen, honderden vaartuigjes meezuigend in een draaikolk.

Ah, denkt Ben, nu begint die mijn fantasieën ook al te domineren.

In een oogwenk keert hij tot de realiteit terug.

Ik moet mijn gedachten afleiden van die draaikolk, denkt hij.

Hij begint passen op de plaats te maken en telt zijn stappen halffluid. Zo'n rustige getallenreeks moet toch olie op de golven van zijn binnenste zijn. Mozart en matematika, daar kun je het volgens Hesse een heel eind mee schoppen.

Maar toch niet ver genoeg naar Bens smaak. Als hij al ver over de zeventhonderd is, merkt hij dat hij het beeld van de draaikolk wel kwijt is, maar niet het gevoel, die draaierige tol. Hij staat op zijn benen alsof zijn kuiten in glibberige alen zijn veranderd.

Behoedzaam speurt hij in het gifkastje van zijn binnenste, of daar soms een potje lekt, omdat het hem zo vreemd te moede is. Dan hoort hij een stem in zijn hoofd, die gewoon doortelt, hoewel Ben geen pas op de plaats meer maakt, en eigenlijk wil ophouden met tellen.

Het is een bijzonder beschaefde stem die hij hoort. Veel beschaefder dan zijn normale stem.

'Zeuvenhonderddrieënzeuwentig,' zegt die stem.

Nu wil ik ophouden met tellen, denkt Ben.

Hij klapt zijn mond dicht, maar de stem telt onverstoorbaar verder: 'Zeuvenhonderdvierenzeuwentig.'

De duivel hale me, denkt Ben, maar hij schrikt meteen een beetje van die gedachte, bij de gedachte dat de eigenaar van die andere stem in zijn hoofd zijn gedachten misschien kan lezen. Hoe vaak heeft hij zichzelf niet aangetroffen in het hoofd, achter de ogen van anderen?

Hij schraapt zijn keel, klopt beleefd aan zijn eigen voorhoofd en zegt kwasi-bescheiden: 'Ahum, pardon meneer de Markies, ik wilde graag ophouden met tellen, amice, ahum, beste kaerel, als je me tenminste geen euvel wilt duiden.'

'Zeuvenhonderdvijfzeuwentig,' telt de stem, regelmatig als een aanlopende fietstrapper.

Ben duikt weer in zijn binnenste, op zoek naar een telefooncel waar hij de storingsdienst kan bellen. Maar hij belandt weer op het Frederiksplein, waar de maalstroom nog steeds woedt. In de verte ziet hij een windhoos aan komen snorren, vol vuilniszakken en in lange flarden verband gewikkelde zieken. Het Weesperpleinziekenhuis getroffen, denkt hij nog, voordat hij eieren voor zijn geld kiest en terugkeert naar het ondiepe portiek.

'Zeuvenhonderdzeuvenzeuwentig,' hapert de stem.

'Ahaha,' monkelt Ben, 'hij slaat er een over. Dan begint de veer af te lopen.'

'Zeuvenhonderdzeuvenzeuwentig,' beiert de stem weer, en Ben verbeeldt zich, dat er iets van spot doorklinkt.

Als hij zich tweemaal vergist, moet hij toch wel aan het einde van zijn Latijn zijn, overweegt Ben.

Maar hij vergist zich.

Als een stationair draaiende motor herhaalt de stem het getal. En of Ben nu probeert zichzelf in de war te brengen, door plotseling hardop van achteren naar voren te gaan tellen, achter in zijn kop blijft die keurige, maar niet erg menselijke stem doorbonken: ‘Zeu-ven-hon-derd-zeu-ven-en-zeu-ven-tig.’

‘Zeuvenhonderdzeuvenenzeuventig,’ bootst Ben zijn innerlijke stem na.

‘t Is net of er iets van hem afglijdt, nu hij dat getal eenmaal heeft uitgesproken. En met een grijns geeft hij een perfecte imitatie van de stem weg.

Dan hoort hij achterin zijn hoofd duidelijk een vrouw giechelen. Het geluid sterft in de verte weg en waar hij zich ook wendt of keert, er is geen spoor van zijn plaaggeest te bekennen, behalve een zoetige geur, waarin hij zich verliest en die zijn neus streelt.

Nu brengen drie geweldige gongslagen hem terug tot de realiteit. De hoge kerk-toren gaat schuil achter het regengordijn, zodat hij even denkt dat het geluid zomaar uit de ruimte aan komt rollen.

Dan ziet hij eindelijk waar zijn oog al een hele tijd op gerust moet hebben: een statig bordje, waar met trots krullende siercijfers het nummer van dit gebouw op geschilderd staat: 777!

‘Daarom kon ik dat verdomde getal natuurlijk niet kwijtraken,’ grinnikt hij en hij buigt zijn hoofd naar buiten, nieuwsgierig wat er in het pompeuze koperen naambord naast het portiek gegraveerd staat.

Er schiet een vale kat onder een gekantelde bakfiets weg, een roestrood damesverband in zijn bek.

Navrant, denkt hij. Daar worden vrouwen mee vergeleken. En met spinnen. Katten en spinnen. Katten spinnen. Veel weet ik niet van vrouwen, peinst hij, maar dat ze gedachten kunnen lezen, dat staat als een paal boven water. Daar is de maan weer. Een wijs vrouwengezicht. Dag schat van me.

* * *

Hans Plomp en Boekcoop werken samen aan een heruitgave van “Satan Ontmaskerd”.

“Een schizofreen is nooit alleen” van Hans, in 1983 uitgegeven door “In de Knipscheer”, maar allang uitverkocht.

Daar blijft het niet bij. Op de volgende bladzijden een herschreven fragment van

Boekcoop gaat het in herziene vorm opnieuw uitgeven.

Een schizofreen is nooit alleen

(Herschreven fragment)

Hans Plomp

GOD

'in grote lijnen ben ik het eens met God' (Gerard Reve)

Ja, dat spreekt eigenlijk vanzelf, als je begrijpt dat iedereen zijn eigen god kiest.

Wij verkeren in de bevoorrechte positie dat wij kennis kunnen nemen van de duizenden goden en religieuze opvattingen die de mens sinds het begin der bekende tijden aanbeden heeft.

Veel religies hebben alles wat vooraf ging, of wat bij de burens geloofd wordt, in de ban gedaan, vernietigd zelfs. Maar wij kunnen kennis nemen van de vele vormen die het "goddelijke" kan aannemen, van Isis tot Boeddha, van Venus tot Durga, van Allah tot Wakan Tanka, van Jezus tot Dalai Lama.

Daaruit trek ik de conclusie dat iedereen de god/godin krijgt waarin hij/zij gelooft. Anders gezegd: De Verbeelding aan de Macht.

Dat was een bekende strijdkreet in de jaren 60.

Verbeelding is niet de oplossing voor alle problemen. In feite is de verbeelding altijd aan de macht in onze menselijke realiteit.

Elk gebouw, elke weg, elke wet, elke bom, ja, alles wat door mensen gemaakt is, ontstond eerst als denk-beeld, voordat het GEREALISEERD werd.

Het woord zegt het: werkelijkheid gemaakt werd.

De planeet Aarde en haar Natuur is niet door mensen bedacht. In het Chinees wordt de Natuur TZU-JEN genoemd, wat VANZELF ZO betekent.

Maar alles wat de mens hier heeft gemaakt, is niet vanzelf zo ontstaan. Alles komt uit de verbeelding en die verbeelding is niet altijd even mooi.

Integendeel, de meeste produkten der menselijke verbeelding, komen voort uit minder fraaie impulsen. De realiteit die mensen scheppen, lijkt vaak meer op een NACHTMERRIE, gevoed door angst, hebzucht en haat.

Dat is het beeld van de werkelijkheid dat in stand gehouden wordt. Door wie?

Daarover bestaan vele opvattingen. Maar dat slachtpartijen tussen mensen die elkaar afmaken vanwege een verschillende “verbeelding” van “god”, tot een levende nachtmerrie leiden, daarover berichten de media gretig. Zo dragen zij bij aan het in stand houden van deze trieste verbeeldingswereld.

God is liefde, wordt wel geponeerd. Klinkt als een mooie verbeelding, maar er zit een addertje onder het gras. De god die ik als kind kreeg voorgeschoteld, was een of andere patriarchale idioot, Jahweh, god van een volk uit het midden oosten van een paar duizend jaar geleden.

Alles wat ik fijn vond, bleek door die god verboden te zijn. Niet alleen sex, drugs en rock & roll, maar ook vrije wil, andere religies en doen wat je zelf wilt. Als dat liefde is, alles verbieden wat ik fijn vind, sterker nog, als dat van de duivel genoemd wordt door mijn “bloedverwanten”...

Ik vertrouw die god dus niet. In plaats van “god is liefde”, stel ik voor: LIEFDE IS GOD.

Maar zelfs het begrip “liefde” kan aan discussie onderhevig zijn. Sommigen gaan zover, dat ze uit “liefde” voor “God” andere mensen vermoorden.

O Liefde, liefde, liefde, zelfs jouw naam is bezoedeld en misbruikt. Haat vermomd als liefde.

Maar: Mijn kat, mijn hond, ze herkennen feilloos wat Liefde is. De kat spint, de hond kwispelt.

Ieder kind, ieder mens, ieder dier, elke plant voelt precies wat liefde is.

Dat gevoel is volgens mij god, of liever gezegd liefdesgodin.

Maar waarom zouden we die buiten onszelf verbeelden? We zijn het in wezen zelf.

Daar hebben de boeddhisten en de gnostici het over: we kunnen het “goddelijke” alleen maar in onszelf realiseren.

Maar wat doe je als de “god” waar je in moet geloven je gedwongen wordt opgelegd? Een god van buiten jezelf. Want dat is de situatie in de meeste patriarchale dictaturen.

Als die “god” je voorschrijft dat vrouwen inferieur zijn en dat mensen die “god” anders verbeelden uitgemoord moeten worden? Of dat god voorschrijft dat je clitoris moet worden uitgesneden.... Verbeeldingen van psychopaten....

Het eerste wat we ons realiseren als we ontdekken dat het “goddelijke” (de scheppende verbeeldingskracht) in onszelf zit, is dat het in alles aanwezig is.

Een boom, een vlinder, fallus en vagijn, onweer, eb & vloed, zon & maan, zee, bron, berg, in alles wat Tzu-Jen, vanzelf zo is.

Welke ongelofelijke verbeelding heeft deze adembenemend mooie planeet kunnen bedenken? Dat kan je wellicht goddelijk noemen.

En het zou ons bewustzijn van het fantastische PARADIJS waar wij als mensen leven zeer ten goede komen. Ooit was de Natuur een godin.

Zij is dat nog steeds. Maar het merendeel der mensen behandelt haar als een slaaf. De strijd tegen de natuur is een gruwelijk misverstand.

Zij is onze goddelijke gastvrouw.

Het is zeker waar dat zogenaamd “goddelijke” bewustzijnstoestanden op veel manieren ervaren kunnen worden. Het schijnt dat extreme wreedheden tot een soort extase kunnen leiden, die niet menselijk is. Het is bekend dat de THUGS, een roverscultuur uit India, hun slachtoffers wurgden met een zijden shawl, terwijl zij in hun oor lispelden: “nu wordt je verlost uit deze incarnatie door Kali”.

Tja, er zijn blijkbaar “goden” die plezier hebben in bloedoffers, oorlog tegen andere goden, onderdrukking van vrouwen en daardoor ook mannen, want wie het vrouwelijke onderdrukt zal nooit geluk vinden. Geen liefde (Venus), recht (Justitia), geluk (Fortuna), schoonheid (Saraswati), vruchtbaarheid (Demeter), wijsheid (Sophia), ultieme kracht (Kali), magie (Hecate). Allemaal godinnen! Want wie het vrouwelijke van de goddelijke verbeeldingswereld hier op Aarde verdonkeremaant, verbeeldt zich een helse realiteit en schept die. waarvan de media dagelijks verslag doen.

Mijn vriend Aat Veldhoen zei: “Als je asiel wilt aanvragen op een andere planeet, hoef je alleen maar een krant van de Aarde mee te nemen. Dan weten ze genoeg.”

In de hemel is geen bier,
daarom drinken wij het hier.

In de hemel is geen hel,
daarom hier maar even snel,....

PS: *“de wereld is een gekkenhuis,
maar gek genoeg voel ik me thuis.”*

(Baafje Wezelman)

* * *

De verbonden stad

Essays over de stedelijke omgeving in de
context van diversiteit en mobiliteit
(twee fragmenten)

Luud Schimmelpennink, Jaap van Till,
Kyra Kuitert, Lucia Lindner

De verbonden stad: een visie op de toekomst. Inleiding

Luc Sala

Kunnen we voorbij de smart city kijken, naar wat werkelijk telt? Die vraag komt aan de orde in het boek 'De Verbonden Stad' van Luud Schimmelpennink, Jaap van Till, Lucia Lindner en Kyra Kuitert. De stad wordt steeds belangrijker en de zogenaamde smart city trend is wereldwijd aan de orde. Voorbij het implementeren van technologie is echter de echte stakeholder van de stad, degene om wie het draait, de bewoner ervan, de 21-e eeuwse burger. Die kunnen we voorzien van nog meer bandbreedte, nieuwe media, robots, intelligente diensten en materieel comfort, maar wat zijn de echte behoeftes, de echte zorgen van de mens achter al die digitale wonderen.

Kunnen we voorbij de techniek kijken naar wat een stad in essentie is, kan bieden en waar op het menselijke niveau de knelpunten liggen. Komen we wel uit met diversiteit, woonruimte-verdeling, inkomensverschillen, de milieuproblemen en wat doen we als er geen werk meer is? De titel maakt duidelijk dat de basis-taak van een stad steeds meer ligt in het contact, in de verbondenheid.

Onderling contact tussen de burgers, virtueel contact via de sociale media, de netwerken en fysiek contact, ook met de instituties, het vermaak, de markt, de bestuurders en de brede wereld. Daarbij komen de begrippen mobiliteit en diversiteit naar voren, die worden in dit boek vanuit een breed kader belicht.

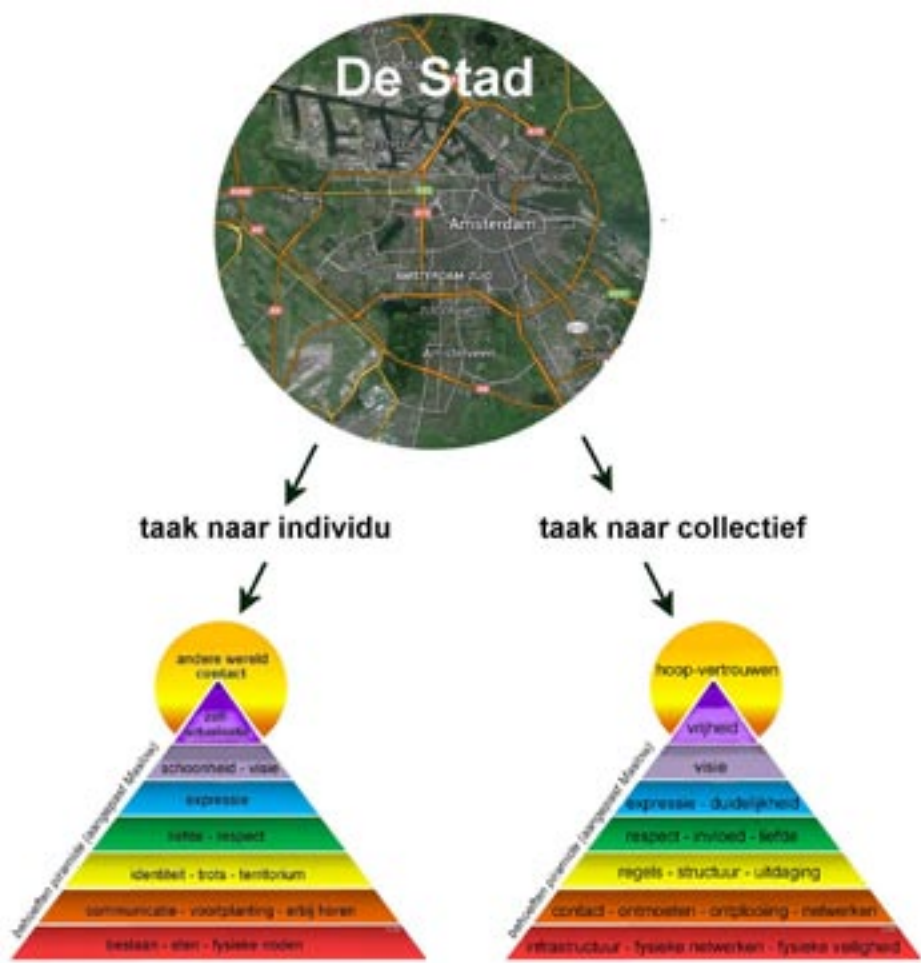
De factoren die daarin meespelen komen aan bod in diverse bijdragen zoals hoe we een gezonde, veilige en ecologische stad kunnen maken, maar ook hoe we omgaan met de culturele diversiteit, hoe technologie en cyberspace kansen en bedreigingen biedt, hoe innovatie werkt. Daar zijn allemaal goede initiatieven voor, maar vaak zijn dat top-down plannen zoals het opzetten van nog weer een top-universiteit of het steken van geld in startups en het subsidiëren van innovatie.

Dat vernieuwing vanuit de mensen moet en kan komen wordt wel erkend, maar hoe bereik je dat. Dat kansarmoede en achterstelling heel nare gevolgen kan hebben zoals radicalisering van minderheden, dat er een digitale kloof dreigt en dat we rekening moeten houden met

ander vervoer, andere winkels, en misschien ook andere burgers vraagt om een visie, of misschien wel om meerdere visies, die tegen het licht gehouden kunnen worden.

De uitkomst van die visies op wat de stad en vooral de burger van die stad nodig heeft, is een opdracht, een motto, samengevat in het woord

doorbloeding. Voorbij termen als integratie, participatie, emancipatie, cohesie en innovatie is de conclusie dat de verbonden stad een organisch geheel is, en dat doorbloeding goed aangeeft waar het om gaat, namelijk om tot in de kleinste onderdeeljes en op alle niveaus positieve energie te brengen en slechte afvalstoffen af te voeren.

wat kan of moet de stad doen en bieden

Het boek, een verzameling essays van diverse auteurs, kwam tot stand als een vervolg op de politieke stellingname van de 'Witte Stad' partij, die uiteindelijk niet onder die naam meedeed aan de raadsverkiezingen van 2014 in Amsterdam. Luud Schimmelpennink, die onder die naam toen in de raad zat, stimuleerde het denken over wat een stad nodig heeft. Zijn bijdrage en die van de diverse auteurs laten zien dat je ook anders kunt denken over wat nodig is voor de verbonden stad van de toekomst. Het delen (van hardware, functies, tijd) was voor Luud al vanaf de provo-tijd een strijdkreet, en wordt in dit boek gekoppeld aan de noodzaak en het mechanisme van contact. Dat contact kan op allerlei manieren, in netwerken of door je open te stellen voor de ander, maar draait altijd om verschillen, om diversiteit. Dat is geen angstig begrip, maar de basis voor welvaart, geluk, innovatie en ja, ook van chaos als het grenzen overschrijdt. Het managen van diversiteit is wat uiteindelijk overblijft als kerntaak van de (stedelijke) overheid, maar zien we terug in alle activiteiten in de stad, in de handel, het onderwijs, het wonen en werken. Daar wordt in dit boek indringend naar gekeken, met als uitgangspunt de zorg die de auteurs hebben voor een evenwicht tussen het creatieve, innovatieve en de behoefte aan stabiliteit en welvaart.

Dit boek is zeker geen loflied op de smart city en cyberspace, maar ontkent ook niet de mogelijkheden daarvan die door Amsterdam al met veel inzet worden onderzocht en geïmplementeerd. Het wijst terug naar de kerntaken van de stad, springt enigszins over de directe consequenties van de technologie heen, maar komt uiteindelijk met een heldere strijdkreet. Zorgen voor doorbloeding, zorgen dat naast de techniek en de materiële verworvenheden ook de immateriële verbondenheid iedereen bereikt.

Amsterdam heeft een hart, en dus bloed, laat het stromen!

22. Anticipatie op verandering; ouderen en nieuwe minderheden

Verandering is onvermijdelijk, een stad verandert, de mensen veranderen, de technologie verandert. Hoe gaan we daarmee om?

Er zijn veel vragen te stellen over wat ons te wachten staat en misschien zijn er niet zoveel antwoorden. Laten we eens wat vragen opwerpen:

- Neem de samenstelling van de bevolking, die verandert. Soms is dat te verwachten, soms stromen er vrij plotseling groepen in omdat er ergens oorlog of een ramp is.

- De werkgelegenheid verandert of verdwijnt, wat gaan die mensen doen, komen ze naar het Vondelpark, gaan ze om volkstuintjes vragen, meer zwemmen, vaker naar Zandvoort, of hun vrouw slaan en moeten er meer poli's komen?

- Zijn theehuizen voor oudere moslims gewenst, noodzakelijk om vereenzaming te voorkomen, zijn het uit gezondheidsoverweging noodzakelijke investeringen die publiek geld vereisen, we geven toch ook geld uit aan opera voor een elite?

- Als de plekken voor hangjongeren worden ingenomen door hangouderen, wat doe je dan?

- Jongeren kunnen fietsen, ouderen rijden in karretjes, kunnen geen trappen aan, lopen met rollators, zijn banger en onzekerder, vallen sneller met ernstiger gevolgen, kan de GGD dat wel aan en waar zet je al die voertuigjes als men gaat winkelen of maken we er extragrote toegangen en kassadoorgangen voor?

- Er komen nieuwe minderheden, nu al is de opvang van oudere niet-Westerse minderheden een probleem, maar gaan we ook Poolse verzorgingstehuizen inrichten, theehuizen voor Afghaanse en Syrische vluchtelingen, kerken, Koranscholen of gebedshuizen voor nieuwe instromers?

- Wat doen we als de Islamitische radicalisering nog veel verder gaat, gaan we dan naar een situatie dat we overal politiepostjes gaan krijgen of mensen fouilleren, is daar ruimte voor, wie gaat dat betalen? Wie wel eens op vakantie is geweest in Egypte of Israel weet hoe dat kan uitpakken. Het levert werkgelegenheid op, maar overal geweren en posten, willen we dat of geven we iedereen maar liever een chip in het oor en een pasje voor als ze hun buurt uit willen?

Er zijn veel meer van dergelijke vragen te stellen, misschien is het goed daar de burger eens over te peilen.

De meeste veranderingen vereisen aanpassingen of maatregelen, soms zien we het wel aankomen, soms zal er flexibel symptomatisch iets gedaan moeten worden.

Het is opvallend dat juist de overheid met allerlei maatregelen weinig rekening houdt met de gevolgen en uitwijkeffecten. Men gaat vaak aan de gang, met goede bedoelingen maar zonder alle gevolgen door te denken. Zo is de verplaatsing van de bijstand en de zorg naar gemeentelijk niveau doorgevoerd zonder echt te denken aan wat dat betekent, niet alleen op ambtelijk niveau (hoeveel duizenden plekken in Den Haag gaan er vrij komen) maar voor de cliënten, voor de druk op mantelzorgers en lokale voorzieningen. Er is geen duidelijke plicht tot wat bij bouwprojecten milieu-effect analyse heet. Bij grote verplaatsingen van scholen, universiteitsgebouwen, gemeentediensten etc. zou een hergebruik-analyse verplicht moeten zijn, inclusief een opstelling van de kosten die ontstaan voor anderen dan de huurder en verhuurder.

De techniek gaat snel en heeft allerlei gevolgen. De door e-commerce te verwachten verschuivingen in de retail, waardoor hele sectoren zoals boekhandels, reisbureaus, telefoonwinkels verdwijnen en grote warenhuizen zoals V&D een andere koers moeten gaan varen, hebben niet alleen gevolgen voor de verhuurders, maar gaan een ander publiek trekken, op andere tijden, met verschuivingen in leeftijd, geslacht, bestedingspatronen.

De toenemende segregatie in arm en rijk verdient serieus aandacht, wie kan nog een woning betalen in de binnenstad en welk vervoermiddel hoort bij die groep, op welke momenten en waar gaan de rijken uit, winkelen ze, of trekken die zich overdag terug omdat de stad door de buitenlui en armen wordt bezocht? Het is te verwachten dat projectontwikkelaars zich op die groep gaan richten, grootschalige afgesloten 'gated community' projecten ontwikkelen waar de rijken zich terugtrekken, denk aan de 'Palm' in Dubai, maar met rijke buurten en villawijken waar men eigen bewaking betaalt gaan we ook die kant op.

De dynamiek en in-elasticiteit van wat de burger doet en wil, worden vaak niet goed ingeschat. Op bepaalde plekken prostitutie, drugshandel, hanggedrag of muziek maken in het park verbieden, leidt vaak alleen maar tot verplaatsing van het probleem. Parkeerbeheer verplaatsen naar de rand van de stad is alleen maar handig voor die dienst zelf, de 'klant' kan er moeilijk terecht en als het toeristen zijn wekt dat onnodige irritatie en verlies aan terugkomers.

Na ons de afbraak

Als er nieuwe panden betrokken worden of nieuwe voorzieningen gebouwd houdt men weinig rekening met wat er achterblijft en welke effecten dat op de buurt kan hebben. Veel steden in ons land hebben mooie weidewinkelcentra laten bouwen, daar leuk aan verdiend, maar zitten nu met een leeglopende binnenstad met nare gaten. In Amsterdam was de Wibautstraat lange tijd zo'n gatenkaas, nu wordt het de Knowledge Mile, maar ondertussen is zo'n buurt jarenlang weggezakt. Bij andere achtergelaten grote gebouwen in de binnenstad (van o.m. banken) was er jarenlange leegstand en zijn de oplossingen niet altijd sluitend.

De baby-boom stutten

De komende twintig, dertig jaar zal een stad als Amsterdam relatief veel ouderen hebben, de babyboomer generatie gaat een groot deel van de ruimte, zorg, en diensten 'afnemen'. Dat legt een duidelijke druk op de voorzieningen, want deze bobbel in het demografische debiet vraagt duidelijke aanpassingen en zal de sfeer in de stad ook behoorlijk gaan tekenen.

Ouderen wegstoppen, zoals in de vorige eeuw gebruikelijk was, lijkt geen haalbare optie. De senioren zelf willen dat niet meer, maar ook de kosten van dergelijke oplossingen zijn te hoog. Wie gaat hen helpen, in een situatie waarin op termijn steeds minder jongeren beschikbaar komen voor de arbeidsmarkt. Dus zoekt men naar alternatieven, en de moderne technologie kan daarbij zeker helpen, maar het is goed om met meer dan een open oog voor culturele verschillen, te kijken, naar de basisbehoeftes van de ouder wordende generaties.

Dat zijn zorg en contact, en die twee zijn invers gerelateerd, meer contact (met anderen, burens, familie) betekent minder zorgbehoefte (dus kosten), minder eenzaamheid, gelukkiger mensen. In die zin is het streven naar een meer verbonden stad zeker voor de ouderen een prima idee, als er tenminste rekening gehouden wordt met hen. Meer locaties voor house-parties, meer skate-banen, coffeeshops met hash (of toch?) of wipkippen zijn aan hen niet besteed, maar groen, wandelvoorzieningen, buurt-winkels,

afleversystemen, theehuizen, kleinschalige markten, toegankelijk en fijnmazig openbaar vervoer duidelijk wel.

Ouderen hebben een andere actieradius, die geleidelijk ook kleiner wordt. De aloude fietsafstand als basis van voorzieningenplanning gaat dus steeds minder op, van fiets gaat het via wandelen en OV naar rollator en rolstoel, mogelijk in uitvoeringen en met alternatieven zoals de Segway, autonome persoonlijke OV vormen, robot-taxi's, roltrouttoirs of zelfsturende rolstoelen.

Woonaanbod

Een belangrijke factor is het wonen, vierhoog achter wordt gaandeweg onhoudbaar, maar (betaalbare) parterre-verdiepingen zijn er niet genoeg of al slim verkocht door de corporaties in geldnood. Veel appartementsgebouwen hebben maar beperkte liftvoorzieningen en er zijn allerlei voorziening nodig om op hogere leeftijd nog alleen te kunnen wonen of het zo in te richten dat extra zorg mogelijk is. Daarbij zullen concessies gedaan moeten worden, qua voorzieningen-niveau, ruimte, comfort, locatie. Ouderen willen graag in hun oude woning en oude buurt blijven, maar dat wordt geleidelijk onbetaalbaar, partners vallen weg, inkomens lopen terug en het rondpompen van huursubsidies gaat waarschijnlijk stoppen. Toch heffen we verzorgingstehuizen op, slopen bejaardenhuizen, vaak zonder te analyseren of een andere exploitatievorm, zoals coöperaties met en van omwonenden die zich van een plekje willen verzekeren niet haalbaar is.

Zelfs al zullen er veel senioren met een redelijk pensioen hier geen last van hebben en zoals ook nu al, veel te veel ruimte blijven bezetten want verhuizen wordt te duur gemaakt, voor heel veel ouderen zullen toch goedkopere, en aangepaste woningen moeten worden gevonden, gebouwd of anderszins gerealiseerd. Het alleen maar bouwen van standaard studio-appartementjes en aanleunwoningen is daarbij niet voldoende, er zal goed moeten worden nagedacht, samen met zorgdeskundigen, architecten en demografen die het verloop van de behoefte-curves in de tijd kennen.

Nieuwe woonvormen, nieuwe combinaties van samenwonen en voordeurdelen, familiale verbanden, hotelwonen (voor overwinteraars), woongroepen, mantelzorg-combi's, doorschuifwoonvormen, hier is ruimte voor innovatie, voor een gedifferentieerd woningaanbod.

Niet alleen qua architectuur, maar qua stadsplanning, splitsing en combinatiebeleid, vergunningenbeleid, bouwverordeningen, juridische constructies, verzekeringen en dat allemaal zodanig flexibel, dat de woningvoorraad zich ook aanpast aan de demografische tendensen. Niet alleen levensloopbestendige

woningen, maar aanpasbaar voor andere gebruikstypes of soorten bewoners. Na de ouderen komen er weer nieuwe gezinnen, eenpersoons-huishoudens, of juist groepswonen.

Ouderen in de polder, ver weg, in nieuwe, milieutechnisch optimale complexen klinkt misschien leuk in de oren van bestuurders, maar de mens wil dat niet, die hecht aan z'n buurtje, is blij met de ellende, want het is zijn of haar ellende, rottrap, stinkbuurt.

De senioren van morgen, een eindige groep

De senioren-woning van morgen, voor de baby-boomer generatie die zo'n prop in de bevolkingspiramide vormt, moet overmorgen weer studentenwoning kunnen worden of samen met de woning ernaast een familiewoning, misschien een praktijkruimte of werkplaats, en ook nog rekening houden met de zorgrobots van de toekomst en misschien een klimaat dat anders is dan nu. Geen eenvoudige uitdaging, maar het inbouwen van flexibiliteit qua functie betekent ook dat de stad een betere menging kan krijgen, een grotere diversiteit qua leeftijd, soort bewoning, etc. Daarbij mogen individuele woonbehoeftes en woonwensen een rol spelen, maar het is goed denkbaar dat de individuele of collectieve economie beperkingen oplegt. Denk aan het vanwege de hoge huren of omdat er gewoon niet genoeg ruimte is delen van woningen, (ver)huren van kamers, ouderenspensions met allerlei niveaus van delen en (mantel)-zorgen. Dus wel of niet zorgen voor eten, de was, schoonmaken etc.

Dat kan van de ouderen uitgaan, maar ook van jongeren omdat het voor hen de enige manier is om ergens te blijven of te kunnen wonen. In de vorige eeuw was dat vrij normaal, alleenstaanden en ouderen gingen ergens op kamers en werden kostganger. Rekening houden met dergelijke exploitatiemodellen bij bouw of verbouw, bijvoorbeeld door doorbraakmogelijkheden op te nemen in de plannen, laat zoiets ook op termijn toe, maar eist ook op andere niveaus wat denkwerk zoals qua uitkeringen, opleidingen, verzekeringen en belastingen.

Nieuwe of juist 'oude' beroepen

Zorg zal als men thuis blijft wonen meer worden dan vage ambulante thuiszorg, huisdokters zullen weer meer huisbezoeken moeten gaan doen. Of maken we dat lekker onpersoonlijk met e-health op afstand? Denk aan het vak 'ouderenspensionhouder' of 'burenhelper' en naar constructies met conciërges en toezichthouders/helpers voor wat grotere eenheden. De student, die zijn studie betaalt door dergelijk werk te doen en daarmee ook een betrekkelijk kleine en beperkte woonruimte verwerft, de 'mansarde' of portierswoning. We kunnen kijken naar wat andere culturen hier voor oplossingen hebben

gevonden en natuurlijk ook gebruik maken van wat het Internet-of-Things en de domotica allemaal biedt.

Variatie in woonvormen

Thuis wonen zal in de toekomst niet meer standaard 'n eigen voordeur, eigen keuken en voorziening hoeven in te houden, er zijn allerlei vormen van zelfstandigheid mogelijk, aangepast aan de behoefte en draagkracht en liefst flexibel aan te passen.

Liane den Haan, algemeen directeur van de ANBO, belangenbehartiger van senioren, zegt het zo. "Je ziet eigenlijk al veel langer dat mensen thuis willen blijven wonen. Waar je vroeger met zestig oud was, kun je nu nog met tachtig heel zelfstandig zijn. Ook ontstaan er veel nieuwe initiatieven op het gebied van wonen. Er is veel meer keuze om een woonvorm te kiezen die bij je past."

"Er zijn senioren die het liefst in hun eigen huis blijven wonen. En er zijn mensen die de gezelligheid samen met anderen opzoeken" zegt Den Haan. "Maar ook wanneer de aanpassingen die nodig zijn in een woning te kostbaar zijn en intensieve zorg nodig is, zijn senioren genoodzaakt om te verhuizen. Gelukkig kan dat tegenwoordig ook, want de mogelijkheden om anders te wonen nemen toe." Ze stelt ook: "Er zijn organisaties die totaalpakketten aanbieden op het gebied van zorg en welzijn. Veel mensen vinden het fijn als er in een appartementencomplex gezellige activiteiten worden aangeboden. Zij kiezen een verzorg- of verpleeginstelling, waar alles onder één dak is samengebracht. Maar dan wel een wooncomplex waar veel meer oog is voor gedifferentieerd wonen. Decennialang bepaalden kleine kamers aan lange gangen het beeld in verzorg- en verpleeginstellingen, maar die tijden zijn zo langzamerhand voorbij."

Den Haan: "In steden, en op verpleeginstellings-niveau zie je steeds vaker kleinschalige nieuwbouwprojecten ontstaan waarin beknopte woonunits worden aangeboden. Een woning waarin senioren een eigen slaapkamer hebben, met een gemeenschappelijke woonkamer en keuken. In Duitsland zijn dit soort Genossenschaften en bijzonder populair. Mensen nemen in deze woningen zorgtaken van elkaar over. Ze helpen elkaar; een vorm van dienst en wederdienst." Ze vindt ook nieuwe initiatieven qua combinatie van bewoners een goede ontwikkeling. "Er ontstaan wooncomplexen met senioren én jongeren. Zoals bestaande verzorgingshuizen die geschikt worden gemaakt voor jongerenhuisvesting. Daardoor ontstaat er interactie tussen jongeren en ouderen. Zij doen iets voor ouderen en bezuinigen zo op hun huurlasten."

Het op deze manier inspelen op veranderende woonbehoeftes en woonpa-

tronen kan uitgaan van particulier initiatief, dus van projectontwikkelaars of particulieren die bijvoorbeeld samen zoiets willen ontwikkelen, maar dan is daar ruimte voor nodig, qua bouwlocaties, financiering, bouwvoorschriften, misschien zelfs aanpassingen in het erfrecht. Ook de corporaties en thuiszorgorganisaties kunnen hier een taak zien, en dergelijke projecten opstarten, en daarbij een oplossing vinden voor de meerkosten, die flexibilisering van het gebruiksdoel of de gebruiksmoedus vraagt. Extra voorzieningen als trapliftten zijn te voorzien, maar vragen ook als optie extra ruimte en kosten, daarvoor zou op gemeentelijk of landelijk niveau een voorziening bedacht kunnen worden. Uiteindelijk betaalt zich zoiets wel terug, want over dertig jaar is geleidelijk oplopende leegstand niet ondenkbaar en aanpasbare woningen zijn dan makkelijker te verhuren of te verkopen.

Flexibel denken, organiseren en bottom-up respecteren

De boodschap van dit hoofdstuk is duidelijk, we kunnen (en moeten gezien de ervaringen) nog beter rekening houden met wat op ons afkomt, maar daarbij ruimte laten in de ondergrond (het substraat) om op onverwachte ontwikkelingen in te spelen. Doordenken op meer niveaus wat de gevolgen van maatregelen zijn of kunnen zijn, meer contact houden met de betrokkenen en dat zijn niet de grote bazen, de eigenaren, regenten en projectontwikkelaars, maar de stakeholders op de vloer, de buurtbewoners, de familieleden en mantelzorgers.

De burger in een verbonden stad is niet onmondig, angstig of dom, maar telt mee!

12. Leren van fouten: privatisering

Kijken naar de toekomst zou ook moeten inhouden dat we leren van het verleden. Een van de grote missers van de afgelopen decennia was het privatiseren en verzelfstandigen van nutsbedrijven, woningbouwcorporaties en overheidsdiensten. Amsterdam liep daarin voorop met de kabel en de stroom en sluit de rij met de verzelfstandiging van de haven. De uitverkoop van wat ze zien als ‘tafelzilver’ heeft voor veel burgers het vertrouwen in de overheid en de integriteit van het openbaar

bestuur aangetast. Dat zou een lering moeten inhouden voor wat het concept verbonden stad kan inhouden, loskoppelen van nutsbedrijven en stadseigendommen is wat anders. Een mea culpa op dit gebied, zeker na de parlementaire enquête (1e Kamer, oktober 2012) met een drietal Amsterdamse oud-wethouders in de commissie, zou op z'n plaats zijn. Slechts het tegenhouden van de verkoop van aandelen Schiphol kan als een pluspunt worden aangevoerd.

Het vertrouwen beschaamd door de grote uitverkoop

Vertrouwen is de basis van geluk, leren ons de psychologen, maar we zakken steeds verder weg in een poel van wantrouwen. De overheid, de vrijgemaakte en verzelfstandigde diensten en nutsbedrijven, de politiek, de politie, de banken, de kerk, is het vreemd dat we ook elkaar steeds minder vertrouwen? De verbondenheid van de stad is een mooi ideaal, maar we voelen ons niet en steeds minder verbonden, mede omdat de stad steeds minder van ons is, minder een gezamenlijke verantwoordelijkheid, en meer een vijandig moeras vol gevaren en vijanden. Hoe is dat zo gekomen, hoe zijn we afgegleden van samen sterker naar ieder voor zich in de stedelijke jungle?

Een van de duidelijkste trends in de nationale, maar ook in de stedelijke belevingswereld, is het privatiseren van allerlei diensten en nutsvoorzieningen. De termen «privatisering» en «verzelfstandiging» horen samen met «marktwerking», «liberalisering» en «deregulering» tot een familie van begrippen die een samenhang hebben gekregen in het Nederlandse overheidsbeleid. Sinds een aantal decennia zijn ze synoniem aan een ingrijpende transformatie van het openbaar bestuur.

De inzet hiervan is kort gezegd: meer markt, meer efficiency, minder over-

heid, minder regels. Sinds de jaren tachtig is dat, onder die neoliberale voorwendsels, heel ver gegaan en, blijkt, vaak met desastreuze gevolgen. Zelfs waar duidelijk werd dat de burger daar op tegen was en het gevoel had dat het tafelzilver verkocht werd, de opbrengsten in de verkeerde zakken vloeiden en het neerkwam op belastingheffing via de achterdeur.

Gas, licht, vervoer, bankieren, de giro, telecom, de kabel, de woningcorporaties, de zorg, medische voorzieningen, verzekeringen, begraven, loodswezen, onderwijs, musea, markten en tentoonstellingscomplexen, de haven, bewaking van alles en nog wat, allemaal min of meer geprivatiseerd of tenminste verzelfstandigd.

De burger heeft niet meer te maken met een duidelijke overheid die met een helder pakket rechten en plichten tegemoet getreden kan worden, die basisdiensten verleent en daarop aangesproken kan worden, maar met een breed gamma van overheden, semi-overheden, aanschurkende diensten, vrijgemaakte diensten en half-private ondernemingen die ook nog eens nauwelijks te onderscheiden zijn van volledig private bedrijven. Is de NS nog overheid, Schiphol een publieke dienst, de zorgverzekeraar of woningcorporatie nog aanspreekbaar op ethisch gedrag of is alles en iedereen erop uit jou als burger te naaien?

We vinden steeds vaker dat we te maken hebben met organisaties waar zeker de bazen en waarschijnlijk ook de medewerkers niet meer te vertrouwen zijn, je van alles aansmeren of voorschrijven dat vooral in hun belang is, en zich verschuilen achter valse banieren van algemeen nut en marktwerking, neoliberale idealen en solidariteit. De prestaties van de vrijgemaakte diensten zijn ook nog onder de maat, de mooie beloftes komen niet uit, alles wordt alleen maar duurder, de NS is een ellendetrein, KPN speculatieobject en het woningbeleid een totale ramp.

Politieke conclusie achteraf: Jammer, maar laat maar

Zelfs de politiek geeft nu toe, onder meer via de parlementaire enquête van de Eerste Kamer eind 2012, dat het goed mis is gegaan. Zelf een commissie met mensen zoals De Grave en Ter Horst, die ooit nauw betrokken waren bij de verkoop van de Amsterdamse kabel en medeverantwoordelijk voor de daar gemaakte fouten, gaven over de brede privatisering toe: "De aard en gevolgen hiervan zijn niet goed onderkend en overdacht".

Men concludeerde: "Het is nog altijd uiterst moeilijk een samenhangend beeld te krijgen van het resultaat van dertig jaar privatiserings- en verzelfstandigings-beleid. Nulmetingen of toetsingskaders ontbreken en een rijksbrede

evaluatie in het licht van oorspronkelijke doelstellingen of een systematische weging van effecten heeft nooit plaatsgevonden. Eén van de belangrijkste operaties met betrekking tot de hervorming van de rijksdienst is daarmee niet op eindresultaten getoetst.”

De commissie concludeerde dat de rijksoverheid wel vereenvoudiging en een kleinere rijksdienst nastreefde, maar dat in plaats daarvan de bestuurlijke complexiteit is toegenomen. Er was geen samenhang in beleid, geen gemeenschappelijke ‘road map’ en uiteindelijk zaten ook departementale verschillen in aanpak de doelstelling in de weg. Nogal verbijsterend, maar wel erg laat (2012), de Algemene Rekenkamer sprak zelfs al in 1995 over wildgroei.

Beoogde resultaten niet gehaald

De belangrijkste motieven voor privatisering en verzelfstandiging op rijksniveau waren in het begin het beheersen van de overheidsfinanciën en het afslanken van de rijksdienst. Een kleinere en meer efficiënte overheid zou bijdragen aan lagere collectieve lasten en een eenvoudiger openbaar bestuur.

Dat is er niet van gekomen, de collectieve lasten blijven boven de 40%, het aantal ambtenaren en semi-ambtenaren groeide alleen maar en neemt pas de laatste jaren iets af, al die nieuwe bedrijven en bestuursorganen werden onbeheersbaar, toezicht faalde, zelfverrijking werd een serieus probleem. De burger betaalde het gelag en de liberalisering, dus vrije markt en concurrentie, latere argumenten om te privatiseren, blijken een illusie.

Modeverschijnsel

Nederland raakte in het proces, waarin Neelie Kroes destijds een belangrijke rol speelde, de zeggenschap over de banken, grote industriële complexen en bedrijven als DAF, DSM, Hoogovens, Fokker, KPN, KLM, Postbank, het energiewezen en allerlei diensten kwijt, soms via vreemde kapriolen zoals PostNL via TNT. Amsterdam verloor niet alleen haar kabel, maar stond vooraan bij het lokale privatiseren, alleen het GVB en Schiphol bleven een beetje over.

De mooie illusie van het First-mover idee, dat wanneer je maar vooraan stond bij privatisering, Nederland internationaal leidend kon blijven, is ondertussen duidelijk achterhaald, KPN werd eerder een speelbal. Privatisering werd een uitverkoop, het land raakte feitelijk een groot deel van het economische potentieel kwijt. Dat tastte de identificatie van de burger met de overheid (en de natiestaat in al haar geledingen) behoorlijk aan, en is ondertussen

een politieke kernvraag en speelt ook een rol in de toenemende afkeer van Europa.

De burger voelde dat allemaal al sinds de jaren negentig aan, maar onderzoeken van de SER, de WRR en de parlementaire enquêtes (bouwfraude, woningcorporaties) die wel aandacht kregen, maakten dat steeds duidelijker. Men is ontevreden, verwijt de politiek gerommel en besluiteloosheid en gaat in protestmode.

De laatste tijd worden we door de media en vooral door de transparantie van internet steeds meer gesteund in die houding, want gaat er nog wel iets goed? Overheidsprojecten die misgaan, functionarissen die knoeien, politie die omkoopbaar is, politici en bestuurders die vooral hun eigenbelang dienen, woningcorporaties waar je met steekpenningen een plekje kan regelen, de kerk en de godsdienst die in diskrediet worden gebracht, en je kunt het allemaal googlen en youtuben. Het wantrouwen in het systeem neemt toe, en van een tegengif is nauwelijks sprake want wat leveren bijvoorbeeld parlementaire enquêtes nou op, we wantrouwen de mensen voor en achter de tafel alleen maar meer en echte maatregelen komen er toch niet uit. De zelfverrijking van bestuurders, duidelijk ervaren als onrechtmatig, kan niet eens aan banden gelegd worden, men komt weg met enorme pensioenen, afkoopregelingen of blijft zitten met nog eens dikke salarisverhogingen.

Privatisering: geen wonderolie, eerder criminalisering van de publieke sfeer.

Het sociale van na de oorlog, de verzorgingsmaatschappij, gelijkheid en broederschap zijn de laatste decennia ingeruild voor een neo-liberaal model, waarbij ieder voor zich en individuele verantwoordelijkheid voor vooral materiële zaken voorop kwam te staan. Verschillen namen toe, de winsten zijn naar slimme mensen (waaronder veel politici en insiders) gegaan, die als 'rent-seekers' (de makkelijk rendement zoekers) leuk gebruik maakten van de vrije markt en privatisering, hun contacten gebruikten en vette winsten opstreken. Er is een klasse van 'fiksers' gegroeid, maar ze ontmaskeren en echt aanpakken kan blijkbaar niet.

Een scheefgegroeide huizenmarkt, speculatiewinsten door privatisering en op onroerend goed, groeiende macht voor ambtenaren en regentendom, te grote instroom van minderheden, overmatige geboortebeperving, opmaken van eindige grondstoffen en ruimte, wat zijn de grootste fouten geweest en kunnen we er nog wat aan doen? Is cyberspace de oplossing of zijn de mooie toekomstvisies en het roepen om nog meer bandbreedte, nog meer glasvezel,

nog meer globalisering en vrije markt eigenlijk vooral kreten om nog meer te verdienen aan de massa en de centrifugale kracht die arm en rijk uit elkaar drijft en de middenklasse uitdunt, te versnellen?

Ooit waren nutsvoorzieningen (en in ons land viel daar ook de giro onder) publieke taken, maar in de vorige eeuw ging men die op grote schaal losweken van overheid en naar de markt brengen. Er moest meer concurrentie komen, dat zou efficiënter zijn, de overheid moest terugtreden. Het was de Amerikaanse rechter Harold H. Greene die in 1982 met de opsplitsing van AT&T die ontwikkeling in gang zette. Dat was gericht tegen de macht van monopolies (anti-trust) maar kwam neer op regulering en het was een soort startsein voor wereldwijde privatisering van nutsvoorzieningen en wat men dan deregulering of verzelfstandiging en later liberalisering noemde, en in feite neerkwam op commercialisering van nutsvoorzieningen, vaak ver buiten enige vorm van democratische controle. Men ging in Europa eigenlijk nog verder dan de VS, waar men meer ervaring had met de 'robber barons' uit de tijd van spoorwegen en de oliehandel en de meeste nutsbedrijven al privaat waren.

Er is bij ons, maar meer nog in Rusland en elders veel mis gegaan met de privatisering en het vrije markt denken. Met de teloorgang van het Sovjet-communistische model kwam het kapitalisme in een soort overwinningsroes, en werd de vlag van vrijhandel in het Westen in de top gehesen, juist in de tijd dat het WorldWideWeb (WWW) tot ontwikkeling kwam. In Rusland, maar ook in Mexico (Carlos Slim) en India en de laatste jaren ook in China en nu nog in Oekraïne grepen slimme en dicht tegen de regering aanschurkende ondernemers hun kans en kregen monopolies of licenties in handen die daar een klasse van superrijken (oligarchen) voortbracht met ongekende fortuinen. We hebben blijkbaar weinig geleerd.

Die min of meer gereguleerde privatisering hier, gezien als de wonderolie om een stagnerende en te ver gesocialiseerde economie te vitaliseren, is in te veel gevallen misgelopen, de voordelen zijn tegengevallen en het grootste nadeel, namelijk een groeiend wantrouwen van de burger, is eigenlijk nooit ingecalculerd.

Even afgezien van de kosten voor de burger, die dubbel en dik betaald voor veel van de verkochte diensten, is de onbeheersbaarheid van al die ondernemingen. Het ze overlaten aan oncontroleerbare bestuurders en toezichtsorganen, de 'moral hazard' die dat inhield, is een bron van ellende geweest.

Terugkijken

We kunnen de geschiedenis niet terugdraaien maar wat als we de Amsterdamse kabel, de digitale ruggengraat van de stad, in 1995 niet hadden verkocht? Het begin van de wereldwijde kabelmonopolies (UPC, Liberty) lag daar en Amsterdam verloor de grip op de digitale diensten en bleef zitten met onrendabele en versuffende lokale media. Wat als we de Postgiro nog hadden en een collectief betaalsysteem voor iedereen zonder rare speculaties en hedge-fonds praktijken van de nu geprivatiseerde banken? Wat als de woningcorporaties niet waren vrijgemaakt en als gekken de huizenmarkt gingen manipuleren en rommelen in projectontwikkeling, maar gewoon huizen hadden gebouwd voor de zoekenden?

De overheid is door die hele privatisering als participant in de economie in de ogen van velen een onzekere en onbetrouwbare factor geworden, hier maar ook in de VS. Gebrek aan toezicht, ook op de speculatieve constructies en stapelen van risico's door banken (overigens in antwoord op het consumentisme van de burger) door de overheid, kreeg de schuld van de economische crisis. De oerdriehoek met de overheid als de behoeder van het evenwicht tussen privaat en collectief belang heeft gefaald. Dat komt ook doordat de politiek verkokerde, te afhankelijk is geworden van een beperkte en overambitieuze achterban en te veel verleid wordt door het grote geld en de mooie baantjes. Het afnemende vertrouwen, ook in de lokale politiek, werd door manipulatie van de lokale media alleen maar groter.

Het toezicht houden om misbruik van de ontstane nieuwe markten en oligopolies te voorkomen en de belangen van het publiek te beschermen heeft grotendeels gefaald, hier en elders, maar de verantwoordelijken (veelal te dicht aangeschurkt tegen de politiek) zijn zelf mooi weggekomen, vaak met de buit. De zogenaamd 'open' constructies en een terugtrekkende overheid maakten het allemaal kwetsbaar en zowel de ondernemer spelende beheerders, de commercie als de criminele sector heeft dat begrepen.

De belangen van de gewone gebruiker zijn opgeofferd aan vrije markt denken en winst (voor weinigen). De macht verschoof naar grote, ondoorzichtige organisaties en soms schimmige overheidsdiensten, de mooie beloftes en verwachtingen bleken niet uit te komen. Het leek allemaal zo mooi in de begintijd, maar het valt tegen! De beoogde resultaten qua dienstverlening, concurrentie en innovatie zijn niet bereikt en de gebruiker of burger als belastingbetaler betaalt het gelag. Niet alleen op het niveau van bedrijven en organisaties is de privatisering doorgesloten. Het individu ging ook privatiseren, zakkenvullen!

De hele gedachte dat de economie een vrije markt is, waar solidariteit, caritas en sociaal denken niet meer in passen, is in de hele maatschappij als een virus gaan groeien. Eerst voor jezelf zorgen, dieperliggende angsten compenseren met meer materiële zekerheid werd het devies, de oude idealen van een collectief delen werden opgeofferd. Het materialisme, dat geen toekomst na dit leven wil zien, werd tot hedonisme; nu genieten want morgen kun je wel dood zijn en een bestaan na dit leven is er niet.

De collectieve insteek, het sociale is steeds meer verlaten. Internet lijkt daarvoor het alternatief; het geneesmiddel en de redding voor het individu met ambitie. In de praktijk maakt het de middenstand kapot en reduceert samen met steeds meer robotisering en automatisering de werkgelegenheid. Het uitgangspunt was efficiëntie en rationeel opereren, maar dat komt nu veelal neer op besparen op arbeid. Dat is niet alleen voor simpel werk, ook bij kenniswerk kost het arbeidsplaatsen.

Privatisering als neoliberal wondermiddel is ondertussen ontmaskerd, de nadelen zijn duidelijk geworden, maar nu zitten we dus nu met structuren, grootmachten en een gebrek aan sociale moraal. De sterkste of best afgeschermde partij beslist, het collectief sloft achteraan, de gebruiker betaalt, in geld, door verlies van privacy of burgerrechten, maar vooral door gebrek aan vertrouwen en dus geluk.

Het ultieme voorbeeld: de verkoop van de Amsterdamse Haven

Op lokaal niveau heeft Amsterdam wel eens gesputterd en bijvoorbeeld een aandelenverkoop van Schiphol tegengehouden, maar ooit heeft de stad ook

het voortouw genomen in privatiseringen en daarmee zelfs wereldwijd een trend gezet. De verkoop van de kabel (aan wat later UPC werd) in 1995 is het klassieke voorbeeld. Vanaf het begin zijn daarbij alle fouten gemaakt die maar gemaakt konden worden, er was geen goede nulmeting, geen toezicht, kromme contracten, wethouder na wethouder rommelde maar aan, miljarden werden achteloos verkwanseld en de potentie van de digitale ruggengraat voor een moderne stad is teloor gegaan. Een klassiek en uniek persoonlijk toe te schrijven voorbeeld is de verkoop van het terugkooprecht van de Amsterdamse kabel door wethouder H. Belliot, die op een achternamiddag voor 1 miljoen dat terugkooprecht met een waarde van meer dan een miljard aan UPC/Liberty Global verkwanselde en daarvoor nooit ter verantwoording is geroepen en tot haar pensioen toe een riant wachtgeldregeling gebruikt.

De burger betaalt nu feitelijk naast de rente/aflossing op de verkoopsom (die is deels opgegaan aan speculatieve IJburg projecten) dubbel en dwars voor een matige dienstverlening aan een bedrijf dat langzamerhand een nationale monopolist werd en een internationale media-grootmacht (Liberty Global) met een enorme beurswaarde.

Maar in 2012 ging Amsterdam, terwijl allerlei rapporten en de parlementaire enquêtecommissie (1e Kamer) met drie oud wethouders uit Amsterdam zich duidelijk uitspraken tegen ondoordachte verzelfstandiging, nog gewoon door en verzelfstandigde (na wat geharrewar en protesten en zelfs een referendumgoping) de Amsterdamse Haven in 2013. Luud Schimmelpennink was

de enige PvdA-er die durfde tegenstemmen.

De aanbevelingen uit allerlei rapporten werden niet gehonoreerd, er was nauwelijks inspraak, de historische missers (CTA) genegeerd, de financiering rammelde, er werd een dure directie (3 man Balkenende norm, dus veel meer dan wethouders, met 2 voormalige ambtenaren en als CFO iemand die eerder bij het CTA debacle als CFO betrokken was) benoemd en de invloed van de stakeholders en de democratische controle geminimaliseerd. De voorzitter van de Raad van Commissarissen was nota bene voorzitter

bij de grootse klant, Vopak! Bij verzelfstandiging in een commerciële markt schrijft het EU-beleid een aantal zaken voor, zoals de verplichting om onaf-

hankelijk toezicht in te stellen, dat is niet gebeurd. De gemeenteraad moet het doen met een stelpost voor dividend (50 miljoen) en zelfs die is onzeker, over zaken als vennootschapsbelasting is onzekerheid (weer de EU invloed).

Op papier lijkt het mooi, minder ambtenaren en flexibele bedrijfsvoering. In de praktijk groeit de haven niet qua arbeidsplaatsen, is de container ambitie verknoeid, verpompt men vooral meer speculatieve olie, kreeg de rivieren-cruisevaart (de helft van alle cruises) te weinig ruimte en is Sail 2015 de dure vlag boven een zinkend schip en de nieuwe sluis de bliksemafleider. Kritische evaluatie, die het vertrouwen van de burger in de overheid zou kunnen herstellen, ontbreekt, overigens net als bij de kabel.

Is er nog wat te redden?

De vraag is natuurlijk, of dit allemaal nog te repareren valt. Men spreekt over re-regulering, maar ook over afwachten, volgens het principe “voltooit wat is ontplooid”. Dat de reeks schandalen en onthullingen maar blijft toenemen geeft wel aan dat het ontkennen van deze problematiek een soort kankergezwell is. Het lijkt erop, dat de privatisering raakt aan een aantal weeffouten in het hele bestel, die steeds duidelijker worden. ‘

De onaantastbaarheid van ambtenaren en bestuurders, zowel bij de overheid als bij de semi-overheid is een van de grote mankementen, men komt (goed) weg met enorme fouten, het systeem van de ministeriële of getrapte verantwoordelijkheid rammelt. De terugkoppeling die de basis is van stuurmechanismen en klassiek management, houdt geen rekening met opslingering. Voorbeelden daarvan zijn overal te vinden, zoals de extreme populariteit van de kinderopvang regelingen, de wildgroei van re-integratiediensten en schuldhulpverleners, of de verkoop-piek in 2013 van belastingvoordelige zuinige auto’s.

Het belangrijkste is dat het vertrouwen ontbreekt, voor een gezonde en gelukkige samenleving is dat het belangrijkste, geven allerlei onderzoeken over ‘geluk’ aan. Belangrijker dan materiële zaken, omdat vertrouwen de lijm is van de samenleving, de economie en zelfs onze gezondheid.

Oplossing: de driehoek herstellen en denken vanuit stakeholders

Het herstellen van het vertrouwen in de instituties en de overheid is essentieel, maar moeilijk. Veel van de constructies die zijn opgetuigd zijn echter niet

eenvoudig terug te draaien, of de mogelijkheden daartoe zijn kortzichtig ingeperkt. Men liet de nieuwe regenten hun positie zo afdekken, met zogenaamd bindende contracten en regelingen, dat zelfs het afdwingen van de Balkenende norm niet haalbaar blijkt en eind 2014 uitgesteld moet worden voor de zorg en de corporaties. Maar ook verzuimt men conclusies te verbinden aan wat overduidelijk is, echte evaluaties zijn zeldzaam, mede omdat de beoordelaars

(zoals leden van de enquêtecommissie) zelf boter op het hoofd hebben.

Maar we kunnen het ook positief zien. Het is wel mogelijk, om de beslissingsstructuren en processen zodanig aan te passen dat ze meer draagvlak krijgen. Dat betekent niet alleen meer betrokkenheid van alle stakeholders, maar vooral modellen en structuren om een meer evenwichtig en breed gedragen gevoel van vertrouwen te bereiken. Daarvoor dienen niet alleen rationale maar vooral ook emotionele beslissingsgronden duidelijk gemaakt te worden, gerespecteerd en besproken.

De aanbeveling van de parlementaire enquêtecommissie: “Waar wenselijk en mogelijk moeten voorzieningen voor horizontale verantwoording worden getroffen. Hierbij kan gedacht worden aan het instellen van klantenraden of -panels of het meedoen aan initiatieven zoals het Handvest Publiek Verantwoorden, vrijwillige benchmarks, visitaties etc.” wijst al een richting aan.

Het traditionele hiërarchische, van boven naar beneden opgelegde beheersmodel is daarvoor niet geëigend, regels en wetten moeten draagvlak en steun vinden in het rechtsgevoel, eerder dan in de wet.

Sturen en beleid vanuit een omgeving, die men niet vertrouwt, is contra-productief, nieuwe vormen van besturen zoals het ‘nudgen’, voorzichtig stimuleren van ontwikkelingen, passen beter in onze tijd, waar virale beïnvloeding ook in de marketing meer wordt gewaardeerd dan bot opdringen. In het WRR rapport “Van tweeluik naar driehoek” uit 2014” wordt aangegeven dat het betrekken van meer stakeholders bij beslissingen zou kunnen helpen om draagvlak en vertrouwen te scheppen. In plaats van de traditionele twee lagen (uitvoerend-controleerend zoals bij management-Raad van Commissarissen constructies) zou het toevoegen van een derde laag (klanten-huurders-patiënten) een meer stabiele driehoek vormen en de wederzijdse afhankelijkheid en ‘inbreeding’ van het tweelagenmodel beperken.

Het weer tot ‘ons’ GVB, ‘onze’ haven, ons tehuis, onze corporatie maken van

de instituten en diensten vraagt wel een andere aanpak. In de commerciële marketing en bij sociale media is dat al langer begrepen, internet 2.0 is een kwestie van crowdsourcing, fansites, myXYZ etc., maar ook de overheid kan hiermee de vertrouwensband met de klant-cliënt-burger-stakeholder verbeteren. Maak de burger de ambassadeur van de haven, de stille controleur van het GVB, veiligheids-drager van de buurt. Het schrappen van de contact-punten tussen burger en overheid, zoals de Gemeentedag of de Nieuwjaarsreceptie is onverstandig, juist daar is het fysieke contact de basis voor vertrouwen.

Het driehoeksmodel, waar in feite een lokale democratie op draait, want de Raad vertegenwoordigt de burger in een driehoek met de ambtelijke uitvoerders en de bestuurders (B&W) moet wel communicatie tussen alle partijen in zich dragen.

Daarbij is nog een verdere stap denkbaar, namelijk om de derde laag niet te vormen uit dan weer door coöptatie of benoeming gevormde stakeholders, maar uit te gaan van een lotingsmodel. Dat lijkt ongerijmd, maar de Amerikaanse rechtspraak met een jury werkt op die basis. Die loting kan op basis van de hele populatie of uit een beperkte groep van beschikbaren/vrijwilligers of speciaal opgeleide mensen die zich daarvoor opgeven.

Zo'n model vraagt om een heel fundamentele omslag in het denken over besturen en er zijn allerlei bezwaren op te werpen, maar ook constructies om dat weer te pareren. Zo zou een soort gilde van onafhankelijke adviseurs kunnen ontstaan, die dergelijke stakeholder participatie begeleid met deskundig advies. Een klasse adviseurs, zonder politieke of commerciële banden, die we nu nog nauwelijks kennen, maar waarbij we kunnen kijken naar ombudsman-constructies, naar notarissen en beëdigde makelaars, taxateurs en andere deskundigen op afstand van de overheid.

De noodzaak tot het denken over andere vormen van overleg, een andere manier van stakeholders betrekken bij besturen en beheren, wordt ook geformuleerd door Prof. Jaap van Till, die met zijn 'Synthecracy' duidelijk maakt dat oude modellen als getrapte democratie in een tijd van transparant bestuur niet meer goed passen. Co-owning, van dingen maar vooral van processen is wat we zien in deze cyberspace-wereld, waar delen, onderlinge sympathie, crowd-sourcing, crowd-funding duidelijk wijzen op de behoefte van mensen om mee te doen, betrokken te zijn en daardoor vertrouwen te krijgen in het resultaat.

In het kader van de ontwikkeling naar een nieuwe samenleving, in dit boek samengevat in het pad naar een verbonden stad, is herstel van vertrouwen een prioriteit en is het aanpakken van de praktische en beeldvormende tekortkomingen in het privatiseringsmodel essentieel.

Bronnen:

Eerste Kamer der Staten Generaal: Parlementair Onderzoek Privatisering/Verzelfstandiging Overheidsdiensten, Okt 2012

Naar kernministeries. Kiezen voor een hoogwaardige en flexibele rijksdienst, Commissie-Wiegel, 1993.

SER rapport Overheid en markt: het resultaat telt! (2010)

WRR rapporten:

Het borgen van publiek belang (2000)

Publieke zaken in de marktsamenleving, WRR-rapport 87, 2012

Vertrouwen in burgers, WRR-rapport 88, 2012.

Met kennis van gedrag beleid maken, 2014

Referenties:

Kaderwet ZBO (zelfstandige bestuursorganen)

EZ studie, Onderzoek Marktwerkingsbeleid, 2008

Het rapport van de commissie-Sint uit 1994

Sociale herovering in Amsterdam en Rotterdam, WRR 2005

SCP rapport 'Op afstand gezet' (2012).

Privatiserings-ladder van het ministerie van Economische Zaken.

Verder:

David Graeber: Debt The First 5,000 Years; Melvillehouse 2001

Helliweil, Layard, Sachs: World Happiness Report 2013

OESO rapport: Education-at-a-glance, 2014

Onder de rubriek "Esoterie" scharen we geesteswetenschappelijk proza en poëzie.

Ja, u leest het goed. Geesteswetenschappelijke inzichten van religieuze, ideologische, antroposofische, theosofische, sufische en fantastische aard (lees Tolkien over Tom Bombadil), kunnen zuiver, compact, pregnant en in schoonheid gevat worden in gedichten en liederen.

We openen deze rubriek met beschouwingen over en gedichten van Nietzsche.

Het hierna volgende stuk betreft een vertaling uit het werk van Valentin Tomberg (1900-1973):

"Jezus van Nazareth en het mysterie van de heilige Graal – Antroposofische beschouwingen over het Oude Testament, het Nieuwe Testament en de Openbaringen van Johannes"

Het fragment is afkomstig uit deel 1, hoofdstuk 1:

De verzoeken in de woestijn
paragraaf 2:

De eenzaamheid van de woestijn

De vertaling is, voor zover gereed, te lezen op de blog <http://Tomberg-over-het-Oude-Testament.blogspot.nl>

Robert Jan Kelder is vertaler van voornamelijk antroposofische boeken uit het Duits in Nederlands en Engels, en oprichter van het Willehalm Instituut, uitgever van geesteswetenschappelijke literatuur.

Nietzsche als gevallen vredesapostel

Valentin Tomberg

Er leefde in de negentiende eeuw een man die voor aller ogen zichtbaar, in het middelpunt van het toneel van de Europese cultuurgeschiedenis, de tragiek van verwoesting en vereenzaming doormaakte zonder de mogelijkheid te hebben gevonden om zich over te geven aan die impulsen die de woestijn, die deze ziel omgaf, in een bloeiend paradijs zou hebben kunnen veranderen. Deze mens droeg een onmetelijke rijkdom aan openbaringsmogelijkheden van de geestelijke wereld in zich; zijn hele menselijk organisme/organisatie was rijp voor de geestelijke wereld; er was alleen een deemoedige opname van liefde vanuit de geestelijke wereld nodig, opdat een van de grootste ingewijden van de geest en een verkondiger van de geestelijke wereld had kunnen opgestaan; een groot ziener en verkondiger van de geest zou de wereld hebben kunnen verrijken, wanneer een deemoedige overgave aan de liefdesimpuls van de wereld de geestelijke oren en ogen van Friedrich Nietzsche had kunnen ontsluiten. Want Nietzsche kende de woestijn en trof de verzoeking van de woestijn, maar hij bezweek ervoor.

Nietzsche's eenzaamheid was niet enkel een kwestie van alleen-zijn in de wereld; het betrof een vereenzaming van zijn gehele psychisch-geestelijke organisme. Het is geen dichterlijke gril als Nietzsche in zijn zeer ernstig bedoeld gedicht "Vereenzaamd"* schrijft:

“Die Krähen schrei'n und ziehen schwirren Flugs zur Stadt:
bald wird es schnei'n – wohl dem, der jetzt noch Heimat hat!
Nu stehst du starr, schaut rückwärts, ach' wie lange schon!
Was bist du Narr vor Winters in die Welt entfloh'n?
Die Welt, ein Tor zu tausend Wüsten, stumm und kalt!
Wer das verlor, was du verlorst, macht nirgends halt – „

“De kraaien krassen en vliegen kriskras door de stad:
Spoedig zal het sneeuwen – goed voor hem die nu nog een thuis heeft!
Jij staat daar bewegingsloos, je kijkt terug, ach! Hoe lang al!
Wat ben je toch dwaas, om vlak voor de winter de wereld in te vluchten?
De wereld, - een poort naar duizend woestenijen, stom en koud!
Wie verliest wat jij verloor, kan nergens blijven staan – “

Het is waarachtig bittere ernst.

Nietzsche beleefde echter niet alleen de verwoesting, maar kent deze ook tot op zekere hoogte wat betreft de oorzaken hiervan. Zo zegt hij in het "Nachtlied" uit "Aldus sprak Zarathoestra":

"...Aber dies ist meine Einsamkeit, dass ich von Licht umgürtet bin. Aber ich lebe im einem eigenen Lichte, ich trinke die Flammen in mich zurück, die aus mir brechen.

Viele Sonnen kreisen im öden Raume: zu allem, was dunkel ist, reden sie mit ihrem Lichte, - mir schweigen sie..."

"...Maar dit is mijn eenzaamheid, dat ik met licht omgord ben. Maar ik leef in een eigen licht, ik drink de vlammen die uit mijzelf openbreken, zelf weer op.

Veel zonnen draaien in een lege ruimte: tot alles wat donker is spreken zij met hun licht, - voor mij zwijgen zij..."

Wat Nietzsche hier in dichterlijke taal aanduidt berust op de werkelijkheid dat bij hem zijn astraal- en etherlichaam als het ware omgestulpt waren.

Om deze omstulping concreet te begrijpen, moge men zich voorstellen hoe het oog georganiseerd is. Het oog neemt de indrukken van buiten op en is daarmee een ingangspoort voor de buitenwereld. Nu stelt men zich voor, dat het oog ongeschikt is geworden om lichtindrukken van buiten te ontvangen en dat het in plaats daarvan alleen maar datgene kan waarnemen, wat het zelf vanuit het menselijke innerlijk heeft bestraald.

Dan zou het oog niet meer een ingangspoort voor de buitenwereld naar de binnenwereld zijn, maar een ingangspoort voor het menselijke innerlijk naar de buitenwereld.

Wanneer men zich een dergelijke omkering van die werkzaamheid voor alle andere zintuigen voorstelt, dan kan men een begrip ervoor krijgen wat een omstulping van het astraal- en etherorganisme concreet betekent. Het betekent niet minder dan een verduistering van de buitenwereld en een stagnatie van alle indrukken van buiten.

De mens is dan òf gehuld in duisternis en eenzaamheid, of hij straalt zelf licht uit in de hem omgevende duisternis. Het is geen spel met woorden, wanneer men zegt: het waarnemen wordt voor hem door waargenomen vervangen.

Maar voordat echter deze grote omvorming gebeurt, wordt de mens "door de geest in de woestijn geleid" en staat hij voor de verzoeking van de woestijn.

Deze verzoeken van de woestijn treden op als gevolg van de beproevingen van de eenzaamheid. Het wezenlijke daarvan is het vanuit de innerlijke leegte ontstane brandende verlangen naar opvulling. De mens “hongert” naar levensvolheid.

Deze honger kan de mens aan de illusie doen blootstellen, om de verlangde levensvolheid in machtsontplooiing te zien.

Want de vereenzaamde, leeg geworden mens staat op de scheidslijn van twee mogelijkheden: òf zich als mens werkelijk als bedelaar te kennen en in deemoed zich aan de liefdesopenbaring van de bovenmenselijke geestelijke wereld over te geven, of zich tot de krachten van het instinctleven te wenden om zich hiermee op te vullen.

De inhoud van dit menselijke instinctleven is echter macht, de wil tot macht. Deze wil is diep in het instinctieve leven van de menselijke natuur verankerd; zoals het binnenste van het aardeorganisme is opgevuld door de krachten van de negen sferen van het binnenste van de Aarde, zo is het onderbewustzijn van de mens opgevuld door de wil tot macht.

Dit is meer dan een vergelijking, want in deze gestalte rijzen de krachten van het binnenste van de aarde op aan de mens. Deze krachten zijn voor de mens nu eenmaal een bron voor een andere volheid, als die van de geestelijke wereld. Zij bieden zich als een verzoeking in de woestijn aan de mens.

Deze krachten boden zich ook aan Nietzsche; hij beaamde ze en werd een verkondiger van de wil tot macht, van de levensvolheid aan deze zijde, van de machthebber die alles uitschakelt wat het instinct tegenspreekt – en van verkondiger van de aardse eeuwigheid!

Toen werd Nietzsche op een hoge berg geleid en daar werden hem alle rijken van de wereld in één oogopslag getoond. Nietzsche schrijft zelf over dit moment:

“Ik vertel u het verhaal nu van Zarathoestra. Het basisconcept van het werk, van de Eeuwige-wederkomst-gedachte, is de hoogste vorm van instemming, die überhaupt kan worden bereikt - vernomen in augustus van het jaar 1881. Het is op een blad papier geschreven met als titel: ‘6000 voet voorbij mens en tijd.’ Ik ging die dag door de bossen naar het Meer van Silvaplana; bij een machtig, piramidaal opgeworpen rots dichtbij Surlei hield ik halt. En daar kwam deze gedachte in mij op.” (*Ecce Homo*)

Welke gedachte? De gedachte, dat iedere situatie op aarde zich altijd weer herhaalt, d.w.z. dat alles terugkomt doordat het zich opgelost, om na verloop

van tijd – vanuit dezelfde bestanddelen gecombineerd – opnieuw te verschijnen. De tijd verdwijnt daarbij als lijn en al het gebeuren wordt een in zichzelf gesloten cirkel; overziet men deze cirkel dan schouwt men “alle rijken van de wereld in één oogopslag” (“en stigme chronou” Luc. 4:5), zoals de verzoeker dit laat zien.

Is deze gedachte een realiteit? Het is een illusie wanneer men hem vanuit de geestelijke wereld bekijkt; het is een realiteit, wanneer men hem als een inspiratie van de tegenmachten in de strijd tegen de kosmische evolutie herkent. Want het is de opzet van de tegenmachten, dat de aarde geen toekomst dient te hebben en dat in de plaats daarvan alles wat op aarde gebeurt in een kring blijft draaien; vanuit het aardoppervlak naar het binnenste van de Aarde en van daaruit weer naar de oppervlakte. Deze opzet is echter geen blote abstractie, maar onderwerp van voortdurende pogingen van de tegenmachten in het verloop van de aardse geschiedenis.

Deze pogingen zijn niet geheel zonder resultaat gebleven; er spookt daadwerkelijk veel vanuit het verleden in het heden. Maar altijd wanneer men iets vanuit het verleden opnieuw ziet opleven, zijn het spoken die vanuit het binnenste van de Aarde opstijgen.

Zo was bv. de Mithras-cultus te zijner tijd wel degelijk iets positiefs, de vooruitgang bevorderend; zou men deze cultus opnieuw leven willen inblazen, dan zou men haar vanuit het binnenste van de aarde, waarin haar geest verlaten vormen zijn weggezonken, als een spookverschijning moeten bezweren. En andere machten dan diegene die er ooit in gewerkt hebben zouden daarin werkzaam zijn. –

Nadat Nietzsche “6000 voet voorbij mens en tijd” alle Rijken dezer wereld “in één oogopslag” zag, d.w.z. het idee van de eeuwige wederkeer concipieerde, “aanbad” hij die macht, die de wereld op deze wijze liet zien, in al haar heerlijkheid: hij gaf zich over aan die inspiratiebron, waaruit het oogmerk van de “eeuwige wederkeer” ontsprong. Daarbij ervoer hij een volheid waar hij naar uitzag:

“Heeft iemand, eind negentiende eeuw, een duidelijker begrip van wat de dichters in de sterke tijdperken inspiratie noemden? Zo niet, dan wil ik het beschrijven. – Met het kleinste restje bijgeloof op zak zou men inderdaad de voorstelling nauwelijks kunnen afwijzen slechts incarnatie, slechts mondstuk, slechts medium van superieure machten te zijn. Het begrip openbaring in die zin, dat plotseling, met ontzaglijke zeker-

heid en precisie iets zichtbaar, hoorbaar wordt, iets dat iemand tot in het diepst schokt of omverwerpt, beschrijft simpelweg de feitelijke toestand. Men hoort, men zoekt niet; men neemt, men vraagt niet, wie daar geeft; als een flits licht een gedachte op, met noodzakelijkheid in een bepaalde vorm, zonder enige aarzeling – een eigen keuze heb ik nooit gehad.” (*Ecce Homo*)

En waarheen dan werd Nietzsche door deze “superieure machten” geleid?

“...Het begrip ‘God’, uitgevonden als een antipode van het leven – daarin alles wat schadelijk, vergiftigend, belasterend is, de hele dodelijke vijandschap tegen het leven in één ontzettende eenheid samengebracht! Het begrip ‘aan gene zijde’, ‘ware wereld’ uitgevonden om de enige wereld die er is, van zijn waarde te beroven – om geen enkel doel, geen verstand, geen opgave voor onze aardse realiteit over te houden? Het begrip ‘ziel’, ‘geest’ en tenslotte ook nog ‘onsterfelijke ziel’ uitgevonden, om het lichaam te verachten, om het ziek – ‘heilig’ – te maken, om alle dingen die in het leven serieuze aandacht verdienen: de kwesties van voeding, huisvesting, geestelijk dieet, ziekenbehandeling, hygiëne, het weer, met een afschuwelijke lichtzinnigheid te behandelen!” (*Ecce Homo*)

In deze woorden spreekt Nietzsche de situatie uit, waarin hij werd geleid. Beschouwt men de hele tragiek van deze situatie, vergelijkt men de jonge Nietzsche die het hoogste goed van de mensheid verwoordt:

“O Stätten heiligster Vergangenheit!
Gethsemane und Golgatha! Ihr tönent
Die frohste Botschaft durch die Ewigkeit,
Ihr kündet, dass der Mensch mit Gott versöhnet,
Versöhnet durch das Herz, das hier gerungen,
das dort verblutet und den Tod bezwungen!”

“O steden van allerheiligst verleden!
Gethsemane en Golgotha! Van U klinkt
De blijdste boodschap door de eeuwigheid;
U verkondigt, dat de mens met God is verzoend.
Verzoend door het hart, dat hier gestreden,
Dat daar bloedt en de dood heeft bedwongen.” *

Met de Nietzsche, die de “kwesties van voeding, huisvesting, geestelijke dieet, ziekenbehandeling, hygiëne en het weer” als de belangrijkste levensvragen aanwijst, dan kan er geen sprake meer zijn van een verandering van gezindheid of iets dergelijks, maar van een tragische val.

Van “de tinne van de tempel” (Luc.4), waar Nietzsche eerst op stond en van waaruit hij oorspronkelijk vervuld met een hoogstaand idealisme de mensheid en haar geschiedenis overzag, stortte Nietzsche in die diepten van het instinctleven, waar God, geest en ziel als listige uitvindingen gelden.

Een onzichtbare en liefdevolle hand maakte hier een einde aan. Op een van de eerste dagen in januari 1889 zakte hij in Turijn in elkaar. Hij schreef van waan getuigende briefjes aan zijn vrienden waarin hij zich als “Dionysus” en “de Gekruisigde” aanduidde. Daarna werd hij in Jena in de psychiatrische kliniek van de universiteit ondergebracht.

* Uit “Gedichte und Proza” van F. Nietzsche:

“Mitleid hin und her. 1. Vereinsamt“ 1888

* Uit “Gedichten en Proza” van F. Nietzsche:

“Gehsemane und Golgotha“, 1864, 7de stanza

Het Jezus-project

Het Nieuwe Christendom ter herkerstening van de Lage landen

Robert Jan Kelder

1. Het Land van Zuylen

Al wandelend met broer Johannes in de prille lente van 2014 op de “beleefroute door het land van Zuylen” trof ik aldaar in de tuin van de historische slotkapel aan de Vecht een leestafeltje aan waarop de volgende bekentenis van de achttiende-eeuwse schrijfster en componiste Belle van Zuylen, Utrechts meest beroemde bewoonster, te lezen was:

“Beste wandelaar, dit kerkje was al meer dan 100 jaar oud toen ik op [slot] Zuylen woonde. Ik ben protestant opgevoed en hoopte christen te zijn. Mijn vraag aan God om mij religie te laten begrijpen is nooit beantwoord. Ik kwam altijd ziek van verveling of vol treurige twijfel de kerk uit. Het lukte mij niet om van een godsdienst te houden zolang deze een deel van Gods schepselen uitsloot van het beloofde geluk. Het kan toch nooit goed zijn dat de ene

mens wordt gered omdat hij gelooft en de andere niet, omdat hij niet gelooft? – Het kerkje is niet meer hetzelfde als dat waarin ik ben gedoopt en getrouwd. Maar het is nog even klein en pittoresk.”

Dit gaf mij te denken: Belle van Zuylen was dus een van de kritische geesten “avant la lettre” die hun religieuze behoeften niet (meer) door het hen aangeboden traditionele christendom konden bevredigen en aldus de kerk verlieten om hun zielenheil elders te zoeken. Zij zocht immers tevergeefs een nieuw soort christendom dat niet meer alleen op geloof, maar op inzicht en kennis was gebaseerd.

Nu was het dat zo dat ik juist in die tijd begonnen was met het vertalen uit het originele Duits van een werk onder de titel *“Jezus van Nazareth en het mysterie van de heilige Graal – Antroposofische beschouwingen*

over het Oude Testament, het Nieuwe Testament en de Openbaringen van Johannes” van Valentin Tomberg.

Hij was een christelijke hermetist, in 1900 in Sint Petersburg van Duits-Estlandse Lutherse ouders geboren, en in 1973 op vakantie in Mallorca als katholiek gestorven.

Tussen 1938 en 1944 woonde en werkte hij in ons land (o.m. in Amsterdam op de Berkelstraat).

Dit baanbrekend werk komt nu precies aan Belle’s behoefte aan een nieuw soort christendom tegemoet. Een excerpt hieruit over Nietzsche is in dit nummer te lezen.

Zijn antroposofische werken en zijn diepzinnige beschouwingen over de Bijbel borduren voort op Rudolf Steiner’s “Nieuwe Christendom”.

Steiner beoogde een esoterisch christendom te vestigen, als manifestatie van de overgang van een geloofsgemeenschap naar een kennismجتمع. Steiner werkte zijn hele leven aan een transitie van geloof naar “doorzicht”, waarmee de circa 2000 jaar geleden uit elkaar gevallen gebieden van kunst, wetenschap en religie herenigd worden in een nieuw en openlijk te beleven mystieke ervaring.

Staannde voor de slotkapel, in 1654 door kasteelheer Adam van Lockhorst gebouwd, kwam de gedachte in mij op om mijn vertaling daarvoor te gaan lezen. Ik zag het als een

antwoord op Belle van Zuylens vraag aan God om religie, met name het christendom, niet slechts te mogen geloven, maar te kunnen begrijpen.

Ik zou kunnen beginnen om de 12 hoofdstukken van deel 1 van Tombergs diepzinnige werk over het Oude Testament ten gehore te brengen. Aldus geschiedde: van 6 april tot 29 juni heb ik zondagsmiddags voor een select gezelschap alle 12 hoofdstukken voorgelezen in het kader van het “Nieuwe Christendom”.

Een bijzonder historische wetenswaardigheid is wellicht dat op de grond waar deze slotkapel staat, paus Clemens VI al in de 14de eeuw een bedehuis liet bouwen.

Het was een eerbetoon aan de in Zuilen geboren Liudger. Deze heilige heeft de kerstening van de Lage Landen volbracht, waar de Angelsaksische Willibrord mee begonnen was in opdracht van Karel de Grote.

Er bestaat een afbeelding waar Liudger, de eerste zendeling van Nederlandse bodem, geboren in 742 uit een Fries geslacht, te paard de Friese blinde bard Bernlef geneest, die hem daarna overal begeleidde.

In zijn jeugd studeerde Liudger bij Alcuinus in York, Engeland en bleef zijn hele leven bevriend met deze geestelijke leider van het Karolingische rijk. Het kan dus zeer goed mogelijk zijn dat hij de middeleeuw-

se Willem van Oranje, de stichter van het oorspronkelijke Oranjehuis in Zuid-Frankrijk, heeft ontmoet. Willem heeft ook bij Alcuinus gestudeerd en is zelfs zijn beste leerling geweest (Alcuinus wijdde een beschouwing over de deugden “De Virtute”, aan hem.)

Ewout Storm van Leeuwen:

De gedachten over een bredere verspreiding van Tombergs diepzinnige verklaringen kwamen in een stroomversnelling toen ik een kamer bij Robert Jan kwam huren.

In onze wekelijkse gesprekken en werklunches kregen de gedachten vorm en een naam: Het Jezus Project.

Door onze kunde en vaardigheden te bundelen willen we de geesteswetenschappelijke inhoud van “Het Nieuwe Christendom” toegankelijk maken voor een groter publiek.

Tot nu toe is bijna alles wat erover is geschreven sinds Steiners voordrachten, uitsluitend bestemd geweest voor geleerden. Met als gevolg dat slechts weinigen de boodschap doorgrondden.

De materie is echter complex en zeer verweven. Om de diepgang volledig te kunnen presenteren zijn veel verwijzingen en explicaties nodig.

De vertaling van Valentin Tombergs

dient letterlijk en inhoudelijk het bijna magische Duits van Tomberg nauwgezet te volgen. Het is echter moeilijk te begrijpen zonder de schat aan voorkennis die een doorgewinterde geesteswetenschapper tot zijn beschikking heeft.

Het project bestaat thans uit het voornemen een precieze vertaling van Tomberg uit te geven met overzichtelijk gerangschikte explicaties, verwijzingen en illustraties.

Daarnaast zullen we een roman schrijven over Jezus, met name over zijn leven vanaf zijn tiende tot en met de doop in de Jordaan, de Verzoeking in de Woestijn en de Bergrede.

De romanvorm geeft ons de vrijheid de betekenis van Christus in een menselijke gedachtenwereld te plaatsen.

Graag wil ik verwijzen naar de roman van Marianne Frederikson: “Over Maria Magdalena”.

* * *

Non-fantasy

Fictie is niet altijd fantasie en wat er fantastisch uitziet hoeft niet altijd fictie te zijn. Want wat betekent fictief? Verzonnen.

Wanneer is iets verzonnen? In de gangbare literatuur en lectuur "is elke gelijkenis met levende of dode personen toevallig".

Maar de omgeving en de gesprekken zouden die van mij en u kunnen zijn.

Nee, dan Fantasy, het genre waarin de fantasie van de auteur ongebreideld aparte werelden, creaturen en situaties schept. Geen mens die de auteur daar op zal aanspreken; integendeel, hoe absurder hoe beter.

De gemiddelde lezer is intussen gewend geraakt aan een breed scala van "gechannelde" boeken. Grote wijsheden en inzichten worden geponeerd door geesten van overledenen, engelen en andere entiteiten, die daarvoor gebruik maken van de geest van een argeloze aardbewoner.

Niet elke auteur die zijn "content" binnengesijpeld krijgt, is daar zo open over.

Sommige in boeken beschreven werkelijkheden zijn zo fantastisch dat de auteur het fictie noemt om niet voor gek versleten te worden. MAAR IS HET WEL VERZONNEN?

Onderstroomboven Collectief definieert een nieuw genre: non-fantasy.

In het collectief zijn alle genres vertegenwoordigd. Van strikte, waarheidsgetrouwe non-fictie tot hallucinogene verhalen. Visioinaire fantasy, spirituele "oral history" en surrealisme dat soms heel dicht onder de werkelijkheid zit, soms een volkomen andere werkelijkheid beschrijft.

Daar komt nu de non-fantasy bij. Geschreven als een roman. Op een stramien dat stoelt in de werkelijkheid; deze of gene, deze tijd of een andere.

Waar gebeurd. Opgemaakt en opgesmukt langs de lijnen van de schrijfkunst van de auteur.

De hier volgende fragmenten van **Desirée van Woerden**, **Hein van Elteren** en **Ewout Storm van Leeuwen** zijn te beschouwen als non-fantasy.

De kosmische queeste van het Kristalvolk

1. Door de spiraalpoort (fragment)

Desirée van Woerden

132

Synopsis

“De Kosmische queeste van het Kristalvolk” is een trilogie, die het verhaal vertelt van Hal-an, een 13-jarige leerlingpriesteres in een tempel in een ver verleden.

In het eerste deel: “Door de spiraalpoort” vertelt Hal-an over haar leven in de tempel. Elke nacht treedt ze uit haar lichaam en reist haar geest samen met priesters, priesteressen en leerlingen naar de Tempel van de Ouden, waar mysterieuze lichtwezens hen onderwijzen in de geheimen van de Kosmos.

De dagen staan echter in het teken van de verering van toornige Hemelgoden, die strenge leefregels opleggen. Het grote verschil roept bij Hal-an vragen op, die ze aan niemand durft te stellen.

Op een avond lukt het haar niet om uit te treden. Als iedereen allang naar de Tempel van de Ouden is vertrokken, ligt Hal-an nog in het duister van haar slaapcel te staren. Dan verschijnt er een Hemelgod aan haar die haar meeneemt door de spiraalpoort.

Hier begint haar queeste. Wat is er gebeurd en waarom? Alles in de haar tot dan toe bekende wereld komt op zijn kop te staan. Ze blijkt veel meer te zijn dan ze dacht dat ze was. Bij stukjes en beetjes herinnert ze zich haar vorige levens en wordt

ze zich bewust van het Kristalvolk, waar haar ziel van afstamt en de taak waarmee ze nu als mens geboren is. Samen met de hogepriester gaat ze op zoek naar haar verloren zielsverwanten.

In het tweede deel: “Het lot van het Kristalvolk”, voert deze zoektocht Hal-an naar de Kosmische Raad op een planeet in een ander zonnestelsel. Daar ontdekt ze wat er met haar volk is gebeurd en de duistere rol die de Hemelgoden hierin spelen.

De zware verantwoordelijkheid van een beslissing met Kosmische consequenties komt op de schouders van een dertienjarig meisje te liggen, dat worstelt met alle verwarrende emoties van de puberteit. Haar ziel kan immers niet om de vrije wil heen van de mens waarin zij geboren is.

Omdat het haar eerste menselijke leven is, moet deze ziel nog helemaal ontdekken wat die vrije wil inhoudt. De buitenaardse wezens die ze ontmoet begrijpen hier ook weinig van, wat haar eenzaamheid en verwarring vergroot. Ook ontdekt ze dat ze niet meer hetzelfde is als haar zielsverwanten, terwijl ze zo intens naar de hereniging met hen had verlangd.

In het derde deel: “In de schoot van moeder Aarde”, blijken het puipol te zijn, leden van een slavenvolk, dat

als een inferieur ras wordt gezien, die Hal-an helpen. Zij brengen haar in contact met Moeder Aarde en met natuurwezens. Zo ontdekt ze haar nieuwe identiteit als mens van de aarde en wordt ze geleid naar de laatste verloren zielen van het Kristalvolk. Ze vindt enkele terug in wonderlijke, soms ook tragische incarnaties. Kan ze het contact met hen herstellen? Haar schrijnende verlangen naar heelheid wordt op geheel andere wijze vervuld dan ze zich had kunnen voorstellen.

“De Kosmische Queeste van het Kristalvolk” is het verhaal van de zoektocht van een ziel naar wat het betekent om mens te zijn en de zoektocht van een mens naar wie zij werkelijk is.

De hele trilogie speelt zich af in slechts 15 dagen, maar bestrijkt in Hal-ans herinneringen en visioenen zo’n 125.000 jaar. Hoewel het grootste deel zich afspeelt in een kleine, eenzame cel, reist Hal-ans geest vele lichtjaren en ontmoet ze een grote verscheidenheid aan wezens op aarde en op andere planeten.

Het is de geschiedenis van een bewuste, liefdevolle ziel, die nog moet leren om met een naïef en kwetsbaar mensenkind om te gaan. Echter ook van een wijs, liefdevol mensenkind, dat de impulsieve, ongebreidelde energie van haar ziel beteugelt, zelf het heft in handen neemt en daar-

door haar kracht vindt.

Het is de queeste van een getraumatiseerd, versplinterd volk, op zoek naar hun verloren zielsverwanten, dat in hun zucht naar hereniging en versmelting de grote waarde van individualiteit ontdekt.

Ook gaat het over een nog jonge mensheid, door genetische manipulatie gecreëerd door buitenaardse wezens, die daardoor te kampen heeft met strijdige instincten en zich voor keuzes geplaatst ziet, die nooit eerder in de evolutie aan de orde zijn geweest.

1 Twee tempels

Klak! Klakklak, klak!' klinkt het luid.

Als de echo's door de gang ketsen zit ik al op mijn knieën op mijn slaapmat. Mijn ogen hou ik nog gesloten. Het duurt even voor ik in de gaten krijg hoe ik zit te bibberen en klappertanden. Mijn voeten lijken wel ijsklompen en mijn handen trekken krom van de kou. Ik wrijf ze stevig over elkaar heen, ze zijn schraal. Een schrijnend verlangen trekt aan me en fluistert: 'Kruip weer onder je warme deken en draai je nog eens lekker om.' Oh..... dat zou ik zo graag willen, nog even weg zweven en niet aan de dag beginnen. Maar als ik toegeef aan die verleiding, val ik weer in slaap en dan zwaait er straks wat. Nee, ik kan maar beter blijven zitten. Die deken is wel aanlokkelijk. Met mijn ogen nog steeds gesloten tast ik ernaar en wring hem om me heen.

Net nog kon ik vliegen. Gewichtloos gleeed ik onder een violette hemel, die beneden mij spiegelde in gladde meren tussen glooiende heuvels. Overal lichten kristallen op die regenbogen tekenden door de lucht. Ze gonzen nog na in mijn oren. Zuiver en indringend, elk in hun eigen toon als een hemels concert. Ik kom daar bijna elke nacht. Bovenop de hoogste heuvel middenin een meer staat de Tempel van de Ouden. Hij is van transparante kristallen en straalt intens violet licht uit. De vorm is grillig en rijst op naar de hemel. Als je door de grote, ronde poort zweeft, kom je in een oneindige ruimte. Aan de binnenkant zie je nergens meer wanden. Er is een zee van licht waarin je niet meer weet wat onder of boven is. Het is daar of ik oplos en versmelt met alles en iedereen.

De Ouden weten ontzettend veel. Ze zien er ook prachtig uit maar wel een beetje vreemd. Ze zijn wel anderhalf keer zo lang als een volwassene en heel dun. Ze hebben een hoog voorhoofd en een langwerpige schedel waar hun zilveren haren omheen zweven. Ze stralen licht uit in allerlei kleuren, maar overwegend violet. Hun reusachtige vleugels zijn transparant en fonkelen, alsof ze bezet zijn met kristallen.

Nu word ik wakker in die andere tempel; de tempel waar ik op aarde in woon. Ik ben hierheen gebracht toen ik nog maar vier jaar oud was. Nu ben ik dertien. De tempel waar ik overdag ben is in niets te vergelijken met de Tempel waar ik 's nachts naartoe ga. 'Tempel' is ook alleen maar een woord. Op aarde zeggen we tegen elkaar: 'We zijn weer in de Tempel van de Ouden geweest.' In die tempel praten we echter nooit met woorden. Je weet gewoon wat iemand wil zeggen en wat anderen voelen, voel je zelf ook. Daar is iedereen gelukkig en aardig tegen elkaar. Overdag is dat wel anders.

Ik weet nog precies wat de Ouden ons vannacht getoond hebben. Dat ligt als een warme bal in mijn borst. Als ik hem koester, lijkt hij zelfs mijn handen

te warmen. Anata Eiziya, de priesteres, die ons begeleidt op deze nachtelijke reizen gaat ons straks vragen naar onze ervaringen. Ik verheug me erop. Ik hoop zo dat ze me straks de beurt geeft. Dan zal ik haar alles zo goed mogelijk vertellen, ook al is het moeilijk er woorden voor te vinden.

Snel kom ik overeind en trek de deken stevig om me heen. Mijn blote voeten voelen doof als ik over de ijskoude vloer loop op de gang. Het is er schemerig. Het is nog maar vroeg in het voorjaar en het duurt nog een hele tijd voor het licht wordt nadat we zijn opgestaan. Mijn schaduw kruipt grillig over de muur, terwijl ik in de richting van een grote olielamp loop. Er staat een jonge wachteres naast. Ze heeft de twee lange, houten blokken waar ze ons mee gewekt heeft nog in haar handen, rechtop tegen elkaar aan voor haar borst en buik. In haar voorhoofd getuigt een violet kristal van haar inwijding. Die wachters, die overal in de tempel staan, lijken wel standbeelden; ze bemoeien zich nergens mee, maar als je je niet aan de regels houdt, kunnen ze opeens rake klappen uitdelen. Wij leerlingen zijn daarom beducht voor ze.

De andere meisjes komen ook uit hun slaapcellen. Motan, mijn beste vriendin komt naast me lopen. Ze werpt me een steelse blik toe, die ik heel kort beantwoord, maar dan kijken we allebei weer snel naar de grond. Zwijgend loop ik tussen de andere meisjes in naar de zaal. Het is ten strengste verboden met elkaar te praten voor het ontbijt. En zover is het nog lang niet.

In de zaal aangekomen neem ik op mijn zitmat plaats, op de tweede rij, rechts bij de muur. Het krukje van Anata Eiziya staat al klaar naast het altaar voor de Hemelgoden. Daar achter brandt een bescheiden vuurtje in de haard, maar ik zit er te ver vandaan om er profijt van te hebben. In de vroege ochtend is het hier, hoog in de bergen nog ijselijk koud. Zoals zoveel in de tempel is ook deze hal gigantisch. De stenen waar de muren uit zijn opgebouwd zijn meer dan manshoog, allemaal verschillend van vorm en met immense precisie in elkaar gepast. Ik voel me zo klein als een mier, naast die muur en als een verdwaald groepje gaan we verloren in de schemering van de loze, holle ruimte.

Men zegt dat de Hemelgoden de tempel hebben gebouwd en ik heb me al heel vaak afgevraagd hoe ze dat gedaan hebben. Er is wel meer dat ik vreemd vind van die Hemelgoden. In de tempel zijn ze overal te zien op wandkleden en er zijn beelden van ze op de altaren. Ze zien er angstaanjagend uit, met felle, gele ogen en een langgerekte mond met een dubbele rij scherpe tanden erin. Ik vind ze eng en ik heb ze nooit goed bekeken. Uit respect mogen we die beeltenissen trouwens ook niet ongegeneerd aangapen. Ik zit nu ook pal naast een wandkleed waarop zo'n Hemelgod levensgroot boven me uittorent. Ze zijn toornig en leggen ons strenge leefregels op. Ik begrijp niet waarom. Ik

heb er trouwens nog nooit één in het echt gezien. Ja, misschien één keer, toen ik heel klein was, maar daar denk ik liever niet meer aan. Niemand geloofde me trouwens; de leraren zeiden dat het maar een boze droom was, maar af en toe doemt het beeld nog steeds voor me op.

Nu is het wachten op Anata Eiziya. In twee rechte rijen van zes, zitten we keurig op onze knieën, met onze handen in de schoot en onze hoofden gebogen, ons welbewust van dewachteres, die vlak achter ons staat met een riet in haar hand. Van alles wat er te zien is in de tempel, heb ik de vloer nog wel het meest bestudeerd. Ik ken zo'n beetje elk hobbeltje en elk spleetje tussen de stenen hier voor mijn zitmat. Ze zijn grijswit en er lopen talloze rode adertjes door. Van dichtbij is dat goed te zien; van een afstand lijken de muren en de vloeren van het gebouw roze. In die adertjes zie ik vaak gezichten, dieren of dansende figuren om de tijd te doden.

‘Klak, klak!’

De wachteres bij de deur slaat de houtblokken twee maal tegen elkaar, ten teken dat Anata Eiziya de ruimte binnentreedt. Vrijwel gelijk met de andere meisjes buig ik me naar voren, leg mijn voorhoofd op de grond en mijn handen naast mijn hoofd, zoals het hoort. De voetstappen van de lerares klinken zacht op de stenen als ze naar voren loopt en haar priesteressengewaad ritselt om haar benen. Als ze naast het altaar plaatsneemt schraapt haar lerarenkrukje over de vloer en het krassen en piepen zingt nog lang na in de hoge ruimte. Dan is er weer doodse stilte. We wachten op het volgende teken. De ribbels van ineengevlochten stroken linnen waar mijn zitmat van gemaakt is drukken in mijn knieën en onderarmen. Heel vaak staan ze later nog in mijn vel. Het lijkt wel een eeuwigheid, zolang als Anata Eiziya ons zo laat liggen.

Klak! Eindelijk! We mogen weer overeind komen. Ik richt me op en leg mijn handen weer in mijn schoot. Mijn hoofd houd ik nog wel gebogen. Vanuit mijn ooghoeken probeer ik de uitdrukking op het gezicht van de lerares af te lezen, maar ik kan haar niet goed zien; ze zit te ver van me af en de olielampen verspreiden maar een zwak schijnsel. Weer stilte. Vurig hoop ik dat ze mij deze keer naar voren roept. Raar eigenlijk; ik weet zeker, dat alle andere meisjes even hard hopen, dat ze niet aan de beurt komen. Zulke formele gesprekken zijn riskant. Voor je het weet heb je iets verkeerd gezegd. Anata Eiziya lijkt wel mee te vallen, maar ik ken haar nog niet zo goed. Ik heb de indruk, dat ze minder streng is, dan Anata Wonshètu, die ik drie manen geleden nog had.

Van Anata Wonshètu heb ik zo'n beetje alles geleerd over bewust blijven tijdens je slaap, je geest buiten je lichaam projecteren, geestelijk reizen en de

herinneringen vasthouden als je weer wakker wordt. Die oefeningen waren in het begin heel zwaar. Toen we nog klein waren leek het allemaal vanzelf te gaan; toen gingen we lekker slapen en namen de lerares en haar assistenten ons mee. Op achtjarige leeftijd echter kregen we Anata Wonshètu en begonnen de oefeningen om het zelf te leren. Het ergste was nog, dat je de verleiding moest weerstaan om gewoon in slaap te vallen. We sliepen in die tijd nog op een slaapzaal en er liepen twee assistenten van de lerares rond, die ons steeds wakker maakten als dat gebeurde. Dan moest je op je knieën gaan zitten en een buiging maken en het daarna opnieuw proberen. Afschuwelijk was dat; op het laatst was je zo moe dat je niet eens meer kon huilen. Na een keer of zeven lieten ze je de rest van de nacht wel met rust, maar we waren allemaal kribbig overdag. Toen dat al meer dan een halve maan aan de gang was, dacht ik dat ik het nooit zou leren. Maar op een nacht keek ik opeens van bovenaf naar mijn slapende lichaam. Het volgende moment stond ik buiten, naast het hoofdgebouw van het tempelcomplex voor die vreemde donkere piramide, die altijd al mijn nieuwsgierigheid heeft gewekt. Dat had ik niet mogen doen. De priesters bouwen altijd een afscherming op om ons heen; een soort vlechtwerk van energie. Daar had ik binnen moeten blijven. Dat wist ik zelf ook heel goed. Normaal gesproken kunnen we daar ook helemaal niet uit. Ik werd natuurlijk meteen teruggebracht door een priester; er is altijd wel iemand die je opmerkt als zoiets gebeurt in de tempel. De volgende ochtend zwaaide er wat. Toen ik nog maar net op mijn slaapmat wakker zat te worden, heeft Anata Wonshètu me zo hard met een riet in mijn hand geslagen, dat het bloedde.

Het bleek trouwens, dat ik het zelfstandig uittreden veel sneller door had dan de andere meisjes.

Anata Wonshètu was streng, maar ze was ook opmerkzaam. Ze zei vaak tegen me dat ik me meer moest oefenen in geduld dan de anderen, omdat ik dingen zo snel leerde. Ik moest steeds weer wachten tot de andere meisjes ook zover waren. Dat vond ik vreselijk; dan hing ik maar in de slaapzaal rond, van bovenaf naar iedereen te kijken en verveelde me dood. Maar Anata Wonshètu zag dat tenminste en ze begreep het.

Bij Anata Eiziya blijf ik me afvragen hoe ze over me denkt. Ze heeft me nog maar twee keer naar voren geroepen, helemaal in het begin. Beide keren heeft ze me aangehoord en stuurde me dan zonder enig commentaar terug naar mijn plaats. Bij de andere meisjes stelt ze vragen en ze bemoedigt ze. Ze heeft nog nooit één van ons geslagen en over het geheel genomen lijkt ze wel aardig, maar ik weet niet wat ik aan haar heb. En nu wil ik haar zo graag laten weten, hoe belangrijk die nachtelijke lessen voor me zijn. Als ik nu maar één keer van haar zou horen, dat ik het goed gedaan heb.... Al vele manen laat dat me niet meer los.

‘Yatuan, kom eens naar voren,’ zegt Anata Eiziya vriendelijk. Het meisje staat op van de voorste rij en loopt met gebogen hoofd op de lerares toe, knielt voor haar neer en buigt haar voorhoofd naar de grond.

‘Yatuan, vertel eens, wat heb jij vannacht beleefd?’

Ze gebruikt niet eens de klak om Yatuan te laten weten, dat ze overeind mag komen; dat is echt heel aardig. Bij Anata Wonshètu was dat ondenkbaar. Die was veel strenger en veel formeler ook.

Yatuan richt zich op en brengt uit: ‘Anata, uh...’

‘Begin maar gewoon bij het begin.’

Yatuan vertelt, hoe ze een punt van wit licht visualiseerde. Dat is het eerste dat we leerden toen we vier waren. Alle geestelijke oefeningen beginnen daarmee. Dat hoeft je er heus niet elke keer bij te vertellen! Anata Eiziya hoort echter geduldig aan hoe het meisje vanuit die lichtpunt haar geestelijk voertuig opbouwde. Dat doen we nu al vier jaar elke nacht op dezelfde manier! Ik laat een geïrriteerde zucht aan me ontsnappen, onhoorbaar, dat wel.

Met veel moeite weet Yatuan bij elkaar te hakkelen, hoe ze door gekleurde nevelen zweefde en in de tempel van de Ouden aankwam.

‘We wisten van tevoren al dat we dat gingen doen,’ denk ik verveeld.

Anata Eiziya luistert echter met oneindig geduld naar het meisje en daarom moet ik dat ook doen. Bij Anata Wonshètu had je echt niet met zo’n oppervlakkig verhaal aan hoeven komen.

‘Wat hebben we geleerd in de tempel?’ Eindelijk stelt Anata Eiziya de vraag waar het om gaat.

‘Uhhh, Anata, het ging over getallen.’

‘Heel goed Yatuan. Kun je daar iets meer over vertellen?’

Met horten en stoten weet ze uit te brengen, dat elk getal een eigen trilling heeft en dat het zo mooi klonk.

‘Uitstekend gedaan, Yatuan,’ zegt de lerares: ‘je mag weer gaan zitten.’

Mijn ergernis groeit en groeit. Wat ons getoond is vannacht gaat zo veel dieper; die warme bal in mijn hart drukt tegen mijn keel en wil zo graag als een waterval uit mijn mond spatten. De tweede beurt gaat echter ook aan mij voorbij en weer zit ik me te verbijten bij een summier verhaal, dat met horten en stoten door een ander meisje verteld wordt.

Als Anata Eiziya de afsluitende gebeden voor de nacht inzet weet ik dat ik ook deze keer niet mag vertellen wat ik allemaal beleefd heb. Tranen prikken in mijn ogen, als ik de oude verzen meezing op een saaie, drietonige melodie. Gelukkig moet ik mijn hoofd nog steeds gebogen houden, zodat ik het kan verbergen. Na nog een paar klaksignalen en een buiging voor de lerares mogen we de zaal verlaten. Als ik opsta zie ik Anata Eiziya op haar krukje zitten.

Haar ogen zijn half gesloten en een vredige, maar ook wat vermoeide uitdrukking ligt op haar gezicht. Het haardvuur waar ze vlak voor zit legt een warme, oranje aura om haar heen. Ze lijkt nog vrij jong voor een lerares. Lichtbruine krullen vallen over haar schouders. Het violette kristal van haar inwijding siert een gaaf en zacht gezicht.

Terwijl de andere meisjes in stilte de zaal verlaten met hun bruine dekens stevig om zich heen gewikkeld, loop ik naar voren. Ik kniel neer op de zitmat voor de voeten van Anata Eiziya en buig me eerbiedig naar de grond. Ik heb er helemaal niet over nagedacht en op het moment dat ik het doe heb ik er meteen al spijt van. Als je uit jezelf een leraar te spreken vraagt, moet je daar wel een heel goede reden voor hebben en die heb ik eigenlijk niet. Tenminste, geen reden die ik aan Anata Eiziya zou kunnen uitleggen. Het liefst zou ik me zo snel mogelijk uit de voeten maken, maar daar is het te laat voor. Ik kan nu alleen maar zo blijven liggen tot ze me het woord geeft. Koortsachtig probeer ik in gedachten een zin bij elkaar te rapen waar ik mee zou kunnen openen, maar het lawaai in mijn hoofd is oorverdovend, alsof alle woorden die ik ken door elkaar heen schreeuwen en ik er geen één meer kan verstaan.

Anata Eiziya slaakt een zucht.

‘Wat wil je me wat vragen, Hal-an?’ Ze klinkt mat.

Ik kom half overeind en ik fixeer mijn ogen op de blote voeten van de lerares. Eigenlijk zou ik haar willen vragen waarom ze me al zo lang geen beurt meer heeft gegeven, maar dat durf ik niet. Hoe red ik me hier uit? Ik kan me maar het beste zo nederig mogelijk opstellen.

‘Anata,’ zeg ik zachtjes, terwijl ik mijn hoofd nog iets dieper buig: ‘ik wilde eigenlijk alleen maar zeggen, dat ik het zo mooi vond vannacht in de tempel van de Ouden. Nu ik van alle twaalf getallen hun klanken heb gehoord en hun kleuren gezien, gaan ze echt voor me leven.’ Nu ik eenmaal begonnen ben, kan ik me niet meer bedwingen. Ik moet mijn verhaal kwijt en als er klappen gaan vallen, dan moet dat maar. Steeds sneller en steeds luider vertel ik: ‘En dan zit daar tussenin steeds de nul, de stilte, de lege ruimte waaruit al het andere uit voortkomt. Het viel me ook opeens op dat de Ouden zes vingers aan elke hand hebben; in het totaal twaalf. De getallen hebben wij van hun gekregen. Wij tellen altijd onze handpalmen mee...’

‘Hal-an, hou je mond!’

De echo’s dreunen pijnlijk op me neer. Ik duik in elkaar om een klap te ontwijken. Maar ze slaat me niet.

‘Denk je dat je indruk op mij maakt, met die verhalen van jou? Jij...je verzint maar wat! Jij denk dat je alles beter weet! De vingers van de Ouden tellen.... Tijdens een uittreding! Waar slaat dat op? Hou jij nou voorlopig je mond maar

en leer eerst eens naar anderen te luisteren. Anders leer jij nooit wat!

‘Maar Anata...’

‘Nou nog tegenspreken ook. Ik dacht dat ik duidelijk was!’

Dan laat ze een luide klak horen met haar houtblokken ten teken dat het gesprek voorbij is. Als ik me nog een keer naar de grond buig, verberg ik mijn gezicht zoveel mogelijk in de deken. Daarna maak ik me snel uit de voeten. Ik wil niet dat ze de tranen ziet, die in mijn ogen opwellen.

2 Ochtendrituelen

Huiverend klem ik de deken om me heen als ik naar de wasruimte snel. Onderwijl veeg ik de tranen uit mijn gezicht en slik de rest ervan in. Schielijk passeer ik dewachteres bij de deur, me welbewust dat ik laat ben. Maar ze verroert zich gelukkig niet. De smalle, langgerekte ruimte verdwijnt naar achteren in duisternis. Er is enkel wat zwak licht van kleine olielampen, die op de vloer naast de waterschalen staan en spookachtige schaduwen werpen op de gezichten van de meisjes op de matten ernaast. Magere, bleke lijfjes, bibberend van de kou. De winter is nog maar net voorbij en we zijn nog niet buiten geweest. De slavinnen die ons ‘s morgens wassen voeren hun rituele dans uit, sierlijke bewegingen met veel buigingen. Elke handeling is precies voorgeschreven. Na meer dan acht jaar in de tempel weet ik feilloos hoe het gaat.

Het meisje, dat elke ochtend voor mij zorgt, staat geduldig met haar hoofd gebogen op mij te wachten. Haar gitzwarte haar hangt sluik naar beneden en verbergt het grootste deel van haar gezicht. Zoals alle puïpol, zo noemen we de slaven, is ze heel tener en ze is zeker twee koppen kleiner dan ik. Ze heeft haar ranke vingers ineengevouwen voor haar roodbruine tuniek. Als ik op de mat voor haar ga zitten, zinkt ze op haar knieën op de stenen vloer en legt haar armen en voorhoofd op de grond. Puïpol zijn de enigen, die zich voor ons leerlingen zo moeten buigen. Wij moeten dat voor alle ingewijden doen en dat zijn er heel wat in de tempel.

Het meisje staat weer op en ik geef me gelaten aan haar zorgen over. Ik voel me vreselijk ontdaan van de uitbrander van Anata Eziya. Ik hoop niet dat ze het tegen andere mensen vertelt. Het meisje heeft inmiddels de deken van mijn schouders gehaald en het oude, versleten nachtkleed over mijn hoofd uitgetrokken. Het kippenvel staat op mijn armen en mijn kruin trekt samen van de kou, maar mijn gezicht wordt gloeiend heet bij de gedachte aan de blunder die ik net heb begaan.

In mijn blootje zit ik te klappertanden. Het puïpol-meisje doopt een doek

in de stenen waterschaal, die tussen haar en mij in op de grond staat. Als ze me er voorzichtig mee begint af te deppen, krimp ik samen van de ijselijke beroering. Ik dacht niet dat ik het nog kouder kon krijgen. Toch zijn haar zachte strelingen troostrijk. Met mijn uiterste geestkracht bedwing ik een tranenvloed die mijn ogen zowat uit de kassen lijkt te drukken.

Ik moet aan Annu denken, de slavin die de eerste vier jaar van mijn leven voor me gezorgd heeft. Ik weet niet eens meer hoe mijn ouders er uitzagen. Maar het lieve, koperbruine gezicht van Annu, met haar iets uitstekende jukbeenderen en volle lippen, zie ik nog levendig voor me, vooral als ik verdrietig ben. Dan verlang ik zo naar Annu, dat ze me in haar armen neemt en zachtjes wiegt. En ik hoor nog de lieve woordjes die ze tegen me sprak en de liedjes, die ze altijd voor me zong. De koestering van haar stem zou ik het liefst helemaal op willen drinken.

Maar dan doemt het andere beeld voor me op, dat ik ook nog dagelijks wel een paar keer voor me zie. Annu, die door mijn moeder wordt afgetuigd met een riem. Het is vroeg in het voorjaar, net als nu. De laatste sneeuw is nog aan het wegsmelten op de binnenplaats. Vuurrøde spetters vloeien erin uit. Mensen er omheen, ze waren ooit mijn familie, maar nu zie ik ze alleen nog maar als vage schimmen, gehuld in felgekleurde kleren en weet niet meer wie ze zijn. Ik sta te bibberen van de kou, tot mijn knieën in het water, drijfnat van de fontein die oorverdovend over me heen klatert. Verstijfd van schrik sta ik daar uit alle macht te brullen, maar niemand bekommert zich om mij. Ze staan allemaal naar Annu te schreeuwen.

Nog brengt het beeld me hevig in verwarring. Ik was zelf de fontein in geklommen. Annu kon daar niets aan doen. Ik heb nooit begrepen waarom zij hiervoor geslagen werd. Annu was altijd zo lief voor me, dit had ze niet verdiend. Het spijt me nog steeds zo verschrikkelijk, dat ik haar dit heb aangedaan. De waterdruppels glinsterden zo mooi in het zonlicht. Ik werd er helemaal door betoverd en wist aan mijn verzorgster te ontsnappen. Ik had geen idee hoe koud het zou zijn. Het is het mijn allereerste herinnering.

Als we gewassen en aangekleed zijn, staat Anata Lunyan al op de gang op ons te wachten. Haar roodbruine haren golven netjes uitgekamd over haar schouders. Het lichtblauwe kristal in haar voorhoofd steekt er prachtig bij af. Anata Lunyan ken ik al vanaf mijn eerste dag in de tempel. Ze geeft les in mijn eigen groep, samen met Natan Lenadu. Natan Lenadu is onze leraar en Anata Lunyan zijn assistent. Ze leert van hem om zelf lerares te worden. Vanmorgen kijkt ze erg blij. Ik heb opgevangen dat ze net weer een nieuwe liefde heeft. Men probeert dat soort zaken voor ons te verbergen, maar Anata

Lunyan heeft nogal het hart op de tong liggen en we vangen nou eenmaal wel eens wat op. Ik ben benieuwd hoe lang het deze keer duurt. Meestal is het een kwestie van een paar manen, voor ze weer regelmatig in tranen uitbarst tijdens de lessen. Natan Lenadu is erg lief voor ons en ook voor haar. Maar in de loop der jaren begint zijn geduld met haar soms een beetje op te raken. Hij is wel eens tegen haar uitgebarsten waar wij allemaal bij zaten, dat het tijd werd dat ze volwassen werd. En het gebeurt niet gauw, dat Natan Lenadu zijn zelfbeheersing verliest.

We lopen netjes in de rij achter Anata Lunyan aan naar de grote gebedsruimte. Ik heb dat vaak heel stom gevonden, maar we zijn net voor de winter naar een ander paviljoen verhuisd en in dit kolossale gebouw ken ik nog steeds de weg niet goed. Bovendien zijn we opeens de jongste leerlingen hier en daarom vind ik het nu wel een veilig idee. Het leerlingenkleding dat ik vandaag heb aangekregen is vaal, pluizig van het vele wassen en het kriebelt. Het moet ooit lichtblauw geweest zijn, wat de kleur is van de orde waar ik in wordt opgeleid, maar het heeft alleen nog maar een vage, grauwe tint. Het bloest heel wijd over de band om mijn middel, anders zou ik er over struikelen. De puïpol pakken ze ook maar willekeurig van de stapel. In het vorige paviljoen kreeg ik vaak te kleine kleren aan die trokken onder mijn armen. Dat was nog veel erger. Ik moet er niet uitzien in dat veel te grote grauwe ding, maar gelukkig ben ik niet de enige.

Als we de trappen afdalen komen we nog meer rijen leerlingen tegen vergezeld door leraren en leraressen. Allen zijn gehuld in uit twee aan elkaar genaaide linnen lappen, die met een band om hun middel zijn geknoopt. Ik word opgeleid in de blauwe orde, zoals we die meestal noemen. De officiële naam is Lvidu, maar dat zeggen we eigenlijk nooit. Er zijn nog drie ordes: violet, indigo en groen. Aan de kleding kun je zien tot welke groep de leerlingen behoren, tenminste als die niet al te oud en verschoten is. De leraren dragen witte gewaden, maar die zijn meestal ook niet meer zo helder. De kleur van het kristal in hun voorhoofd en van de band om hun middel geven hun orde aan.

De grote gebedsruimte is op de begane grond en daar voelt de vloer al een stuk warmer onder mijn voeten. Door het hele gebouw lopen stenen buizen onder de vloeren. Er stroomt warm water door, dat in de kelder door de grote kookvuren verwarmd wordt en dan door het hele gebouw gepompt. Er staan altijd puïpol aan de pomp, zolang het 's nachts vriest -en dat is het grootste deel van het jaar- zelfs het hele etmaal rond. Alleen branden de vuren in de nacht veel lager, waardoor het 's ochtends nog lange tijd duurt, voordat de warmte zich in het hele gebouw verspreid heeft.

Achter Anata Lunyan aan betreden de andere meisjes en ik de gebedsruimte.

Deze is wel tien keer zo groot als de zaal waar we de nacht hebben afgesloten met Anata Eiziya en op de benedenverdieping zijn de plafonds ook nog veel hoger. Voorin prijkt een stenen altaar voor de Hemelgoden, waar een hagelwit kleed overheen ligt. Daarop staat een imposant gouden beeld van Dupan Nayato, de oppergod. Het wordt van onderaf belicht door olielampjes en werpt een vervaarlijke blik op ons neer. Er omheen staan schalen te blinken in het schijnsel, gevuld met offerandes. Het is nog te vroeg in het jaar voor bloemen; ze bestaan nu voornamelijk uit gedroogd fruit, noten en zaden.

In een stroom van priesters, priesteressen en vooral veel leerlingen zoeken we onze plaatsen. Wij moeten helemaal naar voren, omdat we tot de jongsten behoren. Alleen de leerlingen van mijn leeftijd van de violette orde zitten voor ons. Onze plaatsten zijn tussen Natan Lenadu en Anata Lunyan in. De jongens van mijn groep zitten er al. Natan Lenadu ook, aan de zijkant met zijn rug naar de muur en zijn gezicht naar onze rij gericht. Mijn hart springt op als ik hem zie. Al sinds mijn vierde is hij mijn leraar en ik hou ontzettend veel van hem. Geknield op een zitmat verspreidt hij een veld van verstillings. Op enkele armen van hem vandaan kan ik het al voelen. Zijn handen vormen een kom in zijn schoot en zijn ogen zijn half gesloten. Hij begint een beetje grijs te worden bij zijn slapen en het blauwe kristal van een ingewijde van onze orde, ligt in een kalend voorhoofd. Hij is mager en bleek en zijn armen zitten vol kleine sproetjes. De tranen prikken weer in mijn ogen als ik hem zie. Het liefst zou ik bij hem willen kruipen voor troost en hem alles vertellen. Ik moet er echter ook niet aan denken, dat hij te weten komt, hoe belachelijk ik me gemaakt heb bij Anata Eiziya. Toen ik klein was nam hij mij ook wel eens op schoot. Daar ben ik nu natuurlijk veel te groot voor. Stel je voor! Maar stiekem verlang ik er nog zo vaak naar. Nu ga ik maar op de zitmat vlak voor hem zitten, waar ik zijn adem zachtjes langs mijn gezicht voel strelen.

Weer is het wachten. Deze keer op Natan Andutu, het paviljoenhoofd. Zo kalm als Natan Lenadu er uitziet, voel ik me helemaal niet. Mijn maag ram-melt al een hele tijd en mijn gedachten flitsen wild door mijn hoofd. Ik wist bij voorbaat al dat het ontegelijk stom was om naar Anata Eiziya toe te gaan, maar om zo boos op me te worden, was toch ook niet terecht. Ik was heel beleefd en correct. Ik kon eerst nooit hoogte van haar krijgen, maar nu heb ik een vreselijke hekel aan haar. En ze is de komende vier jaar nog mijn lerares voor de nacht! Terwijl die nachtelijke lessen voor mij juist het mooiste en belangrijkste van mijn hele opleiding zijn. Anata Eiziya ziet niet eens hoe goed ik er in ben. Daar begrijp ik niets van. Het lijkt erop dat ze iets tegen me heeft. Dat vroeg ik me al af, maar nu weet ik het zeker. Ik snap niet waarom, maar wel, dat ik het er daarnet niet beter op gemaakt heb.

Een tijdlang is er nog een hoop geschuifel van mensen, die hun plaats zoeken. Dan valt de stilte als een deken over ons heen. In mijn eigen hoofd razen mijn gedachten echter maar voort. Anata Eiziya is tegen de andere meisjes juist heel aardig. Het is gewoon niet eerlijk. Zou Natan Lenadu er iets van begrijpen? Hij snapt vaak verbazend veel van mij en ook van andere mensen, maar bij het idee hem te vertellen wat er gebeurd is, beginnen mijn wangen alweer te gloeien. Ik buig mijn hoofd nog dieper uit angst dat hij het ziet.

De komst van Natan Andutu wordt aangekondigd door een wachter bij de deur met een paar klakken. Er klinkt geschuifel en hier en daar een kuch als iedereen zich tegelijk naar voren buigt. Met een geruisloze zucht leg ik mijn armen en mijn voorhoofd op de zitmat en wacht het volgende klaksignaal af. Als we weer overeind mogen komen volgen de Lofzangen aan de Hemelgoden. Ik heb mijn Verzen- en Gebedenboek weer eens op mijn slaapcel laten liggen, maar ik ken ze natuurlijk wel uit mijn hoofd. Terwijl ik gedachteloos de Lofzangen meezing op een drietonige melodie, hou ik mijn hoofd netjes gebogen, maar vanuit mijn ooghoeken probeer ik Natan Andutu op te nemen. Hij zit niet zo ver van me vandaan in een diffuse lichtkrans van de olielampjes op het altaar.

Natan Andutu heeft hier een zetel, wat een privilege is voor alleen de hoogstgeplaatste priesters. Ik heb mijn hele leven alleen nog maar op de grond gezeten. Niet dat zo'n zetel me erg comfortabel lijkt. Hij bestaat uit twee bogen, die uit dik, donker hout zijn gehakt, niet erg regelmatig en heeft geen rugleuning. Maar het ziet er wel imposant uit. Natan Andutu is een grote man, met halflang goudblond haar en hij zit kaarsrecht, zijn ogen iets omhoog gericht de lofzangen te zingen. Zijn donkere stem galmt door de grote zaal boven het geprevel van iedereen uit. Hij draagt een hagelwit priestergewaad van een stof die een beetje glanst in het schemerlicht; niet van het grof geweven linnen waar waar wij allemaal in lopen. Hij ziet er een stuk jonger uit dan Natan Lenadu, maar heeft toch al zo'n hoge positie bereikt. Vooral een gouden halsketting, die uit allemaal rechthoekige plaatjes bestaat getuigt daarvan.

Als we Natan Andutu tegenkomen zijn we wel beducht voor hem, maar ik mag hem ook graag. Een keer holde ik over de gangen, omdat ik laat was voor een les en botste ik opeens tegen hem op. Ik schrok me wild, natuurlijk. Maar hij moest lachen: 'Rustig aan, Hal-an,' zei hij alleen maar en hij streek me door mijn haar. Dat laatste vond ik wel een beetje vreemd en het gaf me een kriebelig gevoel in mijn buik, alsof er iets niet helemaal klopte. Natan Lenadu deed dat wel eens toen ik klein was, maar nu niet meer en hem ken ik natuurlijk heel goed. Ik woonde pas net in dit paviljoen en vond het wel heel bijzonder, dat Natan Andutu uit alle honderden leerlingen hier, mijn naam al wist en ook dat hij helemaal niet boos op me was.

Bij feestelijke gelegenheden kan hij mooie toespraken houden, met veel humor. Dan ligt de hele zaal dubbel van het lachen. Maar voor de Hemelgoden heeft hij grote devotie. Daar maakt hij nooit grapjes over. Daar kan hij vol vervoering over praten. Dan voel ik me heel klein worden. Die ongrijpbare, angstaanjagende Hemelgoden. Elke keer als ik de Lofzangen meezing knaagt er een onbehaaglijke twijfel aan me. Naar de Ouden voel ik liefde en dankbaarheid, maar die Hemelgoden, daar ben ik eigenlijk alleen maar bang voor. Ik heb groot respect voor de religieuze toewijding van Natan Andutu. Maar ja, hij is dan ook het paviljoenhoofd en ik ben nog maar een leerling.

Hij sluit de lofzangen af met een paar luide slagen met de klak, waarna eindelijk de puïpol binnenkomen, met grote dampende ketels. Jonge mannen dragen de blinkende koperen gevaartes tussen zich in op jukken en de vrouwen komen achter ze aan met stapels houten kommen in hun handen. Een van de vrouwen knielt voor Natan Andutu neer en strekt een kom voor hem uit boven haar hoofd. Hij pakt hem met twee handen aan en houdt hem dan roerloos voor zijn buik. Het opscheppen en aanreiken van kommen gaat daarna snel en geroutineerd de hele zaal door, natuurlijk met alle voorgeschreven buigingen. Toch duurt het in mijn beleving eindeloos tot iedereen voorzien is. Ook ik hou de kom voor mijn buik, zoals dat hoort en wacht tot Natan Andutu zijn eerste hap neemt, wat het teken is dat wij ook mogen eten. Ik hou het bijna niet meer van de honger. Niet dat het ontbijt iets is om erg naar uit te kijken. Meestal smaakt het nergens naar. De geur van de dampende kom trekt wel aan me, ook al verveelt deze me al evenzeer als het hele ritueel waar ik me elke ochtend doorheen moet slepen voor ik hem aan mijn mond mag zetten. Zeker in deze tijd van het jaar is het eten erg karig, een flauwe prut van suf gekookte bonen en een paar harde blokken knol. Wat verdwaalde gedroogde bessen, die erin geweld zijn, geven het geheel nog iets zurigs. Mijn kom is nog niet voor de helft gevuld. Ik heb hem zo leeg en zit dan nog na te kauwen op de draden van de ongare knol. De ergste honger wordt er door gestild, maar ik verlang eigenlijk meteen naar meer.

Na het ontbijt volgen er nog dankgebeden, afgesloten met een paar klakken, waarna Natan Andutu opstaat en fier de zaal uit beent. Als hij de gebedsruimte heeft verlaten, mogen de leraren opstaan en vertrekken. Wij leerlingen blijven achter met de assistenten en de wachters, die roerloos in de hoeken en langs de muren staan en niet met ons mee hebben mogen eten. Ik moet er niet aan denken om later wachteres te worden, maar die kans is gelukkig niet zo groot. Dat zijn allemaal jonge priesters en priesteressen van de violette orde. Op de leraren na zie je weinig mensen van andere ordes tempeltaken

vervullen. De blauwe orde, waarin ik wordt opgeleid werkt grotendeels buiten de tempels om het volk te dienen, met onder andere bestuurlijke taken, onderwijs en rechtspraak.

Ik heb me vaak afgevraagd, waarom de hogepriester mij voor de blauwe orde bestemd heeft en niet voor de violette. Daar gaan ze dieper in op uitredingen en geestelijk oefeningen en ik ben daar beter in dan de meeste leerlingen van de violette groep. Zij zitten ook overal vooraan en gaan steeds met alles voor en dat wringt wel. Natan Lenadu moest erg lachen, toen ik me daar eens over beklaagde.

‘Ach Hal-an,’ zei hij: ‘de violette groep wordt opgeleid tot tempeldienaren. In de tempels zijn ze de baas en moeten wij ons voor velen van hen buigen, maar in de wereld daar buiten hebben wij het voor het zeggen. En er komt een dag dat je heel blij zult zijn dat je andere mogelijkheden hebt, ook al zie je dat nu misschien nog niet zo.

En weet je wat het is, in de tempel, hoe hoog je ook komt er is altijd wel weer iemand aan wie je moet gehoorzamen en dat blijft steken. Volgens mij doen ze het erom.’

Die laatste zin snapte ik niet en dat hij er zo om moest lachen, daar heb ik nog lang over zitten piekeren. Ik zie veel afgunst en priesters, die niet gelukkig zijn en dat op ons leerlingen afreageren en daar kan ik helemaal niet om lachen.

Omdat we bijna vooraan zitten is onze groep de één na laatste die mag opstaan en de zaal verlaten. We lopen eerst nog in een keurige rij achter Anata Lunyan aan. Op de gang stap ik in een kakofonie van stemmen, die galmen en luid weerklinken tussen de hoge stenen muren. Het is één van de weinige momenten van de dag dat we vrijuit met elkaar kunnen praten en na de eerste uren van de morgen in stilte te hebben doorgebracht heeft iedereen dan ook meteen heel veel te zeggen. Motan pakt me bij de arm en begint druk tegen me te babbelen. In het lawaai kan ik haar haast niet verstaan en met mijn gedachten ben ik ook heel ergens anders. Ze praat trouwens alleen maar over zichzelf en over een jongen van een andere groep, waarvan ze hoopt dat hij haar leuk vindt. Motan is mijn beste vriendin, maar dat ze het de laatste tijd steeds over jongens heeft irriteert me mateloos. Nee, haar ga ik toch ook niet vertellen wat er met Anata Eiziya gebeurd is. Terwijl we naast elkaar de trap op lopen laat ik het kabbelen van haar stem gelaten over me heen komen.

‘Wat ben je stil,’ zegt ze na een tijdje.

Ik haal mijn schouders op: ‘Ik ben nog niet helemaal wakker.’

Motan kletst meteen vrolijk verder.

Anata Lunyan is met een paar jongens en meisjes van mijn groep hard aan

het lachen. De anderen verdringen zich om haar heen, gretig deelgenoot gemaakt te worden van wat er zo leuk is. Motan wordt er ook door getrokken en loopt bij me vandaan. Stemmen klateren akelig hard en hol door de hoge gangen. Te midden van de drukte van honderden leerlingen, priesters, priestersessen en puipol ben ik heel alleen. Warrige gedachten verwateren in het lawaai. De herrie drukt op mijn oren en een beetje draaiërig en afwezig slenter ik achter de groep aan.

Als ik het vertrek van Natan Lenadu nader schrik ik op. Zag ik dat nou goed? Ja, het kan niet missen, golvende lichtbruine lokken, die daar naar binnen wapperden. Dat was Anata Eiziya! Ik zag haar nog net door de deur heen gaan. Wat moet ze bij Natan Lenadu? Zeker klagen over mij! Er trekt een golf van misselijkheid door me heen en vervolgens trillen mijn benen en bonkt mijn hart. Mijn oren suizen. Wat moet hij wel niet van me denken, als hij het hoort? Straks moet ik nog aan hem gaan uitleggen waarom ik zo nodig dat hele verhaal aan Anata Eiziya moest vertellen. Ik begrijp het zelf niet eens. Natan Lenadu zal het wel heel raar vinden, of erger. Misschien wordt hij wel boos op me. Dat is wel de grootste ramp die ik me kan voorstellen, dat Natan Lenadu slecht over me gaat denken. De meeste meisjes vinden Anata Eiziya erg aardig, maar ik walg van haar. Ik had naar mijn gevoel moeten luisteren. Nu gaat ze ook nog tegen mijn leraar klikken.

3 Natan Lenadu

In stilte doen we onze lichaamsoefeningen, elke dag precies dezelfde bewegingen in dezelfde volgorde. Ik hoef er allang niet meer bij na te denken. Het is saai, maar ik heb er ook geen hekel aan. De vertrouwde cadans doet me wel goed en de suffige somberheid vloeit een beetje uit me weg. Natan Lenadu is er nog niet. Anata Lunyan is alvast met ons begonnen. Ze is zich monter aan het buigen en strekken met een brede glimlach op haar gezicht. De zes jongens en zes meisjes waar ik mee opgegroeid ben kunnen de zaal lang niet vullen. Onze langgerekte schaduwen die over de vloer glijden en met een knik overgaan in reusachtige dansende gedaanten op de ruwe muren van roze gesteente, vervagen geleidelijk in de eerste ochtendschemering die zich grauwig vermengt met de gloed van de olielampen.

Eerst buigen we ons helemaal naar de grond. Bij het overeind komen kijk ik angstvallig naar de deur. Als Natan Lenadu daar straks doorheen komt, wil ik zijn gezichtsuitdrukking zien. Naarmate hij langer weg blijft word ik steeds nerveuzer. Mijn gesprek met Anata Eiziya duurde maar heel even. Wat kan

ze hem nu helemaal te vertellen hebben? Ze heeft natuurlijk al haar klachten over mij van de afgelopen manen opgespaard. Dat ik maar wat zit te verzinnen over de nachtelijke reizen en dat ik niet naar de anderen luister vertelt ze nu vast aan mijn leraar. En het is niet waar! In de uittredingen ben ik juist enorm geboeid door het vele dat de Ouden ons leren. En ik luister ook heel goed naar Anata Eiziya en de andere meisjes, maar ze zeggen er maar zo weinig over. Anata Wonshètu liet mij altijd als laatste naar voren komen, zodat ik de dingen kon vertellen die de anderen nog niet genoemd hadden en daarna gaf ze zelf nog aanvullingen. Daar leerde ik juist zoveel van, maar dat doet Anata Eiziya nooit.

Het verwijt dat ik alles al denk te weten heb ik trouwens wel vaker gehad, juist als ik mijn best doe. Natan Lenadu heeft regelmatig tegen me gezegd dat ik niet bij alle leraren het achterste van mijn tong moet laten zien. Maar dat begrijp ik niet. Als ze de antwoorden niet willen horen, waarom stellen ze me dan vragen? Bij sommigen krijg ik het gevoel, dat ik het nooit goed kan doen, wat ik ook doe. Straks krijg ik van Natan Lenadu op mijn kop. Ik was natuurlijk weer veel eens veel te eigenwijs. Van Anata Eiziya kan het me niet eens zoveel schelen, maar als Natan Lenadu een slechte dunk van me krijgt....

Als ik de grote houten deur hoor kraken sta ik net op mijn tenen met mijn armen helemaal naar boven gestrekt. Schielijk draai ik mijn hoofd naar opzij en zie langs mijn oksel mijn leraar in de opening staan. Vanzelf laat ik mijn blik een beetje zakken, want het is niet gepast recht in de ogen van een ingewijde te kijken. Met een zachte glimlach op zijn gezicht snelt hij door de zaal in onze richting, soepel op zijn tenen. Zijn grauwwitte priesterkleed wappert om zijn blote enkels. Hij voegt zich naast Anata Lunyan en doet de rest van de oefeningen met ons mee.

In onze eigen groep gaat het niet zo formeel aan toe. Na de lichaamsoefeningen schuiven we onze zitmatten dicht om Natan Lenadu heen en we mogen zelf weten waar we gaan zitten. Meestal zoek ik een plaats vlakbij hem, maar nu kruip ik weg achter Inuta. Andur trekt wild aan een mat en gooit hem scheef half over de mijne heen. Met een harde plof landt hij op zijn knieën pal naast me neer. Hij geeft me een steelse blik door zijn dikke blonde wimpers. Van de kinderen was hij de eerste die me opviel toen ik in de tempel kwam. Vooral zijn ogen, die lijken op diepblouwe vijvers waar de zon op schittert, half verborgen in het hoge riet. Hij houdt uitdagend zijn hoofd een beetje schuin. Andur was mijn eerste vriend in de tempel. In het begin sloot hij zich van iedereen af behalve van mij. Natan Lenadu, deed erg zijn best om ons te troosten en op ons gemak te stellen, maar Andur moest daar niets van hebben.

Hij wilde ook niet bij hem op schoot. Ik weet nog wel dat hij heel stuurs kon kijken, maar huilen deed hij nooit. Dat Andur zo naar mij toe trok, vond ik wel bijzonder. Dat heb ik nog wel een beetje, maar de laatste jaren ga ik toch meer met Motan om, terwijl Andur stoer doet met de jongens. Dat sturse heeft hij nog wel eens, maar meestal zie je hem zoeken naar een kans om iets uit te halen. Motan plaagt me vaak, dat ik verliefd op hem ben. Ze weet dat het me irriteert en daarom gaat ze er juist mee door. Verliefd op Andur... het idee! Ik ken hem zowat mijn hele leven al. Met een grijns geeft hij me een por in mijn zij. Ik moet toch een beetje lachen als ik hem wegduw en aan de andere kant van mij begint Motan onderdrukt te giechelen.

‘Hal-an!’

‘Maar Natan...’ de rest slik ik in.

Natan Lenadu klonk heel mild, zoals gewoonlijk, het stoort me alleen dat ik de schuld krijg, terwijl Andur begon. Maar om nu over Andur te gaan klikken.... Meestal merkt Natan Lenadu zulke dingen wel op. Zou het door Anata Eiziya komen, dat hij nu bij voorbaat denkt, dat het mijn schuld is?

‘Zullen we gewoon met de visualisaties beginnen, Hal-an?’ grinnikt hij.

Hij weet dat ik ervan hou. Ik ben goed in visualiseren en vind dat bijna net zo fijn als uittreden, vooral als Natan Lenadu de oefeningen leidt. Het is heerlijk me mee te laten voeren op zijn zachte stemgeluid.

Haal je een punt van wit licht voor de geest,’

Ik sluit mijn ogen en visualiseer een wit lichtpunt, ongeveer een armlengte voor mijn voorhoofd. Zo beginnen we alle geestelijke oefeningen. Ik heb dit al geleerd toen ik vier jaar was en nu gaat het bijna als vanzelf. Heel langzaam en rustig vervolgt hij: ‘verplaats nu je waarneming naar dit lichtpunt.’ Ook dit doen we elke keer.

‘Ga nu met je waarneming naar de muur en ga langzaam het gesteente binnen.’

Ik volg zijn instructies op en voel de harde, koele, scherpe structuur van steen, alsof het mijn huid beroerd. Als ik er binnenga, is het of de steen eerst warm wordt en dan gloeiend heet, waarna hij uit elkaar lijkt te brokkelen. Scherpe splinters zweven door elkaar heen in lege, zwarte ruimte. Even later is het of ik tussen de sterren zweef. Het is maar een kort moment waarin ik me één voel met het hele universum. Dan ben ik opeens aan de andere kant van de muur en kijk ik een lege zaal in, waar mijn blik valt op een altaar voor de Hemelgoden, waar nu geen lampjes op branden.

Als ik na de oefening mijn ogen weer open, breekt de zon volop door de kristallen vensters, die overal in het gebouw smalle, fonkelende stroken vormen, net onder het plafond. Ik knipper nog even met mijn ogen en kijk dan

in het rond, naar de vele kleine regenbogen, die op de muren staan. Het is een bekend beeld in de tempel, maar nog elke keer nog word ik er door betoverd. Toen ik klein was vond ik het leuk om rondjes te draaien; dan was het of de regenboogjes me meenamen in een draaikolk en ik de lucht in vloog. Zelfs op mijn meest sombere momenten word ik weer even opgetild als ik ze zie. We schuiven weer met de matten. Voor het vervolg van de les leggen we ze in een kring. Dan komt Natan Lenadu op me toe.

‘Hal-an.’

Ik houd halt en buig mijn hoofd: ‘Ja, Natan?’

‘Ik wil straks even met je praten, na de middagsoep in mijn vertrek.’

Zijn toon is uitermate vriendelijk als altijd, maar toch gaat mijn hart tekeer en ik sta naar adem te happen. Nu gaan we het hebben. Ik word draaierig en een beetje misselijk, maar wil me niet laten kennen.

‘Goed, Natan,’ zeg ik alleen maar.

De rest van de morgen heb ik moeite de lessen te volgen. Ik maak me zorgen over wat Natan Lenadu straks tegen me gaat zeggen. Hij doet heel gewoon, alsof er niets aan de hand is, maar alles wat hij zegt klinkt dof in mijn oren. Ik probeer houvast te vinden bij de vertrouwde prisma’s die heel langzaam over de muren draaien, naarmate de ochtend verstrijkt.

Na het eten van wat waterige soep, die op onze groep door puïpol geserveerd wordt, volg ik Natan Lenadu naar zijn vertrek. De soep heeft me nauwelijks verzadigd en mijn buik is onrustig, maar dat ben ik wel gewend. Mijn leraar heeft zijn krukje in zijn hand en de klak onder zijn arm; dat is geen goed teken. Ik ben me al aan het voorbereiden op een formeel gesprek, waarin ik heel nederig allerlei op- en aanmerkingen over mijn gedrag moet aanhoren. Op de gang is het maar een paar passen naar zijn vertrek, maar ze lijken bijna stil te staan in de tijd en het is of de gigantische muren elk moment over me heen zullen vallen.

‘Kom verder, Hal-an,’ zegt Natan Lenadu als hij de houten deur opent en geeft me een zacht duwtje tussen mijn schouderbladen. Hij sluit de deur achter me en loopt met een paar snelle passen zijn vertrek in. Het is een vrij kleine kamer. Tegen de linkermuur staat een laag tafeltje waar een paar boekrollen op liggen. Daarnaast ligt een zitmat. Mijn leraar neemt achter de zitmat op zijn krukje plaats en legt de houtblokken op het tafeltje naast de boekrollen. Ik blijf bij de deur staan met mijn ogen naar de grond gericht. Mijn schouders zijn stijf maar mijn knieën worden juist helemaal slap.

‘Hal-an, kom zitten.’ Hij glimlacht en maakt een uitnodigend gebaar. Aarzelend ga ik naar hem toe en kniel neer op de zitmat. Als ik mijn voorhoofd vlak

voor zijn voeten op de grond leg gaan er een paar schokjes door me heen. Mijn ogen prikken en even later voel ik de tranen langs mijn neus kriebelen.

‘Ach, lieve kind.....’ Geen klak, geen formeel gesprek. Ik smelt van de troostende toon in zijn stem. Had Natan Lenadu het gesprek maar formeel en streng geopend, dan had ik me nog kunnen verbijten. Ik schaam me dood.

Ik richt me half op en zie mijn handen in mijn schoot liggen, wazig door het vocht in mijn ogen.

‘Het spijt me, Natan...’

‘Hoezo spijten? Heb je dan iets verkeerd gedaan?’

‘Heeft Anata Eiziya u dan niets verteld, Natan? Ze werd zo boos op me en toen zag ik haar bij u naar binnengaan....’

‘Oh, dat heb jij net gezien!’

Ik knik.

‘Ach Hal-an.... Anata Eiziya was moe. Ze zei dat ze tegen je was uitgevallen en daar was ze een beetje van geschrokken. Ik heb nog les aan haar gegeven toen zij een kind was, ze kent me goed.’

Hij buigt zich naar me toe en geeft me een stukje rafelig linnen.

‘Zo, droog je tranen maar.’

‘Ik ben wel blij dat ze me verteld heeft wat er gebeurd is. Als er een probleem is met één van mijn leerlingen wil ik dat graag weten.’

‘Een probleem, Natan?’

‘Ja, met Anata Eiziya.’ Hij grinnikt: ‘Ze zei dat ze zich zorgen over je maakte en dat ze je niet kan volgen. Ik maak me over jou geen zorgen, hoor. Jij bent een intelligente en gemotiveerde leerling en dat heb ik tegen Anata Eiziya ook gezegd. Maar je bent misschien wel gekwetst.’

Mijn blik dwaalt naar zijn knobelige voeten.

‘Een beetje wel, Natan,’ mompel ik.

‘Anata Eiziya zei, dat je met een heel verhaal naar haar toe kwam over dat alles nul was en dat je de vingers van de Ouden had geteld; ze begreep er helemaal niets van. Dat maakte mij eigenlijk wel nieuwsgierig.’

‘Ach, Natan, dat was gewoon stom.’

‘Hoezo stom? Ik kreeg de indruk dat jij iets heel moois had meegemaakt. Wil je het aan mij vertellen?’

‘Goed Natan,’ zeg ik aarzelend. Ik wil het hem dolgraag vertellen, maar moet weer helemaal opnieuw naar woorden zoeken: ‘De Ouden hebben ons de twaalf getallen laten zien. Die werden allemaal grote kristallen, met steeds meer vlakken, elk in zijn eigen kleur.’ Ik heb mijn hoofd nog steeds gebogen, maar ook al kan ik de gezichtsuitdrukking van Natan Lenadu niet zien, de hele ruimte is gevuld met de aandacht waarmee hij naar me luistert.

‘Die kleuren waren zo helder als ik ze nog nooit gezien heb. De kristallen begonnen te gonzen; elk had zijn eigen toon en als ze met elkaar weer andere getallen vormden klonken ze zo mooi samen en hun kleuren maakten steeds weer andere kleuren.’ De warme bal van blijdschap en verwondering keert weer helemaal in me terug: ‘Getallen zijn niet alleen maar iets waarmee we tellen en rekenen; ik weet niet precies hoe, maar je kunt er nog veel meer mee doen. Het gekke is dat ik dat eigenlijk altijd al wist; ik had er alleen nog nooit aan gedacht. De nul, daar is iets heel belangrijks mee. Bijna alles is nul. Nul is niet alleen maar niets; nul is de hele ruimte waar alle andere getallen in zijn. Daar ontstaat alles en alles komt daar ook weer terug, waardoor alles met alles verbonden is. In de nul is ontzettend veel licht. Ik zag het er opeens uitspatten, een lichtflits zo verblindend, alsof je recht in de zon kijkt, misschien nog wel feller. Toen viel me opeens op, dat de Ouden twaalf vingers hebben in plaats van tien en begreep ik waarom ze ons twaalf getallen hebben geleerd.’

Mijn ogen glijden naar de enkels van mijn leraar, waar dunne rossige haar-tjes uit groeien.

‘Is dat raar, Natan?’

‘Nee hoor. Ik was vannacht zelf ook in de Tempel van de Ouden. Het komt me wel bekend voor. Alleen, zo intens als jij het beleefd heb, daar zou ik bijna jaloers van worden.’ Hij grinnikt: ‘Ik ga weer eens wat beter opletten. Ik ben laks geworden.’

‘Anata Eiziya zei dat ik maar wat zat te verzinnen, Natan. Zij was er toch ook bij!’ Ik schrik van mijn verontwaardiging.

‘Anata Eiziya heeft een zware taak, Hal-an. Ze moet op jullie letten, of jullie alles goed doen en ze is verantwoordelijk voor jullie veiligheid. Ze moet jullie afschermen en ze doet dat werk nog maar pas. Het is geen wonder dat ze ‘s morgens zo moe is. En we moeten het allemaal doen met wat ons gegeven is.’

‘Wat bedoelt u Natan?’

‘Dat jij gezegend bent met een uitzonderlijk heldere geest. We leren het allemaal, uittreden en we wonen elke nacht de lessen van de Ouden bij. We doen ook allemaal ons best ons er zoveel mogelijk van te herinneren ‘s morgens, maar jij hebt er van nature talent voor. Niet iedereen kan bevatten wat jij me net verteld hebt.’

‘Ja maar.... Anata Eiziya geeft er toch les in, Natan!’

‘Ja en volgens mij doet ze het wel goed. In elk geval neemt ze haar verantwoordelijkheden heel serieus. Misschien kon jij het beter vinden met Anata Wonshètu; die begreep iets meer van jou. Maar die is ook ongeduldig, niet gauw tevreden en als ze driftig wordt kan ze harde klappen uitdelen.’

‘Ze heeft mij ook wel eens geslagen, Natan.’

‘Ja, dat weet ik nog wel; ik heb zelf je hand verbonden.’ Hij zucht. Het duurt even voor hij verder praat: ‘Maar ze heeft je ook vaak geprezen; misschien wel iets te vaak. De meeste andere meisjes werden erg onzeker van haar. Dat weet Anata Eiziya ook. Daarom probeert ze nu die meisjes een beetje op hun gemak te stellen en stelt ze niet zulke hoge eisen, zodat ze weer wat vertrouwen krijgen. Daar ben ik heel blij mee, maar jij zal je wel vervelen.’

‘Ik dacht dat we van haar nieuwe dingen zouden leren.’

‘Je bent misschien teleurgesteld.’

Het is even stil in de kamer.

‘Maar een lerares moet toch begrijpen wat de Ouden ons leren, Natan?’

‘Ach, begrijpen.... Als ik helder genoeg ben word ik er zeker door geïnspireerd en er daagt wel eens een nieuw inzicht, maar begrijpen.... Denk je, dat jij de leringen van de Ouden helemaal kan bevatten, Hal-an?’

‘Dat probeer ik wel, Natan. Daarom wil ik er graag over vertellen, zodat een leraar me kan helpen het nog beter te snappen.’

‘Toen ik nog jong was, dacht ik soms dat ik de Ouden begreep,’ Natan Lenadu begint te lachen: ‘Ik had vaak hele discussies met andere jonge priesters en priesteressen, die dat ook dachten. We begrepen ze nooit op dezelfde manier. Merkwaardig.... Op zulke pretenties heb ik Anata Eiziya nog nooit betrappt. Misschien is ze wel verstandig. De interpretaties van leraren zullen je toch niet veel helpen, Hal-an.’

‘Maar Natan....Waarom krijgen we die lessen dan?’

‘Zou je ze dan willen missen?’

‘Nee Natan, zo bedoel ik het niet, ze betekenen juist heel veel voor me.’

‘Ja, ze zijn een groot geschenk van de Ouden. Elke nacht verwelkomen ze ons in hun Tempel en mogen we toeven in het hart van hun leringen. We zijn verwend en vergeten licht hoe kostbaar dat is.’

‘Het spijt me, Natan.’

‘Jij herinnerde me daar juist aan toen je vertelde over vannacht. We moeten de Ouden heel dankbaar zijn.’

‘Ja Natan.’ Ik staar naar het vlechtwerk van de mat waar ik op zit en druk mijn ineen geklemde handen in mijn schoot. Al die tijd heb ik roerloos op mijn knieën gezeten en mijn voeten beginnen te slapen. Voorzichtig schuif ik wat heen en weer.

‘Anata Eiziya had een beetje spijt van wat ze tegen je gezegd had, maar ik vond het eigenlijk wel een goed idee.’

‘Wat Natan?’ Ineens kijk ik naar hem op en ontmoet kortstondig zijn liefdevolle glimlach. Snel sla ik mijn ogen weer neer.

‘Dat ze je voorlopig geen beurt zou geven.’

‘Maar Natan.... ze zei dat ik alleen maar wilde vertellen hoe goed ik zelf alles wist en dat ik mijn mond moest houden en naar anderen moest luisteren om iets te leren.’

‘Ze drukte zich misschien wat ongelukkig uit. Natuurlijk leer je ook veel als je ergens over praat, dan moet je er goed over nadenken. Maar dat kan jij wel. Je wil toch zo graag nieuwe dingen leren?’

‘Ja natuurlijk, Natan.’

‘Ik weet niet of dat zo natuurlijk is. Meestal houden we ons het liefst bezig met de dingen die we al heel goed kunnen en willen we van iedereen horen hoe goed we zijn. Maar nieuwe dingen leren.... dat kan heel onaangenaam zijn. Zou Anata Eiziya niet een beetje gelijk kunnen hebben, Hal-an? Ik bedoel, zou ik je ken wil je ook wel erg graag laten horen hoe goed jij het weet.’

‘Ik doe toch alleen maar mijn best, Natan.’

‘Dat doe jij zeker. Je bent een goede leerling en dat heb ik ook al heel vaak tegen je gezegd. In dit gesprek alleen al minstens twee keer. En ik ben niet de enige. Zelf weet je het ook heel goed. Hoe vaak moet jij het nog horen, Hal-an? Wees eens eerlijk; is dat niet wat je van Anata Eiziya ook wilde, dat ze tegen je zou zeggen: “goed zo Hal-an, wat heb jij het goed begrepen”?’

‘Eigenlijk wel, Natan. Ik wist dat het stom was om naar haar toe te gaan.’

‘Dat vind ik helemaal niet stom. Je snakke misschien naar een compliment, maar ze gaf je duidelijkheid. Dat is mooi, dan kan je het loslaten. En dan leer je zomaar iets heel nieuws van haar.’

‘Loslaten, Natan?’

‘Ja, als je iets goed kan, zoals uittreden, hoef je je niet meer zo in te spannen; dan gaat het als vanzelf en heb je meer ruimte om te genieten van je ervaringen. Het kan dan zelfs storend zijn als mensen maar tegen je blijven zeggen hoe goed je bent; dat leidt je alleen maar af van waar het om gaat.’

‘Wat bedoelt u, Natan?’

‘Stel je voor je bent onderweg van de gebedsruimte naar onze zaal. Je bent met Motan aan het kletsen en iedereen zou je steeds maar aanschieten en tegen je zeggen: “Wat kan jij goed lopen, Hal-an.” Zou je dat niet storend vinden?’

Daar moet ik wel om lachen; ik zie het al voor me.

‘Dat zeg je tegen een baby, die net zijn eerste stapjes zet, niet tegen een grote meid van dertien. Nu, uittreden is net zoiets als lopen, je leert het niet om goed te kunnen uittreden, maar om de ervaringen die het je brengt. Dat heb jij allang ontdekt. Als je steeds naar die complimentjes blijft verlangen ontnem je jezelf heel veel.’

‘Ja Natan, misschien wel.’

‘Als je een tijdje niet naar voren hoeft te komen, hoef je ook niet constant bezig te zijn met wat je aan Anata Eiziya gaat vertellen en wat je van haar zo graag wil horen. Jouw ervaringen zijn kostbaar. Blijf bij jezelf.’

‘Ja Natan, dat is misschien wel zo,’

‘En als je er heel graag met iemand over wil praten, kom je toch even naar mij toe?’

‘Echt waar, Natan?’ Ik kijk op in zijn ogen. Er ligt een brede glimlach om zijn mond.

‘Ja natuurlijk, ik ben toch je leraar!’

4 Nachtelijk reizen

Muf stof dwarrelt uit de grauwe lap als ik de voorhang van mijn slaapcel achter me loslaat. In één keer is het aardedonker. Het licht van de olielamp op de gang dringt niet door in deze kleine ruimte. Alleen de kruidige geur van de olie herinnert me nog aan het warme schijnsel. Op de tast zoek ik mijn slaapmat op en wikkel me in mijn deken. Op mijn rug, starend in het duister verheug ik me op mijn uittreding en nachtelijk bezoek aan de Tempel van de Ouden. Ik kan mijn hoofd echter nog niet voldoende leeg maken; de dag kleeft nog teveel aan me.

Mijn maag rommelt onrustig en dat is niet alleen het verlangen naar meer verzadiging dat me eigenlijk altijd vergezelt. Na een waterige middagsoep krijgen we de rest van de dag niets meer te eten. Ze zeggen dat het nachtelijk reizen niet zo goed gaat op een volle maag. Ik weet niet of het zo is. Ik vind het ook niet makkelijk mijn aandacht af te wenden van dat zeurderige gevoel van binnen.

Maar het meest word ik gevangen door flarden van het gesprek dat ik vanmiddag met Natan Lenadu had. ‘Denk je dat een leraar je kan helpen de Ouden beter te begrijpen?’ Ja, dat dacht ik altijd wel. En hij zei ook: ‘Jij hebt een uitzonderlijk heldere geest Hal-an, niet iedereen kan dat bevatten.’ Eigenlijk liet hij me weten dat ik meer snap dan Anata Eiziya en dat ik dingen opmerk die haar ontgaan. Ik heb me nooit gerealiseerd, dat ik misschien wel eens ergens beter in kon zijn dan een leraar. En hij zei ook nog: ‘Anata Eiziya heeft een zware taak, ze was moe.’ Het was dus helemaal niet mijn eigen schuld, dat ze me die uitbrander gaf. Ik zie nu opeens hoeveel het van haar vergt om ons te begeleiden. Het uittreden alleen al gaat haar veel minder makkelijk af dan mij. Daardoor ontgaat haar ook veel. Dat kan ze niet helpen en ik kan niet meer van haar verwachten. Nooit eerder ben ik op het idee gekomen me in leraren

te verplaatsen. Ik was alleen maar bezig met wat ik dacht of hoopte of vreesde dat zij van mij vonden.

Anata Eiziya riep me net bij zich, nadat ze ons de instructies voor vannacht had gegeven.

‘Hal-an,’ zei ze: ‘het spijt me, ik had niet zo tegen je uit moeten vallen.’ Ik was stomverbaasd. Een lerares, die haar excuses maakt aan een leerling, dat heb ik nog nooit eerder meegemaakt. Ik ben er beduusd van, zelfs een beetje opgewonden. Ze zei ook nog: ‘Natan Lenadu sprak heel lovend over jou, maar hij was het wel met me eens. Hij zei dat Anata Wonshètu jou steeds naar voren haalde en dat het goed is, als de andere meisjes nu wat meer aandacht krijgen.’ Ik heb maar ‘ja Anata’ gezegd. Natan Lenadu heeft ook gelijk, dat het een voordeel is. Ze let niet zo op me en als ik me ook niet meer aan haar hoeft te verantwoorden, kan ik mijn uittredingen gewoon op mijn manier beleven. En ik mag nu naar Natan Lenadu toegaan als ik erover wil praten. Daar ben ik heel blij om. Anders dan alle andere leraren, beoordeelt hij me nooit op wat ik zeg. Hij is echt geïnteresseerd. Als ik hem iets vertel lucht het me meestal op. Maar waarom voel ik me dan toch ook zo ongemakkelijk bij hem? Misschien wel, omdat hij zo vaak iets zegt, waardoor alles er opeens heel anders uitziet. En soms is het ook of hij dwars door me heen kan kijken en voel ik me betrappt. Daar ben ik steeds een beetje bang voor, maar achteraf is het eigenlijk altijd bevrijdend.

Op een lange uitademing sluit ik mijn ogen en ontspan me. Mijn lichaam wordt steeds zwaarder. Aanvankelijk steken de ongelijke stenen van de vloer nog onaangenaam door mijn slaapmat heen op die vaste plekken onder mijn rechterschouder en mijn linkerbil. Al gauw voel ik het echter niet meer en is het of ik langzaam door mijn slaapmat en door de vloer heen zak. Onderwijl visualiseer ik een punt van wit licht, ongeveer twee armlengtes boven mijn ogen. Mijn lichaam geeft zich over aan de slaap, terwijl mijn geest haar bewustzijn behoudt in de focus op dit heldere lichtpunt. Dan bouwt zich mijn geestelijk voertuig op, zoals ik dat geleerd heb. Het ziet er precies zo uit als mijn lichaam. Overdag kijk ik wel eens naar mijn handen, of naar mijn knieën of mijn voeten, of zie ik een haarlok, die voor mijn ogen valt. Mijn gezicht ken ik van de weerspiegeling in de waterkom ‘s morgens bij het wassen, maar ik zie mezelf nooit helemaal. Nu echter, kijk ik in mijn gezicht en mijn eigen helderblauwe ogen kijken naar me terug. Lange blonde haren golven in een blauwviolette stralenkrans, waar mijn slaapcel in oplicht. Mijn geestelijk voertuig is gehuld in een leerlingenkled. Het is wel een nieuwe en past me precies. Mijn blote voeten komen er onderuit, met de tenen iets naar beneden gericht. Mijn

gestalte tekent zich af tegen de wit-roze stenen van mijn slaapcel, die anders altijd in het duister verborgen blijven, omdat hier geen raam is.

Heel vaag, verscholen in mijn aura zie ik het gezicht van een Oude, violette ogen, die naar me stralen en zilverwitte haren. Stiekem weet ik wel dat ze mijn ziel is. Dat heeft ze me allang laten weten. Maar op de tempelschool wordt hier heel geheimzinnig over gedaan. Het heeft iets met de inwijding te maken; iets wat ik eigenlijk nog niet mag weten.

Ik verplaats mijn punt van beleving naar mijn geestelijk voertuig en opeens kijk ik naar beneden en zie ik mijn slapende lichaam. Onder de bruine deken beweegt mijn borstkas rustig op en neer. Aan het voeteneind staat mijn gids Yazu-el. Ook hij is een Oude. Ik kan me nog goed herinneren, dat we de opdracht kregen een gids te visualiseren. Yazu-el verscheen al aan me voor ik goed en wel aan de oefening kon beginnen en ik wist ook meteen zijn naam. Sindsdien is hij er elke avond en waakt over mijn lichaam, dat achterblijft als ik met de anderen naar de Tempel van de Ouden ga. Yazu-el begroet me met zijn lichtgevende ogen; ik lijk erin op te lossen. Het is bijna of ik deel van hem word, of hij van mij. Als je zelf een gids opbouwt, kun je je afvragen of deze echt bestaat of enkel aan je eigen fantasie is ontsproten. Maar ik heb nooit getwijfeld aan de echtheid van Yazu-el. Het is of ik hem al oneindig lang ken.

Voor ik er erg in heb, ben ik hem in de armen gevlogen.

‘Yazu-el!’ het hoge geluid van mijn geestelijke stem galmt om me heen als een bel. Dit kan eigenlijk niet. Ik heb geleerd dat ik de Ouden met gepast respect moet bejegenen. Het zijn wijze, hoogstaande wezens. Onze hogepriester is één van de laatst op aarde levende Ouden. Hem zomaar in de armen vliegen en zijn naam roepen, dat is ondenkbaar. Maar als ik uitgetreden ben vallen zulke overwegingen helemaal weg. Opeens doe ik gewoon iets omdat ik het heel sterk voel. Maar meteen daarop maakt de schroom zich van me meester. Ik maak me los uit de omhelzing, deins verschrikt achteruit en buig mijn hoofd.

‘Het spijt me,’ mompel ik bedremmeld.

‘Hal-an...’ zijn zielenstem is warm en diep en resoneert helemaal door me heen. Zijn lange gestalte buigt zich over me als hij me omarmt. Hij tilt me op, totdat ik recht in zijn gezicht kijk, recht in die betoverende, violette ogen. Zijn zilverwitte haren lijken te zwemmen rond zijn hoge voorhoofd en ik verdrink zowat in de lichtpaarse gloed die hij om zich heen verspreidt. Meteen weet ik weer zeker, dat het waar is, dat we elkaar zo lang en innig kennen en bijna deel van elkaar zijn. Hij vindt het heerlijk als ik hem spontaan vanuit mijn oprechte liefde tegemoet treed. De Ouden vinden dat nooit erg, alleen in de tempel op aarde mag het niet, van de mensen. Ik blijf het maar vreemd en verwarrend vinden. Elke nacht gaat iedereen naar de Tempel van de Ouden, maar nie-

mand schijnt het werkelijk te snappen.

‘Ga maar,’ resoneert Yazu-el zachtjes door me heen als hij me loslaat.

Wanneer ik me omdraai van hem en van mijn lichaam word ik omringd door pastelkleurige, lichtgevende strengen, die ineen geweven zijn tot een soort golvende poort van energie. We noemen het ‘het vlechtwerk.’ Het is de afscherming, die Anata Eiziya voor mij en de andere meisjes opbouwt. Voor het eerst valt me op, dat haar ‘vlechtwerk’ anders is, dan dat van Anata Wons-hètu. Minder dwingend en een beetje broos en transparant. De kleuren zijn zachter, roze overheerst maar er is ook zacht blauw, lichtgeel en groen. Ik zou er zo uit kunnen zweven, als ik zou willen. Daar zie ik echter geen reden toe. Ik verheug me erop samen met de anderen de Tempel van de Ouden bezoeken. Daarom laat ik me de transparante tunnel inglijden en volg de curve, dwars door een paar dikke muren, naar de zaal waar Anata Eiziya op ons wacht. Haar geestelijk voertuig staat naast haar lichaam, dat met gekruiste benen op een zitmat zit. Haar lichaam slaapt niet, zoals het mijne, maar is in diepe meditatie verzonken. Het is gehuld in een waas van zachte kleuren, waardoor ik het bijna niet meer kan zien. Haar geestelijk lichaam staat ernaast. Ze is een prachtige vrouw, rijzig, jong, dikke tressen lichtbruin haar om een heel regelmatig gezicht, met volle lippen en een fijn gevormde neus. Het violette kristal fonkelt in haar voorhoofd en haar witte priesteressengewaad glanst een beetje. Haar ogen zijn zacht grijs. Ze kijken wat wazig en leeg door me heen, waardoor haar gezicht weinig uitdrukking heeft. Haar roze met lichtgroene aura ziet er vriendelijk uit, maar ook wel een beetje flets.

De andere meisjes komen ook één voor één de zaal binnen. De paarsblauw met turquoise uitstraling van Motan herken ik al van verre. Haar gezicht komt er vrolijk uit tevoorschijn. Ze pakt mijn hand en we begroeten elkaar woordeloos. Inde-an is ook heel helder, omhuld door een lichtblauwe krans. De andere meisjes zijn wazig en lijken er niet helemaal bij te zijn. Ik heb eigenlijk nooit eerder zo op de anderen gelet, maar nu ben ik geweldig door ze geboeid. Opeens begrijp ik iets, iets heel belangrijks, maar ik zou het niet precies kunnen benoemen. Ik hou van ze, van iedereen in de tempel, zelfs van mensen waar ik niet zo goed mee kan opschieten, gewoon omdat ik ze kan zien zoals ze zijn.

Als alle twaalf meisjes zich verzameld hebben volgen we Anata Eiziya haar poort van vlechtwerk in, die zich nu als een slurf naar boven richt. Ik stijg met de anderen op dwars door het hoge plafond van donkere, houten balken. We schieten door de bovenliggende verdiepingen van het paviljoen heen en even later zie ik ver beneden mij het tempelcomplex tegen de besneeuwde berghelling aan liggen. De kolossale hoofdtempel lijkt vanaf deze hoogte enkel een

roze blokje dat uit de berghelling steekt. Drie bijgebouwen liggen er als nog kleinere blokken onder. Alleen die raadselachtige spitse piramide steekt boven het hoofdgebouw uit, een donkergrijze punt, die strak de nachthemel in wijst. Er hangt een akelige, vaalrode gloed omheen. Waar het ding voor dient is mij een groot raadsel. Het schijnt iets met de Hemelgoden te maken te hebben. Mijn aandacht wordt er regelmatig naartoe getrokken, altijd met een lichte huivering. De paviljoens van de tempelschool liggen net onder de muren van het centrale tempelcomplex. Wij leerlingen mogen niet zonder begeleiding binnen die muren komen. Er spelen zich daar zaken af, die alleen de ingewijden mogen weten.

Boven me strekt een oneindige sterrenhemel zich uit. Een halve maan schijnt fel in de indigo nachthemel, die oplicht doordat steeds meer geesteslichamen van priesters en priesteressen en ook honderden leerlingen van de tempelschool zich verzamelen. Een groep kleintjes wordt begeleidt door Anata Inuan. Zij was de eerste vier jaar ook mijn lerares voor de nacht, een lieve, zorgzame vrouw. Haar roze-violette aura spreidt zich koesterend uit over het groepje kinderen dat aan haar zorg is toevertrouwd.

Hoger en hoger stijgen we op in nog steeds groeiende getale. Opeens zweeft Natan Lenadu naar me toe. Hij begroet me met een stralende glimlach. Hij toont zich nu als een jonge man, met een weelderige bos bruine krullen tot over zijn schouders en wat steviger gebouwd dan dat hij er overdag uitziet. Ik vind het heerlijk dat hij naast me blijft zweven. Met hem voel ik me altijd bijzonder verbonden. Geleidelijk aan raakt de nachthemel versluierd door nevelen in allerlei zachte kleuren. Ze worden steeds dikker en voor een moment zie ik de mensen om me heen niet eens meer, maar hun aanwezigheid voel ik overduidelijk. Er is steeds een gelukzalige eenheid en dankbaarheid, dat ik deel mag uitmaken van deze gemeenschap. Overdag voel ik dat soms ook wel eens, maar dan moet ik daar vaak erg mijn best voor doen.

Opeens hebben we de nevelen verlaten en strekt zich een heldere violette hemel boven me uit. Er drijven enkel wat dunne, lichtgele wolkenlierten doorheen. Een zacht briesje streelt over mijn wangen. Ik zweef boven glooiende heuvels. Hoewel er geen zon aan de hemel staat lijkt het landschap zonovergoten. Van de heuvels straalt een intense indigo gloed die van de planten afkomstig is. Er zitten grote kelkvormige bloemen aan in allerlei lichte kleuren. In de dalen liggen meren, waar de violette hemel in weerspiegelt. Tussen de rijke plantengroei lichten kristallen op. Ze gonzen in indringende tonen die zuivere harmonieën vormen.

Ik kom hier iedere nacht, maar elke keer is het of ik na lange tijd verdwaald te zijn geweest eindelijk mijn thuis weer heb gevonden. Gewichtloos en vrij

zweef ik door de lucht te midden van een grote groep verwanten. Alle ongemak en alle problemen die we zo vaak ervaren in de tempel zijn vergeten.

Mijn aandacht wordt getrokken door gezang. Eerst heel zachtjes uit de verte, maar al gauw nadert het en zwelt het aan. Lange, heldere tonen, hoge en lage, die perfecte harmonieën vormen met het gonzen van de kristallen. Het brengt alles in mij in trilling. Al gauw vult het de hele ruimte. Dan zweeft ons een schare van honderden Ouden tegemoet. Dunne gestalten, wel anderhalf keer zo lang als volwassen mensen. Hun transparante vleugels bewegen langzaam heen en weer en fonkelen als die van libellen in de zon. Zilverwitte haren wiegen zachtjes om hun hoge schedels. We vervolgen onze weg, vergezeld door de Ouden. Onophoudelijk, zonder adempauzes zingen ze hun lange tonen. De hele ruimte wordt erdoor gevuld en vele kristallen op de heuvels lichten op en resoneren mee. Zo naderen we de Tempel. Het grillige, kristallen bouwwerk verheft zich fonkelend bovenop de hoogste heuvel in de omgeving, die als een eiland in een groot violet meer ligt. Naar alle kanten werpt het regenbogen om zich heen en er komt pulserend violet licht uit, terwijl het mee gonst op het gezang van de Ouden.

Omringd door zovelen glijd ik als vanzelf door de ronde poort de Tempel binnen. Daar ga ik op in een flits van wit licht. In één keer zijn alle gedaanten verdwenen, maar ik voel hun aanwezigheid intenser dan ooit tevoren. Ik weet niet meer waar ik ophoud te bestaan, maar dat lijkt ook niet zo belangrijk. Ik weet heel veel. Gezamenlijk weten wij heel veel. Dan besef ik dat het niet de Ouden zijn, die ons hier lesgeven. Ik maak deel uit van hun Weten. Dat is altijd al zo geweest. Alleen overdag vergeet ik dat. Nee, niet helemaal. Vaag herinner ik het me ook dan wel. Maar er is een groot verschil tussen deel uitmaken van een alomvattend Weten en de herinnering koesteren, daar ooit deel van te zijn geweest. Het is mijn lichaam, dat me ervan scheidt, enkel mijn lichaam.

Ik zie hoe wij de tempel gebouwd hebben. Wij, de Ouden! De gestalte van mijn ziel verschijnt voor me, met haar rug naar me toe, haar armen wijd uitgespreid. In iedere hand houdt ze een kristal. Als ze haar handen langzaam naar elkaar toe brengt beginnen de kristallen te gloeien. Onderwijl zingt ze een hoge, zuivere toon, die alles in trilling brengt. De kristallen nemen de resonans over en maken er boventonen op, een alles doordringende fluitende sensatie. Een loodzwaar rotsblok, zo hoog als twee mensen, verheft zich boven de grond. Het wordt roodgloeiend en met een zachte, vloeiende beweging vlijt het zich schuin bovenop twee andere reusachtige stenen. Aan de onderkant smelt het naadloos tussen de andere blokken in.

Wij Ouden noemen onszelf Mar-el-yem, het Kristalvolk. Wij komen van heel ver en hebben duizenden jaren door de lege ruimte tussen de sterren

gereisd, opgeslagen in kristallen. Wij weten alles van kristallen en kunnen de materie ermee beheersen. Ik heb dit altijd al geweten. Op aarde leef ik in een onwerkelijke droom en vergeet ik wie ik ben. Nu ben ik wakker! Op aarde denk je dat het andersom is. We zeggen dat we 's morgens wakker worden, maar juist dan val ik eigenlijk in slaap.

Met dat besef open ik mijn ogen en staar niets ziend de duisternis in, als de klak tussen de muren van de gang weerkaatst. Zoals we ons dagbewustzijn hebben leren meenemen in onze nachtelijke reizen, door ons bewust te zijn van het moment dat ons lichaam in slaap valt, zo kan ik ook wakker blijven en nog weten wie ik ben als ik weer terugkeer in mijn lichaam. Terwijl ik alweer op mijn knieën zit, met de deken stevig om me heen gewikkeld, zoals we in de eerste jaren in de tempel gedrild zijn, ga ik na hoe ik hier ben teruggekeerd. Ik realiseer me dat ik dat deel van de uittreding anders altijd mis. Het ene moment ben ik nog ik de Tempel van de Ouden en dan word ik opeens wakker van de klak. Er is ons ook nooit verteld op de terugkeer te letten. Ik constateer het met grote verbazing. Het lijkt ook oninteressant; de terugweg gaat ongeveer hetzelfde als de heenreis. En dan is er het onaangename ontwaken in de ijskoude slaapcel, de harde stenen, die door mijn slaapmat steken en de ontluistering van de dag die voor me ligt, die ik goeddeels al kan voorspellen.

Maar wat ik mij deze keer nog kristalhelder voor de geest kan halen is hoe Yazu-el mij opving, omdat ik verdrietig was dat ik weer in mijn lichaam terug moest. Hij heeft me omhelsd en getroost en heel teder op mijn slaapmat neergelegd. Ik wist dat het goed was en heb me intens voorgenomen deze keer niet te vergeten wie ik ben.

Het is schokkend. Elke dag weer wordt ons verteld hoe de Hemelgoden de tempel hebben gebouwd en hoe ze ons geleerd hebben over de sterren, de planeten, over getallen en nog veel, veel meer. Het zijn echter de Ouden en niet de Hemelgoden die de tempel gesticht hebben, het zijn de Ouden die ons hier onderwijzen en het zijn ook zij, die in dit hele grote Weten verbonden zijn. Waarom wordt alle eer hiervan dan toegekend aan die vreeswekkende Hemelgoden? Waarom worden ons dingen geleerd die niet waar zijn, terwijl we ons elke nacht de waarheid kunnen herinneren?

Het is een vraag die ik nooit zou durven stellen, zelfs niet aan Natan Lenadu. Opeens ben ik ook heel opgelucht, dat ik zeker weet, dat Anata Eiziya me geen beurt zal geven. Ik zou niet weten wat ik moest zeggen.

* * *

**De jongen van de zee,
de zee II**

Voor de vrijheid
(fragment)

Hein van Elteren

Wat vooraf ging

Lang geleden hoorde Hein voor het eerst de stem van Ned in zijn hoofd, zomaar op klaarlichte dag: 'Ik ben een jongen van de zee, de zee.'

Alleen die zin.

Enkele dagen later gebeurde hetzelfde.

Dit herhaalt zich verschillende malen, tot Hein bij die woorden een gezicht begint te zien. Steeds meer vertoont Ned zich: een lenige Keltische jongen van twaalf met diepbloauwe ogen en kort rossig krulhaar. Hij vertelt dat hij op een eiland woont, ver uit de kust van Caledonia (nu Schotland), bijna twintig eeuwen geleden volgens onze telling. Zijn dagen zijn gevuld met zwemmen en vissen, tegen steile kliffen op klimmen en eraf duiken. Hij beleeft opwindende avonturen met zijn beste vriend, de manke leerling-druïde Gael. Samen experimenteren ze bijvoorbeeld met bewust uittreden en reizen met hun geest. Ook wordt Ned vrienden met zijn krachtdier, de vos Sionnách, en met Heuledro de dwerg, die hem flink aan het denken zet met verrassende vragen.

Rond Beltane, het grote vruchtbaarheidsfeest op 1 mei, raakt Ned betrokken bij een machtsstrijd. Welke jongen of man wint het levensgevaarlijke 'rennen met de herten' op een naburig onbewoond eiland, taboe voor buitenstaanders, en wordt voor één jaar het nieuwe stamhoofd?

Ned is nog geen veertien; te jong om mee te rennen. Toch speelt hij een rol in het grote ritueel. Hij voelt zich geroepen om zijn volk te beschermen tegen de oprukkende gevaren, vooral van de kant van de Saksen, maar met die Romeinen en christenen weet je het ook nooit. Het is dus zaak dat de juiste persoon het rennen met de herten wint. Ned probeert die uitkomst te beïnvloeden. Gael helpt hem daarbij, net als hun vriendin Gráinne, op wie Ned verliefd is, en hij niet alleen.

De drie vrienden slagen helaas maar half. Weliswaar zijn de gevaren voorlopig afgewend, maar Ned heeft gezien dat uitgerekend de meest geschikte leider is omgekomen in het ritueel. Verder weet nog niemand dat; het dorp leeft toe naar de feestelijke terugkeer van de jongens en mannen. Ned, Gráinne en Gael gaan in de tussentijd zwemmen bij het verlaten Ooststrand, om bij te komen van alle toestanden en nieuwe plannen te smeden...

Tot zover 'De jongen van de zee, de zee' deel 1: Het offer.

Omslagontwerp: Prema Nienke Rotermundt.

Illustraties: Marinus Kalkman.

Verschenen in 2010 bij Magister, nu een van de imprints van Boekcoop.

1. Uit elkaar

Het werd snel donkerder op het ooststrand. We kleedden ons aan en liepen terug naar ons dorp. Er was nog juist genoeg licht om veilig de helling op te klimmen. Gráinne en ik moesten Gael wel vaak steunen. Ik zag hoe hij zijn kiezen op elkaar klemde. Hij had echt pijn, maar liet zich niet kennen. Wat een held is hij toch! Ik zou Oenghus wel eens willen zien als hij ook zo'n manke voet had. Zou hij dan ook zo stoer zijn? Dat denk ik toch niet.

Door het donker konden we ongemerkt naar huis gaan. Die keer wel. We waren evengoed voorzichtig. Als we al praatten deden we dat heel zacht. Verder hadden we genoeg aan elkaars warmte. We liepen dicht naast elkaar, Gael in het midden. Dat voelde vertrouwd, alsof het altijd al zo geweest was.

Bij de dorpsrand bleven we stilstaan. Ik kreeg het koud. Het afscheid viel ons zwaar. Waarom konden we niet gewoon als vrienden samen zijn?

Nee, dat was te gevaarlijk. We moesten echt uit elkaars buurt blijven. Zeker als Lugaid of Oenghus ons kon zien. Of...

Nog steeds hielden we elkaar vast. Een ijzige hand kneep mijn keel dicht. Net niet te hard; ik kreeg nog lucht, maar wilde het liefste schreeuwen en huilen tegelijk. Nu ben ik een jongen van de zee, de zee. Er kwam geen kreet over mijn lippen en geen traan in mijn ogen. Diep van binnen beefde ik wel, want de wrede waarheid drong tot me door: nog niemand in ons dorp kende de afloop van het grote ritueel!

Pas morgenmiddag zouden de schepen terugkomen. Iedereen keek uit naar het feest voor het nieuwe opperhert.

Ik dacht aan Vanora. Niet mijn moeder, maar de andere Vanora. Gisteren zat ze nog stralend bij het vuur, de lekkerste moot zalm roosterend die ik in lang had gegeten. Gisteren stoeiden Conn en Erid nog zorgeloos met me. Nu hadden ze geen vader meer en Vanora geen man...

Ik beet op mijn tong. Nog steeds stond ik te huiveren achter het huis van Lange Fynn. Even verderop brandde een vuurtje. Drie oude mannen zaten opgewekt te raden wie het nieuwe opperhert was geworden. Hun stemmen droegen ver in het donker. Een van hen wist zeker dat het Corann was...

Mijn maag draaide zich bijna om. Gelukkig hielden Gráinne en Gael me vast. We voelden alle drie hetzelfde en konden er op dat moment niets tegen doen. Niemand wilde de knoop doorhakken. Het leek een eeuwigheid te duren. Toen kustte Gráinne ons op de wang en sloop weg, zonder geluid. Tegelijk zorgde ze ervoor dat haar geest bij Gael en mij bleef. Verbluft knepen we elkaar in de handen. Wat een meid!

Mijn wang gloeide nog na. Nee Ned, niet aan toegeven. Het zal lang duren

voor ze je weer kust, dat weet je al. En je moet voorlopig ook afstand houden van Gael. Pijnlijk, maar het is niet anders.

We omhelsden elkaar tegelijk, alsof het afgesproken was. Ik zag en voelde de kracht van Gráinne tussen ons in. Onze geesten waren voor altijd met elkaar verbonden. Maar mijn lijf liet Gael los en liep rustig naar huis, met een ruime bocht om het huis van Fynn heen.

Gael wachtte nog even voordat hij onopvallend naar het huis van Diarmuid ging. Dat is onze druïde; hij woont precies aan de andere kant van het dorp, gezien vanuit ons huis. Gael mag bij hem wonen omdat hij zijn leerling is en geen ouders meer heeft. Ik wachtte tot ik voelde dat hij veilig thuis was. Toen deed mijn hart weer normaal.

Het vuur voor ons huis brandde. Mijn moeder was druk in gesprek met haar broer, oom Bran, en zijn vrouw, tante Ailbe. Oom Bran rent al jaren niet meer met de herten. Er is iets gebeurd, ik weet niet precies wat. Misschien komt het door die storm, toen hij bijna verdronken is. Nu zegt hij altijd: 'Laten de jongens maar rennen. Vers bloed is goed voor de godin.' Klinkt griezelig, hè? Maar zo bedoelt hij het niet. Hij wil zeker niet dat er echt bloed vloeit voor de godin, ook al zingt hij daar prachtige liederen over.

Nu ik erover nadenk, oom Bran is een wonderlijke man. Iedereen mag hem graag. Hij zingt het mooiste van alle mannen en kent zoveel liederen uit zijn hoofd; dat zou ik nooit kunnen. De meeste heeft hij zelf gemaakt en hij trommelt er ook nog bij. Zonder hem zou het veel saaier zijn op onze feesten.

Veel mensen zijn trots op hem, omdat hij zo prachtig zingt over onze helden en onze geschiedenis. Maar zelf houdt hij helemaal niet zo van vechten. Hij hoopt vurig dat de Romeinen nooit meer terug zullen komen en dat de Saksen en de christenen niets te zoeken hebben bij ons. Rennen met de herten wil hij dus ook niet meer. Ik snap iets niet. Doet hij maar alsof wanneer hij die liederen zingt? Dat geloof ik niet. Ik luister graag naar hem, al droom ik dan meestal weg. Dat heb ik je al eens verteld. Zo komt het dat ik niet precies weet wat hij zingt. Maar het gaat heel vaak over stoere helden en grote gevechten, dat weet ik wel zeker.

Hij kreeg mij in de gaten: 'Hee Dromer, toch nog thuisgekomen? Ik dacht al dat je...'

Ik kon wel raden wat hij bedoelde: dat ik met een meisje in het veld zou liggen. Zo is de gewoonte: in de nacht van Beltane mag je vrijen met wie je maar wilt, ter ere van de godin. Dat had ik best gewild, maar ik had er niet eens meer aan gedacht. Met Gráinne was alles zo anders. Zo...

'Wat sta je nou weer te dromen?' grijnsde Bran. 'Kom er gezellig bij.'

Dat deed ik. Mijn moeder lachte: 'Je hebt het lang uitgehouden. Was het leuk aan de Noordklif, of was je daar niet?'

'Eh, jawel,' loog ik. 'Ja, het was heel leuk.'

'Je klinkt niet erg enthousiast,' plaagde Ailbe.

'Laat Ned nou, hij is gewoon moe,' zei mijn moeder.

Dat klopte wel. En ik had trek! Enorme trek. Wat gek dat ik daar al die tijd met Gráinne en Gael ook niet aan gedacht had. We hadden echt iets bijzonders samen. Nu rommelde mijn maag hardop. Ailbe grinnikte: 'Volgens mij ben jij de tijd helemaal vergeten.'

'Klopt.'

'Heb je wel iets gegeten, of ben je dat soms ook vergeten?'

'Eén visje, een hele poos geleden al,' loog ik.

'En vannacht, waar was je toen eigenlijk?'

Mijn tante vroeg het zo gewoon. Toch komt het weinig voor dat ik niet thuis slaap. Af en toe gebeurt het wel. Gelukkig maar; dat maakte het een stuk makkelijker om te liegen. Ik kon moeilijk vertellen hoe mijn geest bezig was geweest met het grote ritueel, dus verzon ik: 'Ergens onderaan de Noordklif. Ik was een eindje de zee ingegaan. Toen ontdekte ik een hol, net boven de vloedlijn. Daar heb ik een vuurtje gemaakt en toen ben ik in slaap gevallen.'

'Aha.' Ailbe keek me schuins aan. Geloofde ze me? Ik betwijfel het. Ze vroeg gelukkig niet door. Zelf zal ze niet gauw naar de Noordklif gaan; dat vindt ze te ver lopen en de zee is er ook niet fijn om te zwemmen. Vindt ze. Dat snap ik wel, want er zijn spannende draaikolken en zuigstromen. Ik zwem daar graag, maar mijn tante houdt helemaal niet zo van zwemmen.

En mijn moeder en oom Bran? Ook zij vroegen niets meer. Opgelucht trok ik mijn benen wat verder onder me. Het was weer precies als altijd. Niemand let echt op mij; het maakt geen mens iets uit wat ik doe, behalve Gráinne en Gael natuurlijk. Des te beter.

Maar de steen in mijn maag bleef.

Een steen? Ik had toch juist enorme trek?

Ja, dat ook. Heel gek: pijn en honger tegelijk. Niet lang; Ailbe gaf me een halve broodkoek: 'Lust je dit?'

'O ja! Lekker!'

'Je boft dat we de hele dag aan het bakken zijn geweest.'

'Dank je,' zei ik met mijn mond vol.

Mijn tante grijnsde: 'Je hebt echt trek, hè?'

'Ja! Fijn dat jullie zoveel gebakken hebben. Het wordt vast een heel mooi feest.'

Dat hoorde ik mezelf zeggen, ergens van ver. Was ik het wel die praatte? Ik wist

toch veel te goed hoe triest het feest zou worden?

Ja, maar dat wist verder nog niemand. Zeker mijn familie niet. Het gekke was, ik zei precies wat zij graag hoorden.

‘De dingen zijn niet altijd wat ze lijken, Ned.’ Hoe vaak heb ik die zin al niet in mijn hoofd gehoord en hoe waar is hij. Mijn dwergenvriend Heuledro begrijpt meer van het leven dan bijna iedereen van mijn eigen volk.

Rustig at ik mijn koek, luisterend naar het vrolijke gepraat om me heen. Mijn moeder dacht dat Wystan, onze smid, het nieuwe opperhert was. Of anders Fergus. Ze wilde duidelijk het liefste Wystan. Hem had ik ook wel gewild, want hij is een grote sterke man, heel vriendelijk, en bovendien is hij de vader van Gráinne. Maar hij had het rennen met de herten niet gewonnen.

Tante Ailbe koos voor Fergus. Ze vindt hem knap, dat kon je goed merken. Mijn oom kreeg er de kriebels van. Hij kapte haar af: ‘Wie het ook geworden is, ik zal graag voor hem zingen. Ik ben erg blij dat het grote ritueel toch is doorgegaan na die vreselijke storm.’

‘Ja,’ knikte mijn tante. ‘Dat is vast een goed teken.’

Ik gaapte en nam nog een hap. De koek smaakte verrukkelijk. Het zou tóch een mooi feest worden. Dat kon niet missen. We zouden de dood van Corann betreuren, maar ja, zo is het grote ritueel nu eenmaal. Soms vallen er doden. Dat hoort bij het offer. Het is een eer om vol in de strijd met een hert te vallen. Bijna net zo’n grote eer als sneuvelen in een oorlog, als je eerst een hoop vijanden hebt gedood.

En dan was er Oenghus. Pas veertien zomers oud, maar dat zou je niet zeggen, want hij is groot, vierkant en al dicht behaard. Hij trof het wel: de eerste keer dat hij mocht rennen had hij gelijk gewonnen. Als opperhert zou hij alle aandacht naar zich toetrekken met zijn trotse blik en harde vuisten. Daar maakte ik me wel zorgen over. Wat zou er allemaal gaan veranderen in ons dorp als hij de kans kreeg?

Met een beetje geluk in het begin toch niet zoveel. De meeste mensen, zeker de ouderen en ook de priesteressen, willen graag dat alles blijft zoals het nu is. Had de hogepriesteres Oenghus laatst niet duidelijk gewaarschuwd zijn drift beter te beheersen? Hij kon niet echt te ver gaan, stelde ik mezelf gerust. Nú nog niet... Weer geeuwde ik. Een hele dag en een nacht had ik hard gewerkt voor de godin en voor mijn volk; dat vond ik wel weer even genoeg. Tijdens het feest kon ik waarschijnlijk toch niets speciaals doen.

Ik at mijn koek op, zei welterusten en kroop in mijn dek. Bijna meteen was ik diep weg.

2. Brutale kracht

Ik droomde van alles, maar 's morgens herinnerde ik me nog maar één beeld: Oenghus groot en dreigend, met het gewei van het koningshert op zijn hoofd en compleet beschilderd. Net als bij het rennen, alleen de kleur was anders, niet grijsblauw maar zwart. Dat zag er heel raar uit. Hij stond rechtop, boven op een grote vis. Ook al zo raar, want ze waren in een dor weiland. Nergens zag ik water en toch lag die vis daar, midden in het bruine gras, en Oenghus stond er bovenop. Vraag me niet wat dat betekent. Ik snap het nog steeds niet, maar dat beeld bleef nog lang hangen.

Ook nu, manen later, zie ik het zo weer voor me. Het blijft vreemd. Wat moet Oenghus nou met zo'n enorme vis? Ik ben toch een jongen van de zee, de zee en niet hij? Maar er is helemaal geen zee in dat weiland. Alleen die vis. Dood, denk ik. En Oenghus kijkt maar naar me met die kille blik...

Niet leuk, zo wakker te worden. Gelukkig knapte ik snel op. Iedereen om me heen was namelijk erg vrolijk. De zon scheen stralend. Ik liep het dorp in.

Voor het priesteressenhuis was een bed van aarde, begroeid met gras. Daar zou de maagdelijke jageres straks op liggen. Het nieuwe opperhert kreeg een troon van appeltakken en taxushout. Dat hout is al heel oud. Elk jaar, speciaal voor Beltane, bouwen twee priesteressen de troon opnieuw op. De meisjes vanaf veertien zomers die nog geen man hebben versieren hem met bloemen. Ze waren nog druk bezig. Ook in hun haren vlochten ze bloesems en verse appeltakjes. Intussen praatten ze opgewonden over wie zij hoopten dat de winnaar zou zijn. Sommigen droegen feestjurken, anderen waren bloot en uitdagerend beschilderd, net als laatst in de nacht van Beltane.

Er werd voortdurend gegiecheld en gefluisterd. Ook over mij, dat kon niet missen. Ik deed of mijn neus bloedde. Rustig liep ik langs de troon. Ze moesten eens weten.

Ik wandelde naar de zee. Daar was het ook feestelijk druk. Kinderen renden joelend door het water; vuren werden opgebouwd, twee meisjes zwommen in de branding en een paar anderen legden een pad van mooie schelpjes over het strand. Telkens keken ze in de verte. Nog geen spoor van de drie schepen.

Ik ging de zee in. Erid, die daar aan het spelen was, plensde water over me heen. Ik schoot in de lach. Niall en Bride, mijn neefje en nichtje, kwamen erbij, en nog meer kleine kinderen; ze doken van alle kanten op me af. Proestend gooide ik ze in de branding. Ze begonnen opnieuw. Het werd een dolle boel, veel wilder dan ik van plan was. Natuurlijk; stoeien in zee is altijd weer leuk, zelfs als...

Eén tel drong het tot me door.

Daar stond Erid, met grote blauwe ogen en glinsterende haren, klaar om weer op me te springen, en ze had geen vader meer.

Elk moment konden de schepen komen. Dan zou ze het weten. Zou ze dan nog steeds zo vrolijk spelen?

Eén tel vroeg ik me dat af. Toen ging ik kopje onder en speelde weer als een zeehond.

Hijgend lag ik op het keienstrand. Ook de andere stoeiers kwamen uitblazen. De zon scheen als op de mooiste zomerdagen. En de schepen kwamen eraan. Cormac zag ze natuurlijk weer als eerste. Hij zwaaide wild met zijn armen, alsof ze hem al konden zien. Iedereen veerde op. De kinderen begonnen hun schelpjes sneller neer te leggen, want hun pad moest af; bij de troon werd wat harder gegiecheld en de priesteressen strooiden bloemen over het bed voor de maagdelijke jageres.

Nieuwsgierig liep ik rond. Ik hoefde niets speciaals te doen. Daar was ik blij om. Nooit had ik gedacht dat ik zomaar een dag en een nacht voor de godin zou werken. Toch was dat gebeurd, helemaal vanzelf. Ik hoopte maar dat het niet te vaak zou gebeuren. Normaal kies ik zelf wat ik doe. Niet altijd; elke dag moeten er ook wel dingen, zoals vissen of water halen, maar dan kan ik vaak nog steeds kiezen wanneer precies.

Ik zou geen druïde willen zijn, want die moeten altijd opletten waar de maan staat, welke planten er bloeien, hoe de wind waait en dat soort dingen. Dan weten ze precies wat ze moeten doen. Ik zou dat nooit allemaal kunnen onthouden. Ik ben wel blij dat ik ook geen meisje ben. Als moeder moet je opeens een heleboel extra doen. Ik kijk wel eens hoe de zus van Gráinne dat doet. Vorige zomer kreeg ze haar eerste kind en nu is haar buik alweer rond. Haar gezelschap is een van onze beste vissers; hij zit vaak op zee. Na het werken doet hij niets liever dan wedstrijdjess varen met de andere mannen. Hij is een trotse vader; rond het vuur voorspelt hij graag dat zijn zoon een groot strijder zal worden, maar hij let zelden op hem. Hij praat niet tegen hem, maakt hem ook niet aan het lachen. Nu ik erover nadenk, dat doen de meeste vaders bij ons niet. Ik snap niet goed hoezo niet. Het lijkt mij juist heel leuk kinderen te hebben. Ik zou zeker met ze praten, kopje duikelen en stoeien in de branding, net zoals ik met Erid, Niall en Bride doe. Nou ja, zo ongeveer dan. Als je zelf kinderen hebt, is het vast een beetje anders. Dan heb je ook een vrouw, om te beginnen. Ik ben benieuwd hoe dat zal zijn en... wie dat zal zijn.

Ik keek hoe de meisjes de troon steeds mooier maakten. Gráinne was er nog niet bij; ze moet nog één zomer wachten. Ik zag haar nergens om me heen.

Haar zus zat wel te kijken bij de troon, met haar zoontje op de arm. Ze heeft al een man, dus ze mocht niet meer meehelpen. Evengoed was haar lijf mooi lichtgroen, met zonnen op haar borsten geschilderd en een maan boven haar ogen. Rond haar armen slingerden bloesems en om haar bolle buik droeg ze een gele doek. Ze straalde zoals alleen jonge moeders dat kunnen. Ook haar kind had een groen gezichtje en een zon op zijn borst. Hij is groot voor zijn leeftijd, met donkere krullen, een spitse neus en wakkere ogen, net zoals zijn vader. Ik ben nieuwsgierig hoe hij er over vijf of tien zomers uit zal zien. Wie weet wordt hij echt een stoere krijger; daar kon zijn vader wel eens gelijk in hebben.

Stel je voor dat ik zelf een zoon krijg; zou Gráinne dat ooit willen?

Toen ik dat dacht voelde ik een prik in mijn rug, recht achter mijn navel. Lachend draaide ik me om. Daar kwam ze aan. Ze droeg gewoon haar witte jurk. Wel had ze slierten zeewier om haar hals en armen en een krans van paardenbloemen in haar haar. Ze lachte stralend naar me. Ik had haar zó willen omhelzen, maar dat was niet slim. Niemand mocht merken wat er tussen ons gebeurde.

Op vijf passen van elkaar bleven we stilstaan. Onze geesten pakten elkaar bij de hand. Ze zweefden samen naar de open plek midden tussen de troon voor Oenghus en het bed voor de maagdelijke jageres in. Mijn geest stak zijn vrije hand recht omhoog, terwijl die van Gráinnes geest juist omlaag wees. Verwonderd keek ik toe.

Onze lichtstralen vlamden samen tot een dikke rode wortel, diep de grond in.

Ik had het niet kunnen verzinnen, zo brutaal pal voor het priesteressenhuis, tijdens het belangrijkste ritueel van het jaar, maar onze geesten deden het. Hand in hand bleven ze rustig zweven.

Sionnách, mijn krachtvos, kwam bij me staan en vulde me op met bruisend oranje. Een regenboog van kracht, recht vanuit de zon, spoot naar mijn hand die hoog de lucht in wees. Ik voelde tegelijk mijn geest en mijn lijf, geweldig. Bij Gráinne zag ik in een flits een groot zwart dier, veel groter dan Sionnách. Toen loste het dier op tot een golf van diep groenbruin, vanuit de aarde recht naar de vrije hand van Gráinne. Zon en aarde smolten samen tot een warme stroom, overal door ons heen. Wow!

Toen lieten onze geesten elkaar los en gingen terug in onze lijven. Sionnách verdween achter het priesteressenhuis en de kleuren werden weer gewoon. Niemand had in de gaten wat er gebeurd was.

We dankten de godin in gedachten, knikten naar elkaar en liepen twee verschillende kanten op. Zonder woorden wist ik dat Gráinne bloemen ging plukken om een krans te vlechten. We hadden alle tijd; de schepen waren nog ver. Ik slenterde door het dorp, een liedje fluitend dat we vaak zingen onder het vissen. Iedereen was druk bezig voor het feest. Om de beurt keek ik ze aan, expres. Verrast groetten ze me, maakten een praatje met me. Ik genoot. Vroeger zagen ze me niet, of ze plaagden hoogstens: ‘Hee Dromer!’ Dat vond ik niet erg, als ze me maar met rust lieten. Ze kenden me toch niet. Maar nu...

Nu was alles anders. Ik had Gael en Gráinne, Sionnách en Heuledro, en dan praat ik nog niet eens over Mara, mijn dolfijnenvriendin. Zoveel fijne vrienden in zo korte tijd, wat een geluk, zo anders dan vroeger. Plotseling was alles zo anders. Het grote ritueel liep ook al zo vreemd. Eerst die vreselijke storm, net met mijn verjaardag; we dachten echt dat het rennen met de herten niet door kon gaan. Toch was het gebeurd, heel hard en pijnlijk maar ook wel erg mooi. We hadden een nieuw opperhert; dat was het belangrijkste. De zomer was begonnen; de natuur zou weer een jaar lang bloeien en ons een rijke oogst geven. Tenminste, dat hoopte ik. Het was altijd gelukt, zolang ik me kon herinneren, dankzij de grote moeder. Maar nu was Corann dood...

3. Brand en bloemen

Ik liep de branding in. Water klotste rond mijn borst, golven sloegen over me heen en de zon scheen fel op mijn gezicht, maar ik bleef staan, turend in de verte. Het schip van de hogepriesteres stak donker af tegen de lucht. De maan op het zeil straalde dof, zo bij tegenlicht. Er stond maar weinig wind; de roeiers moesten het meeste werk zelf doen. Nog even, dan zouden ze aanmeren. Nog even...

Ik liep een stukje terug om rustiger te kunnen staan. De zee kabbelde rond mijn benen. Er was pijn in mijn buik en plezier in mijn hart. Tegelijk. Of was de pijn nu in mijn hart en het plezier in mijn buik? Ik weet het niet; ik stond daar maar en liet het over me heenkomen. Alles klopte, op een vreemde manier.

Mijn lichtstraal was diepblauw, bijna zoals de hemel. Ik hoefde niets te doen dan kalm te blijven te midden van het gewoel dat komen ging.

Er golfde een kreet over het strand: ‘Oenghus!’

'Nog was hij niet goed te herkennen, maar even later wist iedereen het zeker. Ja, het was Oenghus!

Zijn naam werd vaker geroepen, veel vaker. Het strand trilde van opwinding. Zo rustig mogelijk, de pijn in mijn lijf verbijtend, keek ik naar de schepen. Op en neer, op en neer gingen de riemen. Oenghus stond fier voor op het witte schip van de hogepriesteres. Zijn gewei stak donker af tegen de maan op het zeil. Erg donker.

Ik liep de zee uit, trok mijn broek aan en ging bij mijn vrienden staan. Angus en Duff droegen bloesems in hun haren. Dat doen ze niet vaak. Ze zagen er mooi uit, stoer en tegelijk lief. Cormac had alleen zeewier rond zijn schouders. Fier keek hij om zich heen. Hij groeit snel de laatste tijd, heeft al haar op zijn borst en is altijd als eerste bruin.

De kleine kinderen strooiden de laatste schelpjes op het pad. Het gegiechel bij de troon hield op. De hogepriesteres en haar gevolg straalden zoveel kracht uit; iedereen werd er stil van.

De witte boot meerde aan. Oenghus mocht als eerste aan land. Hij droeg alleen een krans van rode bloemen rond zijn nek en natuurlijk het gewei. Zijn borst en buik waren groen geverfd en zijn piemel bruin, de kleuren van moeder aarde. Plechtig liep hij over het schelpenpad, begeleid door twee priesteressen. De hogepriesteres volgde, in een helderblauw gewaad, ook met een slinger van rode bloemen om. Ze werd begeleid door nog een heel stel priesteressen. Mijn tante Etáin, de zus van mijn moeder en oom Bran, was er ook bij. De roeiers bleven beleefd op de achtergrond staan.

De loopplank van het tweede schip werd uitgelegd. Diármuid de druïde liep er overheen, beschilderd en verkleed als de groene man. Hij werd gevolgd door vier mannen, onder anderen Wystan, de vader van Gráinne. Ze droegen een baar met het dode lichaam van...

Er ging een siddering door het publiek. De vrouwen rekten hun halzen, turend naar de jongens en mannen die in een rij aan land gingen. Wie ontbrak er? Nog was het niet te zien, want er lag een doek over het lijk.

* * *

De tocht van de Incas

A.D. 1012
(fragment)

Ewout Storm van Leeuwen

Inleiding

“*Oral history*”: opgetekend tijdens gesprekken met levende en overleden Zuid-Amerikaanse inheemsen.

De hoofdelementen van het verhaal zijn medegedeeld tijdens een interview dat de auteur heeft gehad met een Inca Indiaan die duizend jaar geleden leefde.

Deze Indiaan is een vaste metgezel van de mediamiek begaafde Marie Louise Vissers. Zonder haar was dit verhaal nooit opgeschreven.

De Indianen in Suriname hebben nog overleveringen waarin deze tocht voorkomt. Ook de oorsprong van het Indianenvolk Caraïben behoort tot hun cultuurgoed. Dankzij Marie Louise zijn deze gegevens mij ter ore gekomen en heb ik het verzoek van gene zijde kunnen inwilligen om deze tocht te boekstaven.

Het jaartal 1012 is omwille van de symmetrie met de vervolgroman “Het goud van Onoribo” gekozen, dat in 2012 speelt.

Ewout, naar een foto van Hein van Elteren

Hoofdstuk 1 Slachters

‘Slachters! Sla..!’ Een pijl trof de jongen in zijn nek. Hij greep met beide handen de schacht die door zijn keel naar buiten stak, gleed uit in de glibberige klei en kwam tegen een struik tot stilstand. Bloed kwijlde uit zijn mond, waar het werd weggespoeld door de regen. Zijn benen bewogen nog, alsof hij door wilde rennen, tot ook dat ophield.

Geluidloos, zachtjes grinnikend, snelde een zwerm beschilderde krijgers door het dorp. Ze spietsten iedereen met bijna achteloze gebaren aan hun staken. Gillend vluchtten vrouwen en kinderen het woud in. Daar stonden echter andere krijgers met hun spiesen klaar. Mannen vochten voor hun leven, maar tegen de gedemoniseerde slachters legden ze het stuk voor stuk af.

Vuur laaide op. Doden en gewonden werden doorstoken, in stukken gehakt en in de brandende hutten geslingerd.

Het vuur smeulde nog toen enkele aaseters verschenen, aangetrokken door de geur van gebraden vlees. Tegelijk met de komst van de eerste viervoeters landden er gieren. Ze hipten onbeholpen naar de lijken en begonnen er stukken uit te scheuren.

Een boshond snuffelde aan de neergeschoten jongen en sprong geschrokken opzij toen hij bewoog.

De jongen krabbelde overeind, rilde en trok verward aan de pijl. Hij kromp ineen; de wond begon opnieuw te bloeden.

Op zijn knieën staarde hij naar de rokende kringen waar hutten hadden gestaan, naar verbrande hompen, waar gieren en jakhalzen aan vraten. Sommige doden waren nog te herkennen. Met een schok kwam hij tot zichzelf toen zijn oog viel op het lijk van een oude man zonder hoofd: zijn grootvader en leermeester. Hij had de karakteristieke besneden stok nog in de vuisten geklemd. Had zelfs de meesterjager de Slachters dan niet voelen aankomen? Hadden ze dan zulke sterke geesten dat ze de meesterjager konden verblinden?

Hij kwam in beweging. Er stond naast de rokende as van een hut een ongeschonden waterkruik; dorst schroeide in zijn keel. De pijl had zijn slokdarm net gemist, hij kon nog drinken. Spasmen deden zijn lichaam schokken. Hij hoestte bloedig slijm op. Ondanks de pijn kon hij er niet mee ophouden totdat hij al het bloed uit zijn longen had opgeroched.

Rond en in de ring van as waar zijn familie had gewoond lagen verder geen lijken. Met een sprankje hoop strompelde hij naar de rand van het woud. Misschien waren ze ontkomen.

Te bevangen door pijn om iets anders te voelen, noteerde zijn brein dat zijn vluchtende verwanten in een hinderlaag waren gelopen en gedood met houten spiesen en knuppels. Sommige lijken waren onthoofd. Zijn vader was met spiesen aan de grond genageld. Maar hij was strijdend gestorven. De jongen bekeek de door hem gedode Slachter zoals hij een prooi in het woud zou onderzoeken. Zijn gevoel was gekrompen tot een pijnlijk koud punt in zijn borst. In hem groeide het besef groot en massief dat hij scherp moest opletten om alles te kunnen vertellen aan andere stammen, als hij zo lang in leven wist te blijven.

Het beschilderde gezicht van de Slachter was vertrokken in een wilde grijns, die op zijn gelaat was bestorven. De jongen herkende zijn vaders ceremoniële dolk, die tot het heft in een oog stak. Het andere oog was wijd open en de pupil was helemaal zwart. De jongen wist wat dat betekende. Zijn vader was de sjamaan geweest en keek op dezelfde manier als hij zijn geheime middelen nam om met de geestenwereld te kunnen praten.

De jongen stond lange tijd naar zijn vader te staren.

Traag en pijnlijk drong het besef door dat alles voor niets was geweest. De verschrikkelijke vlucht vanuit hun voorouderlijke dorp aan de rivier, de ceremonies, de boodschappers die het woud hadden doorkruist. Zijn stam was dood. Hun taak zou nooit volbracht worden, de taak waar ze hun levens aan hadden gewijd, generaties lang.

Hij legde het ongeschonden hoofd van zijn vader op zijn schoot en streelde het. Iets wat hij bij zijn leven niet gedurfd zou hebben. De koele man die hen had geleid zolang hij zich herinneren kon, met zijn onuitputtelijke kennis van de geestenwereld, was weliswaar zijn vader, maar niet de man in wiens sporen hij was getreden. Was hij wel zijn zoon? Zo anders, zo zwak, waar zijn vader zo sterk was.

De jongen kende het visioen van zijn vader. Hij had in de loop van jaren een levendig beeld gekregen van het verre land, waar de zon opkomt uit een onafzienbaar water. De zee, had zijn vader het genoemd, die twee keer per dag rijst als hij adem haalt en twee keer daalt als hij uitademt.

Er zou in dat land een Mond zijn waarmee de Aarde zou spreken, als de mensen hem zouden weten te openen.

Er was een ingewikkelde ceremonie voor nodig, die over een tiental manen gehouden zou moeten worden. Als ze dat korte moment misten, zouden de mensen duizend zonnejaren moeten wachten voor er een nieuwe gelegenheid kwam. Maar wie zou die ceremonie nu kunnen doen? Zijn vader was dood, de hele jagerstam was uitgemoord. Hij?

Hij stond op en trok met een woeste ruk de dolk uit het hoofd van de dode slachter. De overvallers hadden de eenvoudige ijzeren dolk blijkbaar te min gevonden om mee te nemen. Ze waren altijd en uitsluitend op goud uit en op jonge meisjes voor hun wrede rituelen. Dat had het hele dorp geweten, maar die wetenschap had hen niet kunnen helpen.

Met de dolk in zijn hand zocht hij verder naar zijn familie. Hij vond zijn moeder, voorover gevallen in de spies die haar had doorboord. Het deed hem weinig. Ergens knaagde een schuldgevoel, maar de nieuwe vrouw van zijn vader was altijd een vreemde voor hem gebleven.

Hij vond lichaamsdelen van haar zoontje rond diens afgehouden hoofd. Ook dat deed hem weinig. Maar van zijn zusjes, een tweeling, vond hij geen spoor, hoe hij ook zocht.

Hij hijgde toen het doordrong tot zijn bevroren gevoel: ze waren gevangen genomen. Door zijn strakke pantser drongen tranen zich naar buiten. Hij hilde krampachtig om zijn zusjes. Hen stond het ergste nog te wachten. Zijn

verwanten waren allemaal gedood, in een oogwenk, en hadden niet geleden. Zij waren nu aan de andere kant, waar hun voorouders voor hen zouden zorgen. Maar zijn zusjes... Een jachtig gevoel maakte zich van hem meester. Hij moest andere stammen in de buurt waarschuwen. Hij moest de sporen van de Slachters volgen om zijn zusjes te redden! Hij stond met een ruk op, deed een paar stappen en stakte. Het leek of de Aarde zijn voeten vasthield. Een geest doemde op in zijn koortsige waarneming. De verschijning wees de andere kant op.

Nee! Om zijn zusjes te vinden moest hij achter de Slachters aan!

De geest bleef onverbiddelijk in de richting van de opgaande zon wijzen. Daarheen had zijn stam zullen trekken. Daar lagen dorpen van verwante stammen. Daar zou hij misschien hulp kunnen krijgen. Want hij was nog maar een jongen. Hoe zou hij in zijn eentje zijn zusjes uit de klauwen van de Slachters kunnen bevrijden?

Hij begon te grienen. Hij telde eigenlijk teveel zonnejaren om zich nog een jongen te mogen noemen. Maar iets in hem wilde niet groeien. Hij zakte op zijn knieën en klauwde in de grond. Hij wist wel waarom zijn vader hem een meisje met een piemel noemde. Alleen in het woud kon hij vrijuit dromen. Af en toe moest hij opletten als hij op roofdieren of giftige slangen stuitte, maar verder kon hij zijn gedachten laten gaan waar ze wilden. Niemand vroeg wat hij er deed als hij na dagen zwerven thuis kwam. Lang niet alle wild dat hij ontmoette werd door hem bejaagd. Maar altijd kwam hij met vlees thuis.

Hij lag op de grond en durfde zijn ogen niet open te doen. Een halve dag tevoren liep hij nog in het bos te dromen en was de stam nog in leven. Hij wist wel dat de tijd niet teruggedraaid kon worden, toch zond hij een kinderlijke wens naar de goden dat alles weer bij het oude was als hij zijn ogen open deed.

Zijn oren kon hij echter niet sluiten voor de geluiden die de aaseters maakten, noch zijn neus.

Haastig pakte hij wat spullen en vluchtte het woud in.

Hoofdstuk 2: Alleen... maar niet alleen

Vanuit de bosrand namen twee zwarte ogen de bewegingen van de jongen aandachtig op. De man had er lange tijd gestaan. Zijn intuïtie had gelijk gehad: er was toch een overlevende. De pijl door de hals van de jongen was de eerste die hij verschoten had. Het stak hem een beetje dat het schot niet dodelijk was geweest. Hij ging er prat op dat hij geen gif nodig had om een mens of dier te doden met een enkel schot. Hij kon zijn pijlen precies sturen.

Hij riep de herinnering op aan het moment dat hij zijn pijl liet vliegen. Maar natuurlijk: hij had de pijl de opdracht gegeven de jongen tot zwijgen te brengen. Daarom had de pijl alleen het strottenhoofd van de jongen doorboord. Daar gaat een mens niet aan dood.

Tevreden met de verklaring richtte hij zijn aandacht weer naar buiten. Dat deze jongen zijn schot had overleefd moest een betekenis hebben. Hij was hem niet opgefallen bij zijn eerdere bespiedingen van het dorp. Het enige dat hem onderscheidde van andere jongens was dat hij een broer was van de tweeling. Een woeste triomf laaide een kort moment in hem op bij het benoemen van de grootste buit in duizend jaar. De tweeling die zijn leven en macht zou verlengen en hem onoverwinnelijk zou maken op het moment van hun dood.

Hij kalmeerde en overwoog welke stappen hij kon nemen. Hij had geen pijlen meer en wilde zich niet laten zien. Er was altijd kans dat de jongen zou ontsnappen als hij hem met zijn dolk kwam doden. Dan zou zijn geheim gevaar lopen bekend te worden. Hij kreunde van ergernis toen zijn misvormde heup bij de gedachte alleen al aan hardlopen een felle steek liet voelen.

Hij zou de jongen volgen. Snel zou die niet kunnen gaan met een pijl door zijn hals.

Hij knikte in een onwillekeurige waardering voor de jongen, toen die een zak water, enkele vruchten en wat cassavebrood in een geblakerde, maar bruikbare mand deed. In het voorbijgaan viste de jongen een stuk gebraden vlees uit een nasmeulend kookvuurtje, veegde er de as er af en wikkelde het in een blad. De jongen keek nog een keer om zich heen, naar de rokende puinhopen, de vechtende boshonden en de gieren. Met gebogen hoofd koos hij het pad dat naar de akkertjes leidde. Vandaar zou een smal jagerspad hem verder het woud in brengen.

De jongen had een slaapplek gevonden tussen twee zijtakken van een scheve boom, breed genoeg om veilig op te liggen. Hij kon echter nauwelijks slapen. De ene keer liepen er mieren over hem heen, dan weer schrok hij van het gebrul van een poema vlakbij en al die tijd schrijnde en klopte de wond. De schacht van de pijl was te hard en te taai om af te breken, zodat hij zijn hoofd alleen op de zijkant kon laten rusten. Toen hij eindelijk sliep droomde hij van zijn zusjes en werd schreeuwend wakker. Geradbraakt liet hij zich bij het eerste grauwe licht van de dageraad uit de boom zakken, dronk wat en vervolgde zijn weg. Zijn hoofd gloeide. Hij had geen trek in eten, alleen een dorst die niet te lessen leek. Bij een kreek vulde hij zijn waterzak, vond een paar eetbare vruchten en waadde door het ondiepe water. Aan de andere kant begon het jachtterrein van de stam, waar hij enigszins de weg kende.

In de richting van de opgaande zon zou volgens zijn leermeester een groot dorp met een tempel aan een rivier moeten liggen. Als hij die rivier wist te bereiken zou dat dorp ook te vinden zijn. Hij moest de mensen daar waarschuwen voor de Slachters en hulp vragen om zijn zusjes te bevrijden, bleef het voortdurend door zijn hoofd malen.

Rillend en bevend strompelde hij door het woud. Zijn intuïtie nam de leiding van zijn koortsige brein over, zodat hij ongeveer in de goede richting bleef gaan. Het beeld van zijn zusjes bleef hem kwellen. Hij meende hen om hulp te horen roepen. Verward keek hij om zich heen, maar zag alleen maar de grijze geesten van zijn voorouders en van de dieren die hij gedood had.

Hij werd gestoken. Hij sloeg het insect dood. Zijn overlevingsinstinct maakte hem erop attent dat hij zich moest beschermen om niet ziek te worden. Hij vond een mazabaloboom, raapte een paar rottende vruchten op en opende ze met zijn dolk voor de zaden. Met behulp van de dolk en de slijpsteen die hij tussen de puinhopen had gevonden, perste hij er de bittere olie uit. Hij smeerde zich er helemaal mee in. Het hielp meteen. Er zwermde nog steeds insecten om hem heen, maar ze staken hem niet meer. Hij ging op een drafje verder om de verloren tijd in te halen. Af en toe, als de paniek wat zakte, stopte hij om een slok water te drinken. Zijn keel was te dik en pijnlijk om voedsel door te kunnen slikken.

Tegen de avond zakte hij op het pad in elkaar. Hij lag te rillen en te zweten, sloeg met zijn armen om zich heen. Hij voelde hoe de geesten zich rond hem verzamelden. Hij verlangde ernaar om door hen opgenomen te worden. Het kon niet. Hij wist het wel, maar het leven was zo zwaar, zo alleen. Hij hilde.

Na enige tijd krabbelde hij overeind en strompelde verder. De wond in zijn hals was een kloppende vuurbal, hij kon zelfs niet meer drinken. Hij begon te rennen toen hij zijn zusjes voor zich meende te zien. Hij kon hen niet roepen door de pijn die zijn stem had weggenomen. Hij struikelde en verloor hen uit het zicht. Het werd te donker om nog iets te zien. Te koortsig om het benul te hebben een veilige slaapplek te zoeken, krulde hij zich op de grond in elkaar. Op een splitsing van het pad stond zijn leermeester en wenkte. Opgelucht gaf hij een teken dat hij hem had gezien en draafde naar de meester-jager toe. Afgeleid door een slang op zijn pad hield hij in en fixeerde de slang met zijn blik. Het beest gleed – onder protest – de ondergroei in. Opgelucht wilde hij verder gaan, maar de splitsing was verdwenen. Dat zijn meester niet meer te zien was, verontrustte hem niet, hij zou verderop wel op hem wachten. Dat deed hij vaker, om hem te testen. Waarheen? Hij speurde de grond af naar sporen.

Hij werd wakker met zijn neus in de aarde. Zijn hoofd en nek klopten en

zeurden, hij stierf van de dorst en alles jeukte. In ieder geval was hij niet in de geestenwereld verdwaald geraakt, dacht hij in een vlag van helderheid. Hij kroop op handen en knieën verder, schuddend van de koorts. Het geluk was met hem: hij belandde vanzelf tussen de planten die zijn koorts konden laten zakken. Hij plukte wat bladeren en kauwde er lang op.

Hij viel in slaap.

De volgende dag bereikte hij een kreek, die hij pas gewaar werd toen hij erin struikelde. De pijl in zijn hals raakte een stronk en schoof naar achter. De felle pijn was ondraaglijk en hij verloor het bewustzijn. Dankzij diezelfde stronk verdronk hij niet, de pijl was in de schors vast geraakt, waardoor zijn hoofd boven water bleef.

Hij werd merkwaardig helder wakker. Hij beseftte dat hij in een kreek was gevallen, die hem waarschijnlijk naar de rivier zou leiden.

Hij voelde dat de pijl was verschoven, waardoor zijn wond was gaan bloeden en begreep dat alle pus was weggespoeld.

Hij dronk van het koude water tot hij niet meer kon, werkte zich overeind en begon door de beek stroomafwaarts te lopen. Zijn mand had hij al die tijd in zijn hand geklemd gehouden.

Voorzichtig voelde hij aan de pijl. Hij wou dat hij er hem uit kon trekken, maar hij durfde het niet. De wond bloedde niet meer, hij kon weer slikken. Hij besloot een pauze in te lassen om wat fruit te eten. Het vlees bleek bedorven, met spijt gooide hij het weg. Was hij dan al zo lang onderweg?

Voor een omgevallen boom bleef hij staan. Welke kant moest hij op? Hij wilde naar de oever waden, maar er was nergens vaste grond. De beek was opgegaan in een onafzienbaar moeras. Er was geen enkele stroming in het water te bespeuren. Hij kon nergens aan zien waar de rivier zich bevond. Voor hem uit?

Hij staarde versuft naar schitteringen op het water, waar een verdwaalde zonnestraal door het dichte bladerdak wist te dringen. Woorden van zijn leermeester klonken in zijn geest: *Volg niet het water en volg niet het land; volg de lijn waar ze elkaar ontmoeten.*

Hij kwam met een schok terug in het waakbewustzijn. De zonnestraal was verdwenen, maar de woorden klonken nog na. Hij besloot terug te gaan tot waar de beek nog duidelijk stroomde.

Het was niet ver: hij stapte op de oever en ging daar verder. Zijn brein begon weer zelfstandig te werken: op deze wijze zou hij de rivier niet kunnen missen, al was het langs een omweg.

Ook deze keer bleek zijn leermeester gelijk te hebben: voor hem werd een lichte strook zichtbaar waar het dichte bladerdak was onderbroken.

Niet veel later kon hij de stam van een bijna horizontale groeiende boom boven donker, langzaam stromend water oplopen.

De rivier was in werkelijkheid niet zo breed als hij in zijn fantasie was gegroeid. Maar het was de eerste rivier die hij in zijn leven zag. De beelden die zijn leermeester bij hem had opgeroepen tijdens diens verhalen onder het lopen en bij een vuurtje 's avonds, klopten voor het grootste deel, alleen... anders.

Rivier. Levensader voor bewoners van het woud. De stam was weggegaan bij hun rivier omdat die ook de bringer was geworden van de dood. De Slachters waren in de nacht gekomen met hun lange kano's. Slechts een klein deel van de stam had weten te ontsnappen en was diep het woud ingetrokken om er een nieuw dorp te vestigen. Vergeefs. De Slachters hadden hen toch weten te vinden.

Hij besloot in de overhangende boom te wachten tot hij een teken kreeg naar welke kant hij de rivier moest volgen. Als vanzelf kwamen zijn lichaam en geest in de oplettende trance van een jager die in hinderlaag ligt.

De hele, hete dag vertoonde zich geen mens op de rivier. Aan het rustige gedrag van vogels en apen was op te maken dat er ook geen mensen op de oevers langstrokken.

Tegen dat de schemering intrad werd hij extra oplettend. Hij had tevoren zijn ogen gesloten gehouden om zijn nachtzicht niet te bederven.

Hij verstrakte. Nauwelijks afstekend tegen het water, dat het laatste licht uit de hemel weerkaatste, gleden twee kano's langs, beide met een donkere bult in het midden. De jongen rook dat het wilde varkens waren, jachtbuit. De kano's voeren stroomafwaarts, dan zou daar een dorp moeten zijn. Hij zou morgen een vlot maken en de stroom afzakken.

Gerustgesteld liet hij de oppervlakkige slaap toe waar zijn leermeester hem in geoefend had. Zijn lichaam en geest konden rusten, terwijl zijn oren en voorouders de wacht hielden.

Nog voor het eerste licht richtte hij zich op. Zijn lijf was stijf en beurs, maar de pijn in zijn hals was tot een draaglijke kloppen en schrijnen gezakt. Voorzichtig, om de lange schacht die achter uit zijn nek stak nergens tegen te stoten, kroop hij naar de oever, waakzaam voor slangen, spinnen en ander ongedierte. In een rottende stronk trof hij vette larven aan, die hij er gretig uitpeuterde en opat. Dat was een krachtiger voeding dan het fruit, waarmee hij het tot nu toe had moeten doen.

Met behulp van zijn vaders dolk had hij snel drie nog drijvende boomstron-

ken met klimplanten aan elkaar gebonden. Hij ging er op liggen, veilig genoeg voor roofvissen, alleen niet voor alligators. Hij zou goed moeten blijven uitkijken. Met een peddel van gevlochten palmladeren bewoog hij het vlot voort door het bijna stilstaande water vlak langs de oever. Daar was weliswaar meer gevaar om een alligator, slang of poema tegen te komen, maar hij bleef praktisch onzichtbaar voor mensenogen. Hij was daar bevreesder voor. Met roofdieren kon hij enigszins omgaan, hij was bedreven genoeg als jager om ze op tijd te zien. Mensen betekenden daarentegen gevaar, misschien wel de dood. Zeker nu hij niet meer tot een levende stam behoorde.

Bij die gedachte werd hij overvallen door een diepe verlatenheid. Hij klemde zich vast aan het onhandige vlot en jankte. Er was niemand meer over van zijn verwanten, zijn vrienden, zijn vriendinnetje. Zijn vader was de enige die een overvaller had weten neer te steken voor hij zelf gespietst werd. In zijn geest maakte het beeld van zijn dode vader plaats voor dat van zijn zusjes, hand in hand voor hem uit rennend. Hij hief zijn betraande hoofd op. Misschien leefden ze nog. Hij zou hen nog kunnen bevrijden voor ze geofferd werden. Even hield de hoop hem overeind, tot die verschaalde. Hij had het spoor van de Slachters moeten volgen om bij zijn zusjes te komen. Trouwens, hoe kon hij, een jongen nog, het in zijn eentje tegen zulke woeste vechters opnemen? Een alligator zwom traag uit de weg. Met nietsziende ogen dreef de jongen erlangs. Vaag drong tot hem door dat het dier plaats maakte voor zijn wanhoop. Hij rilde. Als roofdieren je uit de weg gingen, waren de geesten heel dichtbij, heel dichtbij.

Terwijl zijn lichaam verder dreef, bekeek zijn geest de situatie op een afstandje, alsof hij boven het vlot met dezelfde snelheid meereisde. Wilde hij op die manier overgaan naar zijn voorouders? Hij, de enige overlevende, met lege handen, zonder zelfs een poging gedaan te hebben zijn stam te wreken, zijn zusjes te redden en andere stammen te waarschuwen?

Schaamte. Zijn geest nam het waar en keurde het af. Daar kwam hij niet verder mee. Ook opwellende wraakgedachten werden als niet toereikend afgedaan. Wat hem dan wel te doen stond was ook zijn geest niet duidelijk. Hij zou in ieder geval kunnen beginnen om de dorpen langs deze rivier te waarschuwen. Dit was niet de rivier waar zijn stam vandaan was gekomen. Dit was een andere. De Slachters waren hier misschien nog niet geweest.

Lichaam en geest voegden zich weer samen bij deze heldere gedachte. Er was een doel, waarvoor het de moeite waard was te blijven leven. Misschien zouden anderen het visioen van zijn vader kunnen volvoeren.

De jongen nam zijn pagaai weer op en koerste naar de open stroom, waar hij

sneller zou gaan. Het dorp van de jagers die hij gisteravond langs had zien komen kon niet ver zijn. Geen enkele jager zou in het volledige duister nog op de rivier willen zijn. De twee kano's die hij langs had zien glijden, beladen met buit, waren vast al dicht bij huis geweest.

In een bocht raakte hij uit de hoofdstroom en kwam verward te zitten in de kruin van een in het water omgevallen boom. De stroom drukte zijn vlot vast in een dichte warboel van takken en stronken, die al eerder in de fuik waren gedreven. Machteloos moest hij toezien hoe zijn vlot met kracht tussen de andere drijvende rommel werd gedrukt. Er was geen kijk op dat hij zijn vlot tegen de stroom in vrij zou kunnen maken. Hij moest wat anders verzinnen. Zwemmen durfde hij niet, er lagen vast roofvissen en alligators op de loer. Hij zou over de takken naar de oever kunnen kruipen. Hij deed een halfslachtige poging, maar gaf het al snel op. Trouwens, hij had niets op de oever te zoeken. Hij moest op het water blijven. Moedeloos liet hij zijn hoofd hangen. Hij was slap van de honger en de wond in zijn hals stak en klopte. Met tranende ogen zocht hij de rivier af. Geen kano vertoonde zich, boven het woud langs de oevers was nergens rook van kookvuurtjes te bespeuren.

Hoofdstuk 3 De Inca stad

Panisch vocht hij zich naar de oppervlakte. Hij was van zijn tak in het water gevallen.

In het vage licht van de sterren zag hij de omgevallen boom kleiner en kleiner worden. Zijn wond bloedde! Angst voor roofvissen gierde door hem heen, hij moest het water uit. Ze zouden hem levend opvreten als ze zijn bloed proefden. De stroom bracht hem echter naar het midden van de rivier, geen kans om de oever te bereiken. Hij zwom met de stroom mee, met langzame gebaren om niet te vermoeid te raken.

In een bocht voerde de stroom hem naar de oever. Donkere vormen herkende hij als kano's op een strandje. Eindelijk een dorp. Opgelucht kroop hij op handen en voeten uit het water en liet zich op het grove zand zakken.

Instinctief hield hij zich slapend toen hij een aanwezigheid vlakbij zijn hoofd voelde. Had verschuivend zand hem gewekt? Hij kon door zijn oogleden waarnemen dat het licht begon te worden. Hij was bang en toch ook niet. Zijn geest bekeek de vrees die in hem woelde. Het was de vrees van een banneling in het domein van een andere stam. Zou hij onthaald worden of gedood? Tegelijk was er vertrouwen. De geest van de rivier had hem naar dit dorp gebracht, veilig en ongedeerd. De rivier kende de bewoners, hield van hen.

Hij opende zijn ogen. Hij lag met zijn wang op het zand en zag eerst alleen voeten. Een kalebas met in stukken gesneden vruchten werd voor zijn neus neergezet. De spanning verliet zijn lijf in de vorm van tranen en enkele reutelende winden.

Hij was te slap om overeind te kunnen komen. Handen onder zijn oksels hielpen hem. De voorkant van zijn lichaam en gezicht zaten vol met zand. Er stonden vrouwen, mannen en kinderen in helder gekleurde gewaden om hem heen. Een jongen kwam dichterbij en veegde met zijn handen voorzichtig het zand van hem af. Een andere jongen ging naast hem zitten, pakte de kalebas met vruchten en stopte stukken in zijn mond. Hij zoog het sappige fruit naar binnen en slikte moeizaam. De dorpelingen keken ernstig toe; niemand bewoog of zei iets. Hij bekeek hun gekleurde tunieken, versierd met figuren en opgenaaide voorwerpjes. Sommigen hadden versieringen op hun hoofd en in hun haar. Hij voelde zich opeens naakt en armoedig. Zijn enige kledingstuk was een van leer gevlochten gordel met een lapje leer om zijn geslachtsdeel te beschermen. De dolk drukte geruststellend in zijn zij.

De jongen die hem ondersteunde vroeg iets. De taal klonk hem bekend in de oren, maar hij verstond de woorden niet. Hij begreep de vraag echter wel en deed pogingen om op te staan. Met hulp van de jongen lukte het; beverig strekte hij zich en keek timide om zich heen. Langs de waterkant was er maar een kleine onderbreking in het woud. Er stonden enkele hutten van hout en vlechtwerk. Verder van de rivier af week het dichte woud uiteen rond een wijde open plek, waar een immens dorp omheen gebouwd was. In de gauwigheid ontwaarde hij hoge daken van hutten, zo groot als hij zich niet had kunnen voorstellen.

De menigte omstanders dunde geleidelijk uit. Sommige dorpelingen liepen naar het centrum, anderen, jagers waarschijnlijk, schoven kano's het water in en peddelden weg. Tot zijn verbazing stonden enkele meisjes bij een grote kano te wachten, gewapend met spiesen en bogen. In zijn stam zou dat ondenkbaar zijn geweest. Hij sloeg zijn ogen neer. Zijn stam bestond niet meer, hij zou moeten wennen aan nieuwe gewoonten en een nieuwe taal.

Een meisje kwam aanrennen, soepel als een poema. Ze was slechts gekleed in een kort rokje, de gevlochten band van een koker met jachtboog en pijlen liep schuin tussen haar spitse borsten door. In haar hand droeg ze enkele spiesen en in haar gordel een lang mes.

Ze remde abrupt toen ze hem gewaar werd en keek verwonderd naar de pijl die uit zijn hals stak.

'Wie ben jij?' Hij verstond haar bitse vraag.

De jongens die hem ondersteunden zeiden iets. Ze noemden haar Caribi.

* * *

Het goud van Onoribo

A.D. 2012
(fragment)

Ewout Storm van Leeuwen

Hoofdstuk 16 Baden

Verbijsterd keek Frans naar zijn mobiel. Drie foto's had hij er afgehaald en nu was het geheugen leeg. Alles wat hij gefilmd had was er niet. Had er nooit opgestaan, of... nee, hij had moeten stoppen omdat het geheugen vol was. Het had er opgestaan, hij wist het zeker. Hij had het baden meer op het schermpje van zijn mobiel gevolgd dan direct. Prachtige opnamen waren het. De zon die stralen door het bladerdak strooide, het meisje dat keer op keer water met bladeren en bloemen over zich heen gegoten kreeg, dat ze stevig over zich uit moest wrijven, vlinders die opflitsten in de zonnestralen, het glinsterende water dat van haar afdroop, de grietjebies...

Eerst had ze op een composthoop gestaan en werd ze afgespoeld met een alcoholhoudende drank. Dat was om alle kwaadsprekerij van haar af te wassen, vertelde Philip erbij. Ja, als je als schoolmeisje bekend staat als hoertje, zal er heel wat over je afgeroddeld worden. Ze was zo dun als een streepje geworden. Niet lijfelijk, ze was geestelijk in elkaar geschrompeld. Zou het schaamte zijn? Natuurlijk, ze stond oog in oog met haar voorouders.

Er was geen enkel beeld van bewaard gebleven!

Bij de volgende stap, er was maar één foto van over, was ze op een boomstronk gezet en afgestreken met een bundel planten, die telkens in een emmer met water, kruiden en bloemen werd gedoopt. Hij had het zelf ook een keer gedaan. Hij had zijn mobiel klem gezet tussen twee takken en had de vier zijden van het meisje van kruin tot tenen met de planten afgestreken. Maar van de opnamen geen spoor.

Als derde stap had ze een bad gekregen met emmers vol uit de rivier, waar een hele kluit planten en bladeren in werd gesopt. Daar was nog een foto van.

Als laatste was er een volle, emmergrote kalebas met warm water en geurige olie met bloemen beetje bij beetje over haar uitgegoten, die ze over haar hele lichaam had ingewreven. Die foto was de mooiste. De hand van Philip, nog net zichtbaar, het straaltje uit de schenkkalebas en het meisje met haar handen in haar haar en de ogen stijf dicht. Ze had haar kruis ook stevig moeten wassen, van achter en van voren, maar dat had hij niet gefilmd.

Hij sloot grommig zijn laptop. Het maakte niet uit. De beelden waren weg. Teleurgesteld dronk hij een fles Parbo leeg en at er cassavechips bij. Reinder was die avond ergens naar toe, hij zou hem voor dag en dauw laten halen om naar Philip te gaan, maar intussen verveelde hij zich. Niemand die hem probeerde te bellen, op de mail alleen enkele nietszeggende berichten. Het leek wel of hij amper meer bestond.

Hij moest die nacht vaak plassen en water drinken.

Hij was al wakker toen de oude vrouw met een bord nasi kwam. Het smaakte hem goed. Er zat veel verse gember in.

‘Kom,’ zei ze en pakte het lege bord uit zijn handen.

Het dorp was aan het wakker worden. Hier en daar harkte iemand het erf, er rookten vuurtjes, kinderen zeiden slaperig onverstaanbare dingen. Bij de bakker was het al druk.

Op het strandje stond Reinder naar hem uit te kijken en hielp hem aan boord van de korjaal. Frans groette de motorman. Er waren geen andere passagiers.

Philip stond hen aan het water op te wachten met een brede glimlach op zijn gezicht. ‘Alles in orde?’

Frans schudde zijn hoofd. ‘Ik heb de geheugenkaart van mijn mobiel helemaal vol gefilmd, maar gisteravond bleek er niets meer op te staan. Drie foto’s heb ik nog over.’

‘Heb je niets verkeerd gedaan?’

‘Nee, ik ben gestopt toen de kaart vol was. Er kan 8 gigabyte op. Ruim genoeg voor een uur video.’

‘Hm.’ Het gezicht van Philip stond zorgelijk.

‘De voorouders vonden het niet goed,’ zei hij toen ze bij de baadplaats waren gekomen. Hij wees naar de kankantriboom. ‘Zij hebben je kaart gewist. Ik had hen toestemming moeten vragen. Maar ja, dat zouden ze dan geweigerd hebben.’

Een plotselinge windvlaag maakte een regen aan dorre bladeren uit de boom los.

‘Daar heb je je beelden terug,’ mopperde Philip. ‘Onbruikbaar gemaakt.’

Zijn moeder kwam van achter een hut vandaan en begon de bladeren bij elkaar te harken.

‘Zij beschermen het meisje,’ verduidelijkte ze. In rap Saramaccaans veegde ze Philip de pan uit. Tegen Frans: ‘Ik heb hem gezegd dat hij haar lichaam zou verkopen als hij jouw film zou gebruiken. Het meisje is gister schoon gewassen en moet dat blijven.’

‘Heb je een panji?’ onderbrak Philip haar tirade. ‘Nee? Geeft niet, in die hut kun je je verkleden en een panji uit de mand pakken.’

Even later kwam Frans schutterig uit de hut tevoorschijn met een blauwe panji om zijn middel geknoopt. Hij vond zijn bleke huid en blubberige buik geen gezicht. Hij struikelde bijna toen hij over een boomstam wilde stappen. De panji zat zo strak dat hij zijn been niet op kon tillen. Hoe deden vrouwen dat in vredesnaam?

‘Ga hier staan. We gaan eerst alle kwaadsprekerij van je afwassen. Daarom sta je, net als het meisje gister, op de composthoop. Die neemt alle vuil op en transformeert het tot nieuwe aarde.’

Onder het mompelen van onverstaanbare woorden met af en toe een luide uitroep tussendoor goot Philip '...stevig inwrijven! Je moet je goed wassen, overal...' een sterk naar alcohol ruikende vloeistof uit een bierfles over hem uit. 'Vooral je zoon wassen, daar zit een vervloeking op.' Frans wreef zijn kruis. Philip sloeg de panji open en goot de vloeistof direct op zijn geslacht. 'Dat is je zoon. Goed wassen, dan kun je hem weer gebruiken.'

Frans werd rood. Hij wreef zijn geslacht met voorzichtige vingers; Philip grijnsde en zwiepte er nog een scheut overheen. Hij wierp de lege fles van zich af en wees naar het houtblok waar het meisje ook op had gestaan.

'Je hebt bijna hetzelfde nodig als zij,' bevestigde Philip zijn vermoeden. 'Tenminste, in het begin. Jij bent verslaafd aan bier, dat gaat er op dezelfde manier af als bij haar. Daarna...' Hij maakte zijn zin niet af en begon met een bundel planten, andere dan de vorige dag, Frans af te strijken.

'Nu zelf doen. Indopen, strijken boven, indopen, strijken onder, kwartslag draaien, boven, onder enzovoort. Vergeet je zoon niet.'

Frans voelde zich vredig. Hij streek zich met aandacht en kalme bewegingen af tot de emmer leeg was. Het was prettig om zich met hemzelf bezig te houden, in het besef dat hij zich heelde. Met behulp van dezelfde geesten die eerder zijn opnamen hadden gewist. Hij wierp af en toe een blik op de boom. Hij had het idee dat tientallen oogjes naar hem keken.

Ook voor hem stond er een emmer rivierwater klaar met een bos planten erin. Philip had vijf emmers nodig voor hij tevreden was. Hij keek er ernstig bij en mompelde voortdurend bezweringen. Frans kreeg het koud. Er speelden windvlagen over de open plek en hij was al ruim een uur doornat. Toch was het bloedheet.

Philip zag zijn kippenvel en glimlachte. 'Ja, al je energie gaat naar binnen. Van buiten lijkt het dan of het lichaam het koud heeft. Kom, dit is warm.'

Hij bracht een grote kalebas, gevuld met een mengsel van warm water, olie, kruiden en bloemen. Het rook verrukkelijk, hemels bijna. Met een kleine kalebas schepte hij voorzichtig scheutjes over Frans heen.

'Goed inwrijven, je hoofd, onder je armen, je rug en vergeet je zoon niet.'

De warme olie was letterlijk balsem, voor zijn lichaam en voor zijn ziel. Frans stond stilletjes te huilen terwijl hij zich verwoed inwreef. Het huilen werd krampachtig snikken. Hier was Philip, iemand die echte aandacht voor hem had, aandacht voor wie hij in wezen was. Daar had nog nooit iemand zich om bekommerd. Zijn ouders niet, zijn vrienden en vriendinnen niet, zijn vrouw en kinderen niet. Eigenlijk hijzelf ook niet.

Philip stond intussen bedaard de inhoud van de kalabas over hem heen te scheppen. Toen die leeg was, was Frans ook leeggehuld.

‘Zo, je bent geheeld, mijnheer Frans Doedijns. Ik heb gezien wie je was, lang geleden.’ Hij wees naar Frans keel. ‘Je was een Indianenjongen met een pijl door zijn strot, ik heb hem duidelijk gezien.’

Frans knikte moeizaam, zijn keel was bij Philips woorden dichtgeklapt. Philip had zijn droom gezien, of had hetzelfde gezien als waarvan hij gedroomd had. Het klopte, opeens wist hij dat het Indiaans zijn hem altijd had gehinderd bij het verkeren in de westerse wereld. Hij had zich nooit thuis gevoeld in Rotterdam. ‘Je mag je vijf dagen niet wassen. Na drie dagen mag je je afspoelen met water, maar geen zeep of shampoo gebruiken.’

Toen Frans ontsteld naar hem keek: ‘Iedereen zal ruiken dat je gebaad hebt, iedereen zal je met respect tegemoet treden. Baden is heilig bij ons.’

Frans knielde bij deze woorden en dankte prevelend de geesten in de boom. Want zij waren bij hem geweest en hadden alles in hem gezien.

Hij voelde zich gezien, gewogen en aanvaard.

Philip was duidelijk bewogen toen hij Frans een talisman van hout omhing. ‘Deze is gemaakt van een tak van deze boom. Hij zal je helpen in verbinding te blijven, als je het moeilijk hebt of twijfelt.’

Frans trok zich terug in de kledhut. Het was bevrijdend om de kleffe panji van zijn lichaam af te halen. Hij had helemaal geen zin om kleren aan te trekken. Zijn huid was vochtig en vet, overal kleefden bloemblaadjes en stukjes blad. Hij trok alleen zijn bovenbroek aan en ging in de zon zitten.

‘Even opdrogen.’ Zijn stem kwam terug. Hij nam het aangereikte glas water aan en dronk het in een teug leeg. Philips moeder nam het glas mee en kwam terug met een vol. Ook dat dronk Frans helemaal op.

‘Dit is beter dan foto’s,’ zei ze streng. ‘U moet het opschrijven, dat zegt duizend maal meer dan een plaatje.’

‘U heeft gelijk. Ik ga straks meteen beginnen.’

In de deuropening van een hut stonden en zaten een paar kinderen, die uitgebreid naar hem lachten. Hij zwaaide, ze zwaaiden terug. Uit een hut verderop kwamen wat grotere kinderen aanrennen. Blijkbaar woonden hier hele families bij elkaar.

‘De mannen zijn aan het jagen of werken in de stad,’ zei Philips moeder. Hij keek haar aan, ze gaf al antwoord voordat hij een vraag had kunnen stellen. ‘Werken ze ook in de goudwinning?’

Ze schudde haar hoofd en liep weg.

Teer punt, dacht Frans, plotseling opgewonden. Die mannen jagen helemaal niet, ze zoeken goud. Veel hadden ze nog niet gevonden, te oordelen aan de armoedige hutten.

‘Reinder komt je straks ophalen. Hij is met de korjaal naar een ander dorp,

waar hij onderwijzers les geeft, kwam Philip hem zeggen. Hij wilde weglopen, maar Frans trok hem aan zijn mouw.

‘Philip, er is iets met dat goud zoeken. Waarom vinden de mannen van die vrouwen niets?’

‘Wie zegt dat ze goud zoeken? Het zijn jagers. Ze verkopen vlees.’

‘Ik moet het aan jou vragen.’ Hij wees met zijn hoofd naar de geestenboom. ‘Jij kunt me iets belangrijks vertellen over goud, zeggen ze.’

‘Ik ken je nog niet. Waarom zou ik jou iets vertellen, hè?’

‘Ik ben hier om de Surinamers te helpen. Het hele land is verdeeld over de gouddeals. Er is iets mee dat alleen de Marrons weten, heb ik de indruk.’

‘De Indianensjamanen weten het ook,’ zei Philip somber.

‘Dat zou me niets verbazen. Luister Philip, volgens sommige bronnen heeft Suriname ruim drieëneenhalf procent van de wereldvoorraad goud in zijn bodem. Dat is veel, maar het meeste zit diep en is moeilijk winbaar. Dat goud bedoel ik niet.’

‘Marrons zoeken alleen goud als ze iets willen kopen.’

Frans schudde zijn hoofd. ‘Ik zie veel armoede in het dorp. De mannen in die huizen hier hebben beslist geen goud gevonden. Er is nog iets aan dat goud. De nuggets...’ Frans keek naar de geestenboom. Die was scheutiger met zijn informatie dan Philip. Hij stond er ook naar te kijken. Met duidelijke tegenzin zei hij: ‘Er is goud met veel kracht. Die zit opgesloten in sommige klompjes. Als je ze smelt, komt de kracht naar buiten en is heel gevaarlijk.’

Frans slaakte een zucht van opluchting. ‘Dank je, Philip, dat je het me hebt willen zeggen. Ik zal heel voorzichtig omgaan met deze wetenschap.’

‘Wetenschap?’

‘Ik bedoel dat ik het nu ook weet.’

‘Je weet nog niks.’ Philip schudde zijn hoofd en keek misprijzend naar de geestenboom. ‘Het magische goud geeft geestkracht, hier.’ Hij wees op zijn hoofd. Hij scheen een besluit genomen te hebben. ‘Ver in het binnenland is een dorp waar veel bonoemannen en Indiaanse sjamanen wonen en van elkaar leren. Daar kunnen ze je meer vertellen.’

Hij zag er boos en een beetje verdrietig uit. ‘Ik weet er te weinig van.’

Hij liep weg, aarzelde en draaide zich om. ‘Je kunt er alleen met een vliegtuig komen, vanaf Zorg en Hoop. Als je geld genoeg hebt, kun je me meenemen.’ Hij zuchtte. ‘Het was lang geleden dat ik daar was,’ mompelde hij. ‘Vandaag niet eten en geen bier drinken. Ik heb zo nog iemand om te baden, maar daar mag je niet bij zijn als je net zelf hebt gebaad. Ga maar even in de hangmat liggen. Mijn moeder brengt je wat vruchtensap, dat mag wel.’

Frans lag diep in slaap toen Reinder hem kwam halen.

Nog wazig dronk hij een glas sap, streek afwezig een paar nieuwsgierige kinderen over hun bol en stapte het late zonlicht in.

‘De kinderen hebben de vliegen van je weggehouden,’ zei Philip.

Frans grabbelde in zijn zak en gaf hem een paar verfrommelde biljetten. ‘Voor in hun spaarpot, als ze later willen studeren.’

Philip keek verbaasd naar de biljetten.

‘Spaarpot?’

‘Een pot waarin je geld voor later bewaart,’ verduidelijkte Reinder. ‘Je hebt gehoord wat mijnheer Doedijns heeft gezegd: je moet het bewaren voor later, als de kinderen geld nodig hebben voor school.’

‘J...ja, dat is goed.’ Philip zag er nog steeds uit of hij het niet begreep.

‘Kom.’ Reinder hielp hem aan boord, Frans was nog zo bevangen door slaap dat hij stond te wankelen op zijn benen.

Een jongetje kwam aanrennen en gaf verlegen, doch beslist, een houten fluit aan Frans. Hij wees trots op zichzelf. ‘Heb ik zelf gemaakt,’ zei hij in duidelijk Nederlands. Zijn broertjes, zusjes, neefje en nichtjes keken bewonderend naar hem op. Een paar pikten het idee op en renden weg, om even later terug te komen met een stukje hout, een geborduurd lapje, een vrucht. Uiteindelijk hadden zelfs de kleinsten hem wat gegeven en konden ze wegvaren, uitgewuifd door tientallen handjes.

‘Je bent nu hun oom,’ zei Reinder met een brede grijns.

Frans was in zijn schik. Hij was vast van plan zo snel mogelijk naar dat vermaarde sjamanendorp te reizen.

Hoofdstuk 17 Aanwijzingen

Frans sliep als een kind en werd net zo opgewonden wakker als op de dag van zijn verjaardag, toen. Hij zette een kop koffie en begon zijn impressies van het baden op te schrijven.

In de pauze van de school, toen de wifi eventjes niet overbelast was, lukte het hem om enkele mails te beantwoorden. Het “schuil”mailen leek nog steeds goed te gaan via zijn zoon. Bij geen enkel mailcontact kreeg hij de indruk dat er een vermoeden was waar hij in werkelijkheid verbleef.

Zijn mobiel jodelde.

Ajoera. Of ze die avond samen konden eten.

‘Ach, wat jammer, ik zit nog in Nieuw Boenda. Reinder had me uitgenodigd om mee te gaan naar zijn dorp. Ik heb je een sms gestuurd. We zijn gister met de bus gekomen. Weet je dat ik ritueel gebaad heb? De neef van Reinders

vrouw is bonoeman. Philip heet hij. Ik heb... nee, dat vertel ik later wel. Zo apart, al mijn opnamen gewist.'

'Ej... heb je gebaad? Bij een bonoeman? Nee, echt? Zeg me, wat heeft het met je gedaan? Voel je je nu anders?'

'Ik vertel het liever persoonlijk als ik terug ben. Het was een grote schoonmaak, dat kan ik je wel vertellen.'

'Je moet me het hele verhaal doen, hoor je. Wanneer zullen we samen eten?'

'Ik ga vragen wanneer er een gelegenheid is om naar Paramaribo te reizen.'

'Bel me of sms me. Ik moet nu weg. Dag!'

Ze had nauwelijks de verbinding verbroken of Reinder kwam met Philip aanlopen.

'Ik heb Reinder gevraagd wat een spaarpot is, mijnheer Doedijns. Ik heb er eentje gemaakt van een kalebas en uw geld voor mijn kinderen er in gedaan.'

'Fijn!' Frans keek van de een naar de ander, er lag hun iets zwaars op de maag.

'Ik, eh, heb Reinder gevraagd om mij bij u te brengen. Ik moet u nog een paar dingen vertellen.'

'Philip was niet zeker of de boodschappen wel voor u bestemd waren.'

'Boodschappen?'

'Kunnen jullie het alleen af? Ik heb nu een afspraak.' Reinder keek Philip aan, die met neergeslagen ogen knikte.

'Pak toch een stoel.' Frans nam zelf plaats aan het tafeltje.

Philip ging schutterig zitten, vouwde zijn handen en staaarde tussen zijn benen naar de grond. 'U heeft gebaad bij mij, mijnheer Doedijns, en u was bij het baden van het meisje. Ik heb u gevraagd op te schrijven wat er met u gebeurde en om foto's te maken.'

'Die vervolgens gewist zijn door de ikkes in de boom,' zei Frans zachtjes.

Philip trok met zijn schouders. 'De voorouders zijn boos op me.'

'Waarom?'

'Ik wilde beroemd worden, door uw foto's en boek.'

'Het was dus om u en niet om mij dat de beelden gewist zijn?'

'Zo is het, mijnheer.'

'Philip, ik heet Frans en ik heb liever dat je me met je en jij aanspreekt. Ik ben geen mijnheer.'

Philip keek op en glimlachte. 'O jawel. Maar ik zal aan uw verzoek voldoen.'

'Ik denk niet dat ik over mijn baden wil schrijven, Philip. Het is te persoonlijk. Ik denk ook dat het baden als cultureel erfgoed beschermd moet worden, opdat er geen horden toeristen op afkomen als het zoveelste speeltje.'

'Er zijn mensen die blij zullen zijn met het geld.'

'Als de voorouders zover gaan om mijn beelden te wissen, vinden zij het ook

belangrijk dat de kennis in besloten kring blijft.’

Philip knikte. ‘Dat ben ik met u eens.’ Hij schuifelde met zijn voeten. ‘De voorouders en de bosgeesten hebben mij dingen laten zien die ik aan u moest zeggen. Ik wilde het niet, aan een bakra..’

‘Maar het is deze bakra die gevraagd wordt Suriname te helpen. Je hebt het mij zelf ook gevraagd.’

‘Ik weet het. Ik kan er niet van slapen, ik ga het u nu allemaal zeggen.’ Hij keek om zich heen. Geen bewegende ziel te bekennen.

Hij liet zijn stem zakken. ‘Ik moet u zeggen dat u op een plaats moet zijn als de maan weer rond is.’

Frans lichaam schokte. Verbaasd stelde hij vast dat zijn lichaam en zijn geest niet altijd congruent waren, want zijn geest had geen enkele gewaarwording.

‘U moet daar zijn met iemand anders. Een vrouw die jaagt.’

Weer schokte zijn lichaam. Het was een teken van herkenning, het geheugen van zijn lichaam werd actief.

‘Hoe vind ik die vrouw? Hebben ze daar ook aanwijzingen voor gegeven?’

‘Ja. U kent haar uit vorige levens.’

‘Niet meer? Détails graag.’

Philip schudde zijn hoofd. ‘Meer hoeft u nu niet te weten. U zult haar herkennen op het juiste tijdstip, kan ik u verzekeren. Niet eerder. De voorouders zijn daar heel duidelijk in geweest.’ Hij zweeg even en zei zachtjes: ‘Het is twee keer eerder misgegaan, hebben ze mij gezegd. Deze keer wordt alles op alles gezet, want een volgende kans is er niet.’

‘Wat gebeurt er dan? Waar is die plaats? Wát is die plaats?’

Philip aarzelde deze keer erg lang, tot hij mompelend zei: ‘Het is een mond waarmee de Aarde kan spreken. Die is ooit met geweld gesloten, lang geleden, toen de mens nog jong was.’

De droom! ‘Wat moet ik daar doen?’

‘U moet op die plaats rituele handelingen verrichten op een bepaald tijdstip. Als de maan de grond verlicht. Dat duurt maar even, werd ik gewaarschuwd.’

‘Waar is die plek?’

Philip zweeg lange tijd tot hij aarzelend zei: ‘Mij is verteld dat u met een boot op de Para moet zijn in de nacht dat het volle maan is. U krijgt dan verdere aanwijzingen.’

‘Weet je het niet preciezer?’

‘Nee, het kleine beetje dat ik u kan vertellen is al geheime kennis. Mijn hart is er zwaar van, ik zou het graag vergeten.’

‘En het ritueel? Kun je daar iets meer over zeggen?’

Philip glimlachte. ‘Hoe is het met uw zoon?’

* * *

Suriname

Onoribo is een grote plantage in het district Para. De aluinaardefabriek van Suralco staat er, en de smelters die voorgoed stolden toen het junglecommando van Ronnie Brunswijk de hoogspanningsmasten opblies tijdens de Binnenlandse Oorlog.

"De Tocht van de Inca's" in het jaar 1012 eindigde hier.

Storm van Leeuwens nieuwste roman, "Het goud van Onoribo", is chronologisch gezien het vervolg hierop, al komt hij eerder uit. Deze hedendaagse roman met "thriller" elementen speelt zich grotendeels in Suriname af. Daarmee is een connectie met Suriname gelegd.

Een Zuid-Amerikaans land met (minstens) vijf verschillende culturen naast en door elkaar: Creolen, Marrons, Indianen, Javanen en Hindostanen. Elk met geheel eigen religies, gewoonten en talen.

Het Nederlands is de lingua franca. Surinaamse literatuur is vrijwel allemaal in het Nederlands geschreven. Deze unieke combinatie brengt een geheel eigen "taaltoon" voort.

We geven hier het woord aan enkele Surinaamse vrouwen. Diana is Diana is een echte moksi, dat wil zeggen een mengeling van verschillende rassen. Haar levensverhaal is opgetekend door Fieke de Jongh.

Arlette Codfield schrijft haar hele leven al. Van haar hier twee korte verhalen, die een goede indruk geven van het leven in Suriname.

Arlette schrijft echter ook in het Engels. Geredigeerd door Hans Plomp een fragment van "The son of Herod", waarin de hypothese wordt geromantiseerd dat Jezus van Nazareth een onechte zoon van koning Herodes zou zijn.

Boekcoop heeft daarnaast een heruitgave van twee verhalenbundels van Dorus Vrede in de planning. Verhalen van en over Marrons, over de pijn toen ze hun voorouders moesten achterlaten onder het stijgende water van het Brokopondo stuwmeer.

Het dekentje van Diana

(fragment)

“Oral history”

Het levensverhaal van Diana Palmberg

opgetekend door
Fieke de Jongh

Diana Palmberg

Diana is geboren in 1959 in Suriname. Haar leven verloopt wonderlijk, kent verrassende wendingen. Ze groeit op tussen Nederlandse militairen die haar op handen dragen. Maar thuis wordt ze gedrield. Op jonge leeftijd doet zij een schokkende ontdekking over haar familie en zichzelf.

Er was veel schone schijn, waar de werkelijkheid bar en boos was. Een kwestie van overleven. Een dekentje waar ze wat spulletjes in kon doen was haar vluchtpakket. De vier punten van het dekentje bijeen pakken, en daar ging ze!

Het valt op dat er altijd iemand was die haar een handreiking gaf. En zij pakte die kansen. Ook later in Nederland. Er waren ook mensen die haar leven voor haar wilden bepalen. Daar koos ze uiteindelijk moedig haar eigen weg. Ze vond dat ze het waard was om voor het best mogelijke te gaan, zich niet zomaar te schikken in haar lot, tegen de visie van haar familie in. Zo raakte ze bijvoorbeeld haar stem zo goed als kwijt, maar wist die weer terug te winnen.

Rode draad in het verhaal is dat ze zich nooit echt ergens thuis voelde. Zowel in haar privéleven als in haar carrière. Ze hoorde er wel bij, maar toch niet helemaal. Ze viel tussen wal en schip.

Durf jij voor jezelf te gaan als je je ergens niet thuis voelt?

1. Prinsesje Diana, op handen gedragen

Mijn vroegste herinneringen liggen in Suriname. Het zou geweldig zijn als iedere Nederlander daar ooit geweest zou zijn, om meer van elkaar en van onze landen te begrijpen. Natuurlijk kun je boeken, films, documentaires bekijken. Maar eigenlijk moet je eens echt daar op de aarde staan om de sfeer te kunnen voelen, de geuren, de warmte, de luchtvochtigheid, het totaalplaatje te ervaren.

Het land is vier keer zo groot als Nederland, er wonen ongeveer 540.000 mensen. Het grootste gedeelte van de bevolking woont in Paramaribo.

Voor Nederlandse toeristen is het een geweldig land. Het is er altijd zomer, er is een boeiende diversiteit aan mensen en culturen, en de mensen zijn over het algemeen goed opgevoed en netjes in de omgang. Mensen komen spontaan, hartelijk en behulpzaam over. Je bent in een tropisch land en je kunt er gewoon Nederlands praten, heerlijk!

De natuur in het binnenland is prachtig, grotendeels nog ongerept. Als je er overheen vliegt zie je een oneindig groot broccoliveld. Met name rivieren zijn de toegangswegen tot het binnenland. Daar voel je de kracht van ongerepte natuur, een serene schoonheid, rust, maar ook de onverbidde hardheid van de overlevingswetten van de natuur. En je kunt er voelen hoe waardevol je bent als mens, omdat de mensen daar heel direct van elkaar afhankelijk zijn. Ze zitten samen in hetzelfde schuitje, moeten het samen zien te redden met hun gezamenlijke kwaliteiten en inspanningen.

Als je van lekker eten houdt ben je in Suriname ook op het juiste adres, geen onderwerp waar zo vaak over gesproken wordt als over eten.

Een droomparadijs dus? Voor toeristen wel zou ik zeggen. Van de buitenkant lijkt de jeugd van Diana daar ook voorbeeldig verlopen te zijn, maar niets is wat het lijkt... .

Ik woonde met mijn ouders bij het prinses Beatrix kampement op Zanderij. Het was een kazerne, er woonden militairen, in mijn beleving in barakken. Ik woonde in een eengezinswoning, een soort van klein bungalowtje, samen met mijn vader en moeder. Mijn vader was een Nederlandse beroepsmilitair. Mijn moeder een huisvrouw van Hindoestaanse afkomst. die vol toewijding het huis schoon hield. Wij waren het enige gezin daar, er waren geen andere kinderen.

Ik speelde graag in het witte zand van Zanderij. De Nederlandse militairen, de “Jantjes”, speelden vaak met mij. Ik werd op handen gedragen, was hun mascotte. Als ze terugkwamen van een oefening in militaire kleding mocht ik hun van een drankje voorzien.

Door mijn ouders werd ik als een prinsesje behandeld, iedereen moest mij altijd in mooie kleren en schoenen zien. Ik was klein en onbevangen, kneedbaar. Ik was een leuk kleutertje. Ik mocht ook echt een klein kind zijn, en vertroeteld worden als een popje, ik was het popje van iedereen. Ja, ik had gewoon een leuk schattig koppie. Ik lachte veel, tot mijn achtste ging het redelijk goed, onbezorgd. Ik dacht, ik heb een leuk leven, zoals een kind zich zou wensen. Mocht ik een beetje ondeugend zijn? Nou nee, dat ook weer niet, ik moest wel netjes luisteren, het moest allemaal gelikt lopen.

2. Hoge neuten en peper

Tegen mijn vierde jaar verhuisden wij naar Paramaribo, naar de Kosterstraat, zodat ik naar de frobelschool kon gaan. We kwamen terecht in een huis op hoge neuten. Weet je wat dat is? Een huis op hoge palen. De bedoeling daarvan is dat je dan tegen de warmte onder het huis kunt zitten. Ik bleef altijd boven, kwam alleen naar beneden om naar school te gaan. Er was geen mogelijkheid om daar buiten te spelen, het erf was van de mensen die beneden woonden.

Als ik naar school ging stond mijn moeder op het balkon, ze ging niet mee naar school. Ik moest de hoek om en mijn moeder riep dan van: “nu oversteken!” Dan moest ik meteen de drukke straat oversteken.

Ik hoor nog de piepende remmen van die keer dat het bijna mis ging toen ik een keer niet meteen overstak.

Brr, eng, het was altijd een spannend moment.

Ook met oud en nieuw ging het een keer bijna mis. Ik stond op het balkon met vuurwerk, dat is daar vrij normaal op jonge leeftijd. ‘Nu weggoeien!’ maar ik reageerde een beetje laat, ik voelde de schroeiende verbranding van het vuurwerk nog net in mijn hand. Gelukkig ging het op dat moment ook nog net goed.

In die periode at ik heel slecht. Een paar keer ben ik opgenomen geweest in het ziekenhuis, ze zeiden dat het om galbulten ging. In elk geval had het met het eten te maken, dat ging niet goed. Ik werd vastgebonden door de verpleging van het ziekenhuis ‘s Lands Hospitaal of het Militaire Hospitaal, een van die twee. Met geweld werd er eten naar binnen gepropt, havermoutpap moest

en zou ik eten.

Weer thuis ging het eten nog hartstikke slecht, en wat deden mijn ouders ? Ze smeerden peper op mijn mond. Omdat je snel doorslikt dan. Nou ja, en wat was het resultaat ? Ik zat aan mijn mond, ik zat te huilen, en dan zat ik met mijn handen aan mijn ogen. Dus mijn mond en mijn ogen onder de peper, ik zie mezelf nog zo zitten. Ik heb nooit begrepen waarom dat met die peper moest. Dat was een ramp hoor, ik heb gewoon zitten janken met mijn vier jaar. Het eten vond ik toen nooit leuk. Het zal wel een vicieuze cirkel geweest zijn. Ouders die zich machteloos voelen en een kind dat spanning voelt waardoor het niet kan eten.

Ik weet ook helemaal niet meer wat ik toen gegeten heb. Ik slikte het gewoon maar snel door, maar voor een kind is dat heavy hoor, zo'n hete peper als een madame Jeanette. Verrassend genoeg vind ik die pepers nu heel lekker.

4. Mieke

In die periode werd opeens gezegd "We gaan Mieke begraven". Ik wist amper wie Mieke was, ja, familie. Ik wist ook niet dat ze zou overlijden. Ze was jonger dan ik, de jongste in dat gezin. Later heb ik begrepen dat zij echt het lievelingsmeisje van haar vader was. Ik ben wel eens bij haar geweest, ik ging bij hun op bezoek, maar ik heb als kind nooit meegekregen dat ze ongeneeslijk ziek was.

'We gaan Mieke begraven.' Ik weet wel dat ik een witte jurk aan had, want ze dragen in Suriname of wit of zwart met de begrafenis. Dat ik de krans vast moest houden, en dat ik eigenlijk verbaasd was dat Mieke er niet meer was.

Maar dat ze dat ook nooit verteld hebben van nou, Mieke die wordt nooit meer beter, dat vind ik erg. Ik zie haar nog zo in haar bedje liggen, met blauwe plekken, en haar lichaam was zwart, je kon de dood in haar ogen haast zien. Toen ik haar voor het laatst zag praatte ze onsamenhangend. Ik kon dat toen niet plaatsen, maar later dacht ik van ze had allemaal hallucinaties. Het ging toen al heel slecht met haar, en zo ineens wordt ze begraven.

Het maakte veel indruk op mij en ik kon er met niemand over praten verder.

Later kregen haar ouders weer een kindje en dat meisje had het syndroom van Down. Zij werd zo geboren, en toen zeiden mijn ouders over dat gezin: 'Ja, dat is hun straf.' Ik begreep dat niet goed, maar het kwam wel hard aan bij mij.

3. Alleen

Gedurende ongeveer een half jaar kwam een van de grote zussen van Mieke bij ons wonen. Zij werd bij ons gestationeerd omdat zij van haar ouders even af moest koelen op het gebied van jongens, zo hoorde ik later. Zij was echt een knappe meid, iets van achttien jaar, ik was vier en ik keek echt naar haar op. Samen met mijn moeder ging ze naar naailes. Ik weet nog wel dat ze zeiden van wat er ook gebeurt, we laten je nooit alleen thuis, er is altijd iemand bij je. Op een avond werd ik wakker, er was niemand!

Ik raakte in paniek, rende door het huis, helemaal over mijn toeren. “Mama, papa, waar zijn jullie ?” Eerst zacht, daarna harder, paniekerig, tot mijn stem verstikt raakte door tranen van angst en machteloosheid. Ze waren er niet, ik kon nergens heen, beneden woonden wel mensen maar daar kon ik zomaar niet naartoe.

Ik kon alleen afwachten, vechtend tegen wanhoop. Het zal niet zo lang geduurd hebben maar in mijn beleving duurde het een eeuwigheid.

Ik kan het gevoel van verlaten zijn nog zo oproepen.

Het bleek dat mijn vader juist even weg was om de anderen met de auto op te halen van de naailes. Achteraf zeg je misschien van ach, zo erg was dat nou ook weer niet, maar op dat moment betekende het een flinke deuk in mijn vertrouwen.

Regelmatig kwamen er militairen bij ons eten, vaak op zondag. Dat waren wel gezellige momenten.

Dan aten we Nederlands eten, bijvoorbeeld gewoon boontjes met een gehaktballetje. Doordeweeks hadden we meestal rijst.

Die militairen vonden de zus van Mieke ook niet onaardig hoor. Nou, en ik pikte er een graantje van mee. Ze speelden ook wel met mij, maar de aandacht ging natuurlijk naar haar. Ze is vrij snel naar Nederland gegaan, van het juk van iedereen af, ze wilde de vrijheid tegemoet. Dus heeft ze zich aangeklampt bij een militaire man, die weer terugging naar Nederland. Ja nou, wij dachten dat ze wat met elkaar hadden maar toen ze hier was toen was het uit, dus het was een manier voor haar om te vluchten. Ze is altijd in Nederland gebleven. Verder weet ik niet zoveel meer van die periode, behalve dan dat ik me vaak heel eenzaam voelde.

5. Aardverschuiving

Met 8 jaar verhuisden wij opnieuw, dit maal naar de Koosstraat in het Tam-menga-project in de buurt van het prins Bernhard kampement.

Dit was een nieuwbouwproject waar Nederlandse militairen met hun gezin-nen woonden. Wij kregen daar een vrijstaand huis, met een groot erf met een poort ervoor en we hadden een groot stuk land waar gewassen op verbouwd werden. We hadden ook een hond, Liesbeth, maar die was meer ter bescher-ming tegen dieven, een waakhond, dus niet zo een die binnen op de bank vertroeteld werd of zo.

Je zou denken dat het daar leuker werd voor mij, maar niets is minder waar. Ik speelde graag buiten op het land, met jongens. Van barbies aan en uitkleden daar zag ik het nut niet van in, ik was niet zo'n meisjestyle.

Buiten op de solex rondcrossen, of optreden in de weilanden met blikken als drumstel, dat was het wel. Daar gebruikten we grote lege blikken voor waar olie of boter in gezeten had.

Op het land gingen we ook wel van die oranje-gele vruchten plukken, markoe-sa, oftewel passievruchtjes, die waren lekker! Of manja , in Nederland zeggen jullie mango. Liefst onrijpe vruchten, die aten we dan met zout.

Ook hield ik ervan om lekker in de weilanden rond te banjeren. Maar dan kwam ik met vieze kleren thuis, of scheuren, en dan was het foute boel. Dan lieten ze me soms in de blakende zon staan, in mijn blootje. Dat was als straf bedoeld voor de vieze kleren. In de zon staan als het heet is in Suriname, daar ga je je echt beroerd van voelen hoor. Maar bovenal voelde het zeer vernede-rend, ik schaamde me rot.

Meer en meer werd ik gedrild als een militair. Omdat ik niet beter wist volgde ik mijn vaders orders om maar geen pak slaag te krijgen. Ik deed er alles aan om maar een voorbeeldig meisje te zijn, waar niks op aan te merken was. Als ik daaraan niet voldeed was het ranselen met de koppelriem of schoppen met de militaire kisten.

Ze waren ook zo dat ze mij zo van het bed lichtten als ik iets niet gedaan had in hun ogen. Bijvoorbeeld de vuilnis buiten zetten of afspraken niet nakomen. Dan haalden ze me zo uit mijn slaap 's avonds om alsnog te doen wat ik had moeten doen.

Ik moest altijd alles direct doen, het liefst gisteren al.

Met mij werd niet gecommuniceerd, en als dat zo was, dan was het een grauw en een snauw. Tegen de hond werden soms lievere woorden geuit.

Op mijn 9e jaar deed ik een schokkende ontdekking.

Mijn neefjes deden vakantiewerk bij mijn ouders op het land. In de blakende zon deden ze hun werk. Af en toe kwamen ze ijswater drinken. In opdracht mocht ik niks anders geven dan dat, anders zwaaide er wat!

Mijn leven veranderde compleet toen een van de jongens alert en aandachtig naar mij keek en vroeg: "Hoe gaat het met je?" Ik was schuw en gaf niet direct antwoord. "Je ziet er slecht uit, hoe kom je aan al die blauwe plekken?" Ik twijfelde, hij had een lief gezicht, hij klonk oprecht vriendelijk. "Zeg maar wat er is, je kunt me vertrouwen" deed hij er nog een schepje bovenop.

Ik probeerde alle moed bij elkaar te verzamelen om te vertellen wat er zich in mijn jonge leven afspeelde. Maar de angst om weer alle hoeken van de kamer te mogen zien was groot.

Uiteindelijk heb ik slechts enkele details verteld. Van het slaan en schoppen en dat ik soms in mijn blootje moest staan.

Hij moedigde me aan om alles eruit te gooien wat zich hier afspeelde, maar we moesten ook stiekem praten. Maar een half woord was voor hem al voldoende. Na een korte stilte zei hij: 'Zal ik je een geheim verklappen? De mensen die jou zo mishandelen, zo vernederen, zijn jouw ouders helemaal niet! ze zijn jouw tante en oom!'

Deze woorden dreunden mijn hoofd binnen als een bokser die een enorme klap te incasseren krijgt. Dit was voor mij een grote schok. Ik dacht aan zoveel dingen tegelijk. Toen begon ik te begrijpen waarom men mij als een stuk vuil behandelde. En waarom er gezegd werd dat men niks aan mij had en niks aan mij wilde besteden, ik bracht alleen maar ongeluk.

De aarde zakte onder mijn voeten vandaan...

Boos was ik, boos, en teleurgesteld in alles en iedereen.

'Wie kan ik nog vertrouwen? Mijn ouders niet. Mijn oom en tante niet.'

Grote leugenaars, dat vond ik ze, en mijn vertrouwen in familie is daardoor behoorlijk beschadigd. Alleen mijn broer die openheid van zaken gaf vertrouw ik onvoorwaardelijk, en hij mij.

We hebben toen een band opgebouwd waar niemand tussen komt. Ook in ons huidige leven betekenen we heel veel voor elkaar.

Verdoofd als ik was door zijn onthulling vielen de feiten een voor een op hun plaats. Ik leefde al jarenlang bij ouders die mijn ouders niet waren. Wie ik dacht dat mijn moeder was, was in feite het zusje van mijn moeder. Mijn vader was niet Nederlands, maar Creools-Chinees. Ik was dus niet enig kind, ik had juist veel broers en zussen. Hij was dus een broer, en de andere jongens die op het land waren ook. Mieke was een zusje van mij geweest. Die grote knappe nicht die naar Nederland was vertrokken was ook een zus van mij.

Over Fieke

Dansend begon Fieke de Jongh haar jonge leventje, gaf voorstellingen voor de familie op Chinese muziek. Met ouders afkomstig uit de wereldstad Rotterdam, paste het gedachtegoed van de familie niet zo goed in het karakteristieke Brabantse dorp waar ze geboren en getogen werd. Gevoelig voor alle commentaar trok ze zich terug, een beetje zoals een schildpad in zijn schild. En ze deed waar ze goed in was, lezen en studeren. Ze wilde toneelspeelster worden.

Toen de middelbare school teneinde was werd ze arts. Een geweldig mooi vak, dat haar veel gebracht heeft. Maar, was het wel helemaal haar ding? De medische status had soms meer weg van een korte roman. En als mensen hun verhaal wilden vertellen, dan wilde ze luisteren. Afkappen was niet haar stijl, maar van uitlopen werd niemand vrolijk. Ze zat klem!

Nu is de tijd gekomen voor een nieuwe fase. Levensverhalen! Mogen luisteren naar mensen, kom, vertel, ik wil nog meer weten, hoe heerlijk is dat? Bezig zijn met taal en verhalen. Uitdrukking geven aan iemand, net als een toneelspeelster. Samenwerken. Booschapper zijn. Het voelt heel goed. De eerste projecten zijn van start, de energie danst...

Drie korte verhalen

Arlette Codfried

Hoe krijg je dat voor elkaar?

Strelende handen.

'Ja, daar. Hmm sneller. Sneller, ja zo. Hmm. Hmm. Ja zo.'

'Randy, Randy, wordt wakker. Je ligt helemaal te woelen. Wat is er?'

'Hmph, wat, wat?'

'Het is tijd om op te staan, man.'

'Hmmm, kom me een zoen geven.'

'Mijn mond stinkt. Kom, we moeten opstaan, de dag wacht niet.'

'Hmnn kom nog even tegen me aan liggen.'

Trees vouwt haar lichaam tegen Randy aan. Ze werpt een been over zijn heupen en drukt haar onderlijf tegen hem aan. Zwijgend trekt hij haar tegen zijn geslacht aan en trekt haar slipje naar haar knieën. Net als in zijn droom kust hij haar nek en streelt hij haar borsten door haar dunne slaaphemd heen.

'Ja, zo.'

'Hmmm zo?'

'Ja, schat, ja ja ja. Hmm.'

'Waarom drink je mama's bobie?'

Candy, hun dochtertje van vijf staat in de deur. Ze wilde net bij pa en ma in bed kruipen of ze zag duidelijk haar vader haar moeder's bobie zuigen.

'Nee, is niets. Papa en mama spelen grote mensen spelletjes. Ga baden. We komen zo beneden.'

'Papa, waarom heb je geen kleren aan. Ik hou niet ervan als je geen kleren aanhebt als ik in jullie bed wil komen.'

'Oh, je wil in ons bed komen. Ga liever baden, het is straks tijd voor school.'

Gehoorzaam gaat Candy naar de badkamer om haar tanden te poetsen en een bad te nemen. Intussen is Randy best in de stemming om nog even door te gaan maar Trees zegt koudweg: 'Nee Randy we moeten naar het werk. Het is al flink laat.'

Teleurgesteld en met zo'n erectie keert Randy terug op zijn slaapplek en steekt een sigaret op terwijl hij over zijn kruis wrijft. Intussen staat Trees op en poetst haar tanden bij de wastafel in hun kamer. Ze doet haar kamerjas aan en gaat naar de keuken om het ontbijt klaar te maken. Als zij de haverhoutpap klaar heeft en de koffie voor haar en Randy heeft gezet, roept ze iedereen naar beneden. Zij gaat zich wassen en omkleden terwijl de kinderen en Randy aan het ontbijt beginnen. Als ze zich heeft klaargemaakt komt ze naar beneden om te ontbijten.

De kinderen worden op school afgezet. Trees en Randy rijden doornaar hun

werk. Ze werken voor hetzelfde advocaten bureau in het centrum van de stad. Elk heeft zijn eigen kantoor en het samenwerken is nooit een probleem geweest. Bij de deur geven ze elkaar een kus en verdwijnen ze elk in hun kantoor.

Als Randy zo een beetje alles wat op zijn bureau lag te wachten, heeft afgewerkt denkt hij weer aan zijn droom en het wakker worden. Hun mislukte poging om te vrijen.

Hij voelt zijn penis stijf worden. Hij belt naar Trees.

‘Met mij, wat doe je nu?’

‘Ik ben net klaar met mijn dossiers, ik zou net koffie gaan drinken. En jij?’

‘Kan ik koffie bij je komen drinken, dan ga ik je vertellen. Ik kom zo.’

Randy haast zich naar de eerste verdieping. Hij doet de deur van Trees’ kantoor op slot.

‘Wat doe je?’

‘Ik creeer een beetje privacy.’

‘Oh, voor wat?’

‘Voor koffie en een zoen.’

‘Jongen, maak die deur weer open.’

Randy slaat zijn armen van achteren om zijn vrouw en drukt zich tegen haar aan terwijl ze druk bezig is in haar koffie te roeren. Haar hand hapert. Ze sluit haar ogen.

‘O gunst Randy, hou op, we kunnen toch niet hier....mhh ja ik voel je.’

‘Ga op dat bureau liggen. Nee, op de grond. Buk over het bureau, ik wil alles zien.’

‘Hmmm, Randy, ja ahh.’

‘Hmmm Trees, je bent zo lekker warm en nat. Hoe vind je het als ik dit doe?’

Er wordt op de deur geklopt.

‘Hey, Trees, waarom is je deur op slot? Hallo...’

Fluisterend zegt Trees dat de baas voor de deur staat.

‘Ja, ik maak zo open meneer Siemen.’

‘Trek je kleren goed. Veeg je vinger.’

Trees doet de deur open.

‘Oh tang, jij hier, waren jullie in een bespreking?’

‘Nee, we dronken koffie, voor u ook koffie?’

Trees pakt een mok en presenteert een zwarte koffie aan de heer Siemen. Zwijgend drinken ze.

‘Zeg, ik kwam jullie uitnodigen voor de lunch. Ik ontmoet de heer Termens en wou jou en Randy met zijn case belasten. Zal het lukken? Hadden jullie andere plannen?’

Randy fluistert snel: 'Ja een hotelkamer huren.'

De heer Siemen vraagt met zijn hand achter zijn oor: 'Wablieft? Wat zei je?' Trees geeft Randy een duwtje.

'Ik zei, nee we hebben geen plannen.'

Als de werkdag is afgesloten en ze allemaal weer thuis zijn gaan de ouders werken aan het middageten terwijl Candy en Tim, haar broer, hun huiswerk maken en spelen op de computer.

'Als jij die uien en knoflook snijdt, snij ik het vlees, als je klaar bent daarmee kan je die groenten wassen en plukken.'

'Wat doe je? Wat krijg ik van je als ik alles heb gedaan?'

'Een bord eten. Randy, die kinderen gaan ons horen. Gedraag je.'

'Maar ik sta helemaal klaar. Laten we het snel-snel doen, die kinderen zijn voorlopig even bezig. Laten we dan stiekum naar boven gaan no. Laten we het hier en nu doen.'

Randy schuurt zijn stijve penis tegen Trees haar buik. Trees doet haar slipje uit.

Ring, ring, ring.

'Ik doe wel open,' roept Tim. 'Oh, opa en oma.'

'Tang, Tim waar zijn je ouders?'

'Ma, pa Oma en Opa.'

'Ja we komen, laat ze binnen.'

'Hai ma en pa. Mama en papa, dag oma en opa.'

'Dag, dag hoe is het met jullie?'

'Ja, we dachten, we komen langs want jullie hebben het zo druk dat we je anders niet zien.'

'Ja, sorry drukte. We zijn bezig te koken, blijven jullie eten?'

'Zal ik je helpen?'

'Ma dat hoeft niet, Randy helpt me al, ga lekker zitten en praten met de kinderen.'

Trees en Randy haasten zich naar de keuken om het eten af te maken. De kinderen dekken de tafel en na het eten zitten ze tevreden bij elkaar in de woonkamer.

Op een gegeven moment merkt Trees'vader op: 'Jullie moeten ook tijd maken voor elkaar. Niet verdrinken in de drukte. Toen je moeder en ik jong waren maakten we tijd voor elkaar. Je weet nog tussen 4 en 6 niet storen. Anders gaat je liefde achteruit.'

'Ja,' zegt oma, 'niet stoppen met jewetwel. Hahahaha.'

Een beetje zure lach rolt over de lippen van Randy. Dan moeten we wel de ruimte daartoe krijgen, denkt hij maar luidop zegt hij: 'Maakt u zich daarover

maar geen zorgen. Ik ben net zo verliefd op Trees als toen ik haar pas leerde kennen. Ze vervult me.'

'En Randy is heel goed voor mij en we doen onze best elke dag als gezin iets te doen. En ma...ook dat.'

Tegen negen uur stappen de ouders van Trees op.

'Ik doe snel de kinderen in bad en dan vrouwtje ga ik je laten zien hoeveel ik van je hou.'

'Hmm, ik kan niet wachten. Ga snel en neem gelijk ook een bad dan ruim ik beneden even op. Heb je nog over die case van Termens nagedacht?'

'Nog niet, ik dacht de hele dag alleen aan wat ik met je wil doen.'

'Werk gaat voor het meisje.'

'In dit geval niet en je weet waarom.'

'Waarom?'

'Omdat je me vult.'

'Jongen doe, dan doe ik ook snel dan kan je me precies laten zien wat je bedoelt.'

'Okay, tot zo.'

Randy doet wat hij moet doen. Dan gaat hij op bed liggen wachten op Trees. Hij doet zijn pyjama hemd uit. Zal hij zijn broek ook uitdoen? Nee, Candy of Tim kan onverwacht binnenkomen. He, toch wel lekker zo op bed. Ik hoop dat Trees opschiet en naar bed komt. Hij staat op en zet een sexy muziekje op. Dan installeert hij zich weer op het bed.

Na een tijdje klinkt een lichte snurk.

Trees komt de kamer in. Ze zal snel baden en een leuke fladder aandoen om Randy nog meer te bekoren. Oh, hij slaapt. Ze zal hem straks wekken. Ze gaat uitgebreid in bad met een lekker geurend badschuim en trekt een doorzichtige babydoll met open kruis aan. Die had ze ooit gekregen van een vriendin tijdens haar vrijgezellenfeest, toen Randy en zij trouwden. Ze komt de kamer weer binnen. Randy ligt heel lief op zijn rug te ronken.

Zal ik hem wekken. Hij slaapt zo vredig. Ach, zo lief. Ze streelt zijn gezicht. Hij houdt even op met snurken, zucht en slaapt weer verder. Ze kruipt maar tegen hem aan. Automatisch slaat hij zijn linkerarm onder haar hals. Haar hoofd rust nu op zijn schouder.

Zal ze? Nee. Ze sluit haar ogen terwijl ze zijn borst streelt. Al snel valt haar arm stil.

Alleen Barry White laat nog wat van zich horen.

* * *

De verrassing

Marnie doet de deur open en stapt haar huiskamer in. Ze is moe. Zo een hele dag werken vergt wel veel energie. Ze heeft pas een baan geaccepteerd als secretaresse van een bankdirecteur, een zware baan. Maar ook een die voldoening geeft. Ze is nuttig bezig. Harold heeft twee maanden geleden aan haar voorgesteld weer te gaan werken. Ze liep al weken te klagen dat ze zich verveelt. Dat ze geen duidelijke rol meer speelt in de maatschappij. Net zoals elke man stoorde het gezeur Harold op een gegeven moment en stelde hij haar voor een baan te zoeken. Ze was direct begonnen met de kranten in te kijken om te zien wat er tegenwoordig aangeboden werd aan werk. De reden waarom ze zich verveelde kwam omdat Edje, haar jongste zoon, voor studie naar Nederland was vertrokken; de andere twee waren ook al het huis uit en haar taak als moeder leek erop te zitten. Erna en Marlene waren getrouwd en woonden en werkten in Saramacca dus zag ze hun ook niet vaak. Ze hadden nog geen van tweeën een kind. Ze belden wel regelmatig in de avonden maar overdag strekte de dag zich leeg voor haar uit. Harold had een veeleisende baan als directeur van een ministerie en moest bovendien ook vaak overwerken of naar het buitenland waardoor ze soms dagen alleen in het huis liep te koekeloeren. Vriendinnen had ze niet zo. Zij en Harold hadden een gezamenlijke vriendenkring en de meeste van de vrienden leden een druk bestaan waarin niet veel tijd was voor sociaal contact. Ze hield trouwens zelf niet ervan bij mensen te gaan hangen of urenlang te bellen om over gekke gekke dingen te praten, dingen die zo vluchtig zijn als de wind en totaal onbelangrijk zijn.

Maar nu werkt ze dus sedert 2 maanden. Volgende week zou haar proeftijd zijn verlopen en hoopte ze een vast contract te krijgen. Op het werk was men zeer te spreken over haar werklust. Ze had zich met al haar hebben en houden geworpen op het werk. In het begin ging het ietwat stroef en moest ze soms diep nadenken over hoe het ook weer gaat op kantoor maar ze had gauw de slag weer te pakken. Voor ze kinderen kreeg had ze ook op kantoor gewerkt als financieel medewerkster; ze was daarvoor opgeleid. Toen de kinderen pas naar school gingen was zij ook allerlei cursussen gaan volgen om de kinderen in hun ontwikkeling bij te houden en omdat Harold haar stimuleerde ook aan haar eigen groei te werken. Hijzelf studeerde ook verder waardoor hij promotie maakte en zo tot zijn huidige functie kwam. Ze hoefde niet te werken, Harold verdiende genoeg en zichzelf had niet die behoefte gehad. Nu wel weer en het beviel haar. Ze had weer haar eigen inkomen en zo konden Harold en zij sparen voor reizen die ze hebben willen maken nadat de kinderen het huis uit

waren en ze dicht bij hun pensioen waren. Ze kon ook een centje opzij zetten voor hun oude dag want de pensioenen zijn niet zo groot. Zo zouden ze ook iets ruimer kunnen leven op hun oude dag. Nu kwam het geld ook van pas met de steeds stijgende prijzen voor alles. Ze kon zonder problemen de boodschappen doen en Harold blijven voorzetten wat hij gewend was te krijgen.

Harold was weer eens in het buitenland voor een of andere conferentie. Ze lette eigenlijk niet zoveel op wat hij precies deed op het werk omdat hij zwijgplicht had en ze hem niet in de problemen wilde zetten. Als het mogelijk was vertelde hij haar het een en ander anders zweeg hij erover. Als ze hem dringend nodig had kon ze hem altijd via zijn ministerie bereiken. Zijn secretaresse weet altijd waar hij is en via zijn cell is hij gauw bereikt.

Marnie loopt de slaapkamer in en doet de airco aan. Ze verkleedt zich en gaat naar de keuken waar ze rustig het vlees dat ze buiten had gezet om te ontdooien, klaarmaakt. Ze maakt ook groenten en rijst. Ze gaat aan tafel zitten nadat ze heeft opgeschept en eet met smaak haar warme maaltijd op. Daarna gaat ze wat slapen.

Tegen zeven uur belt Erna haar op waardoor ze wakker wordt.

‘Hai ma, hoe is het?’

‘Goed.’

‘Je sliep no? Stoor ik je?’

‘Nee, het is niet erg, ik moet toch opstaan anders kan ik vanavond niet slapen. Maar hoe gaat met jullie?’

‘Wel Alfons is gaan basketballen en Marlene heb ik vanmorgen op school gezien. Het gaat goed met ze. Maar ik heb vandaag al de hele dag een onrustig gevoel alsof er iets gaat gebeuren. Ik heb ook niet zo goed geslapen, vervelend gedroomd met vissen.’

‘Met vissen? Hmph, misschien ben je zwanger. Ze zeggen dat zwangere vrouwen vaak over vissen dromen. Ben je al ongesteld geworden?’

‘Nee, dat is ook zoiets, het is nog niet gekomen. Ik ben al twee weken over tijd. Misschien heb je gelijk. Ik ga morgen in de apotheek een zwangerschapstest kopen.’

‘Doe dat. Bel me zodra je iets weet.’

‘Okay, hoe was het werk?’

‘Nog steeds prettig, ik heb mijn draai goed gevonden en het lukt me tot nu toe mijn taken goed te doen.’

‘Volgende week loopt je proeftijd toch af?’

‘Ja, maar ik denk wel dat ze me houden.’

‘Heb je al wat van pa gehoord?’

‘Ay, hij heeft me vanochtend gebeld voor ik naar het werk ging. Hij maakt het

ook goed.'

'Nou, dan spreek ik je morgen, doedoei.'

'Dag schat, groet die anderen voor me.'

Marnie rekt zich lekker uit. Ze neemt een bad en installeert zich voor de televisie. Ze heeft de krant gekocht vandaag waarin het programmaoverzicht van vandaag staat. Het is tijd voor het avondnieuws en ze gaat er lekker bij liggen op de bank. Dus er bestond kans dat ze grootmoeder zou worden binnenkort. Was ze er ready voor? De gedachten flitsten door haar hoofd waardoor ze de helft van het nieuws niet hoorde. Ze concentreerde zich weer op de televisie. Na de reclame en mededelingen zou een programma volgen dat gaat over uitgaan in de stad, komende en voorbije activiteiten op uitgaansgebied. Ze houdt van dit programma en kijkt er zoveel mogelijk naar. Ze plant graag haar weekend naar de informatie die ze krijgt. Zo sjouwden Harold en zij vaak met de kinderen naar family days en buitenplaatsen in het weekend en toen de kinderen groter waren gingen ze ook weleens iets drinken of dansen in het uitgaansgebied. Marnie en Harold gingen, als hij beschikbaar was, graag dansen in Tower hotel-casino waar er elk weekend een life band optrad en waar ze ook hun vrienden ontmoetten.

Het programma begon. Eerst beelden van voorbije evenementen waaronder een dansfeest in Coronie. Ze genoot van de beelden. Maar opeens... wat! Dat kon niet waar zijn. Had ze wel goed gezien? Ja, want op dat moment kwam Harold weer in beeld, heftig intiem dansend met een jongedame! Wanneer is dit opgenomen? Alsof de omroepster haar gedachten hoort zegt die dat dit een activiteit van afgelopen woensdag was toen Harold op dienstreis was. Moest hij ook in Coronie zijn? Ze kon zich niet meer zo goed herinneren maar hij was niet thuis geweest. En bovendien, wie is die dame? Kent hij haar of is het toeval dat hij met haar danst? Er volgen beelden van nog een voorbije activiteit in Nickerie, een concert van een populaire showband. Marnie volgt gespannen de beelden. Dan ziet ze hem weer zitten in de zaal en wie zit naast hem? Is het niet dezelfde dame? Waat! Marnie's wereld stort in. Dit is geen toeval, hij kent die mevrouw. Wat voor rotzooi! Dacht hij dat ze nooit erachter zou komen? Gelukkig liegt de camera niet. Ze zou hem leren! Dit soort dingen pikte ze niet, stel je voor, na al die jaren toch ontrouw gebleken. Wat een hond!

Ze pakt de telefoon en belt.

'Met Marl...'

'Met ma. Luister, kijk je televisie?'

'Wat is er, je klinkt zo geagiteerd?'

'Kijk je televisie nu?'

‘Ja’

‘Heb je je vader zonet niet gezien in dat uitgaansprogramma?’

‘Ik keek toevallig ook daarnaar en zag inderdaad iemand die op papa leek op een paar van die beelden. Hoezo?’

‘Heb je gelet op die meid waarmee hij danste?’

‘Niet echt, want ik dacht niet dat het papa was.’

‘Wel hij was het, met dezelfde meid in Coronie en Nickerie. Hij was op dienstreis had hij gezegd. Maar wat voor dienst als je de hele dag rondhangt met een of andere meid.’

‘Ma, rustig. Weet je zeker dat het papa was?’

‘Ja, ik heb hem zo herkend!’

‘Schreeuw niet zo. Ik geloof je. Wanneer komt papa terug?’

‘Dit weekend, dan kan hij meteen verhuizen!’ ‘

Mama, doe geen gekke dingen, geef hem tenminste de kans om zich te verklaren. Weet je wat Erna en ik komen dit weekend naar de stad dan gaan we je steunen. Is goed?’

‘Is goed, afgesproken maar ik ga wel alvast zijn kleren inpakken.’

‘Maak je niet druk, het komt wel goed.’

‘Dit, dit komt nooit meer goed want dat pik ik niet!’

‘Maar denk logisch na, heeft hij ooit iets gedaan dat op ontrouw zou wijzen?’

‘Nou, al die late overuren en vergaderingen, die zakenreizen?’

‘Tsja, als je het zo stelt, maar laten we afwachten tot hij terug is. Ik ga Erna bellen om af te spreken voor het weekend. Hou je goed. doi.’

Marnie staat met een ruk op van de bank. Ze gaat in de slaapkamer en maakt de kast open. In deze kast zitten de kleren van Harold keurig opgeborgen. Nette stapels gestreken en gevouwen hemden en gehangen pakken en broeken vullen de kast. Te bedenken dat hij dankzij haar er altijd zo keurig uitzag. Dat beest! Zij de lasten en hij de lusten? Dat nooit. Met een wilde kreet begon ze de kleding uit de kast te trekken en op de grond te smijten. Ze zocht in de keuken naar vuilniszakken en propte de kleren erin. Ze dacht er even aan de kleren ook in brand te steken, maar dat zou ze doen na zijn bekentenis, dan zou ze naar buiten rennen en benzine over de kleren gooien en ze in brand steken. Dat zou ze doen. Die hond! Hoe kon hij haar dit aandoen!?

Ze ging weer op de bank liggen. Het was intussen al behoorlijk laat en ze moest gaan slapen, want morgen moest ze gaan werken. Daarom had hij er op aangedrongen dat ze een baan zocht, zo zou hij geen alimentatie hoeven te betalen. Zo slim bedacht!

Ze ging op bed liggen maar de slaap wou niet komen. De hele nacht woelde ze tussen slapen en waken door het grote bed. Ze kon haar gedachten niet

loslaten van de beelden die op de televisie had gezien en allerlei dingen die Harold had gedaan kwamen haar nu verdacht voor. De volgende ochtend was ze ietwat stil op het werk. Harold had haar niet gebeld vanochtend en haar stemming stond op een nulpunt. Het viel haar collega's en chef op dat ze wat stil was en er slaperig uitzag.

Haar chef riep haar op zijn kantoor.

'Marnie, ik zal je het rechtuit vragen: is er wat met je vandaag?'

'Hoezo?'

'Je lijkt niet helemaal jezelf en ik vond 10 typfouten in dit rapport. Dat is niets voor jou. Is er wat?'

'Ja, er is wat. Harold is me ontrouw!'

'Wat, Harold? Hoezo?'

Ze vertelde hem het hele verhaal over wat ze op de televisie had gezien en daarna gedaan.

'Ik kan me niet voorstellen. Harold met een andere vrouw. Ken je haar?'

'Nee, ik heb haar nooit eerder gezien. Ik ben zo teleurgesteld in Harold. Dat hij mij dat lapt na 26 jaar samenzijn.'

'Misschien is er een verklaring voor en is het niet wat je denkt.'

'Maar het kan toch geen toeval zijn?'

'Ik weet bijna zeker dat Harold je gaat kunnen verklaren waarom hij samen met die dame op beeld was. Anyway, wat er ook gebeurt ik steun je, je baan is veilig. Als je tijd nodig hebt volgende week, neem dan gerust vrij. Harold overspel plegen? Zou me erg verbazen.'

Na dit gesprek voelde Marnie zich enigszins rustiger. Ze besteedde haar volle aandacht aan het werk zodat ze niet hoefde te denken aan Harold en zijn overspelgezicht. Zo kwam ze de dag door.

Thuisgekomen zette ze meteen de radio keihard aan en at wat brood. Ze had geen zin om te koken. Ze probeerde een dutje te doen maar ze was veels te gespannen. Morgen kwam Harold thuis. Hoe zou ze dat aanpakken. Ze besloot hem samen met de meisjes uit te brengen. Dat zou voorkomen dat het een hele emotionele scene zou worden. Ze zouden zich in het openbaar moeten inhouden. Ze belde Marlene op en besprak dit plan met haar. Marlene leek het inderdaad verstandiger geen heleboel lawaai te maken, maar rustig met papa te praten. Zij vond ook dat dit niet zoals papa was om zoiets te doen. Hij is altijd met zijn gezin bezig en houdt duidelijk veel van mama. Maar ze kwam en als het echt iets slechts was kon Marnie op haar rekenen.

Marnie wilde niet naar de televisie kijken en kroop met een tijdschrift in bed. Ze las een verhaal over een vrouw die wegliep van huis na jarenlang mishandeld te zijn door haar man.

Haar man, Harold, was altijd lief voor haar geweest en ze waren vaak samen. Alleen ging ze nooit mee op dienstreizen. Eerst om de kinderen en later uit gewoonte maar als Harold er was, waren ze zoveel mogelijk samen. Wanneer vond hij tijd om rond te naaien? Misschien had haar chef gelijk en zou Harold haar een bevredigende verklaring voor wat ze had gezien, kunnen geven. Ze hoopte het van harte.

Die nacht sliep ze wel, maar had onrustige dromen waardoor ze zich moe voelde de volgende ochtend. De kleren van Harold waren nog steeds verpakt in de vuilniszakken. Zou ze ze terughangen en leggen? Nee, nog niet want stel je voor...

Marnie maakte gewoontegetrouw het huis schoon en kookte een grote pot cassavesoep. Toen maakte zij zich klaar en ging op weg naar het vliegveld om Harold op te halen. Ze reed in een rustig tempo en was binnen een uur ter plekke. Een collega van Harold zou gewoontegetrouw meerijden dus zou ze haar mond moeten houden en tot de avond wachten om hem te ondervragen. Marlene en Erna waren intussen in de stad aangekomen en wachtten thuis op haar. Zodra zij en Harold in de stad waren zouden ze de meisjes ophalen en naar het terras gaan van hotel Treffor om wat te drinken.

De vlucht kwam op tijd aan en nadat de heren waren uitgechecked gaven ze Marnie een brasa en gingen op weg naar huis.

‘Luister Harold, we gaan die meisjes ophalen thuis en even wat drinken bij Treffor.’

‘Okay, zijn de meisjes in de stad?’

‘Ja, ze zijn speciaal gekomen om je welkom te heten.’

‘Dat is lief.’

De rest van de rit werd in stilte doorgebracht. Af en toe spraken Harold en zijn collega even maar Marnie zweeg. Ze brachten de collega eerst naar huis en haalden toen de meisjes op.

Ze zaten op het terras en bestelden drinken. Harold was enigszins verbaasd over de ontvangst, maar zei niets daarover. In plaats daarvan vertelde hij over zijn wedervaren op de afgelopen reis. De meisjes en Marnie leken beleefd te luisteren en onderbraken hem niet tot de drankjes er waren.

Toen zei Marnie: ‘Vertel over je reis naar Coronie en Nickerie twee weken geleden. Wat heb je toen meegemaakt?’

‘Nou schat, je weet dat ik niet teveel daarover mag vertellen. Wat ik kan zeggen is dat hetgeen waarvoor we daar waren is gelukt.’

‘Wie is we?’

‘De delegatieleden en ik. Waarom vraag je dat?’

Harold was rustig. Hij kon merken dat iets Marnie dwarszat maar wist niet

wat dat kon zijn.

Toen kwam het hoge woord eruit.

‘Wie was die dame waarmee je danste op het feest in Coronie en die de volgende dag samen met je was in het theater in Nickerie?’

‘Welke dame? Welk feest?’

‘Dat feest in Coronie toen je daar was. Ik heb je gezien op de televisie. Je was heel intiem aan het swingen met een of andere dame.’

‘Ooh, dat feest in Coronie naar aanleiding van het 250 jarig bestaan van het district. Welke dame dan? Want ik heb een aantal keren gedanst... hoe zag zij eruit?’

‘Doe niet alsof je nergens van weet. Ik wil weten wie ze was, hebben jullie ook het bed gedeeld?’

‘Wie ik? Nee, dat kan ik je direct zeggen. Ik slaap alleen of naast jou sinds ons huwelijk. Dus dat denk je?’

Ze waren wat luider gaan praten en de meisjes wenkten hun om wat zachter te praten.

‘Ik zat in Nickerie tussen twee dames. Die ene Valerie ken je. Die andere vertegenwoordigde de IDB op die reis. Ze is Jamaicaanse en we konden het goed met elkaar vinden. Ze hing een beetje aan me omdat ze de anderen niet kende. We hebben elkaar al eerder ontmoet bij meetings van de IDB. Ze weet dat ik getrouwd ben en erg van mijn vrouw en kinderen hou.’

‘Je jukt niet?’

‘Nee. Schat ik kan jou niet bedriegen. Ik hou teveel van je en ik wil mijn geluk niet op het spel zetten. Meisjes jullie geloven mij toch, al heeft je moeder verdenkingen?’

‘Wel,’ zegt Erna, ‘ik denk dat je niet liegt. Ma, het klinkt toch plausibel?’

‘Okay, ik geloof je omdat ik weet dat je een oprecht mens bent en dat je van mij houdt. Je hebt me altijd goed behandeld en je bent er altijd voor mij en de kinderen geweest. Als we thuiskomen zal ik al je kleren weer op zijn plaats zetten en je laten zien hoeveel ik van je houdt. Okay?’

Ze zoenen en bestellen nog een glaasje om zijn aankomst te vieren.

‘Ik ga even naar het toilet.’

Terwijl Marnie naar binnen loopt om naar de w.c. te gaan kijkt ze om.

Harold staart naar haar met een ondeugende blik in zijn ogen.

* * *

Dear visitor of www.arlettecodfried.com

My name is Arlette Codfried and I am the founder of this website. I call myself a totaal artiest which means I do not restrict myself to one art form.

I believe all creativity comes from one source.

Some call it God, my conscience tells me to call it my own mind, so to put it correctly: my creativity is my own mind at work. With this website I intent to showcase my works and thoughts to be able to inspire others to try and shape their lives.

I have one reason for that, which is very selfish, I wish to live in a peaceful world where we build instead of destroy.

Where I don't have to fear and can smile and have fun and am equipped to face sadness. So I invite you to visit my website and enjoy reading and looking at pictures or some movies or whatever else I place on it.

Many thanks to ShariHosting who built and maintains the site for me. I hope we can work together successfully from now till eternity.
Soso Lobi,

Arlette Codfried

Dyompo teki taki a no neks, na a tay hori.

Use your whole mind and you will find everything you search for in yourself.

Arlette

Jesus, the son of Herod

(Fragment)

Arlette Codfried

CHAPTER ONE: MARY, THE MOTHER OF JESUS

The life story of Jesus the son of Herod, better known as the son of God, begins with his mother Mary, the only one who knows the truth.

Mary was a beauty, she had looks and she was smart. She had good upbringing and she could read and write. In fact Mary loved to read. Her education entailed that she was bi-lingual, understanding Hebrew as well as Roman.

Her descendance put her in a higher social class. In her roots were kings and priests. Her mother was the child of a merchant and her father was a rabbi in the local temple. Mary was often found in the neighborhood of the temple which hosted a library. She could totally lose herself in the things she read about and was often unaware of the time. This would worry her mother.

‘Where is Mary?’ she would ask her husband when Mary had been missing for the whole day again. Or if she would be late for dinner.

Mary’s father would smile.

‘Oh wife, she probably forgot the time again, I’ll go fetch her.’

He would go and find Mary emerged in a book.

‘Oh, hi dad, did I forget the time again? I’m coming!’

She would grab her father’s hand and gaily telling him what she had been reading they would reach home.

‘Darling, you have to mind the time more, aren’t you hungry? Come eat child, before you pass out.’

‘Oh mother, if you did not tend to me who would? Hmmm the meat is very tasty today, I love it, can I have some more?’

‘Eat child, eat, you’re much too skinny, Jewish men like some meat on women’s bones.’

‘There you go again mom, I’m really not interested in these stupid boys, they bore me, nothing interesting to say and seldom willing to learn. I think I’ll keep to my books and become a teacher just like father.’

Mary had blossomed into a handsome young woman with a dreamy gaze, with which she looked at her surroundings, mostly not aware of the attention she caught with her presence. If she wasn't in the library she would take long walks by herself, always with a book and some snacks her mother made sure she had.

She would pick out a spot, under a tree or near the water and sit and read and stare and eat. Like always, it could become evening before Mary came back to earth and hastened home where her mother cussed her for being late and how dangerous it is to walk around alone as a woman after dark, but then Mary's father would soothe his wife.

It was as if he knew that his daughter was special and she was destined for something great. Sometimes he'd gaze intensely at his child, then he would smile. He only had this child and he praised his Lord everyday for blessing him with this treasure. To him Mary was worth more than ten sons, or as she would put it, stupid boys. They were often in deep conversation with each other, he could really converse with Mary about many things, she proved to have a sharp mind and was able to deep thoughts. Her father couldn't think of anything giving him more pleasure than to spend time with the apple of his eyes. In her way mother took care of father and daughter by making sure that they ate in time and could be comfortable at home.

Mary's parents were well-known for the clean and loving way they lived and behaved against each other and the people around them. Her father was well respected as a teacher and religious leader. Her mother was very sophisticated for her time in her ways of running her household and raising her daughter.

Though Mary had reached the proper age to start a family – which Mary showed no signs of interest for – she did not push her daughter to do her will, but was secretly proud of having such a daughter who stood on her own and seemed satisfied with gathering knowledge rather than breaking hearts.

She and Mary were quite close. As far as mother knew Mary had no secrets for her parents. So life was good for Mary's family. What happened next came totally out of the blue.

It was one of those days that Mary wandered out to the waterfront to pass the day sitting against a rock in the shade of some olive trees. Mary had a fluffy blanket, a siphon with wine and some bread and sausage with her, together with a sharp knife to cut the sausage and bread when she was going to eat.

Also she had with her, her favorite book role. The story by Nero about Moses, one of the founding fathers of Israel. Mary made herself comfortable, leaned against the rock, stretched her legs, even spread them a little, wiggled her toes

and yawned. Yes, this was going to be a good day.

She grabbed her book from her basket and was soon completely concentrated on the story, forgetting everything around her.

She must have dozed off, for she was woken by a voice talking to her.

'Miss, miss can you tell which way it is to Nazareth? I'm quite lost and since you are the only one around I'm forced to intrude on you. Sorry I had to wake you.'

As Mary opened her eyes, she was staring in a handsome and well built guy's eyes. For a moment she was at a loss.

What on earth was this, who is this guy? she thought to herself while she collected herself.

'What did you say?' she almost barked to the guy, adjusting her clothes.

He was looking down on her smilingly as he observed Mary, the pretty girl he stumbled on, while he was cruising the country.

Who was he, not anybody Mary knew, that was for sure.

For a while they stared in each other's eyes surveying each other.

'Can you tell me the way to the next village, which must be Nazareth? Are you from there?'

'Well, those are a lot of questions asked by a stranger but since you haven't harmed me as yet I will show you the way to Nazareth. You see that hill over there? If you reach that, you go left till you see the herd of sheep of Nasser, when you have passed that you keep going straight and you will have reached my village. Okay?'

'Okay? But please what are you doing here all alone so far from home?' he asked carefully.

Mary was a bit taken aback by his directness.

'I always come here,' she replied. 'My kin knows where to find me and besides, there is usually nobody here. I kind of like to be alone.'

She felt good in his presence, it was like meeting a kindred soul.

'So, what is your name?' the stranger asked.

Mary responded with the same question: 'You're the man, so you go first.'

'Well, I own all of Israel. You can call me Cale for now.'

'So that is not your real name, how can I tell you mine if you are not truthful?'

'Believe me, I would love to tell you who I am, but I just can't, so what about calling me Cale?'

'Okay, I'm Mary, but what are you doing in these regions, are you from here?'

'No, Mary I'm from the capital, I'm just traveling around the country, to get to know Israel. I see you're reading a book, which is it?'

'It's a book from Nero about Moses, you know one of the founders of Israel.'

Do you know it?

'Yes, I've read it, but it is in Roman, do you understand that?'

Mary said that she knew this language.

'Do you like to read, why I ask this since it is not common among peasant girls.'

Afer she agreed with him she explained who she was and who her parents were. He listened attentively. Then he asked about what she was reading and soon he was intrigued by her lively way of acting and talking. As always Mary was not aware of the impression she made on him. She was happy to find such a good listener.

Herod, which was Cale's real name, was totally concentrated on this dazzling girl. He had promised his father that he would remain incognito on his quest to learn more about the kingdom. He became mesmerized with this young woman and forgot all about his quest and surroundings.

'Shall we go, it is almost nightfall, you could bring me to Nazareth.'

Mary was again in the real world.

'Yes, let's go!'

After they almost reached the village she asked him to enter it five minutes later her so people would not think they were together.

'There is an inn where you can stay, I can't invite you to stay with us. My father has gone to Jeruzalem and my mother would not approve. But I can invite you to dinner.'

'Okay, I see you around seven, I hope your kin will not mind.'

'No, they won't,' Mary answered resolutely.

He watched while she ran home. She must be late, he thought.

It was no problem to check into the inn. He got a room in the front where he could overlook most of Nazareth. He could even see Mary's house.

At seven he was present at Mary's.

'Come in, come in, don't be shy,' Mary's mother beckoned him to come inside.

'Make yourself at home!'

He sat down and soon a table with food was put in front of him. Mary he saw after he had eaten most of his meal.

'Did it taste good?' she asked him. She had changed and had her meal in the kitchen before she joined her guest.

'Mary, you invited him, go sit with him.'

Her mother was completely surprised by Mary's invitation. She never imagined her daughter to be so bold. He must have made quite an impression on her.

Mary sat down next to Cale.

Soon either of them was aware of where they were.

Cale was hypnotized by Mary, he kept asking her questions about everything he could think of, just to keep her by his side so he could lose himself in her eyes, gazing at her mouth which brought forth the most beautiful words. Never once did she question him, a flood that had been build up inside her came free. She couldn't get enough of talking to him. He did not say much besides asking a lot of questions, but what he said appealed to Mary.

She hadn't been able to get his real identity out of him, but she gathered that he was an educated person and wealthy, maybe important, was he a prince? She did not dare to think that because it was mind bothering to think such a thing. She would just enjoy the moment and be fascinated by this beautiful stranger.

'Mary I want to see you again before I travel on,' he said at the end of the evening.

'Yes, I would like that.'

Cale returned to the inn. The whole night he thought of a plan to abduct Mary. He could not get her out of his mind and as such was his habit, he had to have her. Cale was the son of the current King Herod. He had asked his father's permission to roam around the kingdom in search of a wife. He had traveled for months now and everywhere he went he had met the most interesting girls for which he had conjured attraction. As he was used to getting his way he had always made sure that he tasted these girls before he would come to a decision of which one to take on as a wife. Mary was a gem, he was totally aroused by her beauty and intelligence. Maybe she was the one.

The next morning he rode his horse to where he had left his people and gathered with his men to discuss the plan he had conjured last night. Around ten he was on the same place at the water to meet with Mary.

Her mother was full of questions this morning. She made sure that Mary had breakfast and was wearing clean clothes.

'Mary, why such haste, it looks like you are going to meet someone. Is it that guy from last night?'

'No, I just want to be there before it gets too hot.'

'Mary let me brush your hari, at least you will look good while you read. Oh, have you packed your book?'

'Yes mom.'

'Don't forget your snacks and wine and take two cups, maybe I'll join you later.'

'You never come out there, but no matter mom, I'll see you later.'

Mary almost ran to the place by the water where she was prepared to wait as long as possible for Cale.

'Hi Mary, where are you running to?'

Nasser, who was tending his sheep, yelled at her in passing.

'Nowhere, see you later.'

When she arrived there she noted that Cale was already waiting for her.

'Hey Cale, I couldn't come earlier. My mother was acting weird and wouldn't let me leave. I took ages before I could close the door behind me.'

'It doesn't matter Mary, you're here now.'

Cale had spread a blanket. On the blanket was wine and two cups, also some fresh goat cheese and bread. Mary sat down.

'Would you like some wine Mary?' Cale was already pouring the wine.

'Yes, please.' Mary guzzled down the wine. Then she took a slice of bread with goat cheese that Cale handed to her. After another glass of wine she started to feel snoozed. Soon she lost consciousness.

That was the moment Cale had waited for. He lifted Mary and beckoned his men who were hiding close by. They loaded Mary on a cart and took her to their tent. The women undressed her and put a Roman dress on her. They laid her on the bed.

She came to.

A masked man was hovering over her. She fainted again. In her unconsciousness she felt that someone was touching her and entering her and a few times she would open her eyes and be aware of this masked man doing these things to her. Somehow it felt good, she felt aroused and moved her body to meet his while he possessed her. Somehow she couldn't react differently. If she thought of pushing him away she was not physically able to do so.

The whole thing seemed to last for hours. Then she was out cold. When she came to she was laying on her blanket on her familiar spot by the river. She was alone. It was almost evening and except a burning in her loins she was not feeling uncomfortable. Something told her that something had happened but she could not remember what. Wasn't she supposed to meet Cale? Had she fallen asleep? She must have slept for a while, she thought to herself. It was obvious Cale hadn't come. He probably had to leave suddenly for she couldn't think of any other reason for him not showing up. It was late, she would go home and return the next day. Maybe he would show up to explain why he had stood her up the day before.

Mary was at the end of her wits. Cale had not showed up for two weeks. He promised to meet her again and he was not keeping to this promise.

Her mother found that her daughter acted like a ghost these few weeks. She was not the Mary she knew. This Mary was obviously keeping a secret.

What was bothering her daughter?

‘Mary, you are hardly going to the library lately. Even your father doesn’t know where you are most of the time. What is the matter?’

‘Nothing ma, I just want to be by myself sometimes. I’m still reading the book about Moses.’

But in fact Mary was mooning over Cale. He hasn’t been back to meet up with her. She was desperate. Finally she had to admit to herself Cale was not coming back.

Herod went on. Now he knew Mary’s background he didn’t think she would be suitable to be his wife. He had gone through all the kingdom and had possessed a lot of women, but as far as he was concerned none of them made the cut. After six months he was back home.

‘What did you decide son?’ his father asked.

‘Well, I don’t think I should marry either of the women I met. I have to marry gentry, but there was a girl, Mary, who filled me with lust.’

‘I will find you a suitable wife. Did you stay long enough at one place to notice if any of these women became pregnant?’

‘To tell you the truth I did not.’

‘But son do you know the treat this poses to our kingdom?’

Herod, the prince did not think this through. What was he to do? He decided to go to the Romans who were his allies.

The governor frowned on what Herod had to say.

‘So in three months children of yours can be born? We are going to make sure none of these will be born. Do you know any names of these women?’

‘Not really. I’ve not really paid attention, I thought they would see it as I do, no obligations. They were already married sometimes, except one. A virgin named Mary, she lives in Nazareth,’ Herod had confessed to all his adventures with women.

For Mary the story just begun when she found out she was pregnant.

‘Mary why are you throwing up every morning, didn’t you get your moon-sickness?’ Her mother asked after her father had noticed that Mary was not well and asked his wife to talk to her.

‘Mary did you have relations with Cale?’

‘No, mom. I don’t think so.’

Mary told her mother what she thought she has dreamt about her and a masked man who she suspected to be Cale. Some recollection had come back to her in visions that she mistook for dreams in which she had relations with a

masked man of whom she had the impression that she had seen him before.

Mary's father was befriended with the mayor of Nazareth. The mayor was a Roman of course. Mary's father went to him for advise.

'Romus, there are rumors that the young Herod was roaming the country some months ago. This would mean nothing but strangely enough my daughter is pregnant. According to her she had met a guy Cale by the riverside and they had talked, she even invited him for dinner. They agreed to meet the next day at Mary's favorite spot but he never showed. Instead she had slept for almost the whole day. Look, I know my Mary, she is not one to have secrets for me or her mother and she wouldn't carry on with some boy without letting us know so I think my daughter was drugged or something, for she has completely no recollection of having had relations.'

Romus had given his friend time to finish talking, once in a while he nodded then he said: 'I've heard about this infamous trip of young Herod. It is said that he was searching for a wife and had sex with a number of women, willingly or in this case unwillingly. I've heard that the Governor has promised Herod to eradicate as much as possible Jewish children that are born then. It is not in my hands to stop this rampage, but I would advise you to keep your daughter safe. This baby can't be born here, so send her away as soon as possible. There is talk of a census by the Roman Empire of the different local parts like Israel. You can use that as an excuse to send her somewhere else. Don't let anyone get wind of it and be very careful.'

The two friends parted.

Mary was driving herself crazy because she still couldn't think how she ended up with child. The doctor had confirmed that she was going to have a baby in about six months. She was now getting ready to go to her uncle and aunt's house in another village, where she would be less conspicuous because the villagers did not know her well and besides her aunt was also pregnant. The village was a two day's card ride away.

The reason for Mary's departure her father gave to others was that she was going to help her aunt with the baby. She herself was not showing yet, so nobody suspected anything. Her mother would have wanted to cry, but she kept strong for Mary and smiled when she said goodbye to her beloved child.

Her father brought her away, because he had to personally confer with his brother in law who was the Rabbi of that place.

When they arrived the men immediately retired to the synagogue.

Mary's father told the uncle the whole story.

'We'll tell Mary that I lost my speech so I can't reveal her secret by accident. Find her a husband and then send her as far away as possible from here before she has to deliver. I see what I can do with my contacts. Oh lord, Mary is going to have a baby! Caleb, it is a bad situation, but we will overcome. If this child lives we can have hope for a better future for Israel. He will be able to infiltrate in the royal family or something. So seen from that perspective it is a happy occasion, a blessing. Praise the lord.'

After they finished talking the men went back to the uncle's home to have dinner and spend the night.

The next morning Caleb said goodbye to his beloved daughter and left for home, leaving Mary with her aunt and uncle.

Mary was sad in the beginning, especially since her uncle was unable to speak. Her aunt listened to her and talked to her. Told her not to worry.

'It will be alright Mary, don't be sad. Becoming a mother is a magical thing. Look how long your uncle and I have tried to conceive a child, but for years nothing happened. We prayed to God and everything and finally I carry a child in me. You are young and healthy, so your baby will also be strong and healthy. Take good care of yourself and eat enough then it will be okay. We'll take care of you.'

Mary soon found her peace of mind again. Her uncle gave her books to read and her aunt kept her busy with making baby outfits, presumably for her aunt's baby.

When she was there for two months, her mother came to visit to see Mary and her sister. She told Mary about the plans she and Caleb made for Mary. They had found a friend of theirs who was a bachelor, willing to marry Mary and take care of her during and after she'd have given birth.

Mary knew Joseph since she was a child. He was a solemn and calm man, years older than her and a student of the Thora. He would be visiting her the following weeks and they were going to marry there at her aunt's house. That would happen within two months.

And so the son of God would soon be making his first appearance on earth by being born.

* * *

Gerbrand Muller

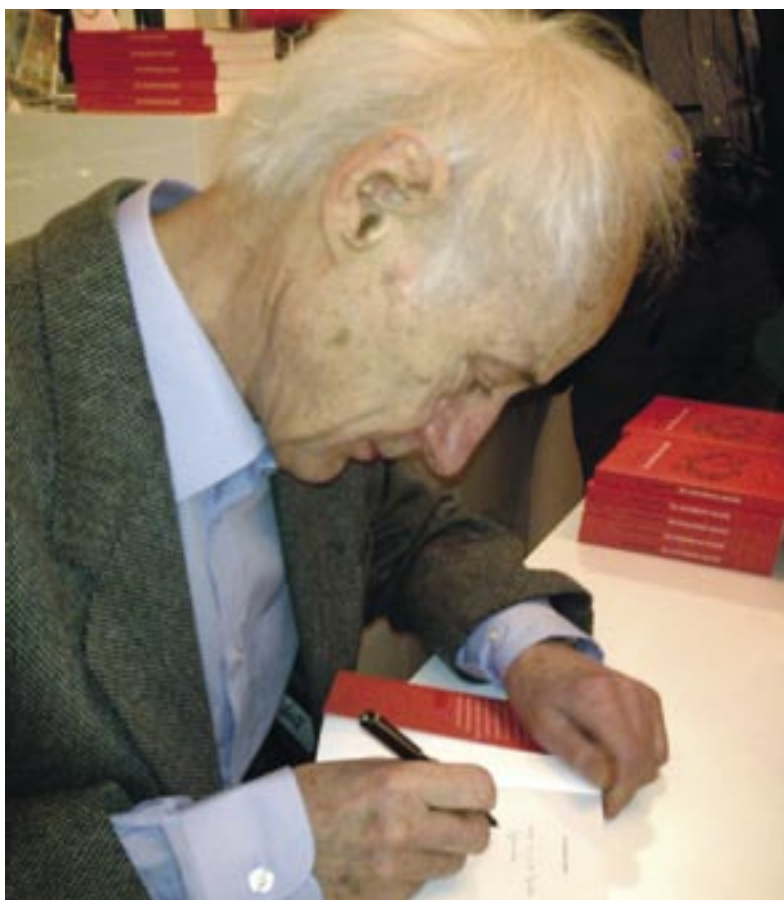
Agnost. Weet alleen zeker dat niets uiteindelijk zeker is. Het eigenlijke onderwerp van de literatuur is voor hem het leven, raadselachtig en wonderbaarlijk, zo bitter als het soms mag zijn.

Publiceerde verhalen en novellen, eerst bij Meulenhoff, later bij zijn eigen uitgeverij De Sneeuwstorm (nu aangesloten bij de Boekcoop).

Sommige van zijn verhalen spelen zich af in een droomachtige wereld, andere in het gewone dagelijkse leven.

De rustige lezer van Gerbrands werk zal overigens al gauw tot de conclusie komen dat het onderscheid tussen dagelijks en droomachtig betrekkelijk is.

‘Haast is de vijand van de literatuur’ zegt Gerbrand de door hem bewonderde schrijver Frits Hotz na. Zijn geduld om aan zijn verhalen te schaven raakt nooit op. Van de tientallen die hij nog in portefeuille heeft zullen dit jaar enkele verhalen het licht zien in de als pdf-uitgave bij De Sneeuwstorm te verschijnen bundel **“Niet praten”**.

Gerbrand. Foto: Ewout Storm van Leeuwen

Huur betalen

of

Die Gedanken sind frei

Gerbrand Muller

Halverwege de trap blijf ik staan. Boven noch beneden klinkt geluid. Alleen de storm, die het huis in zijn spanten doet kraken. Slaapt iedereen al? Raskolnikov was nog moedig. Zijn hospita was een loeder, de mijne een zachtaardige vrouw. Zijn gedachten hadden kop en staart, de mijne zijn stuurloos. 'Ik denk, dus ik ben': laat me er dan liever niet zijn.

Ik daal de trap af naar de eerste verdieping en loop op de voordeur toe. Onverbidelijke deur, onverbidelijke letters A. G. Baumgart. Ik druk op de bel en wacht. De deur gaat open. De hospita staat voor me in haar duster van roze badstof. Lachend, quasi verbaasd, slaat ze haar handen ineen.

'Kijk eens, hoe later op de avond, hoe schoner volk! Kom binnen! Ja, dat mag je niet weigeren, dat kunt je me niet nog eens aandoen!'

Ik grijns. Voor de vrouw uit loop ik door de gang naar de huiskamer. Ik groet de dochter, die bij de tafel met een naaiwerk zit, even naar me opkijkt en verstrooid met haar hoofd knikt. Op een wenk van de hospita ga ik zitten op een stoel met een hoge bolle zitting.

'Kopje thee?'

'Alstublieft.'

De vrouw verdwijnt. Ik kijk om me heen. Voor de ramen hangen donkere fluwelen gordijnen. Een glanzend geboend dressoir. Friese hangklok. De dochter zwijgt. Ik richt mijn ogen naar het plafond. De hospita keert terug. Terwijl ze het kopje voor me neerzet haal ik de bankbiljetten uit mijn broekzak en leg ze bruusk op tafel. Zonder naar het geld te kijken houdt ze me een trommel met koekjes voor. 'Wees niet bang, je mag zo weer weg!' Ze sluit de trommel, gaat aan de andere kant van de tafel tegenover me zitten en kijkt me ernstig aan. 'Ik ben nog een beetje ouderwets. Wij hebben een zakelijke relatie, maar ik houd er niet van om zomaar geld in de hand gestopt te krijgen, vind je dat vreemd?'

'Dat vind ik niet vreemd.'

'Ik ben ouderwets, zei ik al, ik stel nog prijs op égards. Dat vindt zij een belachelijk woord.' Ze gebaart met haar hoofd naar haar dochter. 'Ik ben uit de tijd. Jammer dan, zeg ik, maar ik ben al bijna driekwart eeuw op aarde, dus laat mij dan maar een beetje uit de tijd zijn.'

Ik knik glimlachend en als ze me blijft aankijken sla ik mijn ogen neer. Ik neem het kopje van het schoteltje. Het kopje is van vliedun porselein, de thee gloeiend heet.

'Wat zit u daar als een gevangen vogeltje,' klinkt plotseling de stem van de dochter. 'We vreten u niet op!'

'Goed dat u het zegt,' zeg ik, me oprichtend. Er komt nauwelijks geluid uit mijn keel.

‘Ze meent het niet hoor!’ zegt de hospita.

‘En of ik het meen! We eten je niet op!’ Ze keert zich naar me toe; onze ogen ontmoeten elkaar, haar gezicht vertrekt in een grimas.

‘U heeft me helemaal gerustgesteld!’ zeg ik terwijl ik mijn ogen afwend.

‘Zeg je altijd zo weinig?’

‘Dat hangt ervan af.’

‘Hij hoeft niet veel te zeggen!’ zegt de hospita. ‘Van mij hoeft hij niet veel te zeggen!’

‘Je ziet toch wel op zijn gezicht wat-ie denkt.’

‘Allemaal goede dingen! Hij denkt alleen maar goede dingen!’

‘O ja, allemaal goede dingen!’

Ik lach ongemakkelijk. We zwijgen.

‘Hij denkt niet alléén maar goede dingen,’ zegt de dochter.

De hospita schudt haar hoofd. ‘Dat zal jij weten.’

‘Kijk naar zijn gezicht, dan zie je wat-ie denkt.’ ‘Wat zie jij op zijn gezicht? Die Gedanken sind frei.’ De hospita glimlacht naar me. ‘Dat is een van de mooie dingen, dat de gedachten vrij zijn!’ ‘O ja, zij ziet altijd de zonzijde!’ ‘Is het waar of niet? Het leven is niet volmaakt, des te meer reden om de mooie dingen te waarderen.’

‘Dat moet je nou niet zeggen.’

‘Wat moet ik niet zeggen?’

‘Dat je de mooie dingen moet waarderen. Je hebt helemaal gelijk, maar bederf het dan niet door het nog eens te zéggen.’

Niet begrijpend kijkt de hospita eerst haar en daarna mij aan.

‘Het zou nog mooier zijn als je je gedachten kon uitwissen,’ breng ik uit. ‘Kein Mensch kann sie wischen, was dat maar wel zo.’

‘Kein Mensch kann sie wissen! Niet wischen!’ zegt de hospita. ‘Kein Mensch kann sie wissen, kein Jäger erschiessen, mit Pulver und Blei, die Gedanken sind frei!’

Ze knikt en lacht. Ik zwijg.

‘Hij kijkt er niet echt gelukkig bij,’ zegt de dochter. ‘Pas op, mijn moeder kan ook jodelen, straks begint ze nog!’ Ze lacht naar me. Ik grijns weer.

‘Je gedachten zijn helemaal van jou, dát is de boodschap!’

‘Moeder, hij heeft geen boodschap aan zijn gedachten.’

‘Wat geen boodschap?’

‘Zijn gedachten kunnen hem gestolen worden, snap je dat niet?’

De hospita keert zich naar me toe. ‘Heb ik iets verkeerd gezegd? Dan moet je het zeggen!’ Haar ogen worden groter, haar gezicht krijgt een bezorgde uitdrukking. ‘Jij bent moe, ik zie het! Misschien denk je teveel, over gedachten

gesproken. Denken is goed, maar als je te veel denkt word je ongelukkig.'

'Hij is al ongelukkig!'

'Wie zegt dat!'

'Dat zeg ik. Omdat-ie veel denkt. Dan word je ongelukkig, dat zeg je toch? Het pleit voor hem. Intelligente mensen zijn vaker ongelukkig.'

'Wat zeg je nou allemaal, ik kan het niet meer volgen!' De hospita kijkt me opnieuw aan, ze schudt haar hoofd. 'Wanneer éét jij eigenlijk? Het is mooi om slank te zijn, maar jij bent te mager! Houd je van blini's? Dat is háár specialiteit.' Ze wijst op haar dochter. 'Als ik haar lief aankijk brengt ze je morgen wel blini's met slagroom! Een paar kilootjes erbij en je bent nog slank genoeg. En je moet niet zoveel denken, beloof je me dat?'

Ik schud mijn hoofd. 'Dat moet dan wel kunnen,' breng ik eruit.

'Wat moet kunnen?'

'Minder denken, je gedachten stopzetten.'

Ze blijft me fronsend aanstaren. 'Toch moet je dat doen hoor... Ach, je hoeft me niets te zeggen, maar is het waar, ben je echt ongelukkig? Als je ergens mee zit moet je er niet mee blijven rondlopen! We zijn er om elkaar te helpen!'

Ik reik naar mijn kopje. Mijn hand beeft terwijl ik het naar mijn mond breng. Mijn koekje breekt doormidden, ik raap het gevallen stukje van mijn schoot.

'Mijn moeder weet altijd raad,' zegt de dochter. 'Ze is veel gewend hoor, alleen van mij al. En ze blijft altijd de zonzijde zien. Iemand anders zou van mij een trauma hebben gekregen, maar zij vindt het juist leuk.'

'Ze zegt maar wat. Luister maar niet hoor!'

'Tegen trauma's bestaat tegenwoordig trouwens een therapie. Met een groepje mensen heel hard schreeuwen. Je gelooft het niet, maar toen ik dat gedaan had voelde ik me honderd kilo lichter.'

'Wat een conversatie!' zegt de hospita hoofdschuddend. 'Heeft ze me daarvoor binnen laten komen, zul je wel denken. Ik hoop niet dat we je aan het schrikken hebben gemaakt.'

Ik kom overeind. 'Ik schrik niet zo gauw,' zeg ik terwijl ik mijn kopje op tafel zet. 'Bedankt voor de thee!'

'Je bent geschrokken hè?' zegt de dochter terwijl ze me voor het eerst recht in de ogen kijkt. Op haar gezicht ligt een medelevende uitdrukking.

'Hij schrikt niet zo gauw zei hij toch?' zegt de hospita overeind komend. 'Maar misschien hebben we je opgehouden, is dat zo? Wachten ze op je?'

'Ik was ergens naar op weg,' Woede over mijn trillende stem verdrijft voor korte tijd de intense triestheid die me vervulde. 'Maar het maakt niet uit als ik wat later kom.'

Ik volg de hospita naar de voordeur.

‘We hebben je toch echt niet laten schrikken?’ vraagt ze. ‘Nee hè, anders zou je wel erg schrikachtig zijn.’

Ik schud mijn hoofd.

Ze klopt me op de schouder. ‘Ga maar gauw!’

Ik loop snel de straat uit. In mijn hand zit nog verkrumeld het stukje koek dat ik in mijn schoot heb laten vallen. Ik laat de kruimels in mijn mond glijden.

Op de hoek blijf ik staan. Ik breid mijn armen uit: wind, storm doorwaai me... Blaas me weg, ver hier vandaan... Ik denk goede dingen. Niet alléén goede. Ik ben ongelukkig. Intelligent: dat verklaart waarom ik ongelukkig ben. En het feit dat ik niet kan stoppen met denken. Maar er is iets met me. Je ziet het aan mijn gezicht. Je hoort het aan mijn stem. Aan wat ik zeg. Als ik al iets zeg. Ik zit erbij als een gevangen vogeltje. Dat is niet altijd zo geweest. Wanneer is het dan begonnen? Beginnen is niet het juiste woord. Er is sluipenderwijs iets veranderd. Of is het gedenk er altijd al geweest? Misschien lette ik er vroeger niet op. Niet merken dat je denkt, kon dat maar...

Waar ging ik nou naar toe? Naar Peter. ‘Kruipsluipdoorweg’ naar de bushalte. Ga maar gauw.

De storm duwt me voort. Maar na de volgende hoek krijg ik hem van opzij en bijna tegelijkertijd begint het te stortregenen. Een windvlaag duwt me bijna van de stoep. De regen striemt mijn gezicht. ‘Zijn gedachten kunnen hem gestolen worden.’ Was het dat alleen maar... Want het is veel vreemder ... De gedachtenexperimenten... De keer toen ik probeerde me voor te stellen hoe het zou zijn om als God alle mensen te kennen. Dus God was. Toen gedacht: ‘als experiment’. In godsnaam, niet meer verder denken... Ik moet niet meer alleen zijn, want dat is gevaarlijk, ik moet steeds bij mensen zijn, dan ben ik veilig voor mijn gedachten.

Of moet ik niet bang zijn? Durven denken. Júist denken. De beste verdediging is de aanval. Ja, ik moet helemaal niet bang zijn om te denken... Inderdaad, zo is dat! Goed dan... de gedachtenexperimenten. Het tweede ging waar ook alweer over? Delen en gehelen. Probeer je voor te stellen om delen en gehelen op een en hetzelfde moment te overzien. De zijden van een vierkant en het vierkant zelf, de ramen en deuren van een huis en het huis in zijn geheel, de afzonderlijke woorden van een zin en de gehele zin. Dat kan dus niet. Reden waarom mensen niet afzonderlijk door God, ofwel het Universum In Zijn Geheel, ofwel Al Wat Bestaat, gekend kunnen worden. Hij (God of Al Wat Bestaat) kent Zichzelf, dus het geheel. En in het geheel alle delen. Maar dan alleen als delen van het geheel, wat iets anders is dan de delen afzonderlijk, los beschouwd van het geheel. Begrijp ik dit nog? Me afgevraagd, maar dat was weer later, of het

niet mogelijk zou zijn jezelf door middel van meditatie te bezien in het licht van de eeuwigheid, als het ware al bijna verloren in het eeuwige, tijdloze. Toen of eerder begonnen me af te vragen of sommige gedachten me niet gedicteerd werden. Of er soms een instantie was die me bepaalde ideeën opdrong. Een instantie ter Verbreiding van Inzichten in de Constructie van de Werkelijkheid die mij als medium gebruikte.

De regen is even plotseling weer opgehouden. Lichte wolken drijven snel langs de nachtelijke hemel. Recht voor me staat, vlak achter de boven de daken uitrijzende kraan van een bouwmaschine, onwaarschijnlijk groot, de maan. Ik zie mezelf vanaf de kraan met één reuzenschrede naar het hemellichaam overstappen. De wind blaast me er al heen, en daar is het weer... dit gevoel: dat je plotseling alles overziet, dat je op het punt staat alles te verklaren, alsof er een reusachtige schijnwerper is aangefloopt, zodat je opeens alles wat er in de wereld is, van zandkorreltje tot en met melkwegstelsel, kan overzien...

Nu toch ophouden met denken, straks komt het griezelige... Het griezelige? Laat me nu eens proberen niets meer griezelig te vinden... Dus ook dit niet, het gevoel, de zekerheid dat we zonder het te beseffen omringd worden door tekens. Tekens die je in staat stellen de Werkelijkheid te lezen. Wanneer dit voor het laatst gevoeld? Bladeren aan de bomen waren tekens, de bladeren aan een boom gezamenlijk en elk blad afzonderlijk, gezichten van mensen, de lichtval op een muur, in water, op het gras. De tekens vormden samen de verklaring van het raadsel van het bestaan. Verschillende malen gedurende een ondeelbaar moment hiervan overtuigd geweest. Ja, nu ook weer bijna even... Waarvan overtuigd? Dacht overtuigd te zijn, want schijn bedriegt. Maar dit was geen schijn... Er is ook nog het gevoel, of wat is het, de overtuiging, dat je de dingen in lagen kan ontleden door ze als het ware als een bloembol schil voor schil af te pellen. Naar de kern toe worden de schillen kleiner en fijner, zo fijn dat ze tenslotte geen schillen meer zijn maar iets anders en dat andere verradt iets van de oorsprong, de kern. Ook daarbij soms even geloofd iets zeker te weten, iets heel anders nog dan wat me er nu achteraf nog van bijstaat. In een flits doemt er een sublieme samenhang op, maar het volgende ogenblik begrijp je er niets meer van.

Ben ik ziek? Niet ziek, maar gek, krankzinnig. Gevangen. Omdat ik niet kan ophouden met denken. *Die Gedanken sind frei.* Ik zoek samenhang maar vind stukjes. Facetten en facetten van facetten. De facetten verspringen. Steeds zie je dingen weer van een andere gezichtshoek. Wat je ziet bestaat, het enige

is dat je niet alles tegelijk ziet. Is dat het? Begrijp ik nu toch iets heel anders, iets nieuws dat ik tevoren niet begrepen heb? Maar het spreekt vanzelf dat je maar stukjes ziet, dat dacht ik toch daarnet al? Er zijn nu eenmaal oneindig veel dingen... mensen, gebeurte-nissen, verwickelingen, allemaal op een of andere manier oorzakelijk met elkaar verbonden. En je ziet ze een voor een, of twee voor twee, vier voor vier, vijftig voor vijftig, als je in zo'n reeks van vijftig tenminste nog snel even alle afzonderlijke dingen kan onderscheiden om ze te kunnen tellen. Daar heb je het weer: het ding afzonderlijk én het geheel tegelijkertijd....

Ik kom bij het braak liggende terrein. Ik kijk naar de maan en de oprijzende kraan van de bouwmaschine. Mijn lippen prevelen woorden die het begin lijken te vormen van een gebed: 'God help me...' Als God bestond zou ik Hem smeken om me even niet te laten denken.

Ik tuur langs de straat de kant uit vanwaar de bus moet komen. De regen klettert op het plaveisel, de kolk bij het bushaltehokje slurpt het water op. Jonge, pas geplante bomen buigen in de storm. Verder weg klinkt gekraak alsof een reusachtig karton doormidden wordt gescheurd, gerinkel van glas. Die bus laat op zich wachten. Peter zal niet weten waar ik blijf. 'Die bus': zeg je zo. 'Laat op zich wachten': zeg je ook zo. 'Zal niet weten waar ik blijf': idem. De taal stikt van de zinnestukjes die je 'zo zegt'. Geprefabriceerde stukjes taal. Is alles voorgeprogrammeerd? Denken is pasklare stukjes aaneenvoegen en alles wat je denkt en zegt is oneindig veel keren gedacht en gezegd. Waar ben ik bang voor? Voor mijn gedachten. Voor mezelf dus? Of niet voor mezelf, zit er nog iemand in me? Slecht gezelschap.

De bus, verlicht huis op wielen, rijdt voor. Ik stap in en zoek een plaats, plotse-ling vervuld van een vreemd gevoel van dankbaarheid. Ik leun achterover en sluit mijn ogen. Er is niets om bang voor te zijn, helemaal niets... Je mag nu het gevoel hebben dat je in een diepte zinkt: laat je zinken, wat kan er gebeuren, verdomme...

Ik ga overeind zitten. Ik buig me voorover en steun mijn hoofd in mijn handen. Hielden ze vóór me hun kop maar. Hun stemmen galmen door de bus. 'Ik neem de negen, dan pak ik bij het centraal de zeventien.' 'Als je de een neemt en dan de drie ben je er ook zo.' 'Maar jij komt van de andere kant, als jij een stukje loopt kan je er ook alleen met de drie komen.'

Ik loop door Peters straat. Links en rechts rijzen flats op. Ik ben toch weer

bang. Waarvoor? Al die ramen... 'Elk huisje heeft zijn kruisje.' Zo veel mensen. Zoveel gewoonten, hartstochten, tranen... Nu niet weer gaan denken. Probeer je hoofd leeg te maken. Kon dat maar... Zoveel, verwijten, trouweloosheden, doodlopende wegen... Vergiftigde atmosferen, ingegraven posities, heilige voornemens... Het onafzienbare van alles. Is dat het? Je zou willen dat je de dingen in een oogopslag kon overzien. In een oogopslag: daar heb je het weer, kon je dan nog maar alles tegelijk zien. Waarom wil ik dat? Om het te kunnen bevatten. Om er greep op te krijgen. Probeer je eens voor te stellen wat er zich nog verder achter die ramen bevindt. De televisies, radio's, lampen, tafels, stoelen,... kasten, vloerkleden, bedden... vazen, borden, glazen, planten, schilderijen.... Terwijl elk ding weer uit kleinere dingen bestaat, een televisie onder andere uit een glazen scherm en TL-buizen, een TL-buis uit glas, edelgassen en elektroden, de radio uit een oscillator, een ontvanger... Kranten, boeken was ik vergeten. Hoeveel letters staan er in een krant? In een boek? Welja, kwel jezelf maar. Nog even en je bent bij Peter... Letters vormen woorden, woorden delen feiten mee. Er zijn onnoemelijk veel feiten. De slag bij Nieuwpoort... De dolle dinsdag in september... De bouw van de Assuandam... Van wie moet ik dit denken? De ondergang van de Titanic... Het akkoord van Wassenaar... De Allerheiligenvloed van 1170... Was er maar een 'wie', dan kon ik het hem vragen... De uitvinding van het kompas, de telefoon, de radio... De ondergang van de Titanic... Ik vecht met mijn eigen schaduw. Zin om op een papier te schrijven en dan op mijn lichaam te spelden voordat ik me met een touw aan een boom opknoop... Peters flat... Hier ben ik veilig. We kunnen een partijtje schaken. Misschien neem ik een sigaartje. Ik ben eigenlijk niet bang. Hooguit bang dat ik bang zal worden. Dat rotte futiele. Ik ben wel bang. God help me. 'Help nu uself, so helpt u God' Ik ben er. Ik schiet het portiek in en druk op de bel. Heb vertrouwen. Alles sal reg kom.

* * *

Verwacht

Natuurlijk wachten we allemaal op het verschijnen van de boeken waar we hier een voorpublicatie van aantreffen.

Gerbrand Muller, bijvoorbeeld, heeft jarenlang zijn mappen met schatten angstvallig gesloten gehouden.

Geen haast met publiceren. Noe niet helemaal goed.

Dankzij de vaart van het Onderstroomboven Collectief komt er nu schot in. Wij wachten met spanning op zijn nieuwe bundel "Niet praten".

Gerbrand zit met spanning te kijken of het ons lukt om de boeken die we uitgeven, ook te verkopen.

Gelukkig, wij gunnen elkaar het voordeel van de twijfel.

Nee, dan Hein.

De man met het onverwoestbare optimisme, altijd blij, altijd aan het schrijven, in de trein, bij de mensen waar hij logeert, thuis.

Zo terughoudend als Gerbrand is in het vrijgeven van zijn proza, zo gul is Hein met het laten meegenieten van de lol die hij

zelf bij het schrijven had.

Deze twee tegenpolen hebben elkaar gevonden. Ze hebben elkaar beïnvloed. Heins blijemanier van leven heeft Gerbrands leven lichter gemaakt (niet makkelijker, lichter).

Gerbrand heeft Hein op weg geholpen met het redigeren van zijn boeken. Hein heeft de schrijfworkshops van Gerbrand en Ewout trouw bezocht en is zelf met zijn manuscript aan de gang gegaan.

Hij had niet geweten hoe een grondige redactie de kwaliteit van zijn manuscripten met sprongen kon doen toenemen.

Hein heeft zelf zijn "Bo" onderhanden genomen. Op de volgende bladzijden kunt u de trotse aspirant vader volgen op zijn queeste naar de vrouw die zijn kinderen zal baren.

Hein van Elteren

(1960) probeerde op elfjarige leeftijd zijn eerste roman, een riddersverhaal, te publiceren. Toen nog zonder succes, maar het schrijven bleef de rode draad in zijn leven, naast zijn andere passie, de astrologie. Jarenlang had hij een eigen praktijk, duidde vele horoscopen en gaf honderden avonden les in astrologie en Tarot. Daarnaast maakte hij deel uit van diverse redacties, onder andere van het mede door hem opgerichte Queeste, tijd-en ruimteschrift voor andere werkelijkheden.

Zijn eerste door een uitgeverij gepubliceerde boek werd *Kleuren in de lucht* (Akasha, 1993). Een modern realistisch sprookje over de bijzondere band tussen Jenny en Ralf, twee hooggevoelige kinderen van 7 jaar. Dit boek, ooit begonnen met één heldere droom, veranderde Heins leven compleet. Steeds meer raakte hij betrokken bij de wereld van de hooggevoelige, zogenaamde nieuw-tijdskinderen. Samen met groepen kinderen schreef hij twee vervolgen op *Kleuren in de lucht*, namelijk *Het grote kleurenspeel* (Petiet, 1998) en *Dromen van de Tijdgrot* (Akasha, 2001). Een vierde deel, *De reis naar Kinder-Avonturenland*, is grotendeels klaar, en zal op een dag verschijnen onder de vlag van Boekcoop.

Intussen raakte de eerste uitgave van *Kleuren in de lucht* uitverkocht; in 2014 verscheen de heruitgave bij Magister,

met veel dank aan Gerbrand Muller voor de grondige redactie. Sinds 2001 werkt Hein bovendien aan een tweede reeks magisch-realistische jeugdboeken: *De jongen van de zee, de zee*. Deel 1, *Het offer*, verscheen in 2010 bij Magister; van deel 2, *Voor de vrijheid, vind je een voorpublicatie* in dit Magazine.

De laatste tijd is Hein zich echter steeds meer gaan concentreren op het schrijven voor volwassenen.

In 2013 publiceerde hij de eerste uitgave, 24 stuks genummerd en gesigneerd, van *Bo en het babygekraai*. Een vrolijke erotische zoektocht van een man naar zijn grote liefde, tevens de aanstaande moeder van hun kind, tegen een achtergrond vol met zomerse festivals, louche schedelhandelaren, duistere sjamanen, verwarrende relatieperikelen, magische kinderen en sterke vrouwen. Met in de verrassende hoofdrol een baby van nog onbekende herkomst. En als nog meer verrassende bijzonderheid dat het verhaal, ooit begonnen als een uit de hand gelopen grap en een serie brainstorms met collega-auteur Desirée van Woerden, steeds meer werkelijkheid wordt.

Momenteel is Hein volop bezig de tekst te redigeren, daarbij ook weer geholpen door collega's binnen Onderstroomboven. De feestelijke uitgave staat gepland voor najaar 2015.

Bo en het babygekraai
(fragment)

Hein van Elteren

1 Naar de beurs

Jij bestaat.

Dat weet ik al jaren.

Ik hoef je alleen maar te vinden.

Maar waar?

Ik kom er nog wel achter.

Ik zie je haarscherp voor me.

Stralende bruine ogen, een brede glimlach; je armen wijd open; je lijf zo soepel en gebruind;

snel als een hert, fluisterzacht als een kat en ook zo wild...

met je ronde borsten, niet te groot, net lekker, je strakke buik en...

Jij bestaat.

Dat weet ik al jaren.

Ik zal je vinden.

Ik ben er klaar voor.

Bo sloeg zijn nieuwe opschrijfboekje dicht. Over een half uur kwam Tom hem ophalen om naar de beurs te gaan. Hij sprong uit bed, dook de gang op en onder de douche. Goed koud; buiten was het al boven de 25 graden en de dag moest nog beginnen. Beroerd weer voor een beurs, maar ja, hij had het Tom beloofd en er stond veel op het spel. Carlito Three Golden Condors, Toms persoonlijke leraar, zou een themadag begeleiden in de Jubileumzaal van het Prompton Grand Hotel. Hoogtepunt: een groepstrancereis met 250 deelnemers. Een ideale gelegenheid voor Tom om zijn fraaie collectie jade schedels, kristallen en geneeskruiden te slijten. Bovendien organiseerde hij de Europese tournee van Carlito, via Vlaanderen, Duitsland, Oostenrijk en Polen tot diep in Oekraïne, als de rebellen zich tenminste een beetje koest zouden houden. Zo niet, dan bestond er een plan B voor de Baltische staten. Gelukkig zou dit alles pas plaatsvinden in oktober-november, want er moest nog veel voor gebeuren.

Bo had alle reden zich ijskoud te douchen en zijn mooiste magisch-sjamanistische shirt aan te schieten, boven een gestreken witte broek. Snel een kop bamboe plus een dubbele boterham met boerenkaas; toen ging de bel. Bo stapte zijn balkon op, zwaaiend naar zijn vriend, die twee etages lager voor de flat stond te wachten: 'Ik kom eraan, Tom!'

Een blik in de spiegel; zijn zwarte haar glad tot achter zijn schouders gekamd; portemonnee, mobieltje en agenda bij zich gestoken en tot slot zijn rode vest-

jasje van de hanger gegrist; het kon soms vies tochten op beurzen en hij zou niet voor middernacht thuis zijn.

Naast Tom stapte hij in de volgepakte stationcar. Ze slingerden langdurig door amper voltooide, nu al verkrottende Vinexwijken. De recessie liet zich danig gelden. Voor zijn geestesoog zag Bo een toren van tophypotheken, bezwijkend onder driedubbele lasten, tot aan de overigens staalblauwe hemel. Na drie opbrekingen en een brug die zo nodig open moest om acht jachten door te laten, dat dan weer wel, bereikten ze het vestingstadje. Op het eerste gezicht was het de slechte oude tijd van het VOC-gevoel ongeschonden te boven gekomen. De stadsmuur met de barokke poort prijkte op vele toeristenfolders. Maar schijn bedroeg; op slechts een steenworp afstand had de megalomanie van derderangse magistraten rond de millenniumwisseling genadeloos toegeslagen. Hoog boven een der rondelen torende een geelblauw monstrum op aluminium kolommen die niet zouden misstaan bij de lancering van een Space Shuttle. Tom wist te vertellen dat dit nieuwe raadhuis, annex Kulturhus, ontworpen was door een Witrussische architect van enige faam, die zich daarna had mogen vergrijpen aan het Prompton Grand Hotel.

Bo was toch al niet zo dol op het Oostblok. Zijn gedachten schoten terug naar Václav Zmřlnáče, een Slowaakse zichzelf tot kunstenaar bombarderende draadglasbeul die veel te lang bij een van Bo's vroegere vlammen in het studentenhuus ingeschreven had gestaan. Zijn Elementary Table 1, ondertiteld Iron Curtain Revisited, had wegens ruimtetekort in de plaatselijke galerie, nota bene langdurig haar slaapkamer gedomineerd! Dat kwam hun liefdesleven niet ten goede, hoewel... nee, daar dacht Bo liever ook maar niet meer aan.

Intussen waren ze half om de vesting heengereden. Een groot stuk wal bleek geslecht ten gunste van doorzonwoningen. Er stond nog wel een bastion overeind. Dat kanonbestendige bouwsel was architectonisch gemanipuleerd tot het Prompton Grand Hotel, een familiebedrijf sinds 1911. Parkeren op een gedempt stuk gracht in de volle zon. Ach, die zou vanzelf wel weer ondergaan. Sjouwend met dozen vol doodskoppen en bundels smudge-salie uit een onbespoten Lakota-reservaat bereikte Bo de balie. Er was kwistig geïnvesteerd in wit marmer, gouden lijstwerk, en in hardmakers in het oudroze mantelpakje van de receptioniste.

'Ah, u komt voor de sjamanen,' zei ze met gespeelde interesse. 'Aan het eind van de lobby rechts, de trap op en de tweede deur links.'

'Dank u wel.'

Het reisadvies was overbodig, gezien de posters in glansdruk met opgeplakte pijlen. De Jubileumzaal bleek een scheve vijfhoek van Olympisch formaat, zwelgend in een gouden gloed. Een creatief orgasme van de Witrus: de bin-

nenruimte van het bastion geheel afgedekt met koperglas. Zeker, de zonnestraling werd getemperd, maar de hitte allerminst. Daar konden de ventilatoren amper tegenop.

Links en rechts langs de ruwe muren stonden rijen tafels. Daartussen was de zaal bezaaid met stoelen. Tom vond zijn plek, prominent dicht bij de hoofdingang en naast de stand van de Three Golden Condors Foundation. Er stond echt veel op het spel die dag.

Bo en Tom stalden de schedels appetijtelijk uit op zacht glinsterend fluweel, omlijst door stenen aan koperen kettinkjes en bundels salie. Een kruidenrek en een foldermolen brachten het geheel verder op smaak. Ter verhoging van de kooplust brandde Tom een zoete wierook. Intussen nam Bo een kijkje bij de andere tafels. Zelfgebouwde sjamanentrommels, gelooide huiden, talismannetjes, godinnenkaarten, allerhande ratelaars en veren, bonte gewaden en soepele gevlochten schoenen. Mooie kwaliteit in de regel, hoewel die aalgladde sjacheraar in foute Boeddha's en plastic magische meuk er ook weer doorheen was geglipt.

De zaal vulde zich tot de laatste plaats. Iedereen werd zelfs gevraagd wat in te schikken, zodat er nog vijftientig klapstoelen bij konden. Snel verdiend, 275 maal €145 voor een dagprogramma inclusief vega-bio-lunch, maar zonder diner, en dat terwijl het pas Carlito's tweede bezoek aan de Lage Landen was. Ten tijde van zijn première had de organisatie nog behoedzaam een sporthal naast een industrieterrein afgehuurd. Evengoed bleek de opkomst formidabel: tweehonderd plaatsen à €40 en ongeveer het dubbele aantal op de reservelijst. Het lag dus voor de hand meteen de sprong naar het Prompton te wagen. Dat zou het kaf wel van het koren scheiden. De ware Carlito-adepten zouden zich vanzelf manifesteren. Zeven maanden geduld hadden zij kunnen oefenen totdat de grote genezer weer een gaatje in zijn agenda wist te boren, dus hun verwachtingen logen er niet om.

Tom had hoog ingezet als hoofdorganisator van de Europese tournee. Zijn sporen had hij vooral verdiend met workshopprogramma's door Sioux Black Elders, de boomlange buffelbezweerder, en Pacha Mama Pamelita, de quetzalcoatl-fluisteraarster, zelf net zo uitgedost als haar inspirator de Gevederde Slang. Heel imposant, maar, met alle respect, Three Golden Condors was toch van een ander kaliber. Hij had zich snel ontpopt tot Hollywood-lieveling, gelanceerd in een van de laatste Oprah Winfrey-shows. Al spoedig speelde hij een glansrol in de nieuwste ecofilm van Kate Winslet en presteerde hij het binnen één week zes volle Olympische stadions op zes uiteenlopende continenten collectief in trance te brengen voor een goed doel: Ebola Exit.

Volgens de jongste geruchten was hij, gesteund door Bono en Bob Geldof,

een stunt aan het opzetten om zijn thuisland Mexico in één klap schulden-, armoe- en drugsvrij te maken. De mogelijke details werden nog angstvallig geheimgehouden. Desondanks mocht het Prompton zich gelukkig prijzen met deze topper.

Voor Tom gold hetzelfde. Al weken had hij het nergens anders meer over, zelfs inclusief vrouwen. Zijn laatste cent was geïnvesteerd in schedels en stenen. Dus observeerde Bo de binnenstromende gasten aandachtig. Hoe vatbaar voor de geldpest zouden ze zijn? Er stonden geen andere schedelverkopers; zo slim was de Foundation wel. Maar € 39 voor het simpelste doodskopje, hoe glad gepolijst ook, was aan de prijs. En het publiek had al bakken geld uitgegeven voor de stoelen...

2 Vrouwen en kinderen

Wat er ook gebeurde, Tom moest die dag een goede slag slaan. Hoe kon Bo daar het beste bij helpen? Struinend langs de kramen ordende hij zijn geest. Hij gunde het zijn vriend graag na diens scheiding. Vijf jaar lang hadden Tom en zijn aanstaande ex Debby succesvol innerlijk kind-workshops en familieopstellingen begeleid. Toen ging zij aan de haal met een gehaaide Avatar-trainer, bovenal een meester in het materialiseren van vage aanklachten. Tom mocht blij zijn dat hij zijn dochter nog eens per maand een weekend zag. Het arme kind met haar sterrenogen... Bo hoopte dat de streken van Debby niet erfelijk waren. Gelukkig was er bij Effie op haar vierde jaar nog niets van te merken.

Kinderen...

Bo verlangde al jaren naar het vaderschap. Hij was 36, het kon nog best; toch voelde hij de klok zo zoetjesaan tikken, ergens onder in zijn buik. Oh, hij ontmoette genoeg vrouwen, heel leuke zelfs, maar op een of andere manier was er altijd iets mee. Janien bijvoorbeeld had zich juist laten steriliseren omdat haar ex zo'n hekel aan kapotjes had; je hebt wat over voor de liefde, nietwaar? Hij was fantastisch in bed, in een heleboel bedden, zo bleek te snel daarna. Janien had, om te vieren dat ze seronegatief was, Bo best een kind gegund. Helaas, pindakaas.

Ankie daarentegen lag elke maand minstens twee dagen plat, zo rijk aan oestrogenen was ze. Maar ze vond het nog te vroeg; ze wilde eerst haar opleiding spirituele therapie afronden om haar eigen gewonde kind te kunnen helen voordat ze het moederschap aandurfde. Bo trok het niet daarop te wachten. Hij vreesde dat er aan haar innerlijke kind wel méér schortte, teveel voor een

plezierige relatie in elk geval.

Het kostte Bo een maand om weer op te krabbelen. Toen stuitte Tanja zijn leven binnen. Zo'n meid; één brok passie, uiterlijk helemaal zijn droom en van binnen al net zo'n parel. Drie jaar lang brachten ze elkaar tot extase. Bo naderde zijn grootste wens dichterbij dan ooit. Alles liep van een leien dakje, even afgezien van haar eichromosomen. Elke gynaecoloog binnen een straal van 60 kilometer kende haar, meestal vrij intiem. Ze stelde zich gul ter beschikking van de wetenschap, als proefkonijn voor nieuwe eileidertherapieën. Als ondersteuning haalde zij met Bo nog veel meer uit de kast: Keltische zoutbaden, veelvoudig verzadigde selderiecapsules, Braziliaanse massage, seks bij wassende maan in een berkenbos, een tantraweek in de Ardennen... baatte het niet, het schaadde voor zover bekend ook niet en ze hadden in elk geval veel lol.

Tot die schijnzwangerschap die na zes weken roemloos eindigde, en passant een fikse depressie aanstichtend. Bo deed nog zijn best Tanja weer uit de put te praten. Toen kwam haar ontslag er overheen, als medewerkster van een IJslandse bank. Bo was niet echt verbaasd; hij had allang zijn twijfels over die vulkanische beleggingshype. Tanja hield echter vol dat er niets aan de hand was. Haar rayonmanager zei immers...

Helaas, haar kapitaal ging in rook op en prompt ook haar baan. In zorgwekkende toestand verliet ze haar appartement. Pas weken later gaf ze een teken van leven: een kort mailtje vanuit een internetcafé op de Kanaaleilanden. De rayonmanager had de crisis zien aankomen en tijdig een spaarpotje gekweekt. Tanja kon zolang bij hem wonen op Guernsey, tot betere tijden. Ze wenste Bo veel succes en zou zich zeker melden zodra de koersen weer...

'Auw! Kijk een beetje uit, wil je?'

Verstoord opende Bo zijn ogen. Hij zag een dame met een collier van puntige bergkristalletjes, bezig haar maag te wrijven. Blijkbaar had hij haar geraakt met een onwillekeurig driftig gebaar. Niet zo vreemd; ze stonden voor de kraam van een spiritueel reisbureau en tegen de achterwand prijkte een affiche: 'Inwijdingsreis IJsland – ontdek de kracht van vulkanen, gletsjers en hete bronnen. Begeleid door...'

'Jag!' vloekte Bo tussen zijn tanden, zich herpakkend, want zijn gedrag sloeg nergens op. 'Excuses, ik was even in gedachten.'

Woordeloos besloot de dame hun confrontatie met een priemende blik en stevende op de volgende toko af.

Bo werd opnieuw gegrepen door het affiche. IJsland! Raar land, grillige geisers, duistere familiedrama's; hem niet gezien. Met lede ogen had hij toegezien hoe Tanja er als een blok voor viel. New Age vond ze geweldig, maar je kon er zo

moeilijk van eten. Ze wilde ook wel eens een autootje, een nieuw keukenblok en een reis naar Mexico. Niet naar Mayatempels, maar gewoon bakken op het strand; dat moest toch zo fantastisch zijn.

Drie maanden voor haar bank omviel ondernam ze die reis inderdaad. Ze hoopte in Acapulco van haar PSD (post-schijnzwangere depressie) af te raken. Bo had er een hard hoofd in. Hij voelde aan zijn water dat hun liefde over was. Toch overwoog hij nog om mee te gaan, en dan op eigen houtje een paar tempels te bezoeken. Maar nee, Tanja reisde liever met Mandy, haar beste vriendin. Ze had die zomer nodig om alles eens rustig op een rijtje te zetten, zei ze. Oh, en wanneer ze toch in Mexico was, zou ze een beroemde peyotl-genezeres opzoeken, een expert in eileiders. Zo was Tanja ook wel weer en de IJslandse kronen konden nog even niet op.

Dat ze dat nou niet eerder doorhad! Weer vloekte Bo binnensmonds. Ze hadden toch genoten samen, zeker de eerste twee jaar. Nachtenlang fluisteren, masseren en tantrische atletiek oefenen, elkaar nat huilend van geluk. Een verjaardagsontbijt op het strand, met champagne en chocolade-kersentaart, haar specialiteit. Die strakke tepels, kittige lach en droge grappen... ja, Tanja was, méér dan elke geliefde daarvoor en ook daarna, zijn droomvrouw. Zonder IJslands eileidergezeik waren ze nu een stralend nieuwetijdsgezinnetje geweest...

...maar het liep anders. Het liep verdomme alwéér anders. Toen hij haar en Mandy naar Schiphol bracht, was het feitelijk al voorbij. Hij wenste Tanja veel helderheid en genezing; zij kwam niet verder dan 'Veel plezier!' Voor het laatst kusten ze elkaar, te kort, want de gate ging al sluiten. Bo zwaaide de vriendinnen uit en reed met Tom naar een naturistenparadijs aan de Franse zuidwestkust. Als mannen onder elkaar vierden ze hun beste vakantie in jaren. Ze hadden genoeg van zich af te zetten; Bo zag het lijk al drijven met Tanja, nog los van de bankencrisis, en Tom leek op liefdesgebied het stadium van de one night stands nooit meer te zullen overstijgen.

Vrouwen...

Die herfst liet Vrouwe Fortuna zich echter van een veel prettigere kant zien, in elk geval aan Tom. Nota bene op de dag af dat Bo dat mailtje vanaf Guernsey kreeg, leerde Tom Debby kennen. Samen plukten ze de sterren van de hemel en legden de mooiste vorige levens bloot. Ze maakten furore met hun familieopstellingen, vele koppels van hun relatieproblemen bevrijdend. Hun dochter Effie was een elfenplaatje en bovendien zeer wijs voor haar leeftijd. Kortom, de hemel hield van Tom en Bo was stiekem knap jaloers, tot Tosca zijn pad kruiste. Een heerlijke meid, belangstellend en knap, super in bed en veel te nuchter

voor vulkanische obsessies. Ze werkte op de inkoop van een grote drogisterijketen en leerde 's avonds door voor rayonmanager. Tussen hun orgasmen door stak Bo een hoop op over boekhouding, planning en management; heel nuttig voor zijn eenmanszaak. Op haar advies kocht hij de rechten van enkele sjamanistische uitgaven, posters en kalenders, die lekker liepen. Daar bleek Tosca veel kijk op te hebben, hoewel de wereld van Bo nieuw was voor haar. Ze vond het leuk dat hij workshops en concerten organiseerde en meewerkte aan festivals. Af en toe kwam ze ook luisteren; niet zo vaak, want haar baan plus studie slokten haar nogal op. Maar als ze even kon genoot ze van de optredens. Bo had dus goede hoop dat haar kwartje ging vallen. Hij droomde zelfs al van een gezamenlijk evenementenbureau, maar toen puntje bij paaltje kwam woog haar carrière het zwaarst. Onverwacht kwam ze niet opdagen bij een voor Bo belangrijk wereldmuziekfestival; ze moest blokken voor een extra toets bedrijfseconomie. Goed, dat kon gebeuren, maar het werd wel het begin van hun verwijdering. Ze probeerden het nog een paar maanden; toen constateerden ze dat hun werelden te verschillend waren. Als redelijk goede vrienden namen ze afscheid.

Wel zagen ze elkaar nog af en toe bij theater de Antiloop, waar Bo op maandag bijkluste, achter de bar en voor de programmering. Dat was nieuw: een ex met wie hij nog gewoon een biertje kon drinken, naar een popconcert gaan en... Ze seksten zelfs nog eens, op het strand nota bene, maar hoe zwoel de lentezon ook in de branding dook, iets klopte er niet, want Bo's buik voelde weëg koud. Tosca beleefde in haar slaapzak al evenmin een sprookjesnacht.

Bij het napraten, aan de koffie met croissants op een nog leeg terras, kwamen ze niet verder dan: 'We wisten het toch al; onze werelden zijn te verschillend.' Nadien groetten ze elkaar bij de Antiloop enkel nog vluchtig. Bo kon Tosca moeilijk iets verwijten, zelf had hij ook niets fout gedaan voor zover bekend, maar hij bleef toch achter met een hardnekkige kater.

Niet dat hij daar lang wakker van lag; er wachtte hem al een nieuwe klus: een straattheaterfestival waar hij de meeste muziek voor regelde. Het aantal bezoekers verraste iedereen, met dank aan het goddelijke juliweer, en ze bleken niet te beroerd om Bo's hele voorraad posters en kalenders op te kopen. Dus kon er in augustus wel een vakantie vanaf.

Juist toen hij peinsde waar hij heen zou gaan, belde Tom, nogal over de rooie. Debby was met de noorderzon vertrokken, samen met Effie en, erger nog, die gelikte Avatar-trainer. Bo nam de bus naar het huis van zijn vriend. Die nacht eindigde wat onbestemd; de ochtendnevel verloor zich in een zee van rosé. Tegen de middag kozen de twee mannen op hun beurt voor de zuiderzon,

meer specifiek voor dat ene domein aan de Atlantische kust waar hun vriendschap vijf jaar eerder tot volle bloei was gekomen.

Tom bestreed zijn woede al windsurfend en met veel rosé. Hij had een uitstapje met een animatrice van het kinderteam, een kekke meid van 25. Zijn innerlijke kind leefde op bij haar, evenals zijn hormonen, maar hij sprak belabberd Frans en Fabiennes Engels was erbarmelijk. Zodoende bereikte hun conversatie zelden de diepgang van een surfplank. Na een week begon hem dat toch te jeuken, al dachten zijn lagere chakra's er nog steeds anders over.

Bo surfte een paar keer mee, hoewel hij liever en beter tenniste. De ruige branding gaf hem wel een kick. Op een middag wist hij zowaar een paar minuten op zijn plank te blijven staan. Weer aan land had hij sjans van een blonde Vlaamse, met een maanrond gezicht, een vlotte uitstraling en naar omstandigheden een duidelijke bikinilijn. Niet dat ze een beginnende naturiste was, zeker niet, 'Maar allez, buiten het zomerverlof is het zowat ondoenlijk bij ons. 't Is toch Vlaanderen, versta je.'

'Jullie hebben toch wel een paar terreinen? En zelfs één Noordzeestrand tegenwoordig?'

'Ah ja, 't is juist; er is een terrein op maar een uur en een half rijden van mijn woonst. Ik ben er in mei één weekend geweest; keiplezant in de sauna, maar de zon mankeerde de ganse tijd.'

Bo grinnikte. Veerle lachte haar wat brokkelige tanden bloot. Haar vriendin Winde, een langbenige schoonheid met oosterse invloeden, schonk zich nog eens in. De dames hadden bij de campingwinkel een traytje Hoegaarden gehaald. Bo trok een vers blik open en herschikte de handdoek onder zijn billen. De zon dook zacht sissend onder, de gestalten op het eindeloze strand in een goudpaars waas hullend. Meeuwen krijsten, barbecues knetterden geurig en gitaren pingelden, gelukkig net niet overstemd door het gebonk uit de jongerenbunker. Kortom, het leven was goed.

Het maakte Bo niet eens veel uit of het wat zou worden met Veerle, dan wel Winde, of helemaal niet. Na alle trammelant was hij even van de versierter af. Er moest niets en dus kon er van alles gebeuren. Hij zou het wel merken.

Teveel Hoegaarden later kwam hij kreunend bij op een klam matrasje. Een mals accent zeurde door zijn geheugen, net als een zaadvragende blik. Nu viel zijn oog op haar gezicht, nog diep in slaap. Een scherpe neus, te dunne haren en de eerste kraaienpootjes. Wat zag hij toch in haar?

Nou niet gelijk afknappen op haar uiterlijk, Bo; ze is een schatje en het was

toch lekker vannacht? Ze draaide zich juist op haar rug, haar borsten blootgevend. Sappige tennisballen. Bo streefde ze subtiel. Ze grijnsde in haar slaap. Hij waagde zich aan haar tepels. Ineens betrok haar glimlach tot een miezerregen. Hij gokte op wat harder kietelen. Mis. Ze duwde zijn hand weg: 'Allez, 't is gedaan, hè.'

'Huh?' lachte hij scheef.

'Het was plezant, maar ik wil zo niet voortdoen met jou.'

Traag probeerde Bo zich hun liefdesspel te herinneren. Ze slikte de pil; daar kon het niet aan liggen. Ze was toch niet afgeknapt, of wel? In elk geval kreunde ze overtuigend. Daarna hadden ze giechelend als een schoolkind liggen fluisteren.

'Weet je dat zeker?'

Weer die Blue Monday-blik: 'Ja. 't Is niet om jou, hoor; ge zijt alleszins plezant. Maar allez, 't is beter zo. Ik kan niet zeggen waarom, maar ik ben zeker.'

'Oh.' Hij staarde maar in haar zeeïge ogen, bekropen door een triesteloos gevoel. Opeens kostte het afscheid hem weinig moeite: 'Goed dan. Bedankt voor de leuke avond en veel plezier nog.'

Ze knikte loom. Hij peuterde de voorrits open, zei welgemeend: 'Salukes' en waggelde terug naar zijn tent. Die kiezeltjes waren wel scherp en dan ook nog zo heet. 's Nachts had hij nergens last van gehad. Link spul, Hoegaarden...

Tom zat te ontbijten voor zijn tent. 'Was het leuk?' vroeg hij losjes.

'Oh ja, maar het wordt geen blijvertje.'

'Dacht ik al.' Tom knipoogde.

'En Fabienne?'

'Och, ik weet het niet. Ze masseert fantastisch; we lachen ons rot, maar...'

'Dacht ik al.'

Tom proestte het uit, herpakte zich toen: 'Ik moet het haar eigenlijk vertellen.'

'Dat is wel netjes, ja.'

'Sure, maar hoe zeg ik dat nou weer in het Frans?'

'Ja, dat weet ik ook zo niet. Wees eerlijk, zou ik zeggen. Meer kun je niet doen.'

Peinzend sneed Tom nog een stuk stokbrood open.

Even later klonk er een vrolijk gesnater op het pad. Een stuk of acht kinderen, rijkelijk voorzien van opblaasdieren en badmintonrackets, liepen richting strand. Hun begeleidster, slechts gekleed in gebloemde teenslippers en een rode armband met het campinglogo, zwaaide naar Tom. Hij grijnsde terug. Toch een bloedmooie meid, slank, pittig en hazelnootbruin, haar korte krullen

oplichtend in de zon.

Bo grijpsde: 'Dat zal nog niet meevallen.'

'Vertel mij wat.'

Tom kon zijn besluit nog even uitstellen, want ze was tot zes uur aan de gang met de kinderen. Alle tijd om rondjes te surfen, afgewisseld met rosé. Teveel rosé, te vroeg... Bo wist de schade nog te beperken door om en om wijn en spuitwater te drinken, maar Tom ontkurkte al de derde fles. Bo zag het lijk al drijven, praatte zijn vriend moed in: 'Rustig nou maar, joh. Je wéét het toch al. En er lopen zat leuke meiden rond hier; je vindt wel een andere.'

'Hoor wie het zegt,' smaalde Tom. 'Meiden...'

Ze namen nog maar een slok, gevolgd door een duik.

Om zeven uur had Fabienne zich nog niet gemeld. Tom vond het wel best, al opende hij voor alle zekerheid een nieuwe fles. Bo hield het nu helemaal bij water. Hij voelde zich wat licht, niet onplezierig, terwijl hij aardappels met eieren bakte.

Pas tegen negenen verscheen ze ineens, in een strak Caribisch T-shirt. Twee glittergroene palmen, geworteld in een vuurrode short, krulden zich subtiel rond haar borsten. Tom trok snel iets aan en wenste Bo een fijne avond. Hand in hand, zij lustig kwetterend, vertrokken ze richting de sportvelden.

Bo leunde achterover, starend naar de horizon. De avond was weer even betoverend. Een goed moment voor een stukje in zijn dagboek; dat was hij al zo lang van plan. Waarom vergat hij het toch steeds?

De eerste nieuwe regel, in trillende letters, luidde: 'Vrouwen!'

Daar bleef het bij.

Nog een aantal keren pakte hij zijn pen op, klaar voor een vervolg. Maar dan moest hij weer giechelen. De honingstem van Veerle zong nog na: 'Gij zijt nochtans heel plezant. 't Is niet om u, maar...'

Jammer, erg jammer. Hij kon er niet bij waarom haar stemming zo plotseling omgeslagen was. Ze hadden toch een hoop gelachen en ze wist zijn geilste plekjes goed te vinden. Op hun hoogtepunten had ze zijn kennis van het Straatvlaams extatisch verrijkt, stond hem weer bij. Helaas waren haar sappigste vloeken ten onder gegaan in een vloed van witbier, anders had hij ze graag in zijn dagboek bewaard voor volgende gelegenheden. Sommige meiden, Tosca bijvoorbeeld, zouden zich er kapot om lachen. En Janien, en Olga, en...

Verdomme, wéér een paal erbij op zijn turflijst. Weer geïnvesteerd in een vrouw die hem plotseling liet vallen. Maar hij ging vooruit. Geen IJslandse toestanden ditmaal; ook geen maandenlange vaagheid, noch sluipende verwij-

dering; nee, Veerle was direct eerlijk en duidelijk geweest, dat moest hij haar nageven. Alleen zou hij wel nooit weten waarom. Jammer dan, háár probleem; het had geen zin haar daar nog naar te vragen.

‘Allez, ’t is beter zo. Ik kan niet zeggen waarom, maar ik ben zeker.’

Ha! Nou, hij was zeker dat ze een plezante nacht hadden beleefd. Aan hem kon het echt niet liggen; zo ver was hij al. Nu nog een vrouw zonder rugzakje die helemaal op zijn golflengte zat.

Bo staarde de laatste gouden strepen over de branding na en kleepte zich aan. Met die zwoele bries werd het net te fris voor bloot. Ook zeurden er een paar muggen.

Hij twijfelde. Zou hij al plat gaan? Zijn lijf voelde goed moe, maar door zijn nieuwe inzicht klaarde zijn geest weer aardig op. Bovendien was zijn tent nog een sauna, dus richtte hij zich op het terras.

Het was gezellig druk onder de parasols, die nu eens geen reclame maakten voor bier- of limonademerken. Ze waren effen grasgroen of maïsgeel, versierd met strohoeden, trossen druiven, zonnebloemen en slierten knoflook. Ouderwetse smeedijzeren lantaarns plus een zacht gesjirp van krekels versterkten de zwoele mediterrane sfeer. Bo vond nog één leeg tafeltje, naast een jong stel met imposante tatoeages, de laatste bloteriken die dag. Ze dronken Pastis, pratend over Amazone-Indianen, hun rituelen en prachtig beschilderde lijven. Een verrassend onderwerp; Bo probeerde mee te luisteren, maar hij miste net teveel woorden Frans. Bovendien klonk er nog steeds vrolijk gespetter uit het zwembad, dat goed te zien was vanaf het terras; heel handig voor sommige ouders. Bedtijd was een rekbaar begrip op de camping, zeker voor kinderen met een zwemdiploma.

Een meisje dat qua jurkje perfect bij het pleintje kleurde zette wijn voor Bo neer. Tien tellen later meldde Tom zich, in zijn eentje, grijnzend van oor tot oor.

‘Heb je het haar gezegd?’

‘Nee, dat hoefde niet. Ik voelde mezelf al verstrakken. Toch gingen we naar haar tent. We dronken rosé, erg lekkere, dat wel. Ze vrijde de hele tijd zo tegen me op, maar anders dan anders; stiller, dromeriger, hoe zal ik het zeggen. Ik wachtte op het goede moment om erover te beginnen. Ze trok me mee haar slaapcabine in, kleepte me uit, maar ik was zó afwachtend, niet normaal. Dat had ze gelukkig in de gaten. We probeerden nog wel wat. Ja hoor, ik schoot compleet in een kramp... en zij ook! Daar lag ze rillend over me heen: ‘Ties ies noo koet.’

We begonnen te huilen. Ze keek me recht aan. Ik schudde alleen maar van

nee, heel zachtjes, en ze knikte. Ik streelde haar, wiste haar tranen af. Zij deed hetzelfde bij mij. Toen kleedden we ons weer aan. Er was de hele tijd zowat geen woord gezegd! Ik gaf haar een dikke knuffel: 'Thank you very much for everything.'

'De rien, zei ze. Dat betekent toch... Ik kan er even niet opkomen.'

'Geen probleem, of zoiets,' hielp Bo. 'In Engeland zeggen ze dan: *You're welcome*.'

'Aha,' zei Tom. 'Merkwaardig, merkwaardig.' Achteroverleunend in zijn rieten stoel stelde hij vast: 'Dat is nu net gebeurd en ik voel me góéd, man!'

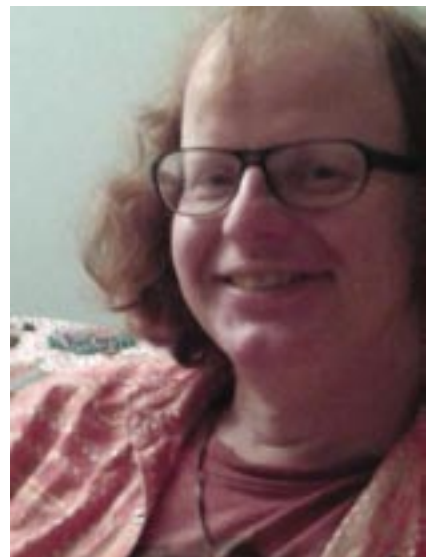
'Anders ik wel. Vrouwen...'

Ze proestten het uit. Om niemand te storen met hun gelach gingen ze een heel eind langs het strand lopen. De bijna volle maan deed de zee aanlokkelijk gloeien. De twee vrienden namen een duik. Behoorlijk ver uit de kust, want het was eb, lieten zich op de branding drijven. Daar konden ze ongestoord joelen. Wow!

De rest van hun vakantie, nog anderhalve week, bruipte voorbij. Geen van hen raakte nog een vrouw aan. Ze praatten zelfs erg weinig over vrouwen. Wel schreef Bo bladzijden vol in zijn dagboek. Tom zat soms te puzzelen op een gedicht. Ze lieten elkaar hun werk lezen, knikten hoofdschuddend of schoten in de lach. Er hoefde niet veel gepraat te worden, juist niet. Tennissen was veel leuker, wild doen in de branding of lui met een rosé de zon zien ondergaan. Bo voelde zich per dag frisser en schoner. Een heel nieuw begin in zijn leven!

* * *

'Zo gaat het nog bladzijden lang door...
Zal Bo haar vinden?'

Heruitgaven

Het Nieuwe Uitgeven strekt zich ook uit tot heruitgaven van bestaand werk.

Bijvoorbeeld van boeken die niet meer verkrijgbaar zijn, maar genoeg de moeite waard om er een heruitgave van in PoD te maken, zoals die van Hans Plomp. Of boeken die bijgewerkt zijn, bewerkt zijn, opnieuw geredigeerd.

Want goede dingen hoeven niet nieuw te zijn. De oudste boeken ter wereld worden nog steeds gedrukt en zijn "all time bestsellers".

Iwanjka Geerdink heeft in 2010 een belangrijk boek geschreven. Na een "hypotheek-klem" belandde hij in de GGZ. Op - voor de huidige GGZ - onnavolgbare wijze herstelde hij, nadat deze hem diagnoses als 'depressief', 'burnout', Asperger en 'As2 cluster B' toegedicht had... Dit boek legt uit waarom, en kan daarmee voor velen van betekenis zijn en zelfs een "andere GGZ" helpen ontstaan.

Het belang van "Diagnose levensklem" wordt bijna met de

dag groter, naarmate de psychische hulpverlening in Nederland zich meer en meer beperkt tot zware medicatie.

Het is een zelfhulp boek. Geen mooi woord, wel effectief.

Het is opnieuw geredigeerd door Gerbrand Muller en belooft straks de derde druk.

Sarah Morton's bestseller "Wat je niet verteld is..." is eveneens door Gerbrand (die man is onbetaalbaar) geredigeerd. In dit standaardwerk zet Sarah uiteen waar ouders, grootouders en andere opvoeders op dienen te letten bij het frank en vrij laten opgroeien van kinderen. Vanaf de conceptie.

Waar Iwanjka de middelen en inzichten beschrijft waarmee mensen zichzelf kunnen helpen als het mis is gegaan, geeft Sarah aanwijzingen en ideeën waarmee ouders -preventief- hun kinderen kunnen vrijwaren van latere psychische stoornissen.

Boekcoop heeft meer van dergelijke heruitgaven in petto...

Inleiding door Iwanjka Geerdink

Blij... begin 2015 las ik op de website van de week van de psychiatrie: "Week van de Psychiatrie 2015: De psychiatrie op de schop..?!" Iets waar ik - en anderen- al jaren voor pleiten, en waar in het Diagnose Levensklem boek een betoog over geschreven is. Ook, met name over hoe het anders kan, wellicht. Een onderstroom die boven komt, gedragen van binnenuit. Mooier kan haast niet.

Het is zaterdag 25 januari 2015. Een ochtend met sneeuw, en later zon. Tijdens een korte boswandeling deed de smeltende sneeuw, het gevoel, me denken aan een dag in maart 2010. Ik was toen deelgenoot van een in alle haast bij elkaar gekomen bestuur van de politieke partij 'Nieuw Nederland'. We maakten een korte wandeling langs de oude muur van Amersfoort... krokusjes kwamen op. Een gevoel van 'er komt verandering' was met ons. In juni 2010 waren de verkiezingen...

In tegenstelling tot wat in Griekenland nu gebeurt -de 'linkse coalitie Syriza' heeft de verkiezingen gewonnen-, bleven we in Nederland steken op rond de twee duizend stemmers. Ik denk dat in Nederland de tijd nog niet rijp is. Was.

In Griekenland is er met orkaan-

kracht een onderstroom boven aan het komen. Mijn drijfveer om de onderstroom in onze maatschappij te willen laten spreken is een direct gevolg van mijn eigen verknelling in 2008. Het boek 'Diagnose Levensklem' is in het voorjaar van 2010 voor het eerst naar buiten gekomen. Nu is het tijd voor een derde, geheel herziene druk. Het boek gaat over mijn eigen pad, over het 'vastlopen' in de maatschappij, en de 'werking' van de GGZ daarbij.

Tijdens het schrijven van het boek kwam ik tot de hypothese dat niet al die mensen ziek zijn -1 miljoen mensen met 'psychische problemen' in Nederland is geen gekke schatting- maar onze maatschappij. De maatschappij heeft een 'remedie' nodig, niet al die mensen. Ja die mensen inmiddels ook, nadat ze ziek geworden zijn van stress, trauma's, onvoldoende hun zingeving kunnen leven of zoveel narigheid om hen heen. En de beste remedie, het medicijn? Wel dat is misschien wel de hoop op een andere maatschappij.

Vandaar ook mijn deelname (ik was campagneleider) bij de landelijke verkiezingen in 2010. Na de verkiezingen ging wat mij betreft de campagne gewoon door, maar dan zonder partij.

Stichting DeNieSa werd opgericht (De Nieuwe Samenleving), later tevens verworden tot een uitgeverij. Het doel is te komen tot een 'Nieuw samenlevings DNA' (Deniesa kun je ook schrijven als DeNiesA). Op dit punt volgde een nieuwe zoektocht. En de wens het te gaan doen en niet te wachten op Den Haag. Met als hoop dat werkende voorbeelden de politiek gaan inspireren en deze voorbeelden tot beleid maken.

Zodoende ontstond het beeld om economische processen te gaan vervatten in of rond coöperaties. Godzijdank kent het Nederlands recht de 'Coöperatieve Vereniging' als rechtspersoon. Een idee is dat door het organiseren van activiteit in deze rechtspersonen andere vormen als 'hedge funds' en 'Besloten Vennootschappen' het nakijken hebben. Er ontstaat een zinnigere economie. Vervolgens is samen met gelijkgestemden de koe bij de horens gevat en is de 'Boekencoöperatie Nederland' opgericht. Het voorliggende Onderstroomboven magazine en de 14 januari 2015 voorjaarspresentatie is daar een direct gevolg van. Make it real.

Blij, en ik heb zin in de toekomst...

Iwanjka Geerdink is sociaal ondernemer en auteur van diverse boeken die ingaan op een ontwerp van een andere samenleving. Meer informatie: www.iwanjka-nl.novaglobe.org

Diagnose levensklem

(fragmenten)

Iwanjka Geerdink

3e, geheel herziene druk

De Psychiatrische kliniek

19 juli 2008, opname dag 2

Gisterochtend werd ik wakker in een kamer die ik niet kende... Ik had direct al zoiets van "dit is niet goed". Martine mijn moeder was er, mijn schoonmoeder was er ook bij en mijn vriendin ook... Prop in het hoofd. Blijkbaar was er iets fout gegaan in de praktische uitvoering.

'We zijn zo blij dat je er nog bent,' zeiden zowel mijn vriendin, Martine als mijn schoonmoeder. Ik was daar niet zo zeker van. Morbide detail: De eerste opzet was om met een CO₂/Argon lasgasfles mezelf te laten verstikken zodat het zou lijken op een ongeluk. Op die manier zou de levensverzekering uitkeren en mijn vriendin in ieder geval voorzien van financiële middelen om van de boerderij af te komen, of, als ze dat liever zou willen, de hypotheek grotendeels zou aflossen. Hiermee zou ik haar in ieder geval niet met schulden achterlaten.

De week erop zou ik in Amstelveen naar de Alexandertherapeut moeten (anderhalf uur), iets van drie keer die week. Daarnaast nog één keer naar de psycholoog. De macho man in zijn flitsende BMW ('de enige in Nederland die zowel op gas als diesel rijdt, zó lekker dat optrekken').

'Het is zó simpel, je vind jezelf een lul, toch?'

'En elke keer als je dat en dat doet, dan zeg je dat weer? Toch? Wat vind je van dit gesprek?' (zelfingenomen vraagt hij dit om de 10 minuten). Is dit shocktherapie of zo? In welke horrorfilm ben ik nu weer beland?

Ik vind het eigenlijk te absurd voor woorden: de man denkt mij helemaal door te hebben (lijkt het) en ik denk er alleen maar aan hoe ik mezelf van het leven kan beroven.

'Je hebt geen depressie, anders was het met die pillen al lang over.'

Mogelijk heeft hij me helemaal door, maar ik merk er niets van. Wat een nare vent, want een eigengereidheid, wat een macho. Met z'n dikke BMW. Ja, hij is dan ook ondernemer, maar ik heb helemaal niets, maar dan ook niets met deze man.

We rijden vervolgens naar Amstelveen waar de Alexander therapeut een beetje aan me duwt en trekt.

'Wat voel je als ik dit doe?' (trekt met zijn rechterhand mij omhoog, en duwt met de linker tegen mijn buik).

‘Ik voel dat ik langer word.’

‘Heel goed, heel goed.’

We staan inmiddels allebei op onze sokken: hij geitenwollen, ik op mijn nette sportsokken (wel twee verschillende).

Het enige wat ik kan denken:

‘Donderdag, uiterlijk vrijdag of maandag moet ik weg, er een einde aan maken.’

‘Ik heb hier geen zin in, en ik geloof er niet in.’

‘Moet ik daar weer net alsof gaan zitten doen, want als ik echt vertel hoe ik mij voel, dan kan ik in ieder geval niet mijn “suicide-lijkt-op-ongeval-act” doen, of ze stoppen me in een inrichting, en word daar jaren gehouden.’

Al die tijd kan mijn vriendin geen nieuwe start maken, en ik ga dat niet trekken.

Maar goed, we zijn dus nog in de “Wereld van de Levenden”.

We zijn op de PAAZ.

Deelgenotencontact: ooit juist de basis van psychiatrische centra!

Tijdens mijn onderzoek naar dit onderwerp kom ik het volgende bizarre stuk tegen:

Uit [Milieu therapie, C. Janzing, L. Lanssen, 2e druk, 1993]:

“Tijdens en na de tweede wereldoorlog vonden op twee plaatsen in Engeland ontwikkelingen plaats die de wortels vormen voor de huidige therapeutische en psychotherapeutische gemeenschap: Het Maudsley Hospital met Maxwell Jones en de Tavistock Clinic met W.R. Bion.

Jones stond voor de taak met minimale stafbezetting een groot aantal militairen met het zogenaamde ‘*effortssyndroom*’ (een vorm van functionele hartpijn samenhangend met spanningen aan het front) te behandelen. Zijn pragmatische behandeling bestond uit het vervangen van de traditionele individuele behandeling bij een psychiater door zelfbehandeling, met behulp van lotgenoten in een groep: “... omdat we voor een eenheid stonden van 100 man met allemaal hetzelfde syndroom leek dat van ons te vragen dat we hun problemen met alle 100 tegelijk bespraken” (Jones, 1979). Deze ‘college-vorm’ ging over in een open dialoog, waarin aanvankelijk de achtergrond van de psychosomatische symptomen werd besproken. Later kwamen ook zaken aan de orde die te maken hadden met samenwonen en samenwerken binnen het ziekenhuis.

Daarmee was de *'patiënt-staff-meeting'* een feit. Binnen de 'Military Neuroses Unit' te Hill, waar Jones na zijn Maudsley-periode werkte, kreeg het concept van de therapeutische gemeenschap vorm.

In het Northfield Hospital werkten medewerkers van de Tavistock Clinic. W. R. Bion, psychoanalyticus, adviseerde dit militaire hospitaal bij de opvang en behandeling van militairen met het zogenaamde *'shell-shock'* en andere psychische trauma's ten gevolge van oorlogshandelingen. In het eerste hoofdstuk van zijn boek *'Experiences in Groups'* beschrijft hij zijn wijze van werken aldaar. Hij ging uit van het idee, dat de afdeling een groep is met onbewuste relaties tussen de leden ervan. Deze onbewuste relaties bepaalden de verhouding met de rest van het ziekenhuis, de militaire autoriteiten en de problemen die daarmee samenhangen. Bion liet de afdelingsgroep zelf deze problemen doorwerken, met tolerantie en permissie voor regressieve situaties. Dit laatste was een doorn in het oog van de autoriteiten van dit zogenaamde 'eerste Northfield experiment' (Stuart Whitley en Gordon, 1979) en stierf een snelle dood."

Wauw! denk ik. In dit boek staat een bewijs dat lotgenoten contact misschien wel het meest heilzame element in herstel is. Helaas... de rest van het boek ging over ingewikkelde typologieën. Wat in de inleiding zo hoopvol aangesneden werd, en als basis van het fenomeen 'milieu therapie': lees: patiënten bij elkaar in een groep laten zijn, werd vervolgens totaal miskend. Dit is compleet in lijn met mijn ervaring, en de ervaring van nagenoeg alle ervaringsdeskundigen die ik spreek.

Ik heb geluk gehad. De wijsheid voor mijn herstel is mij na mijn suïcide aangeleerd: dankzij inspiratie en intuïtie en logisch nadenken. Niet door het psychiatrisch systeem, niet door de psychiaters, verplegers of therapeuten.

Die wilden mij het moeras weer intrekken.

Ik heb mijn deelgenotencontact zelf gecreëerd. Met behulp van mijn sociale vaardigheden. En mijn vuur, mijn doorzettingskracht en eigenwijsheid. En mijn intuïtie waardoor ik voelde bij wie ik steun kon verwachten. De GGZ heeft er absoluut niets aan bijgedragen. Zoals aangegeven, het werd juist tegengewerkt.

Ik heb geluk gehad.

Mijn eigen wijsheid heb ik opgeschreven in dit boek.

Ik denk dat ik inmiddels weet waarom het zo werkt. Omdat het psychiatrisch systeem bij de GGZ voelt dat het fout zit. Het verbaast me niet dat bij de GGZ deelgenotencontact tussen patiënten niet op prijs wordt gesteld. Stel je voor dat blijkt dat drie lotgenoten elkaar beter maken, wat valt er dan nog aan eer

voor de therapeut te behalen? In mijn ogen heel veel eer, als hij zich dienstbaar opstelt en zich ertoe beperkt de gesprekken tussen de patiënten / lotgenoten te begeleiden. “Het” gewoon laat gebeuren. Een katalysator wordt voor het helend vermogen dat van nature tussen mensen bestaat.

Op weg naar een nieuwe heelkunde... Een waarin lotgenotencontact de nodige faciliteiten wordt geboden. Er zijn hoopvolle ontwikkelingen. Er bestaat nu een opleiding speciaal voor ervaringsdeskundigen. Dat is mooi. Helaas worden daar wel opvattingen over depressie bijgebracht die -mijns inziens- niet kloppen. En ik vrees dat de vrijheid van de ervaringsdeskundigen wel eens ernstig beknot zou kunnen worden door het systeem: de psychiater en therapeut weet hoe het zit, en de ervaringsdeskundige krijgt een ondergeschikte rol in het geheel.

Ik stel een volledige gelijkwaardigheid voor in de twee categorieën: De heler-genezer, wijs geworden door studie en kennis, en de heler-genezer, wijs geworden door ervaring. Ik denk zelfs dat de laatstgenoemde categorie, als zij zich ook de kennis over de geneeskunst eigen maken, de meest krachtige genezers zullen worden van onze samenleving, en dan ook als zodanig gewaardeerd moeten worden.

Noot: zoals reeds in de inleiding benoemd spreek ik liever over ‘deelgenotencontact’ dan ‘lotgenotencontact’.

1. Aanbevelingen voor de creatie van GGZ2.0

Politieke partijen

Ziekmakende elementen in de maatschappij onderzoeken

Overweeg een commissie in te stellen welke onderzoek doet naar waarom zoveel Nederlanders ‘psychisch ziek’ zijn. Ligt dit aan de mensen in kwestie, of kan het zo zijn dat er in onze maatschappij aspecten aanwezig zijn die welhaast ‘moeten leiden’ tot een ‘psychische ziekte’? Indien er significante ‘ziekt-makers’ worden gevonden, dan is het wellicht zaak om deze met een ‘maak de maatschappij gezonder programma’ te lijf te gaan. Dit is waarschijnlijk efficiënter dan al die beschadigde mensen proberen te ‘repareren’ die vervolgens een paar maanden later weer uitvallen... of zelfs andere mensen ziek maken.

Een pilot opnemen voor een methodiek als het GGZ2.0 Remedie Raamwerk

Meten is weten: Start bijvoorbeeld in een stad een programma waarbij mensen die hulp zoeken primair als ‘intrinsiek gezond’ bejegend worden, terwijl zij tegelijkertijd worden uitgenodigd om deel te nemen aan een (be)geleid deelgenoten contact. De problematiek van alle deelnemers wordt grondig geanalyseerd, zonder dat daarbij gebruik wordt gemaakt van de diagnoses van DSM IV/V. (De in dat boek gehanteerde symptomen zijn wel goed bruikbaar). Tevens worden specifieke herstelpaden gedefinieerd en uitgevoerd. Vergelijk na zeg 3 jaar de resultaten van deze groep met mensen die niet middels dit methodisch raamwerk geholpen zijn. Wellicht dient deelname vrijwillig te zijn. Een belangrijk aspect is dat kosten vergoed worden analoog de ‘reguliere’ zorg.

Gemeentes

Stapsgewijze invoering GGZ2.0?

Helemaal nu meer en meer zorgtaken gedecentraliseerd worden, is het voor gemeentes interessant om op zoek te gaan naar effectieve methodes voor herstel. De hoog oplopende ziektekosten en kosten van uitkeringen kunnen zo worden teruggedrongen, terwijl de gezondheid van de bevolking er alleen maar op zal vooruitgaan. Gemeentes kunnen bij uitstek stapsgewijs de elementen zoals beschreven in dit boek invoeren, het effect meten, bijstellen en verder invoeren.

Afgestemde (tijdelijke) verblijfsplekken

In plaats van de reguliere klinieken kunnen denk ik specifieke herstel -of woonplekken uitkomst bieden. Denk hierbij ook aan ‘eco-woon-werk’ plekken, waarbij bijvoorbeeld bewoning in natura door de gemeente verstrekt wordt. Het lijkt zinniger om mensen die iets aan elkaar kunnen hebben ‘delendhelen’ -vrijwillig- bij elkaar te laten wonen. Liefst zo mogelijk ook met inbegrip van kinderen als die er zijn (tevens een oplossing voor de problemen van de alleenstaande ouder). *Share the care...* Het gaat hier dus om semivolwaardige habitats waarbij ‘uitsluiting’ niet meer voorkomt.

Wat ik me ook kan voorstellen zijn ‘zomerkampen’ waar aan heling en deling (en plezier!) gewerkt wordt, bijvoorbeeld tijdens gesprekken waarbij gebruik wordt gemaakt van een ‘*talking stick*’. Denk verder ook aan actieve deelname aan de diverse coöperaties die in het land in opkomst zijn (binnen de Boe-

kencoöperatie Nederland zijn we momenteel ervaring aan het opdoen). En ik heb inmiddels enkele van die tijdelijke kampen mogen bijwonen, die deels dit karakter droegen. Het is wonderbaarlijk wat er in dergelijke groepen na 1 a 2 weken ontstaat aan 'zelfheling'. Zie voor organisaties die hierbij kunnen helpen de appendix met links.

Mensen in de put

Wellicht ben jij een van die velen die op dit moment 'in de put' zit. En twijfel je aan wat 'er aan de hand kan zijn'. Misschien ben jij een van die mensen bij wie er sprake is van een 'aangeboren afwijking'. Maar misschien ben jij ook een van die mensen die simpelweg teveel meegemaakt heeft in negatieve zin, of in een situatie zit waarbij je wel moest 'vastlopen'. Of een combinatie van beide. Voor de duidelijkheid: ik misken in dit boek niet dat 'antidepressiva' of andere chemicaliën rust kunnen bieden. En ik ben met name een voorstander van tijdelijke toepassing, bedoeld om een crisis te bezweren. En ja, ik kan me zelfs ook voorstellen -en ik heb er inmiddels velen gesproken- die op dit moment niet zonder kunnen. En misschien nooit zonder zullen kunnen.

Ik denk alleen dat er (veel) teveel en te snel naar een pil gegrepen wordt, en nog belangrijker: dat de oorzaak van ellende toegeschreven wordt aan een 'intrinsiek gebrek bij jou'. Terwijl daar het probleem misschien wel helemaal niet ligt. Misschien is de maatschappij wel dusdanig dat je gestoord bent geraakt in je ontwikkeling als volwaardig mens. Wie weet wat er in je kindertijd gebeurd is. Misschien pesten. En dan heb ik het nog niet over de velen die fysiek zijn misbruikt. Of de druk van (extreme) religie. De gevolgen van de Tweede Wereldoorlog die zich over meerdere generaties uitstrekken. De ellende in de wereld die onder meer de televisie over je uitstort. Teveel stress in het dagelijks leven. Zoeken naar liefde die maar niet gevonden wordt.

Pas door te 'twijfelen' of jij 'intrinsiek ziek' bent, kun je gaan afpellen. En mensen gaan opzoeken met soortgelijke ervaringen. Echter, als je tot de conclusie bent gekomen dat je wel 'intrinsiek ziek' bent en dagelijks pillen nodig hebt om je leven draaglijk te maken, wie ben ik dan om daar wat van te zeggen... Het is jouw leven.

Voor 'de omgeving'

Een naaste zien afglijden is afschuwelijk. Helemaal als het je ouder, partner

of kind is... Vaak zal je het op jezelf betrekken. Of juist niet en de 'persoon in kwestie' ziek verklaren. Links of rechtsom, voor mij is het troostend om te leven van uit een gezichtspunt dat het 'niemands schuld is'. Niet dat ik daarmee zeg dat acties in het verleden geen rol spelen in de ontstane situatie. Maar zou een ouder ooit een kind naar een suïcide willen drijven? Of naar een zelf uit-hongerend wezen? Ik denk van niet. Dus schuld is zinloos.

Uiteindelijk is iedereen in de meer directe omgeving van iemand die 'door het ijs gaat' deelnemer. De kans is groot dat je daarbij een kleinere of grotere rol hebt gespeeld, en ook (niet minder belangrijk) zal kunnen spelen bij het 'hoe nu verder'. Blijf ieder mens in ieder geval als een mens zien. En niet als een wandelende diagnose. Spreek liever niet over "Ja, dat is Paula, die is schizofreen". Spreek dan liever over: "Dat is Paula, die heeft schizofrene symptomen". En blijf hem of haar serieus nemen, hoe gek zijn of haar gedachten ook lijken. Indien je niet meer met zo iemand kunt 'resoneren', dan zal die zich in de 'schemerzone' gezet voelen. Terwijl hij juist contact nodig heeft om in de 'wereld van de levenden' te blijven. En dan bedoel ik niet 'ik kom je wel eens bezoeken', maar proberen werkelijk contact te vinden en te houden.

En, nu komt het misschien meest pijnlijke: de kans is groot dat dit werkelijke contact op dat moment niet door jou, de naaste die er altijd was, tot stand kan worden gebracht. Dit werkelijke contact, als het al te realiseren valt, is waarschijnlijk alleen aan mensen voorbehouden die de situatie van de persoon in kwestie herkennen. En daarmee waarlijk - op gevoelsniveau en met de 'autoriteit van ervaring' - kunnen erkennen. Nu is het de kunst voor de omgeving om zich niet afgewezen te voelen. En vooral te helpen zoeken naar de juiste setting en momenten om dit waarachtige contact vorm te geven.

Gelijkheid in 'symptomen' (van daar dat diagnose-labels heel zinnig kunnen zijn, die geven al een soort richting en filter voor het zoeken), en minstens zo belangrijk: gelijkheid in ervaringen zijn de sleutels. Zo kan ik een heel goede buddy zijn voor iemand die zwaar in angst zit vanwege een hypotheek die onder water staat (ik ken de angst), maar ik kan veel minder goed een buddy zijn voor iemand met een incestverleden (deze heb ik niet meegemaakt, zover ik me daar bewust van ben). Zodra zo iemand weer 'meer in het leven' komt, kan hij of zij ook het contact met de 'reguliere sociale context' (ouders, partner, kinderen) weer vorm geven. En zie dit vooral niet zwart-wit: ik heb het nadrukkelijk niet over 'het contact verbreken'. Ik heb het meer over 'andere contacten bijweven', en zoeken naar een gezonde mix van mensen om de be-

treffende persoon heen. Er zijn vele wegen naar Rome.

Mensen werkzaam in de GGZ

Tja. Wat moet je nou met zo'n boek, hoor ik je haast denken. Het zoveelste boek van een patiënt die het niet eens is met de behandeling. En vindt dat-ie moet schoppen tegen de GGZ. Tegen de psychiaters en vooral de farmacie. En 'Wat weet hij er nou van, hij heeft er niet voor gestudeerd, en heeft niet elke dag cliënten over de vloer'...

Tja, denk ik dan. Klopt.

En het klopt dat iets in mij nog 'ontzettend boos' is over wat mij overkomen is. Rond de 7 diagnoses in nog geen halfjaar tijd.

En niets geen 'sorry' nadien van de denk ik rond de 20 GGZ-mensen die ik in die tijd gezien heb, variërend van psychologen, huisartsen tot psychiaters.

En ik zie inmiddels meer en meer professionals de GGZ verlaten.

En ik lees meer en meer van hetzelfde op het internet.

En hoor meer en meer gelijksoortige verhalen van cliënten. Het lijkt er op dat iedereen het er inmiddels wel over eens is dat 'het zo niet goed gaat'. Of 'veel beter kan'.

Laat ik met nadruk zeggen dat de primaire 'angel' niet bij de GGZ ligt. Ik zie een maatschappij met inmiddels zoveel druk en stress, dat mensen wel stuk 'moeten gaan'. En dan mag de GGZ het opruimen. De remedie: dit gaan zien als maatschappij en gaan proberen te herstellen.

En ik zie -evenals in het bankwezen, lees de boeken 'de Prooi', zie het toneelstuk 'De Verleiders'- dat er in de onderliggende economie iets goed fout zit. Winstbejag, regels, 'over'organisatie. En veel 'perverse' prikkels (lees eventueel Denies's Manifest, over de 'Primary Iconomy Constructors'). Wat kun je dan nog als GGZ werker uitrichten? De remedie: een en ander onderkennen en gaan proberen te herstellen.

En ja, vervolgens ervaar ik 'ook' een 'ziekteleer' waar ik me grotendeels niet in kan vinden, en al helemaal niet in de 'zaligmakende werking' van de 'pillen'.

Ik ben voorstander van een 'pluriforme' GGZ, waar ruimte is voor proeftuinen. Uiteraard dient dat zeer weloverwogen te gebeuren, en in samenspraak met betrokkenen. Want het gaat hier wel om mensen. Laten we met een open blik verschillende methodieken in verschillende combinaties uitproberen. En niet meer de hulpverlener dwingen om binnen twee uur een diagnose te stellen om dan vervolgens de verdere standaardprocesriedel op de hulpzoeker los te laten waar de 'zorgindustrie' patent op heeft. Nogmaals, het gaat hier om mensen.

Euro's als bijzaak in plaats van hoofdzaak

Er is in deze tijd veel te doen over de vergoeding van behandelingen door de zorgverzekeraar: welke worden wel en welke niet (meer) vergoed? Uiteraard speelt de diagnose daarbij een grote rol: worden bepaalde behandelingen niet meer vergoed, dan zal de behandelaar, indien mogelijk, andere diagnoses gaan stellen die leiden tot behandelingen die wel vergoed worden. Dit illustreert mooi 1. de dominantie positie van euro's in de zorg, 2. de ongewisheid van de ziekteleer (anders zouden therapeuten niet van de ene op de andere dag duizenden andere diagnoses kunnen gaan stellen).

Wat is hier de remedie? Laat euro's minder dominant worden. Hoe? Gedacht kan worden aan een 'basisinkomen' voor therapeuten. Het zou niet meer moeten voorkomen dat bijvoorbeeld het uitschrijven van diagnose A meer oplevert dan diagnose B. Ik vrees dat de dominantie van het geld het vinden van optimale herstelpaden met de juiste therapie ernstig belemmert. Misschien zijn basisuurtarieven en primair doorverwijzen naar andere therapeuten die ook een basisuur tarief hanteren, een eerste goede stap.

Voor 'Transitiewerkers'

Er zijn veel mensen op hun manier bezig met de vorming van een 'andere GGZ'. Enkele suggesties:

Het woord 'transitiesleutel': In mijn eigen rol van 'transitiewerker' ervaar ik het woord 'transitiesleutel' als heel bruikbaar. Voor mij is een transitiesleutel een concept, aanpak, woord waarmee in stapjes veranderd kan worden.

De diagnoselabels zullen nog wel jaren gehanteerd worden. Maar het maakt al een wereld van verschil als er gesproken wordt van 'deze persoon heeft ... kenmerken', in plaats van 'deze persoon is...'. Dus: 'Klaas vertoont psychotische kenmerken' in plaats van 'Klaas is psychotisch'. Het veranderen van een 'maatschappelijk ziekteleer stelsel' kan tientallen jaren duren. En bovendien hebben we niet een twee drie een alternatief gevonden.

"Hypothese" in plaats van "Diagnose". Een ander wondermiddel is simpelweg het woord "diagnose" te vervangen door "hypothese".

'We hebben de hypothese dat u depressief bent': het woord 'hypothese' geeft altijd ruimte van 'het niet zeker weten' en dus ruimte om gaandeweg beelden en aanpak bij te stellen.

Zoek naar samenwerkingsmogelijkheden: in plaats van een compleet nieuwe 'GGZ2.0 centrum' te willen realiseren, kan beter gestreefd worden naar samenwerking met bijvoorbeeld zorgboerderijen of ecovillage / wijkgemeenschap-projecten. Met name kan daarbij gedacht worden aan 'instant schoolsplekken': bijvoorbeeld middagen in buurtcentra, meewerkweekeinden op zorgboerderijen en ecovillages, meedraaien in natuurherstel en -beheer weekeinden. Neem bijvoorbeeld contact op met het IVN - Instituut Voor Natuureducatie, wie weet dat daarmee iets valt te organiseren. Of ga een keer 'hiken' met een groep mensen in het buitenland... alleen al samen op pad zijn kan zorgen voor de juiste uitwisseling op het juiste moment.

Ik hoop dat dit boek je in ieder geval meegeeft hoe belangrijk het is om elk mens als een mens te blijven zien.

* * *

264

Wat je niet verteld is...

(fragmenten)

Sarah Morton

2e, geheel herziene druk

264

Samenvatting “Wat je niet verteld is...”

Wat je niet verteld is... geeft kinderen hun stem terug en toont aan wat er moet veranderen om hen onbelemmerd, gelukkig en natuurlijk te laten opgroeien. Het gaat over wat kinderen ervaren in de baarmoeder, in het gezin en in de maatschappij. Over de invloed van de kindertijd op iemands leven en de gevolgen daarvan voor de samenleving. Hoe kinderen hun persoonlijkheid ontwikkelen. Over opvoedkundige dogma's, over stress, haast en kramp. Wat alledaagse momenten, zoals in de buggy, voor invloed hebben op een kind. Over de rol van deskundigen en zinniger manieren om mensen te helpen.

‘Soms denk ik wel eens dat de kosmos het zo bedoeld heeft dat er twee mensen nodig zijn om een kind te maken, om hen te leren harmonisch en zinnig met elkaar om te gaan. Maar ook met het kind. Een drie-eenheid.

Waarbij de behoeftes van alle betrokkenen vervuld worden.

Onze huidige sociale en economische modellen staan daar denk ik haaks op. En pas als we onze kinderen een zinnige habitat kunnen bieden, hebben we de sleutel voor een mooiere wereld in handen. Maar dat lukt pas als we totaal eerlijk naar ons zelf durven te kijken. Alle gevoelens, gedachten, wensen onderzoeken. En

inzien dat ‘schuld’ en ‘taboe’ onzinnig begrippen zijn. En dat er een veel mooiere wereld haalbaar is. Sarah's boek neemt je mee op die tocht..’

Iwanjka Geerdink.

‘Je gaat vanzelf na hoe dat nou in jouw eigen jeugd toeging. Dat kan behulpzaam zijn voor je groeiproces en je aanzetten tot daden in de maatschappij.’

Hein van Elteren (Kinder-Avonturenland)

‘Vele goede raadgevingen en richtlijnen worden er gegeven.

Het blijkt wel uit het boek dat de schrijfster erg begaan is met het lot van kinderen. Zij kan zich heel goed inleven in datgene wat een kind meemaakt vanaf de verwekking tot de volwassen leeftijd.’

Pentahof

‘Dit boek is een verrijking voor je innerlijke dialoog, het reikt handvatten om je gevoelens en gedachten over je eigen jeugd en dat wat je jouw kinderen meegeeft eens te overdenken.’

Gezinspiratie.

‘De auteur geeft blijk van een diep inzicht in de oorzaken van vreemd gedrag en put in haar voorbeelden ook uit eigen ervaringen.’

NBD Biblion.

12. Het geminachte kind

Een moeder liep met haar dochter van vier/vijf jaar naar het fietsenrek. Toen zij het slot aan de kinderfiets vastmaakte, zei het meisje bijna huilend: "Ik vind het niet leuk dat jij dat doet, ik wilde het zelf doen."

'De vorige keer kreeg je het ook niet voor elkaar,' wierp de moeder tegen.

Een hele discussie tussen moeder en dochter. Moeder bleef haar dochter afkraken en dochter bleef haar beklag doen en liep op het laatst dreinend achter moeder aan.

Moeder zong: 'Zeurpiet, zeurpiet.'

Hoe kan een kind iets leren als het geen kans krijgt om te oefenen? Het leek me een pienter kind, dat duidelijk aangaf wat haar dwars zit, maar deze kwaliteiten werden tenietgedaan.

Zeggen we tegen een kind dat leert lopen 'Het lukt je toch niet, ga maar weer kruipen.'? Nee, dan zijn we verrukt over letterlijk elk stapje en moedigen we het aan. Ik denk zelfs deze moeder.

Niet alleen wat iemand tegen een kind zegt en met welke toon bepaalt hoe het zichzelf ziet. Ons hele doen en laten zendt boodschappen uit. De lichaamshouding. De keuzes die men voor het kind maakt, de blik in de ogen en zelfs gevoelens en signalen waar iemand zich zelf niet van bewust is. Hoe slechter ouders over zichzelf denken, hoe negatiever ze tegen en over hun kinderen zijn.

Wanneer ouders bij zichzelf te rade gaan, zullen ze verandering in hun leven kunnen brengen. Door nieuwe inzichten en ervaringen kan het leven een stuk boeiender en mooier worden. Geestelijk kunnen we ons leven lang blijven groeien. Nieuwe inzichten kunnen in het begin pijnlijk zijn, maar op den duur bevrijdend werken. Het leven kan zo dynamisch worden en de kinderen zullen positief reageren als de ouders opbloeien.

Ieder kind heeft zijn eigen aanleg, talenten en beperkingen, het is vooral de cultuur die bepaalt hoe iemand zichzelf beoordeelt.

Opmerkingen als: 'Daar ben je nog te klein voor,' hebben een negatief effect. Dit zet een kind buitenspel. Hij telt niet mee en krijgt het gevoel in de weg te lopen en niets te kunnen.

De opvoeders kunnen zelf over van alles onzeker zijn. De onzekerheid zit verweven in hun gevoelsleven, hun denken, hun doen. Ook bij hen is die onzekerheid al op jonge leeftijd ontstaan. Iemand die echt zelfverzekerd is zal ook op latere leeftijd niet snel onzeker worden.

Onzekere mensen kunnen opknappen door de oorzaak van hun lage zelfbeeld te achterhalen en regelmatig iets te doen waar zij goed in zijn en waar ze ple-

zier in hebben.

Door met liefde naar zichzelf als kind én als volwassene te kijken, kunnen ze oude pijn helen. Door zichzelf te zijn, komen ze eerder gelijkgestemden tegen, mensen bij wie ze zich thuis voelen en die hun waarden en interesses delen.

Veel mensen doen zich anders voor dan ze zijn. Dat lijkt veilig, maar het kost veel energie. Steeds is er de angst om 'af' te gaan. Mensen die zichzelf laten zien, komen oprechter en natuurlijker over. Ze laten zien waar ze voor staan. Ze zijn authentiek en hun daden komen overeen met hun innerlijke wezen. Ze gaan hun eigen weg.

Veel kinderen omschrijven zichzelf als 'dom'. 'Ik kan ook niets.' 'Niemand houdt van me.'

'Ik ben mijn ouders tot last.'

Een kind heeft zo'n beeld niet uit zichzelf. De onzekerheid ontstaat door de directe en vooral indirecte boodschappen uit de omgeving. In een klimaat waar veel competitie heerst in plaats van gelijkwaardigheid, gaan kinderen zich vergelijken met elkaar. Hun zelfwaarde meten ze aan hun prestaties. Omdat het er al vanaf de geboorte inslijt (ze moeten dan al punten scoren, in lichaamsgewicht, reflexen, huilen etc.) herkent men onzekerheid niet meer als zodanig.

Maar als je overbeschermt, vernederde of onderdrukte kinderen naast kinderen zet die de ruimte krijgen om te leren van het leven, die in respect en vertrouwen opgroeien, zie je duidelijk verschil. De laatst groep is flexibeler, de kinderen staan open voor het onbekende, zijn meer ontspannen en handelen niet dwangmatig. Ze kunnen frustraties hanteren.

Kinderen leren bijvoorbeeld hoe het huishouden in elkaar zit, als hun wordt uitgelegd wat je doet en waarom. Vaak willen zij uit zichzelf meehelpen. Het gaat meestal niet in een keer goed. Ze proberen, stuntelen, oefenen, kijken, vragen en proberen en oefenen weer. Je kunt ze daarin stimuleren of ontmoedigen. Horen ze steeds wat ze verkeerd doen, dan gaan ze zich mislukt voelen, in plaats van een 'leerling'. Als ze de indruk krijgen dat er maar één manier goed is, wordt hun de kans ontnomen om zelf te ontdekken hoe iets werkt. Ze kunnen zich gaan vervelen, gefrustreerd raken en willen dan misschien helemaal niet meer helpen.

Als het kind iets anders doet dan de bedoeling is, is het beter om hem het even voor te doen of hem een simpele aanwijzing te geven zoals 'De vloer dweilen, niet de ramen.'

Vaak heeft een kind niets anders nodig dan (zelf)vertrouwen, een voorbeeld en de juiste instrumenten om iets te leren. Het maakt zich alles eigen wat het nodig heeft, op dezelfde manier waarop het heeft leren lopen en praten.

13. Kinderopvang.

Een overweging van Bert Maathuis (activist), een vriend die zeer begaan is met kinderen: 'Een gezin vormen/zijn, betekent voor het kind het ervaren van:

veiligheid

voldoende voedsel

warmte

geborgenheid

vertrouwdheid

verbondenheid.

Al deze ervaringen gaan compleet verloren, wanneer het kind het gezin (en dan vooral: moeder) moet missen.

Hiermee wordt het gezinsleven beëindigd.

Wanneer baby's/peuters/kleuters aldus opgroeien, zullen zij alle zes ervaringen missen en deze niet/nauwelijks meer in hun leven kunnen integreren. Met name het gemis van de ervaring van verbondenheid in vertrouwen (dat kan slechts op één manier: in aanwezigheid van de eigen moeder), zal van de mens een alleenstaande maken: niet wetende hoe je verbondenheid kunt ervaren.

Dat betekent niets minder dan het einde van het sociale leven.

Gezin kapot gemaakt = sámenleving kapot gemaakt.

Zojuist zijn de eerste studenten afgestudeerd als managers voor kindercrèches (4 jarige HBO-opleiding). Zij gaan zorgen voor een staatsopvoeding.

Er zijn (economisch georiënteerde) Topvrouwen én er zijn Topmoeders; twee volledig verschillende levensinvullingen, onmogelijk tegelijkertijd te combineren.

Wat wordt eigenlijk bedoeld met de term "topvrouwen"? Houdt dat in: vrouwen die geen innerlijke zelfwaardering bezitten, en zich vervolgens menen te kunnen/moeten/willen bewijzen door een maatschappelijke "carrière" te manifesteren?

Ervaringsverhaal van Iwanjka Geerdink:

'Vanmorgen bij de crèche, dame met dochter van ongeveer 4 en zoontje van 3. Zoontje huilt. "Mama, mama..." Mama weet haar zoontje met zachte hand naar binnen te werken.

Moet stress geven. Tafereel duurt ongeveer 10 minuten. Ondertussen moet dochtertje hygiënezakjes om schoenen, om samen zoontje naar binnen te

brengen. Binnen zitten al een stuk of 12 kindertjes. 5 minuten later breng ik Zonnetje ook naar binnen. In het geloei van dat kindje, dat nog zit te brullen. Zonnetje heeft nog een glimlach op haar gezicht...
een wonder..

Daarna rent de moeder over de stoep verder en zegt tegen haar dochter: “Snel doorlopen, we zijn al te laat”.

Blijkbaar moet dochter ergens op school gedropt worden. Op Tijd. De moeder blijft aardig.

Schreeuwt niet. Een wonder..

Maar wanneer en hoe komt zoveel (ingehouden) frustratie er uit? Het zoon-tje dat bij mama wil blijven. De moeder die haar zoontje eigenlijk niet achter wil laten. Het dochtertje dat probeert de sfeer goed te houden. De stress bij moeder om haar kinderen op tijd afgeleverd te krijgen. Kinderen die tegen het getijde in drammen, protesteren.

Voortdurende strijd. En waarom? Dankzij dezelfde iconomy*. Een overheid tendeeert naar het uit elkaar trekken van natuurlijke habitats omwille van het Bruto Nationaal Product.

Een economie die wil dat mensen zelf BV's beginnen (crècheondernemers). Een uitdijend schoolsysteem.

De drie vermaledijde R's (rust, reinheid en regelmaat).

Ambtenaren in Den Haag die altijd zullen vasthouden aan een complex en onnatuurlijk schoolsysteem (geldingsdrangsyndroom).

Iedereen doet zijn best. De crèche is de beste/fijnste in zijn soort. De moeder lijkt me een mooi mens. Maar het systeem klopt gewoon niet. Dan kan je nog zo'n goed mens zijn, het gaat niet werken...

Hier worden we met zijn allen niet gelukkiger van. Hier gaan we aan kapot. Dadelijk is Ritalin voor iedereen nodig.

Zie Iwanjka Geerdink, Novaglobe[1]

* * *

Nagekomen

Na voltooiing van de opmaak van het magazine is er even respijt, terwijl de proefdruk wordt vervaardigd.

Dan blijken er soms vertraagde bijdragen te zijn die toch ons bureel bereiken. Of er is een nieuwe ontwikkeling te melden die er nog net in kan.

Van Giavanna Gomersbach plaatsen we in de laatste minuut haar bijdrage over water.

Mooi, intrigerend en teruggekoppeld naar dit magazine, dat als templaat al enige maanden de ronde doet door de servers van internet.

En, nooit gedacht: van het boek van Sanatan, "Onderweg..." zal de auteur op 14 april met een proefdruk kunnen rondzwaaien!

Onderweg...

Avonturen en inzichten van een zelfzoeker

Sanatan de Jongh Swemer

Proefdruk

Artsience

300 blz

€ 19,95 (papier) isbn 9789492079046

Bij voorintekening: € 14,50

intekenen via boekcoop@gmail.com

€ 9,95 (eboek) isbn 9789492079053

(in voorbereiding)

Bestellen: www.boekenroute.nl

bij de boekhandel en bij de auteur

**De schoonheid van water,
goud van de toekomst**
(fragmenten)

Giovanna Gomersbach

De Onderstroom Boven! Ik kan mij geen mooiere plek bedenken dan mijn eerste boek 'De Schoonheid van Water, goud van de toekomst' hier aan te kondigen. Een perfecte gelegenheid ook om te vertellen dat dit boek een geschenk wordt voor jou, als je het wilt lezen. De digitale versie kun je vanaf 05 mei 2015, op Bevrijdingsdag, downloaden.

Er komt ook een bijzonder exemplaar van mooi papier, die verschijnt op 07 juli 2015. Hieraan wordt op kunstzinnige en synchrone wijze bijgedragen door Fernando Lobo, wiens oog voor schoonheid ik bewonder. Gelukkig heeft hij veel verstand van boeken maken.

De Schoonheid van Water, gaat over mijn ontdekkingsreis in de wereld van water, die onze wereld van binnen en van buiten weerspiegelt. Het is een trip, van micro naar macro en weer terug, met alles er tussen in. Een universele reis dus en toch praktisch bedoeld.

Welk onderdeel zal ik nu aandragen als representatief? Hoe kan ik de stem van het water leesbaar maken? De keuze is ruim, uit Water & Welzijn, Wetenschap & Mysterie, Universele Aarde en Waterbehandelingen.

Met daarbinnen een scala aan Hoofdstukken en kleinere onderdelen, zoals Beleving & Expressie, Spiritualiteit & Water, Duurzaam Water, Universele Engineering, Water belichaamd..

Natuurlijk wordt het Beleving & Expressie en je zult zien waarom...

Beleven doen we in eerste instantie dankzij en via onze zintuigen. Water komt ook op die manier binnen. We kunnen het niet alleen zien, maar ook horen, betasten, proeven en op onze eigen persoonlijke manier ervaren. Spelen is zo'n manier om water te ervaren. Niet voor niets is dit voor kinderen een bron van plezier en bijzonder leerzaam om mee bezig te zijn. Sommige mensen krijgen de smaak te pakken en gaan over tot de vele sportieve mogelijkheden die water biedt.

De meest intieme beleving van water vind ik toch in het drinken ervan. Het vullen van mijzelf met water, het gevoel in mijn mond, de smaak, het doet iets met mij. Ik heb het ook moeten leren drinken. Misschien omdat ik niet alle water lekker of aangenaam genoeg vond.

proeven

Smaak is complex. Opgebouwd uit meerdere ervaringen tegelijk. Niet in de laatste plaats wat je denkt, nog voor je het tot je neemt. Vervolgens ontmoet je het mondgevoel, de aanraking met de substantie. En eerst nog met het gebruikte servies, niet te vergeten! Het maakt veel uit of je water uit een glas of een fles drinkt, of aan de kraan. Eenmaal in je mond spelen temperatuur en structuur een hoofdrol. Bij water helemaal. Warm water, koel of koud water. Let hier maar eens op, wat een verschil temperatuur maakt, wanneer je drinkt of bijvoorbeeld soep eet. Aandachtig proeven opent werelden.

Omdat ik -gelukkig- ook niet van limonade hield (en houdt), kwam ik via flessenwater in aanraking met het bestaan van lekker water. Ook de uitstraling van een mooie verpakking deed zijn ding met mij. En, het water zien, zo mooi transparant en reagerend op het licht, geeft een heel andere beleving dan de anonimiteit die in een harde straal tevoorschijn komt uit een staalgrijze kraan. Dat nogal saaie water, wat bovendien meestal dient om mee schoon te maken of pasta in te koken.

Mijn beleving van water is veranderd, omdat ik bepaalde merken ontdekte en lekker vond. Een tijd was Tonissteiner mijn favoriet, omdat die een zacht natuurlijk koolzuurgas bevatte. De smaak was levendig, iets zurig en karakteristiek. Speciaal genoeg om de groene glazen flessen te gaan inkopen. Het bleef toch wel bij een glas per dag, dat was te overzien. Later heeft Evian mij geholpen om meer water te drinken. Ik herinner het mij vooral als heel zacht en aangenaam vol qua mondgevoel. Het feit dat het in plastic verpakt, duur en

zwaar is heeft ervoor gezorgd dat ik dit niet meer koop. Hoewel het feit dat ik mijn water thuis 'behandel' toch ook een voorwaarde is; mijn kraanwater is nu ook bijzonder aangenaam.

voelbaar

Er zijn veel manieren om je op een fysieke manier tot water te verhouden en sommige blijven leuk, tot op hoge leeftijd. Denk maar eens aan ijsjes smullen of pootje baden in zee. Alle zintuigen hebben hun bekoring. Het is daarom niet verbazingwekkend dat water op allerlei wijze is vertaald naar kunst en expressievormen. Zowel in de schilderkunst als in literatuur, in poëzie en muziek, filmisch en natuurlijk in kookkunst is water aanwezig. Meestal in een hoofdrol, maar ook als ondersteuning dankzij de metaforische waarde die water -in beeldspraak- blijkbaar heeft.

Graag draag ik vanuit al deze gebieden een aantal voorbeelden aan. Omdat het mooi, heerlijk of interessant kan zijn om hiermee in aanraking te komen. Er is overigens ook een relatie tussen hoe mensen over water denken en hoe zij hiernaar kijken. Dit zien we in de geschiedenis van de filosofie, maar ook in de relatie tussen water en religie of spiritualiteit, zowel in het verleden als in onze tijd. Het blijft leuk (vast niet voor mij alleen) om deze linken te leggen; het maakt voelbaar duidelijk dat water altijd overal is en een uitnodiging tot verbinding geeft.

“Wisdom delights in water.” Confucius (Analects VI.21)

poëzie

Het poëtische aspect van water wordt bezongen in allerlei verwoordingen en geuit in meerdere vormen van expressie. Ook sommige filosofen blijken in staat te zijn zich emotioneel uit te drukken en hun denken te voeden met gevoel. Sommige quotes geven hier wel blijk van. Ik houdt het hier op twee aan water gewijde gedichten, ter illustratie van Poëzie met een hoofdletter.

De Haiku, een Japanse dichtvorm, vangt de essentie van een 'ogenblikervaring' vol emotie. Het wordt geschreven in drie tegels, waarvan de eerste regel 5, de tweede 7 en de derde weer 5 lettergrepen telt. In Japan staan die verticaal op een lijn.

Sound of a stream

Sunlight dancing on waters

Life wakes up again

Vertaling van Roumiana Tsenkova's Haiku, 2004

Ivo Maes lijkt een ervaringsdeskundige, zoals hij dicht met 'Water'.

Bron opwellend ontstaan geklater
 Luister ruisend druppels pletsende schittering van zilver
 Bruisend fris frissend verfrissend
 Dorst verkwikkend vormenloos speels sijpelend
 Oase lessend blessend groengerand levensgevend bevruchten
 Erosie uithollende woestheid glad polijsten spuiten spelonkerig nauw
 Kringende uitdeining rimpelloos spiegelig
 Flexibel reflexerend flexibel
 Kokend koud bubbels ziedende spatten
 Kristallijn dwarrelend witte vlok maagdtapijt
 Op en eb af en vloed scheepsvlottend zinkend wrak
 Wak stilstaand brak ziltig zout zoetig koud
 Blauw van azuur alkalisch watermuur
 Kracht en storm scheepmansgraf
 Terugtrekkend moordend huizenhoog overspoelen
 Blank dood gezwollen stank
 Ijs schots en scheef gletsjerig glijdend breukerig traag schrijdend
 Regen boog zich kleurrijk aan de einder
 Mystiek mistig beneveld gordijn glas heldere winter bloemenijs
 Berijpt berijmt saunaparelend vocht
 Sijpelen drup drup drup stalag-staand en stalag-hangend
 Drassig aanmodderende grondstroom stroom geiser nevelig dampig heet
 Oerpoel darwinistische levensschoot doop- en wij-
 Aquarellen rellen neerslagend neerslag waterkanon striemen
 Wolken glijdend geleidend sijpelige plets
 Plassend wassend overstroming stroming stenigende kracht bol van hagel
 Transparante heldere ader pegel kegel regelrecht passtaand vlak
 Kolkende draai zuigend verzwelgen ijs-tijds-loos ingevroren
 Vernietigende schepper alfa bèta delta onmondige monding

© Ivo Maes

Op de valreep kwam ik dit prachtige fragment tegen in het magazine van het schrijvers en beelden collectief 'De Onderstroom Boven' (nummer 07). Het betreft een voorpublicatie en is geschreven met de naam 777, door **Hans Plomp** in zijn 'Satan Ontmaskerd':

“Hij doet zijn ogen dicht en luistert naar de duizenden waterstemmetjes: gorgelend in de putten kletterend in de regenpijpen spattend van de dakrand sompend onder de autobanden tikkend tegen de ruiten zoemend in zijn oren smakkend in zijn mond zuigend onder zijn schoenen. Laat het maar stijgen, denkt Ben, laat het maar stijgen tot aan de dakranden. Ik zal me de koning te rijk voelen, als ik tussen de daken van Mokum doorpeddel. En in zijn fantasie komt hij de Utrechtsestraat uit kanoën, om op het Frederiksplein het als een pudding in elkaar zakken van de Nederlandse Bank gade te slaan. Al dagenlang zijn watersportliefhebbers samengestroomd op het Frederiksplein, dat veranderd is in een grillig meer, met hier en daar een pluk televisieantennes, een boomtop, en natuurlijk de Bank boven het water uitstekend. Uit het hele land komen ze, om het spektakel bij te wonen, en, wie weet, het goud op te duiken.”

Zoals gezegd is het een voorpublicatie en Hans tovert op taalvirtuoze wijze een hele pagina vol water tevoorschijn. Bovenstaand fragment is daar maar een (midden-) deel van.

geluid

Geluidsgolven dringen dwars door ons heen. Hoe harder, hoe indringender, hoe zachter hoe subtieler het ons gevoel beroert.. Het geluid van een beek, het huilen van de zee, bulderen, ruisen, kabbelen, klateren, stromen, klotsen, vallen.. Van water. Wat we horen doet iets.. Alsof het leven in ons wakkerder wordt.. Misschien denk je, waar heb je het over? Misschien heb jij gewoon leukere muziek nodig om in beweging te komen, om opgewekt te raken?

Volop beweging zit in 'Rolling On The River' en in Tina Turner herself. Een heerlijk nummer als je ervan houdt en dat doe ik, vandaar dat ik mij permitteer dit dansbare muziekstuk op te voeren.

Als het gaat om geraakt worden, door zowel zang, als tekst als muziek, dan spant Marcia Hines voor mij de kroon, met haar 'Many Rivers To Cross'

(1981). Ik zag haar ooit als een jonge vrouw op een groot podium staan en toe zij haar keel opentrok vanuit haar tenen, voor die tekst, heeft zij op mij zo'n onuitwisbare indruk gemaakt, dat ik haar naam nooit ben vergeten.

Water komt voor in klassieke muziek en in Jazz, in Blues en in Funky teksten dient het als beeldspraak. Muzikale poëzie is het dan eigenlijk. Vele muzikanten en zangers/zangeressen hebben zich laten inspireren door het water. Misschien gebeurde het ook wel andersom, dat het water zijn weg zocht via fijnbesnaarde musici. Zo zingt het Shipibo volk aan de Amazone 'het lied van het universum'. De beroemde Gregory Porter won in 2014 de Grammy Award voor het beste jazz zang album; 'Liquid Spirit'. Dit is zijn derde solo album, zijn eerste heet 'Water'.

Carrie Tree heeft 'Water Song' geschreven en gezongen, wat onze reden tot bezorgdheid over water prachtig weergeeft. Het staat op haar album Home To The Invisible. Haar gevoelige betrokkenheid bij de aarde blijkt uit al haar werk en straalt door haar verschijning heen. Wanneer je later het onderdeel over Klimaat & Verandering leest en je luistert dan naar haar, dan komt het water zeker bij je binnen (of naar buiten).

kijken

Het is voor veel mensen een genot om naar sport te kijken. Watersport ziet er heel intensief uit; het vraagt een enorm vermogen om zowel jezelf als het water te beheersen, om niet koppie onder te gaan of tot grote hoogten te komen. Zou het daarom zijn dat er zoveel schoonheid spreekt in de beelden van surfers, schoonspringers/duikers en waterballet? Hoewel het laatste (ook wel synchroonzwemmen of kunstzwemmen genoemd) natuurlijk bijzonder kunstig is; door de benodigde synchroniciteit in de formaties van de groep.

Om van de schitterende schoonheid van water te genieten zijn er meer mogelijkheden. Het zijn met name de weerspiegelingen die steeds weer bekoren. De reflectie van dansende zonnestrallen en van de kleuren in zonsondergang of de blauwe lucht. Iedere dag weer mogelijk en toch nooit twee keer hetzelfde. Op een minder stralende of in ieder geval nattere dag maken we kans op een zeldzame regenboog.

Bovendien spelen de bewegingen in het water een belangrijke rol. Weerspiegelingen zijn uiteraard het scherpst wanneer het water stil en glad ligt. Dit duurt

meestal niet lang, voordat er weer beweging ontstaat. Die bewegingen hebben allerlei patronen en kunnen verschillende kanten tegelijk uitgaan of gelaagd overkomen. De variaties zijn onvoorstelbaar.

Geluid en Beeld komen natuurlijk vaak samen. Had ik het tot nu over buiten in de natuur, er zijn ook spectaculaire beelden gecreëerd en gefilmd, van water reagerend op geluidsgolven. We komen dan terecht bij artistieke wetenschap of wetenschappelijke artisticeit, in Cymatica en gebruikmaking van sinusgolven. Je kijkt werkelijk je ogen uit en ik raad je van harte aan mijn verwijzingen in het overzicht achterin dit boek op te zoeken.

voelen

Voelen; vochtigheid, nattigheid, streling, koestering, verfrissing, overweldiging, gedragenheid, speel- en sportlust, (zwemmend, dui-kend, drijvend, bedwingend..)

Er is ook nog zoiets als het 'temperament' van water. Een element als wa-ter, vertegenwoordigd een organische realiteit die basale menselijke gevoelens aanspreekt. Die laten zich het best op een poëtische manier omschrijven, of-wel uitdrukken in andere expressievormen dan spreektaal. We zien dit thema ook nog terug in Water & Psyche.

ervaren

Meestal is de scheidslijn tussen de verschillende gewaarwordingen uiteraard vaag. Want wat is ervaren, anders dan een optelsom van verschillende indrukken die je, subjectief, als persoon meemaakt? Daarom kan een objectieve we-tenschap nooit volstaan om water te bevatten in de volle breedte en diepte. De omstandigheden, de plaats en het moment, bepalen voor het grootste gedeelte wat je kunt ervaren. Goedbeschouwd is het duidelijk dat al de indrukken kort-sondig en vluchtig zijn. Wanneer je even niet oplet, is het voorbij.

Bovendien bepaal je zelf wat je zult ervaren, al is dit vaak niet bewust. Om te weten wat voor jou waarde heeft (en hoeveel), is het daarom belangrijk dat je aandacht hebt voor wat je ervaart. Tegelijk ontwikkel je zo als mens je gevoeligheid, tot een mogelijk fijngevoelige 'besnaring' waarmee je de frequenties van geluid, licht en informatie kunt opvangen, vertalen en transformeren; van beleven naar belichamen, naar je eigen persoonlijke expressie..

kunst

Wat is -geen- kunst? Grensoverstijgend en het onzichtbare manifesterend.. Een verzamelbegrip voor alle vormen van expressie die de tand des tijds overleven en op de en of andere manier de essentie van die specifieke tijd weten te pakken, vertalen en transformeren in iets wat gedeeld kan worden en mensen wezenlijk kan raken. Van wezen tot wezen, heel persoonlijk te beleven zou ik kunnen zeggen en dat vind ik best toepasselijk als het om water gaat.

In het voorgaande onderdeel over beleving heb ik nog niet de volgende kunstvormen een plek kunnen geven. Er is een zee aan foto's beschikbaar gekomen door de mobiele telefoons en het internet. Het geeft mooi weer hoe veelzijdig water verschijnt. Soms is een fotograaf hier zo van water vervuld dat er een heel boek mee gevuld kan worden. Zoals het boek 'Water' van Peter Jacques Steenbeek.

Het lichtende voorbeeld in onze -Westerse- kunstgeschiedenis is en blijft Leonardo da Vinci. Deze alleskunner inspireert na vijf eeuwen nog steeds hedendaagse kunstenaars en wetenschappers. Die inspiratie overstijgt zijn indrukwekkende nalatenschap aan schilderkunst, architectuur en zijn uitvindingen. Het mooie vind ik dat Leonardo de natuur als leermeester had en als geen ander kon kijken, waarderen en reproduceren, op zijn eigen geniale wijze.

Ik koester sinds mijn jeugd een diepe bewondering voor de Uomo Universalis, waarvan da Vinci het paradepaard is. Hij blijkt ook te boek te staan als de eerste geoloog en uiteraard had hij ook iets met water. Hij was betrokken bij de aanleg van kanalen in Noord-Italië en hij bestudeerde de erosie en sedimentatie door rivieren en de opheffing van zeebodem tot land.

magisch

Wanneer wetenschap kunst bestuift krijgen we heel bijzondere 'dingen' te zien. Omdat de meeste mensen de vormen en bewegingen die tevoorschijn worden getoverd nog nooit eerder hebben gezien en daarom niet voor ongelijk houden, wordt het een bijna magische ervaring.

Neem bijvoorbeeld de verfilming van 'Cymatics' in water. Een filmpje met de naam 'Sonic Water' door Cymatics Laboratory, bracht mij een unieke gewaarwording. Mijn reactie was een mengsel van ongeloof en blijdschap, omdat ik de beelden zo mooi vond. Ik kende het fenomeen Cymatics alleen van een

expositie waarin hetzelfde gedaan werd met zand. Het blijkt dus mogelijk om vibraties te visualiseren op meerdere manieren. Een link naar dit filmpje vind je in het bronnen overzicht achter in dit boek.

Lisa Park heeft meermaals een bijzonder fenomeen geëxposeerd, door EEG apparatuur te verbinden met een biosensorische koptelefoon, geluidsboxen en schalen met water. ‘Real time brain data’ werden zichtbaar gemaakt, ofwel de Alpha, Beta, Delta, Gamma, Theta hersengolf frequenties. In het eerste project ‘Eunoia’, toonde Lisa Park hoe de vijf emoties; verdriet, boosheid, blijdschap, haat en verlangen tot uiting kwamen via het water.

In Eunoia II heeft zij laten zien dat zij 48 schalen met water kon manipuleren met haar gedachten en emoties. Zij wilde onzichtbare energie van emoties zichtbaar maken en een creatie brengen die haar innerlijk zou weergeven.

Weer een dimensie verder komen we door het werk ‘Hydrogeny’ (2011) van Evelina Domnitch en Dmitry Gelfand. Het vraagt best veel wetenschappelijke kennis om tot dit soort visueel spektakel te komen. ‘Hydrogeny’ zal ik hier kort omschrijven; de link naar de filmische beleving zul je vinden in het overzicht achterin. De unieke beelden komen tevoorschijn in een tank met ultra puur water in samenspel met een laser en elektroden. Wat we zien is het effect van hydrolyse. Doorschijnende bubbelwolken stijgen naar de oppervlakte. Het water wordt verder omgevormd door geluidsgolven, die de ingewikkelde ruimtelijke configuraties en vortexen genereren. De stroom komt kleurrijk en lichtgevend over, doordat ieder bubbeltje als een lens reageert en het laserlicht breekt en reflecteert..

&&&

Wanneer je tot hier bent gekomen met lezen, wil ik je graag vertellen dat je opmerkingen en suggesties heel welkom zijn. Mail je bericht via g.gomersbach@gmail.com. Dan sta je ook genomineerd voor de toezending van de kosteloze digitale versie van “De Schoonheid van Water, goud van de toekomst”. Waarschijnlijk valt er nog wel wat te poetsen voordat het papieren boek verschijnt..

Bovendien.. Iedereen die intekent voor dat prachtige, unieke exemplaar van ‘De Schoonheid van Water’ ontvangt tevens een Cursus Waterbehandeling, voor

eigen gebruik. De kans is groot dat je hier veel waarde in gaat zien, want:

Na dit boek zal water nooit meer hetzelfde voor je zijn!

Dacht ik hiermee klaar te zijn voor de verzendknop, maar dan ken ik het Water nog niet..

Ik wist niet eens dat ik een verwantschap voelde met een zeewezen, maar eigenlijk heb ik dat wel met een octopus. Misschien dat ik daarom al een tijd ben gestopt met ze op te eten, al zijn ze heerlijk.. Maar goed, die tentakels dus.. gaan alle kanten op. Zojuist ben ik vers geïnspireerd geworden met het volgende:

Was ik op zoek naar meer zingeving in het verspreiden van 'de boodschap', die heb ik gevonden in De Water Party. Een nog te bepalen deel van de opbrengst van het mooie boek zal gaan naar een fondsenpot van stichting K-ETEN. Speciaal voor het project 'Iedere school een Eigen DrinkFontein'. Het lijkt mij mooi wanneer de leerlingen dit zelf ontwerpen of een ontwerper vinden waar de fontein mee wordt gemaakt..

wordt vervolgd..!

282

282